

KIADVÁNYAINKBÓL

- „A kényes úrfi s a rongyos baka”: *Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról.* (Petőfi Sándor, Jókai Mór). (Szerkesztette Mezei Zsolt). Pápa, 2001. 278 oldal.
- *Források Pápa város 1848/49. évi történetéből.* (Válogatta, szerkesztette, a tanulmányokat és a jegyzeteket írta Hudi József). Pápa, 2001. 400 oldal.
- *Francsics Károly visszaemlékezései.* (Sajtó alá rendezte és szerkesztette Hudi József). Pápa, 2001. 293 oldal.
- *Nemes Székely János csöglei közbirtokos naplója 1808–1866.* (Sajtó alá rendezte és szerkesztette Hudi József). Pápa, 2004. 302 oldal.
- Köblös József: *A pápai reformátusok küzdelmei a szabad vallásgyakorlatért.* Pápa, 2005. 142 oldal.
- *A pápai református kollégium diákjai 1585–1861.* (Szerkesztette Köblös József) Pápa, 2006. 1072 oldal.
- *A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. I. 1526–1760.* (Szerkesztette Köblös József) Pápa, 2009. 760 + VII oldal + CD-melléklet.
- „Processus visitationis”: *Torkos Jakab egyházlátogatása 1747-ben.* (Szerkesztette Köblös József) Pápa, 2011. 276 oldal.
- „A késő idők emlékezetében éljenek”: *A Dunántúli Református Egyházkerület lelkesi anyakönyvei 1823–1952.* (Szerkesztette Kránitz Zsolt) Pápa, 2012. 380 oldal.
- „A késő idők emlékezetében éljenek”: *A Dunántúli Református Egyházkerület lelkesi önéletrajzai (1943)* (Szerkesztette Kránitz Zsolt) Pápa, 2013. 1216 oldal.
- *A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. II. 1761–1849.* 1–2. köt. (Szerkesztette Köblös József, Kránitz Zsolt) Pápa, 2018. 1072 + 720 oldal + CD melléklet.

A KIADVÁNYOK MEGRENDELHETŐK VAGY MEGVÁSÁROLHATÓK
A KÖVETKEZŐ CÍMEN:

PÁPAI REFORMÁTUS GYŰJTEMÉNYEK
8500 Pápa, Pf. 48. Tel.: 89/324-240
e-mail: ref.lib@papacollege.hu

ACTA PAPENSIA XXIV. (2024) 1-2.

A PÁPAI
REFORMÁTUS GYŰJTEMÉNYEK
KÖZLEMÉNYEI

PUBLICATIONS BY
THE CALVINIST COLLECTIONS
OF PÁPA

XXIV. évfolyam (2024) 1-2. szám

A TARTALOMBÓL

GELENCSÉR JÓZSEF: A Jézus Mária huszárok

*RADA JÁNOS: Pap Gábor álláspontjai és törekvései
az egyházpolitikai küzdelmek idején*

*SÜTTŐ SZILÁRD: Késő középkori regeszták
Pápa város történetéhez*

*HUDI JÓZSEF: A Veszprémi Nemzeti Casino tagjai
a reformkorban*

ÚJRAOLVASÓ
SZEMLE

GELENCSÉR JÓZSEF

A Jézus Mária huszárok

(EGY SZÓLÁS NYOMÁBAN)

Z 1848/1849-ES FORRADALOM és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából a veszprémi Hudi József és Tóth G. Péter szerkesztésében megjelent egy tanulmánykötet.¹ A kiadványban Bősze Sándor (1957–2014) levéltáros, történész két osztrák katonatiszt naplója alapján írt Josip Jelačić horvát bán csapatainak 1848. évi dél-dunántúli bevonulásáról.² Többek között ezek a sorok indítottak arra, hogy Jelačić huszárjainak a nép körében egykor élő csúfnevével foglalkozzam, annak kialakulásáról, használatáról, továbbéléséről néprajzi szemszögből írjak.

Horvátország a XI. század végén Magyarország társországa lett és maradt 1918-ig. A két országot, lakóit századokon át lazább-szorosabb kapcsolat fűzte egymáshoz. A XIX. század első felében, a nemzeti megújulás időszakában azonban nemzeti, politikai, nyelvi ellentétek alakultak ki. A horvát nemzeti törekvések 1848 késő tavaszától egyre jobban szembe kerültek a Magyar Királyság érdekeivel. A mindinkább növekvő ellentétek a politikai és katonai együttes hatalommal rendelkező Josip Jelačić (1801–1859)³ horvát bán, egyidejűleg altábornagy 1848 őszi támadásával csúcsosodtak ki. A bécsi udvar által is támogatott intervenció az ország viszonylagos szuverenitása, alkotmányos rendje ellen irányult. Ahogy Jelačić csapatai átlépték a határt, a Drávát, a horvátok ellenségévé váltak. Jelačić hadseregébe horvát graničárok (*graničar*, magyarul határőr), szerzesánok (*serežan*), népfelkelők, császári-királyi gyalogosok és lovasok, valamint tüzérek tartoztak. Része volt a horvát haderőnek az a lovasság is, melynek katonáit *báni huszárok*, *banderiális huszárok*, *Jelačić huszárjai*, Ma-

¹ HUDI-TÓTH 1999.

² BŐSZE 1999. 63–67.

³ A név a horvát, a magyar és az osztrák történetírásban és azon kívül, a múltban és a jelenben, számos alakban tűnt fel. A magam részéről a jelenkori horvát szakirodalomban elfogadott alakot használom. Kivéve, ha a forrásban másként szerepel.

gyarországon pedig gúnyosan *Jézus Mária huszárok* néven emlegettek. Jelačić a kezdetektől maga is tisztában volt a lovasság hiányával, majd megszervezése után annak csekély harci értékével.

KÉRDÉSFELVETÉS

A továbbiakban néhány kérdésre keresem a választ. Először arra, hogy kikből állt, kikből szerveződött a báni huszárezred? Rögvest ehhez kapcsolódó második kérdés, hogy miként nézett ki a felszerelésük, öltözetük, fegyverzetük és lóállományuk? Vagyis miként mutattak? Harmadszor, hogy milyen volt a harci értékük? A negyedik kérdés az, hogy mi módon alakult ki rájuk a Jézus Mária huszár gúnynév? Végezetül az ötödik kérdés, hogy valóban szólás-e a Jézus Mária huszár? A válaszadáshoz a XIX. században és a XX. század elején keletkezett forrásokat használok, valamint a későbbi szakirodalomra hivatkozom. Az esetek többségében a forrásokban is és az újabb publikációkban is a fenti, egyes kérdésekre adott válaszok nem elkülönülten, hanem összefonódva jelentek meg.

VÁLASZOK

1.) Legelőször néhány gondolat a mai magyar szakirodalomból. Hermann Róbert hadtörténész azt írta, hogy a hat századból álló báni huszárezredet az egyébként kiváló szervező, Jelačić hozta létre, főleg Zágráb vármegyei pandúrokból. Ám 1848–1849-ben nem arattak különösebb sikert.⁴ Pedig ezek a katonák ott voltak Pákozdnál, Alfred zu Windisch-Grätz (1787–1862) tábornagy Pest-Budára történt bevonulásánál és a tavaszi hadjáratban is.

A mai magyar álláspont után jöjjön egy 1848-ban keletkezett horvát adat, majd egy, a horvát oldalon álló, császári-királyi tisztnaplójából meríték. A pákozdi csatát megelőzően, 1848 szeptemberének elején a horvát hadsereg harcrendje szerint a báni huszárezred Sermage ezredes parancsnoksága alatt 1000 főt tett ki, ugyanennyi lóval.⁵ Hermann Dahlen von Orlaburg báró (1828–1887) főhadnagy, Jelačić legfiatalabb segédtisztje naplójában ezt írta: „Lovasságunk 800 lovast számlál. A kis állatokat tulajdonosaik, horvát parasztok lovagolják,

---

⁴ HERMANN 2008. 51.

⁵ HERMANN 2008. 279.

szablyaikkal még soha egy vágást nem tettek, pisztolyaikkal még soha egyet nem lőttek.”⁶

Ismert, hogy a pákozdi csata után Jelačić serege zömével a Székesfehérvár–Mór–Győr útvonalon vonult vissza, hogy Bécs alatt csatlakozzon Windisch-Grätz csapataihoz. Itt újfent egy 1848-beli forrást idézhetek. Kossuth Hírlapjának győri tudósítója írta: október 3-án vonult be a városba Jellachich rabló bandájával. Áll a serege – többek közt – mintegy 1000 könnyű lovasból, „és valami 100, tán gúnyneven huszárnak nevezhető *poroszlókból és vármegyekatonákból*, kik közül néhányan a mult országgyűlésen Pozsonyban voltak a horvát követek mellett, kiknek ruházatuk és felhőkergető csákójuk bizonyosan még a francia háborúk idejéből valók.”⁷

A fentiek alapján Jelačić huszárezrede egyrészt vármegyei pandúrokból, poroszlókból, vármegyekatonából állt. (A három kifejezés lényegében egyaránt a nemesi vármegye rendfenntartó közegeit jelentette.) De kik voltak a Dahlen által említett parasztok az ezred kötelékében? A választ Ferdinand/Fredro Hauptmann (1919–1987) osztrák-horvát történész, egyetemi tanár így adta meg: A szabad paraszt-banderialisták voltak ők, akiknek kötelessége volt házanként egy lovasat fegyverzettel együtt kiállítani.⁸ Innét ered a banderialista ezred elnevezés. A jelenkori horvát szakirodalomban az olvasható, hogy Jelačić hadseregét banderialis huszárok is alkották, akik kismanesek voltak a zágrábi püspökség és a káptalan területéről. Ők – a szerezsánokkal együtt – Jelačić személyéhez közvetlenül kapcsolódtak⁹, védelmét is ellátták. A bandérium Horvátországban a középkortól kezdve a bán zászlaja alá sorakozott katonákból állt, többnyire nemesekből. Vagyis a banderialista ezred horvát történelmi hagyománnyal bírt. Tehát Jelačić báni huszárezredében a két meghatározó elemet a pandúrok és a kismanesi–szabad paraszti banderialisták adták. (Kerülhettek közéjük még öreg granicsárok és önkéntesek.) Így az első kérdésre az a válasz, hogy több elemből állt ez a csapattest.

2.) A második kérdés a báni huszárok megjelenésére, kinézetükre vonatkozott. Napjaink horvát történészei megértéssel, illetve azonosulással szólnak Jelačić csapatairól. Jelena Borošak-Marijanović tisztában van vele, hogy az akkori nyugat-európai kritériumokat figyelembe véve Jelačić hadserege egy gyengén

⁶ BŐSZE 1992. 140., BŐSZE 1999. 65.

⁷ Győr, oct. 4. = Kossuth Hírlapja 1 (1848) 86. sz. (október 8.) 389.

⁸ HAUPTMANN 1975. II. 113.

⁹ BOŠKOVIĆ 1998. 79–80.

szervezett és felfegyverzett tarka együttest képezett. Dora Bošković szerint Jelačić hadserege állt egy ezred banderiális huszárból, négy operatív gyalogos granicsár ezredből és hat tartalékból. Nagyon színes képet mutatott, többségében népi öltözetben és gyengén felfegyverezve. Amerre elhaladt sok háborús krónikás és művész figyelmét felhívta magára.¹⁰ Ezek után csak a huszárságra koncentrálni! Jelačić másik, ugyancsak naplót író segéd tisztjének, Wilhelm Hugo Ferdinand von Hompesch-Bollheim gróf (1799–1861) őrnagynak még Dahlennél is rosszabb véleménye volt a lovasságról: A báni huszárok úgy festenek a lovon, mint amikor felültetik a macskát a nyeregbe, és mindegyik karmával borzasztóan kapaszkodik, hogy arról le ne essen.¹¹ Az eddig közöltek mellett még néhány magyar leírás tartozik ide.

Vas Gereben (1823–1868) ügyvédnek, írónak a kiegyezést követően, halála esztendejében több helyen is nyomdafestéket látott a Jézus Mária huszárokról alkotott szatirikus stílusú, népies nyelven fogalmazott véleménye. Azt lehet mondani, hogy kíméletlen szavakkal jellemezte őket. Sorra vette a báni huszár személyét, felszerelését és lovát. Csákóját lóitató vederhez hasonlította, ruházatát bőnek nevezte, melyben a test lötyög. A dolmány nagy gallérja pedig azt szolgálja, hogy az első ágyúlövésre a lovas oda húzza be a fejét. A Jézus Mária huszárnak „olyan rossz a lova, ha sebesen akar futni a gazda az ellenség elől, leszáll a lóról”.¹²

A XIX. század végén a Pesti Hírlap újságírója így festette le a horvát huszárokat: Jellasics József báró *banderiális lovasságot* szervezett. A huszárjai fölfelé hatalmasan szélesedő, túl magas huszárcsákót viseltek és zsinóros attilát. A legénység általában hórihorgas horvát ifjakkból és elaggott granicsárokból állt. Igen alacsony, kicsi lovon ültek, így lábuk túlságosan lelógott.¹³ A későbbiekben hivatkozom még néhány forrásra, melyek szerint a legfeltűnőbb a kis termetű lovak gyatra állapota, a báni huszároknak az idejétmúlt, a napóleoni háborúkból megmaradt uniformisa, különösen a már említett komikus csákója, és a túlságosan bő vagy éppen szűk dolmánya, nadrágja volt. Ellentétben a szemrevaló, sőt fényes magyar huszár megjelenésével. A horvátok fegyverzetéből – ahogy Bošković említi¹⁴ – a kard is régebbi típust képviselt.

¹⁰ BOROŠAK–MARIJANOVIĆ 1998. 37., BOŠKOVIĆ 1998. 79.

¹¹ HAUPTMANN 1975. II. 191–192.

¹² VAS 1868. 27.

¹³ – (Az 5-ik számú ulánus-ezred jubileuma.) = Pesti Hírlap 20 (1898) 214. sz. (augusztus 4.) 6.

¹⁴ BOŠKOVIĆ 1998. 80.

Sokatmondóak a képzőművészeti alkotások is. Az ábrázolásokban azonban szerepet játszott, hogy alkotójuk melyik harcoló felet képviselte.

Josep Heicke, magyarul Heike József (1811–1861) bécsi festő és litográfus volt, aki portrékat, tájképeket, történelmi események képeit készítette. A magyar szabadságharc szereplői több művén megjelentek. Jelačić katonáiról 1848–1849-ben 8 darabból álló színezett litográfia sorozatot alkotott. A 6. számún banderialis huszár és határőr gyalogos, azaz granicsár látható. (Kiadta Rauh János Bécsben.) Egy szakszerűnek tekinthető, horvát nyelvű leírás szerint balra látható a báni hadsereg huszárja, barna lovon. A fején huszárcsákó (*kalpak*), testén sötétkék dolmány (*dolman*), arany sújtásokkal. A vállán átvetve szőrmével szegett kiskabát (*kaputić*), vagyis mente. Szürke nadrágot hord, jobb kezében puskát tart, bal oldalán kard. Tőle jobbra áll a granicsár gyalogos.¹⁵ (1. kép)

Than Mór (1828–1899) festőművész a szabadságharc alatt Görgei Artúr seregét kísérte, melynek nyomán festménysorozatot készített, több harci eseményt megörökített. A tavaszi hadjárat során, 1849. április 4-én zajlott a tápióbicskei ütközet. Itt Klapka György tábornok megfutó csapatai segítségére sietve Damjanich János tábornok katonái mértek vereséget Josip Jelačić seregére. Az erről készült akvarellen a *Császár-huszárok* elől kétségbeesetten menekülő, fel-tűnően széles csákójú báni huszárokat ábrázolta.¹⁶

Vas Gereben fentebb említett írása mellett *Szemlér Mihály* (1833–1904) festő és grafikus rajza látható. A felnőtt korában számos történelmi tárgyú képet készítő Szemlér 15–16 évesen részt vett a szabadságharcban, mégpedig a 140. honvéd zászlóalj katonájaként. 1849 augusztusának elején Guyon Richárd tábornokrába került hadnagyi rendfokozattal. A temesvári csata után elfogták, de sikerült megszöknie.¹⁷ A Jézus Mária huszárról 1868-ban megjelent rajza talán személyes élmény nyomán készült. A huszár alacsony lovon ül, csaknem a földet érő kengyelben van a lába. Fején magas, fölül széles csákó, beletűzve zöld ág, mely harci és ünnepi jel volt. A bajszos katonán magas gallérú, zsinóros dolmány, a hátán szőrmével szegett mente, szájában hosszúszerű pipa, kezében kard, oldalán tarsoly. A lóra kötve takarmányként szénacsomó látható.¹⁸ (2. kép) Vas Gereben írása és a rajz egymással összhangban áll.

¹⁵ BREGOVAC PISK 2000. 92., HERMANN–KINCSES 2012. 241.

¹⁶ RÓZSA–SPIRA 1973. 360.

¹⁷ L. 1904. 112, 113.

¹⁸ A Jézus-Mária-huszár. [Szemlér rajza.] = *Magyarság és a Nagyvilág* 4 (1868) 3. sz. (január 18.) 27.

A második válasz az, hogy a banderiális huszárok egyenruhája, fegyverzete, lova, megjelenése elmaradt a magyar könnyűlovasságé mögött.

3.) A harmadik válaszhoz már az előző kettő adott némi muníciót. Ezeken túl az is, hogy többször egyértelműen fogalmazott Jelačić huszárjainak harcértékét illetően Hermann Róbert hadtörténész. Írásai közül itt kettőre utalok. Röviden szólva kijelentette, hogy a *banderiális huszárok* mind megjelenésükben, mind harci értékben lényegesen elmaradtak a magyar huszárok mögött. Másrészt a fentebb említett tápióbicskei ütközet kapcsán írta, hogy a császári-királyi hadsereg egyik legrosszabb lovasalakulatával, a *báni huszárokkal* csapott össze a magyar szabadságharc egyik leggyengébb huszárezrede az 1. (Császár) *huszárezred*. A magyar alakulat azért sem igazán vitézkedett, mert 1848–1849 fordulóján a tisztikar jelentős része elhagyta az ezredet. Márpedig egyetlen alakulatnak sem tesz jót, ha viszonylag gyorsan és sűrűn cserélődnek a tisztjei.¹⁹ Ilyen mentség a horvát huszárok javára nem írható.

A banderiális huszárok tehát nem mérhetők a szabadságharcban kiválóan teljesítő magyar huszárezredekhez. Az összevetés eredménye messzemenően a magyar huszárok számára kedvező.

4.) A negyedik válasz a források gazdagsága miatt hosszú lesz. A Jelačić huszárok csúfondáros megjelölésének kialakulására több, részben egymástól jól elkülöníthető, részben egymáshoz közelálló válasz adható.

Ballagi Mór (1815–1891) nyelvész, teológus kétkötetes, a magyar nyelv teljes szótáraként szerkesztett munkájában a *Huszár* címszó alatt a következő is olvasható. A Jézus Mária huszárok, horvát huszárok voltak. A magyar huszárok azt fogták rájuk, hogy mikor az ellenséget megpillantották *Jézus Mária!* fölkiáltással futottak meg.²⁰ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a szabadságharcban a gyengén teljesítő magyar huszárokat sem kímélték. A Lehel huszárokat *lehull huszárnak* csúfolták, „mivel nem igen feleltek meg az igazi huszárnévnek”.²¹

A magyarok a XIX–XX. században általában csodálkozás, meglepetés, ijedelem alkalmával, váratlan helyzetbe kerülve, netán valami szokatlant látva reagáltak a történetekre *Jézus, Mária!* felkiáltással. A horvátok (ma is) egységesen római katolikusok és istenhívők. Ismereteim szerint az említett szituációkban a horvátok nem használták Krisztusnak és anyjának illetén, együttes említését. Egyébként is, ha mondták (volna) a báni huszárok, akkor — a ma-

¹⁹ HERMANN 1994. 952., HERMANN 1998. 80.

²⁰ BALLAGI 1867. I. 598.

²¹ Uo.

gyarban ismeretlen – megszólító esetben (vocativ) hangzott volna el. Tehát nem *Isus, Maria!*, hanem *Isuse, Mario!* A horvátoknál ez a két szó imádságokban, könyörgésekben, sokszor más szentekkel együtt említve szokott előfordulni. Ám akkor is más környezetben használták, pl. templomban vagy azon kívüli imádkozásnál. Váratlan helyzetekben, ijedtségnél főleg *Sveta Marijo!* (Szent Mária!) hangzott el: Esetleg a nők elé tették az *Oh!* indulatszót, amikor Szűz Máriához fordultak. Mindezek kétségkívül gyengítik, bár teljesen nem zárják ki a Ballagi Mór véleményét, az általa leírtakat. Ugyanis a csípős nyelvű magyar huszárok más tartalmú jajgatás esetén is rájuk ragaszthatták.

Legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a csúfolódó szólás népi eredetű. Lehet, hogy a magyarosodó Pest piacán a német nyelvű, nagyszájú kofaasszonyok körében született meg. Ha nem is a császáriak bevonulása napján, de ahhoz közel. Rögtön terjedhetett is tovább, előbb Pesten, aztán a civilek és a honvédek között. A már hivatkozott Pesti Hirlap 1898-ban a következőket írta. Amikor Windisch-Grätz tábornagy serege elfoglalta Pestet, a horvát banderiális lovaság is bevonult. „Az akkori városháztéren üldögélő, németnyelvű, de magyar érzelmű *kofák* egyik szóvivője, amikor meglátta az ottan elvonuló ezredet, csodálkozva ütötte össze kezeit és fölkiáltott: *Jeszasz Mária! szán té a Huszáren!* Ő ugyanis az igazi huszárokat nem ismerte olyan siralmas, nevetséges alakban, a minők Jellasics hórihorgas termetű, nagy csákós, de apró kis lovakon lödörgő legényei voltak. A derék kofa csodálkozva gunyoló német fölkiáltása: *Jézus Mária! ezek is huszárok!* évek hosszú során keresztül mindenik jó hazafi ajkán gunyneve volt Jellasics banderiális lovas-ezredének, melyet a honvédek tréfásan szintén *Jézus-Mária-huszároknak* neveztek.”²²

Degré Alajos (1808–1896) író, ügyvéd, a Pilvax ifjúságának egyik vezére, a szabadságharc századosa 1883–1884-ben jelentette meg visszaemlékezéseit. Ebben írta, hogy 1849. január 5-én Pesten szívbemarkoló látványban volt része. Civilben, barátjával, Ráday Gábor gróffal együtt megtekintette Windisch-Grätz hadainak bevonulását. A Kerepesi út végétől a Váci utcáig gyalogoltak, de egyetlen ismerős arcot sem pillanthattak meg, Pest kihalt volt. Mászt nem láttak, mint cselédféléket és csőcseléket, azok is asszonyok, gyerekek vagy öregek voltak. Windisch-Grätz edzett, büszke katonái a legtökéletesebb öltözetben, felfegyverkezve, diadalmasan, elbizakodottan vonultak. „Windisch-Grätz serege után jött a Jellačićé. Mikor az ácsorgó asszonyok s gyerekek a Jellačić-

²² – (Az 5-ik számú uhlánus ezred jubileuma.) = Pesti Hirlap 20 (1898) 214. sz. (augusztus 4.) 6.

huszárokat hitvány gebéiken két-három rétből meggörnyedve látták, felkiáltottak: — Jézus Mária! Hát ezek is huszárok? Innen maradt rajtok az emlékezetes elnevezés: *Jézus Mária huszárok*.²³ Vagyis Degré a pesti népnek, népnyelvnek tulajdonította a szólást.

Vas Gereben említett hosszabb írásában a maga népieskedő, szórakoztatónak gondolt stílusában, 1868-ban valószínűleg kiszínezte, kiegészítette és teljesen magyarrá tette az alapul szolgáló történetet, vagy azok egyikét. 1849-ben, mikor „a pusztítás angyala két kaszával dolgozott mindenfelé, csak a pesti piacon támadt egy rettenetes hahota, midőn megállt a kofák előtt az a gebe, melyen a nagy nyaku zsinórozott posztóruhából pislogott ki valami eleven... *Jézus, Mária!* kiált föl bámultában a legközelebb álló kofa, összecsapván két kezét, — utána ugyanazt mondván és cselekedvén valamennyi, földadván neki ekképpen a keresztséget száraz kézzel, s lőn a csodabogárnak neve *Jézus-Mária-huszár*.²⁴ Az is Vas Gereben túlzása, hogy „Vindischgräcz” herceg „rögtön megparancsolta Jellasicznak, hogy vezettesse ki a városból a ferdepofájú regementjét”, különben, ha meglát közülük egyet, ő is elneveti magát.²⁵

A báni huszárokat *Jókai Mór* írott formában az elsők között említette Jézus Mária huszárokként. Jókai ugyanis az *Esti Lapok* kiadója és szerkesztője volt. Az újság, mint a Békepárt orgánuma 1849. február 22. és július 7. között jelent meg, május 31-ig Debrecenben. A lap komoly és humoros részekből állt, az utóbbiakat Jókai írta. A *Charivari* rovatban 1849. március 21-én a következő sorok jelentek meg. „Valahányszor a suszterbubok [cipészinások] az úgy nevezett Jelacsics huszárokból egyet látnak, mindig felkiáltanak: 'Jesus Mária' s ezért a Jelacsics huszárokat a pestiek Jézus Mária huszároknak hívják.”²⁶ Eszerint Jókai szintén pesti, népi eredetűnek tartotta a gúnyos szólást, és úgy tűnik keletkezését az inasokhoz, az utca gyerekeihez kötötte. Jókai később több regényében említette csúfnevén a báni huszárokat, anélkül, hogy elnevezésükre magyarázatot adott volna. Az 1874-ben írott *Enyém, tied, övé* című munkájában rögzítette, hogy a császáriak leggyöngébb huszárcsapata az volt, kiket *Jellacsics huszároknak* és *Jézus Mária-huszároknak* neveztek. Az 1881–1882-ben írott *Akik kétszer halnak meg* című regényében ugyancsak említést tett a Jézus

²³ DEGRÉ 1983. 251–252.

²⁴ VAS 1868. 27.

²⁵ Uo.

²⁶ *Charivari*. = *Esti Lapok* 1 (1849) 23. sz. (március 21.) 3–4.

Mária huszárokról. Az 1903-as megjelenésű *A mi lengyelünk* című művében pedig kétszer szólt róluk.²⁷

Boross Mihály (1815–1899) író, jogász, politikus a szabadságharc idején Fejér vármegye másodalispáni tisztségét töltötte be. Ebben az időszakban keletkezett élményeit három évtizeddel később írta meg. Visszaemlékezésében az 1848-as események kapcsán foglalkozott Jelačić csapataival, köztük a Jézus Mária huszárokkal. A horvát bán Székesfehérvárra érkezésekor a Jancsár utcán „tódult be a lovasság, gyalogság, ágyuk, tüzekek és ... a *Jézus Mária huszárok*”. A továbbiakban Boross azt állította, hogy a horvát huszárok „Pákozdnál nyerték a híres *Jézus Mária huszár* czimet”. A hozzá fűződő, csak első részében hihető magyarázatát is megírta: „Még a Napoleoni nemesi felkelésből hevert a zágrábi fegyvertárban néhány dolmán, mente, csákó és kard. Ezeket ráadta Jellasich néhány apró horvatra, feltolták őket horvát macskalovakra s ez volt a horvát huszár. Ha nagy volt a csákó, szalmával kapczarongygyal körülötmték. Midőn Pákozdnál meglátták a mi huszárjaink ezen csodabogarakat, elkiáltották magukat: *Jézus Mária! ez is huszár?* s oda vágattak, kardjuk lapjával fejükbe ütötték álig a terjedelmes csákót és úgy hajtották maguk előtt, mint ónos esőben béresek a tűzokfalkát”.²⁸ Vagyis Boross színes leírásában egy korai, szeptember végi időponthoz, Pákozdoz és a magyar huszárok éles nyelvéhez kapcsolta az elnevezés keletkezését.

A csúfolódó elnevezés pesti eredetére utalt Árvay Sándor (1826–1914) jogász is, aki 1848. június 5-én lépett be önkéntesként a 7. honvéd zászlóaljba. Őrmerterként vett részt a pákozdi csatában, a schwechati ütközetben, a Pozsony és Nyitra vármegyei harcokban. Hadnagyi kinevezését Lipótvárban kapta. 1849. február 2-án a vár védőivel együtt tette le a fegyvert, hogy azután előbb raboskodjon, majd besorozzák a császári hadseregbe. Élményeit 1900 és 1906 között vetette papírra. Többek közt ezt írta 1848 őszéről, a Pákozdi és Schwechat közötti időszakhoz fűződően. *A báni huszárok (banderisták)* „szánalmas kinézésű lovasok voltak. Lovaik apró és sovány, a huszárok öltözete Mária Terézia korából maradt csákó (fent széles, alul szűk), bő mente s dolmány, nadrág, de nem volt az egyénre mérve, egyik majd belefulladt, oly bő volt a ruhája, míg a másik szűk volta miatt majd megfulladt. A Sándor huszároktól egy közvitéz elfogott egy ilyen huszárt — utóbb Pesten elnevezték *Jézus Mária huszárnak* —,

²⁷ JÓKAI 1964. I. 168., JÓKAI 1966. II. 167., JÓKAI 1969b. 46., 78.

²⁸ BOROSS 1881. 85.

magával hozta a táborba, vezette, mintha kecskét vezetett volna, pajtásainak azt mondta, azért fogta el, hogy este legyen a tűz mellett mivel mulatni.”²⁹

Károly János (1834–1915) nagyprépost, Fejér vármegye történetének írója említette, hogy Vereb (Fejér vm.) földbirtokosa, *id. Végh János* (1817–1918) egy történeti hűséggel írt, több kötetes naplóban rögzítette a község, a megye, az ország és családja legérdekesebb eseményeit. Az 1849. év első három napjának helyi történetét is megörökítette. Eszerint a móri ütközet után Verebre, a kastélyához vonult Franz Grammont báró ezredes a csapataival. Köztük „megérkezett gróf Sermage ezredes is, horvát huszáraival, akiknek hivatása lett volna a császári hadseregnél egészen hiányzó vitéz magyar huszárságot pótolni; azonban maga az elnevezés nem kölcsönözhetett ezen öblös csákóju sanyarodott vitézeknek sem bátorságot, sem valódi huszárcsint, mert lovagolni is alig tudtak, kiéhezett gebéiken és nem egyet lehetett látni, mint vezette korlát mellé lovát, hogy nyergébe mászhasson — mivel arra felülni kengyel segítségével sem tudott — mindig félelem és fohászok közt, amért őket a nép *Jézus Mária huszárok*-nak nevezte el.”³⁰ Vagyis Végh János magyarázata szerint a csúfnév kialakulásához az vezetett, hogy a báni huszárokat érzékelhetően folyamatos aggodalom, félelem hatotta át, még a nyeregbe szállásnál is.

Hermann Róbert a Jézus Mária huszár titulust, szólást alapvetően két okra, anekdotára vezeti vissza. Egyrészt a pesti kofa csodálkozó felkiáltására, másrészt a magyar huszárok láttán a báni huszároknak a menekülésük közbeni jajgatására³¹. A magam részéről ehhez annyit kívánok hozzátenni, hogy az említett anekdoták közül az előbbi tűnik a valósághoz közelebb állónak. Igaz, Hermann mindkettőt igen frappánsan fogalmazta meg. A keletkezésre azonban, amint látható volt, több magyarázat is született. Árnyalatnyi, vagy kisebb-nagyobb eltérésekkel. Hihetőek és megkérdőjelezhetőek. A lényeg az, hogy a nép alkotta.

5.) Az ötödik kérdés, illetve válasz a szólások világába vezet. A *szólás* a köz- és irodalmi nyelvben gyakran használt, régebben, de legalább korábban keletkezett, állandósult szókapcsolat. A mögötte lévő szót, szavakat, fogalmat átvitt értelemben, azoknál érzékletesebben fejezi ki. Átala a beszéd, a mondánivaló hangulatosabb, képszerűbb, színesebb lesz. A szólások egy része népi eredetű.

²⁹ MOLNÁR 1989. 94–95., 100.

³⁰ KÁROLY 1896–1904. V. 510., 513. Végh János a naplót vélhetőleg utólag kiegészítette.

³¹ HERMANN 1998. 80., HERMANN 2008. 51.

Az etnográfia által vizsgált szólás szájhagyomány útján terjedő állandó szókapcsolat vagy mondat. A népköltészet legrövidebb terjedelmű műfaja. Használata történeti változékonyság függvénye. A szólások egyik csoportjába tartozik a *szólásformájú csúfoló*. Jellemző rövideggel, frappánsan gúnyol ki valamely foglalkozást, nemzetiséget. Él az irónia, a gúny eszközeivel. Rövid epikus háttere van, mely magyarázatot ad értelmére.³²

A fogalom-meghatározás fényében nyilvánvaló, hogy a Jézus Mária huszár állandó szókapcsolat, mely rendelkezik a szólás, azon belül a szólásformájú csúfoló jellemzőivel, formai és tartalmi elemeivel. Röviden, találóan és csípős nyelvvel jellemezte egy nemzet, sőt társnemzet XIX. század közepi lovaskatonáit. Érzelmi hatást váltott ki. Első hallásra észlelhető a satirikus íz, a gyengeség gúnyolása. Az epikus háttér, a szólás népi kialakulása ismertetésre került. Az pedig, hogy mennyire szólássá vált és tovább élt a Jézus Mária huszár szókapcsolat, három XIX. századbeli példával illusztrálható, illetve bizonyítható. A *Háboru-Krónika* című kiadvány 1877. évi 3. száma az orosz és a török hadsereg összetételét ismertette. Az oroszok köréből egyes seregtestek egyenruháját is leírta. Végezetül összegzett: „a színek nem a legszerencsésebben vannak összeállítva, egynemely csapat igen furcsán néz ki, alighanem emlékeztet a *Jézus Mária huszárokra*.³³ A Szegedi Híradó szerkesztője 1879. novemberében egy olvasói levelet ismertetett. Ebből kiderül, hogy a rendőri feladatokat ellátó *városi hajduk* a helyi közvélemény némi maliciával így titulálja: *Jézus Mária huszárok*.³⁴ Végezetül a Székesfehérvár és Vidéke híradása 1882-ből. Október 15-én megnyílt Székesfehérváron a színi évad, mégpedig Dobsa Lajosnak Kun László című történeti drámájával. Az újság a bemutatóról kritikát közölt. Ennek végén felhívta a figyelmet, hogy a „népség és a katonaság” öltözetére, valamint alakítására több gondot kell fordítani, mert különben önkéntelenül „eszébe hozzák az embereknek a *Jézus-Mária huszárokat*”.³⁵

Ahogy a szólások egy része kikophat a gyakorlatból, úgy a vizsgált szólásformájú csúfolóval is ez történt. A XIX–XX. század fordulójáig alkalmazták. Azután az újabb nemzedékek számára már mind kevesebbet jelentett, elhalványult, eltűnt. Ahogy az I. világháborútól kezdődően a huszárság is fokozatosan háttérbe szorult, majd hadi alkalmazása megszűnt.

³² SZEMERKÉNYI-TÁRKÁNY SZÜCS 1982. 74–75., SZEMERKÉNYI 1982. 75.

³³ Az orosz és a török hadsereg. = *Háboru-Krónika* 1 (1877) 3. sz. 17–18.

³⁴ – Beküldetett. = Szegedi Híradó 21 (1879) 184. sz. (november 4.) 2.

³⁵ Színészet. = Székesfehérvár és Vidéke 10 (1882) 123. sz. (október 17.) 2–3.

Az ötödik válasz tehát így hangzik: a Jézus Mária huszár állandó szókapcsolat, szólás, azon belül szólásformájú csúfoló. Szólássá válása után, bő fél évszázadig már nem is a horvátokra alkalmazták, hanem a magyar vagy esetleg más nemzet némely egyenruhásaira. Szükséges azt is megjegyezni, hogy a horvátok a báni huszárokra a gúnyos Jézus Mária huszár megjelölést sem a szabadságharc alatt, sem később nem használták. Ebből következően szólásként sem jelent meg.

Az 1848–1849-ben lezajlott eseményeknek a magyar, illetve a horvát történészek egymástól több tekintetben eltérő értelmezését, magyarázatát, indoklását adják. Ezek ismertetését itt nem tekintem feladatommak.

EPILÓGUS

Háborúskodás idején az ellenség szokatlan tulajdonságait, gyengeségeit, feltűnő sajátosságait a vele harcban álló katonaság éppúgy gúnyolta, mint a nép. Az illetén gyakorlat alól Jelačić horvátjai sem képeztek kivételt. Ennek figyelembevételével kell értékelnünk azt, hogy a bán könnyűlovassága is megkapta a magáét. A banderialis huszárok népi eredetű kigúnyolása egyben jó példa Jézus és Mária nevének profán célú felhasználására. A szólással egy, a keresztény hithez fűződő sóhaj, fohász profanizálódott, vagyis használata a nép körében elvilágiasodott. Horváth Sándor néprajzkutató nyomán mondható, hogy az eredeti, vallásos értelemnek itt is egyfajta romlása történt.³⁶ Akár az is kijelenthető, hogy közönséges, hétköznapi használat valósult meg.³⁷

IRODALOM

- BALLAGI 1866–1873 = BALLAGI Mór: A magyar nyelv teljes szótára I–II. Pest. 1867–1873.
BOROŠAK-MARIJANOVIĆ 1998 = BOROŠAK-MARIJANOVIĆ, Jelena: Josip Jelačić u borbi za „Austriju slobodnih naroda”. = Uő. (szerk.): Godina 1848. u Hrvatskoj. Zagreb, 1998. 36–40.
BOROSS 1881 = BOROSS Mihály: Élményeim 1848–1861. Székesfehérvár, 1881.
BOŠKOVIĆ 1998 = BOŠKOVIĆ, Dora: O hladnom oružju u ratnim zbivanjima 1848. godine. = BOROŠAK-MARIJANOVIĆ, Jelena (szerk.): Godina 1848. u Hrvatskoj. Zagreb, 1998. 72–80.
BŐSZE 1992 = BŐSZE Sándor: Két osztrák katonatiszt feljegyzései Jellačić 1848 őszi magyarországi hadjáratáról. = Szili Ferenc (szerk.): Somogy megye múltjából, 23. Kaposvár, 1992. 133–156.

³⁶ Vö. HORVÁTH 2014. 556–562.

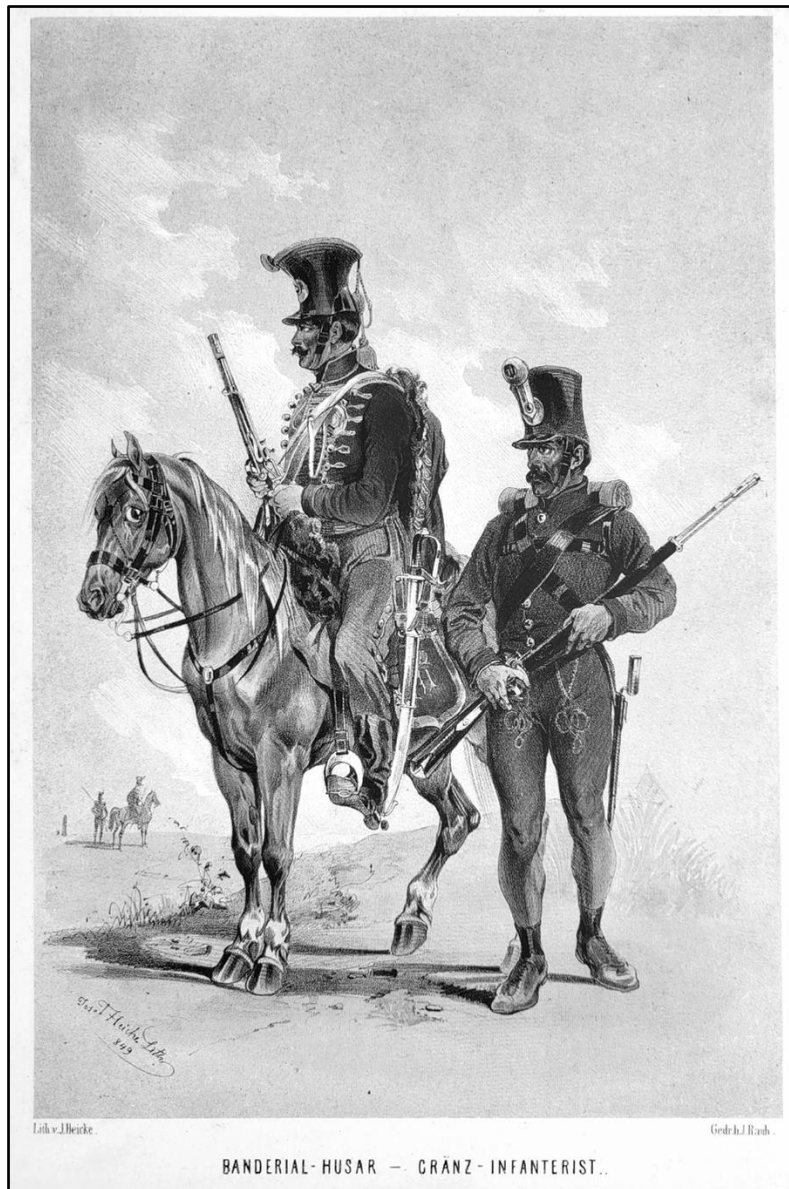
³⁷ Vö. DIÓS 1993–2014. VIII. Internetes változat.

- BŐSZE 1999 = BŐSZE Sándor: Jellačić útja a Dél-Dunántúlon két osztrák katonatiszt naplója tükrében. = Hudi József –Tóth G. Péter (szerk.): Emlékezet, kultusz, történelem. Tanulmányok az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. Veszprém, 1999. 63–47.
- BREGOVAC PISK 2000 = BREGOVAC PISK, Marina: Zbivanja 1848.–1849. na grafičkim listovima. Zagreb, 2000.
- DEGRÉ 1983 = DEGRÉ Alajos: Visszaemlékezéseim. Az 1848–49. év előtti, alatti és utáni időkből. Budapest, 1983.
- DIÓS 1993–2014 = DIÓS István (főszerk.): Magyar Katolikus Lexikon I–XVII. Budapest, 1993–2014. Internetes változat.
- HAUPTMANN 1975 = HAUPTMANN, Ferdinand: Jelačić's Kriegszug nach Ungarn 1848. Bd. 1–2. Graz, 1975.
- HERMANN 1994 = HERMANN Hermann Róbert: Huszárhősök és hőstettek 1848 őszén és telén Nyugat-Magyarországon. = Életünk 32 (1994) 10–11. sz. 945–953.
- HERMANN 1998 = HERMANN Róbert: Az 1848–49-es szabadságharc és katonai vezetői. = Új Forrás 30 (1998) 9. sz. 66–86.
- HERMANN 2008 = HERMANN Róbert: A Drávától a Lajtáig. Tanulmányok az 1848. nyári és őszi dunántúli hadi események történetéhez. Budapest, 2008.
- HERMANN–KINCSES 2012 = HERMANN Róbert – KINCSES Katalin Mária: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc korabeli ábrázolásokról II. Arcképek és zsánerképek. A Hadtörténeti Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményének műtárgykatalógusa. Budapest, 2012.
- HORVÁTH 2014 = HORVÁTH Sándor: Jelromlás, szimbólumpusztulás a népi vallásosságban. = Vasi Szemle 68 (2014) 5. sz. 556–562.
<https://lexikon.katolikus.hu/M/megszents%C3%A9gtelen%C3%ADt%C3%A9s.html> (Letöltés: 2024. március 10.)
- HUDI–TÓTH 1999 = HUDI József – TÓTH G. Péter (szerk.): Emlékezet, kultusz, történelem. Tanulmányok az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. Veszprém, 1999.
- JÓKAI 1964 = JÓKAI Mór: Enyém, tied, övé. I–II. Budapest, 1964.
- JÓKAI 1966 = JÓKAI Mór: Akik kétszer halnak meg. I–II. Budapest, 1966.
- JÓKAI 1969 = JÓKAI Mór: A mi lengyelünk. Budapest, 1969.
- KÁROLY 1896–1904 = KÁROLY János: Fejér vármegye története I–V. Székesfehérvár, 1896–1904.
- L. 1904 = L. (Lyka Károly): Szemlér Mihály. Művészet 3 (1904) 2. sz. 112–116.
- MOLNÁR 1989 = MOLNÁR András: Árvay Sándor emlékirata. Részletek egy negyvennyolcas honvédtiszt önéletrajzából. Hadtörténeti Közlemények 102 (1989) 1. sz. 94–114.
- RÓZSA–SPIRA 1973 = RÓZSA György – SPIRA György: Negyvennyolc a kortársak szemével. Képek, nyomtatványok és iratok. Budapest, 1973.
- SZEMERKÉNYI 1982 = SZEMERKÉNYI Ágnes: Szólásformájú csúfoló. = Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon 5. Budapest, 1982. 75.
- SZEMERKÉNYI–TÁRKÁNY SZÜCS 1982 = SZEMERKÉNYI Ágnes – TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: Szólás. = Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon 5. Budapest, 1982. 74–75.
- VAS 1868 = VAS Gereben: A „Jézus-Mária-huszárok”. Magyarország és a Nagyvilág 1868. január 18. 27–28.

JÓZSEF GELENCSÉR
Jesus Maria hussars (Tracing an idiomatic phrase)

One of the biggest breaches in the many-century-long partnership between Hungary and Croatia came in 1848–1849 when the two states conflicted. In the autumn of 1848, there was an attack against the constitutional order of the Hungarian Kingdom by lieutenant general Josip Jelačić. The Croatian cavalry was part of Jelačić's army, which was mocked with several nicknames (e.g. Jelačić's hussars, Jesus Maria hussars) by the Hungarian soldiers. Jelačić's hussar regiment was not made up from professional soldiers therefore its fighting value was much lower than that of the Hungarian one. Their war material was out-of-date, and they had no military experience. Present folklore study looks at the phrase: Jesus Maria hussars from the point of view of its arising date, the circumstances of its origin and the method of its use. This phrase as a regular idiomatic expression originated from the time of the Hungarian War of Independence and as a phrase remained in use after 1849 as well. It was used approximately until World War 1. After a while it became a comic label for not only the Croatian hussars but also for any other unit wearing military uniform. The usage for such profane aims of the names of Jesus and Maria in this form lasted for a little bit longer than half a century.

1. kép
Josep Heicke: Banderiális huszár és gyalogos határőr (1849)

A JÉZUS-MÁRIA-HUSZÁR.

Hajó, Szemplér.

2. kép
Szemplér Mihály: Jézus Mária huszár. (1868)

Pap Gábor református püspök álláspontjai és törekvései az egyházpolitikai küzdelmek idején (1890–1895)

XIX. SZÁZAD ALKONYÁN lezajlott s a „magyar kultúrharc” elnevezéssel is illetett¹ egyházpolitikai küzdelmek története leginkább úgy szerepel a szakirodalmi feldolgozások lapjain, mint a szekuláris célú, a katolikus felfogással, hitelvekkel ellenkező, ám a szabadelvű korszellemnek megfelelő reformok foganatosítását kívánó liberális erők és a klerikális, konzervatív ellenerők – egyházi és világi katolikusok egyaránt – nagy századvégi összecsapása. Mint tudjuk, az 1890 után kibontakozó csatározások 1894/1895-re az utóbbiak vereségével végződtek, ami a katolikus egyházra nézve sérelmes egyházpolitikai reformok törvényerőre emelkedését jelentette. Ennek megfelelően a „magyar kultúrharc” historiográfiáját felekezeti szempontból erős aszimmetria jellemzi. Egyrészt az egyházpolitikai harcokkal, legalábbis fókuszáltabban főleg katolikus történetírók foglalkoztak,² másrészt a munkák jóval nagyobb figyelmet szenteltek a katolikus főpapok, illetve főurak tevékenységeire, így a főrendiház egyházpolitikai ellenzékének küzdelmeire, mint a protestáns oldal korabeli állásfoglalásaira, ami nem csupán a katolikus historiográfiára igaz, hanem a témakör világias szemléletű elbeszéléseire is.³ Kósa László idevágó, valóban hiánypótlónak mondható tanulmányában⁴ arra a megállapításra jutott, hogy

¹ Elsősorban Salacz Gábor erősen katolikus szemléletű, *A magyar kultúrharc története* címen publikált monográfiája óta: SALACZ 1938. Igaz, már a kortársak egy része is hajlott az 1890 után fellángolt harcok fejleményeiben valóságos kultúrharcot látni. Erről részletesen: RADA 2019/a.

² Salacz műve mellett az átfogó igényű összegzések remek példája Török Mihály Miklós – szintúgy erősen elfogult – könyve: K. TÖRÖK 1933.

³ Ezt igen jól példázhatja Hanák Péter összefoglalása is, amely a protestáns félre nem szentelt figyelmet. Lásd HANÁK 1983.

⁴ KÓSA 2011/b.

részint a XIX. század végi protestáns attitűdök, látásmódok befolyásával magyarázhatjuk, hogy a témát hosszú időn át elhanyagolták a protestáns indíttatású kutatások, mivel tartósan fennmaradt az a szellemi alapállás, amely szerint az 1890 utáni küzdelmek idején „valójában nem a protestáns egyházak, hanem az állam és a katolikus egyház ügyéről volt szó”.⁵ Ahogy azonban Kósa citált írása is tanúsíthatja, noha a kormánynak nyilván nem a protestáns egyházi közösségekkel szemben kellett kivívnia reformjait, teljesen a reformátusok sem maradtak passzív, közömbös szemlélői az 1890-es évek egyházi küzdelmeinek. Jóllehet tény, hogy a hozzájuk kötődő egyházpolitikai nyilatkozatok s egyéb akciók száma jóval csekélyebb volt. A fősodró, jellemző protestáns nézőpontok, állásfoglalások ráadásul már csak azért is figyelmet érdemelnek, mert az egyházpolitikai konfliktusok súlyos felekezeti viszályokkal is együtt jártak, sőt a „magyar kultúrharc” megindulását éppen az ilyesféle ellentétek kiéleződése eredményezte.

PROTESTANTIZMUS ÉS LIBERÁLIS EGYHÁZPOLITIKA

Jóllehet ez több, elsősorban világnézetileg terhelt téma kapcsán a történetírásról általában is elmondható, a tradicionális egyházi historiográfiát különösen is jellemezte, hogy nem egyszer olyan interpretációs keretek éltek tovább az egyháztörténeti feldolgozások oldalain, amelyek a tárgyalt korszak vitáiból származtak, és a korabeli — jelen esetben: egyházi — szereplők látásmódján, álláspontjain, netalán vádjain alapultak.⁶ Ezt láthatjuk akkor is, amikor az egyházpolitikai harcok vallásfelekezeti perspektívájának olyasféle történeti értelmezéseit szemléljük, amelyek szerint liberalizmus és protestantizmus kéz a kézben jártak egymással, és erős egységfrontot képeztek a katolicizmussal szemben. Salacz Gábor például hamar megállapította monográfiájában, hogy: „A katolicizmussal ellentétben a protestantizmus teljes egészében eljegyezte magát a liberalizmussal.” Majd az 1890-es erőviszonyok felvázolása során konstatálta, hogy: „A protestantizmusnak szövetségese volt ekkor a zsidóság, a szabadkőművesség és a nálunk protestáns vezényszóra hallgató liberálizmus”⁷ s így

---

⁵ Uo. 299.

⁶ A Risorgimento történetírásának példáján keresztül minderről részletesen: RADA 2022.

⁷ Vö. ezt K. Török Mihály Miklós megjegyzésével, amely szerint már a német kultúrharc „hullámai átszabtak Magyarországra is, ahol a már megerősödött szabadkőművesség igyekezett

koncentrikus támadás indult a katolicizmus ellen. A kormány a protestantizmussal nem mert szembeszállni, katolikus tagjait azonnal a klerikalizmus vádjával illették volna”.⁸

Egészen természetes, hogy a protestáns fél elbeszélései határozottan elhajlottak attól a narratívától, amely szerint a liberális kormányerők valójában „protestáns vezényszóra” hallgattak a dualista érásban. Mint látni fogjuk, maguk az egyházpolitikai törvények sem feltétlenül estek egybe a protestáns érdekekkel, és a szabadelvű, a reformokat pártfogoló s általában csakugyan hangosabb állásfoglalások mellett kételyek és félelmek is hangot kaptak, és pedig mind az evangélikus, mind pedig a református egyház berkeiben.⁹

Az egyházpolitikai reformtörvények némileg ellentmondásos protestáns fogadtatását, kettős megítélését jól példázhatják Zelenka Pál tiszai evangélikus püspök főrendiházban elhangzott felszólalásai. Egyrészt liberális szellemben kifejtette, hogy „a t. kormánynak ezen nagy reformokban való törekvése nem más, mint azon evangélium szerinti tanoknak az egész országra kiterjesztése, melyeknek győző hatalma az evangélikus egyházak múltjában, jelenében és jövőjében nyilatkozik”. Másrészt később, egy újabb beszédében azt is megvalósította, hogy „az egyházpolitikai törvényjavaslatok törvényerőre emelésével következményeiben beláthatlan válság elé vitetnek kivált az evangyeliomszerű egyházak”.¹⁰ Úgy gondolom, Zelenka példája azt is megvilágíthatja, hogy a politikailag liberális érzelmű protestánsok – legalábbis egy markáns csoportjuk – a hazafias pátozzsal átítatott szabadelvűség érvényesülésének politikai szempontjait a specifikusan felekezeti, református vagy evangélikus érdekek elé helyezték. Zoványi Jenő is nagyon hasonló módon interpretálta a problémát a magyar protestantizmus múltjáról írt nagyszabású művében: „A protestánsok zöme átérezve minden korszerű haladás iránti erkölcsi kötelezettségét, lelkesedéssel sorakozott az ú. n. szabadelvű egyházpolitika mellé, nem törődve azzal, hogy egyházaiknak legalább is ugyanannyi vesztesége fog származni belőle, mint a katolikuséinak, előnyük pedig semmisen járhat vele.”¹¹ Melyek voltak tehát azok a bizonyos károk, hátrányok, amelyek a kormány szabadelvű

megragadni az alkalmat, hogy lemásolja a német protestantizmus és szabadkőművesség szövetségével megívott harcot”. K. TÖRÖK 1933.

⁸ SALACZ 1938. 7–8., 80–81.

⁹ KÓSA 2011/b. 292–294., 300–301.

¹⁰ Idézett felszólalásait lásd: Főrendiház naplója 1892–1896. III. 225–226. (1894. május 10.) és 265–267. (1894. június 21.)

¹¹ ZOVÁNYI 2004. 296.

reformtörvényeiből a protestáns egyházakra háramlottak? Egyrészt az újólag elfogadott jogszabályi keretek is a laicizálódás irányába mutattak, másrészt a polgári házasság és az állami anyakönyvezés bevezetése a protestáns lelkészeknek jelentékeny jövedelemkiesést jelentetett,¹² ezek révén ugyanis elestek stó-lájuk egy részétől (amire Zelenka is utalt idézett parlamenti felszólalásában). Mindemellett ne feledjük, hogy a gyermekek vallásáról elfogadott törvény, amely szintén részét képezte a kormány liberális reformcsomagjának, és amelynek előzményeiről és kontextusáról részletesen fogok írni tanulmányomban, éles ellentétben állt a protestáns egyházak világosan megfogalmazott elvárásaival.

Tanulmányom főszereplője, *Pap Gábor* (1827–1895) dunántúli református püspök esetében szinte kétség sem fért, hogy személyében a szabadelvű kormány által előirányzott reformok pártfogóra találnak. A liberális érzelmű Pap rövid ideig, 1876 és 1879 között a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselője is volt, de ennél is meghatározóbb lehetett kormánypárti kötődése szempontjából, hogy püspöki feladatait mindvégig — a számára is biztos támaszt nyújtó — Tisza Kálmán egyházkerületi főgondnoksága mellett teljesítette.¹³ A folytatásban Papnak az 1890-es évek egyházpolitikai küzdelmeihez kötődő álláspontjait fogom vizsgálni, ami során körüljárom, hogy a szuperintendens reformpárti érvszálját hogyan és mennyiben befolyásolták a politikai, tehát a liberális megfontolások, valamint a specifikusabb felekezeti, azaz református nézőpontok. Egyúttal célom lesz feltárni, hogy a kormány programjának támogatásán túl milyen törekvések jellemezték ekkortájt Pap egyházpolitikai jellegű ténykedését. Kutatásom forrásbázisát a „magyar kultúrharc” kezdetétől, vagyis 1890-től, egészen a főpap 1895-ben bekövetkezett haláláig keletkezett levéltári és nyomtatott kútfők: így levelek, püspöki jelentések, főrendiházi naplók, valamint a korabeli sajtótermékek reflexiói képezték.

¹² A liberális reformok protestantizmusra nézve káros hatásairól: ZOVÁNYI 2004. 373–374.

¹³ Egyházi, ill. rövid képviselői karrierje mellett, mint író, költő és publicista is letette névje-gyét. Fiatalon, 1848-ban szemtanúja és résztvevője volt a bécsi forradalomnak, majd Magyaror-szágon honvédnek állt, és a szabadságharcban századosi rangig jutott. Egy hónapra börtönbe került, majd onnét szabadulván Pápán tanult, ahol 1850-ben teológiai magánvizsgát tett. Ezt kö-vetően több dunántúli településen is református lelkészként szolgált. 1868-ban a Veszprémi Re-formátus Egyházmegye esperesévé, 1874-ben pedig Dunántúli Egyházkerület püspökévé vált, amely tisztséget egészen 1895-ös haláláig betöltötte. Rövid életrajza: HUDI 2022. 197–199.

AZ „ELKERESZTELÉSI KÜZDELMEK” HÁTTERE ÉS MEGINDULÁSA

Alapvető fontosságú a téma szempontjából röviden összefoglalni az ún. „elkeresztelési” kérdés előzményeit,¹⁴ mivel az 1890 és 1895 között fellángolt „magyar kultúrharc” kezdetét is ennek fejleményeihez köthetjük, s mindaz, amiről a folytatásban Pap Gábor küzdelmeit és álláspontjait vizsgálva írni fogok, jelentős részben ugyancsak a vallásilag vegyes házasságok problémájával függött össze.

Még a dualista időszak kezdetén, 1868-ban született az a bizonyos, több évtizeden keresztül bonyodalmak forrásává váló, a „vallásfelekezetek viszonzásáról” elfogadott törvény, amelynek 12. §-a a „*sexus sexum sequitur*”-elv jegyében előírta, hogy: „A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiak atyoknak s a leányok anyjoknak vallását követik.”¹⁵ Csakhogy a katolikus egyház — szemben a „nem nemet követ”-elv előírását helyeslő protestáns féllal — sohasem volt hajlandó elfogadni ezt szabályozást, mivel mind a fiúkra, mind a leányokra igényt formált egy-egy vegyes házasság engedélyezése, illetve megáldása fejében. Papjai ebből kifolyólag továbbra is reverzalist (kötelezvényt) kértek, s — úgymond — „elkereszteltek”, ami a dualista korszak hajnalától fogva felekezeti viszálykodások forrásává vált. Idő közben a protestánsok, jóllehet mindennapok valóságában tőlük sem állt távol a hasonló eljárás, a kultuszminisztériumnál a 12. § erélyesebb végrehajtását követelték, s panaszaikkal folyamatosan nyomást gyakoroltak a kormányra. A „magyar kultúrharc” nyitányát aztán Csáky Albin gróf 1890 februárjában kelt rendelete jelentette, amely szigorúan előírta, hogy „mindannyiszor, valahányszor oly gyermeket, ki a törvény rendelkezése szerint más felekezethez tartozik, bármely okból megkeresztelnek, a keresztelési bizonylatot anyakönyvezés végett az illetékes lelkészhez a ténykedés után legfőlebb nyolcz nap alatt és [...] büntetés terhe alatt áttenni el ne mulasztzák”.¹⁶ Miután az új rendelet kihágásnak minősítette a keresztelési bizonylatok megküldésének elmulasztását, a renitens egyháziak ellen közigazgatási eljárások indultak, amelyek bírságok kiszabásával jártak. Az alsópapság

¹⁴ Ezt összefoglalva alább Salacz Gábor munkájára támaszkodom: SALACZ 1938.

¹⁵ 1868. évi LIII. törvénycikk a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonzásáról. Lásd: CJH VIII. 506–508.

¹⁶ A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 10.086. szám alatt valamennyi egyházmegyei hatósághoz és törvényhatósághoz intézett rendelete, a keresztelési bizonylatok kölcsönös megküldése tárgyában. (1890. február 26.) Rendeleték tára XXIV. (1890), 753–755.

egy része ugyanis kezdettől fogva a nyílt ellenállás útját választotta. A klérus rendelettel szemben történő fellépését is tápláló, intranszigens egyházi felfogást jól példázhatja XIII. Leó pápa 1891. évi megállapítása, amely szerint a rendelet arra próbálná rábírnai a magyarországi papságot, „hogy az eretnekeknek mintegy átadja azok lelkét, kiknek megváltására isteni küldetése van”.¹⁷ Egyébiránt a fellángoló „elkeresztelési küzdelmek” egyik gyújtópontja, kiemelt helyszíne éppen Komárom volt, ahol Pap Gábor rendre feljelentette Molnár János apátplébánost, a későbbi néppárti vezért. Ráadásul a korabeli közvélemény egy részének feltételezése szerint kettejük ellentéte — pontosabban az, hogy Pap folyton-folyvást feljelentette Molnárt — fajsúlyosan hozzájárult ahhoz, hogy a kultuszminiszter 1890 februárjában rendezni kívánta végre a keresztelési bizonylatok kényes ügyét.¹⁸

Pap Gábor számára 1890 más okból kifolyólag is cezúrát jelentett: a hozzá oly’ közel álló Tisza Kálmán ekkor márciusában távozott a kormányfői posztról. Pap áprilisban írt Tiszának, és levelében¹⁹ kijelentette, hogy személyében „Magyarország gondviselészerű fiát” látja, így lemondásának hírére fájdalommal fogadta. Egyfelől persze leszögezte, megérti a lemondott kormányfő döntését, másfelől megvallotta erős félelmeit is, hogy „a jelen reactionarius korszakban” esetleg idehaza is olyan kormánytöbbség jöhet létre, „mely a clerico-feudalisokra támaszkodva, azok által támogatva [...] századokra vetheti vissza hazánkat és nemzetünket”. Pap klérussal kapcsolatos, immár kimondottan a kultúrharcos viták világába kalauzoló álláspontjai, amelyek témánk integráns részét is jelentik, fényt vetnek a püspök itt megfogalmazott félelmeinek hátterére is.

KULTÚRHARCOS NÉZŐPONTOK AZ 1890-ES ÉVEK ELEJÉN

Közeli érintettsége fényében nem meglepő, hogy az 1890. évi egyházkerületi közgyűlésre írt jelentésében a dunántúli püspök kiemelt figyelmet fordított az elkeresztelési harcok hátterére és aktuális fejleményeire. Gondolati pozíciója, érveskálája és frazeológiája jórészt a kor egyházkritikájára szélesebb körben jellemző, általam a kultúrharcos retorikájának nevezett sémába²⁰ illeszkedett.

---

¹⁷ XIII. Leó pápa I. Ferenc József magyar királyhoz írt levelét idézi: SALACZ 1938. 62–63.

¹⁸ Lásd pl. FL 32 (1895) 302. sz. (november 3.) 2800.; VU 42 (1895) 45. sz. (november 10.) 749.

¹⁹ DREL IV. 21. IV. 47. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati könyvei IV. 47. Pap Gábor levele Tisza Kálmán egyházkerületi főgondnokhoz, 1890. április 10.

²⁰ Erről részletesen: RADA 2019/a.; RADA 2019/b.

Ennek megfelelően rendre kiemelte, hogy az 1890. évi rendelettel, ezáltal pedig az 1868. évi törvénnyel szemben is fellépő klérus nem csupán a protestánsok jogait támadja, hanem nyílt harcot folytat a magyar állam önállósága, szuverenitása ellen. A református szuperintendens így nagy hangsúlyt helyezett az ultramontanizmus vádjára, amely szerint az idehaza forrongó, immár nyíltan engedetlen klérus a magyar állam helyett egy idegen, külföldi főhatalom, azaz Róma irányába lojális, s annak vezényszavától teszi függővé, hogy elfogadja-e hazája jogszabályait, vagy sem. Meglátásait alátámasztandó Pap a klérus harcias, konfrontatív szárnyának *Magyar Állam* című lapját citálta. Mialatt harciasan kiállt a magyar állam — nézetei szerint — megtámadott szuverenitása mellett, a komáromi apátplébánosnak, Molnár Jánosnak is üzent: ne feledje, „hogy a római pápa sem nem Isten, sem nem király és ha alatta nincs is, de felette sem áll a magyar királynak, e felsőségét a magyar királyok nem ismerték el soha, s mikor Hunyadi Mátyás országglása alatt ez irányban kísérletet tettek, a nagy király határozottan kijelentette, hogy előbb váltja fel tornyainkon a görög egyház keresztje a római egyház keresztjét, semmint Magyarország és ennek királya a római pápa hatalma előtt meghajoljon.”²¹ (Megjegyezhetjük, hogy a korabeli kultúrharcos diskurzusokban gyakran mások is úgy hivatkoztak Hunyadi Mátyás alakjára, mint aki példás módon oltalmazta a Magyar Királyság önállóságát a római pápa befolyásával szemben.²²)

Az 1890-es évek első felében benyújtott későbbi jelentéseiről szintúgy elmondhatjuk, hogy azok sorait átjárták a kultúrharcos interpretációs keretek sajátos jegyei: legyen szó az ultramontán irányzat és a polgári haladás, a modern fejlődés szembeállításáról, az antijezsuitizmus hagyományos vádpontjairól, vagy a militáns frazeológiáról, a háborús hasonlatok használatáról. Ez utóbbiak kiváló példája lehet Pap alábbi, 1893-as megállapítása: „Ez a harc nem csak hazánkban, hanem Európa összes államaiban folyik, jeléül annak, hogy a főhadiszállás Róma, hol a jezsuiták tartják kezökben az uralmat, azok készítik a csataterveket, s irányozzák minden egyes államban a hadi működések.”²³ A folytatásban látni fogjuk, hogy Pap 1890 után számos egyéb egyházi problémát is a kultúrharcos interpretációs séma alapján keretezett, mivel nagyban befolyásolta, áthatotta látásmódját az a felfogás, hogy a magyar állam és

²¹ DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1890. 206–218. (Idézett szövegrész: 217–218.)

²² RADA 2019/b. 34–35.

²³ DREL I. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1893. I. (A püspöki jelentés oldalszámozása 1891-től római számmal történt.)

a Rómához lojális, ultramontán hierarchia olyasfajta, nagy horderejű harca zajlik az országban, amelynek tétje nem kevesebb, mint a magyar állam szuverenitása.

Figyelemre érdemes például, hogy Pap ekkoriban, az 1890-es évek elején még a felsőbb fokú leányiskolák ügyét is összekapcsolta a kultúrharcos ideológiával, amit Szontagh Pálnak írt levele is példázhat.²⁴ Pap ez időben egy újlag felállítani tervezett felsőbb leánytanító és -nevelő intézet anyagi alapjainak előteremtésén fáradozott, és segítséget kérően régi ismerősét, a nógrádi protestáns főrendet is megszólította. Ám távolról indítva a leányneveléssel kapcsolatos gondolatmenetét, levele kezdetén rögvest megállapította, hogy az alsópapság „megfúvta a kulturharcra hívó riadót, közvetlenül ugyan a magyar protestáns egyház, de közvetve a magyar állam ellen is”. Ezt követően súlyosan megbírálta a magyarországi klérus hazafiságát, és pedig az általuk immár csalhatatlannak tartott²⁵ egyházfőt megillető, feltétlen engedelmesség fényében. Pap aztán oda jutott, hogy a kultúrharcot megindító ultramontán erők a jogsértő (el)keresztelések mellett az apácák²⁶ által irányított s újabban országszerte terjedő nőnevelő intézetek révén is „igyekeznek a protestantizmust, s ezzel együtt a szabad szellemet leküzdeni és ugyanakkor a magyar államnak Rómával szemben az önállóságát megsemmisíteni”. Így tehát amellet érvelt, hogy az olyasfajta protestáns leánynevelők, mint amelyet a Dunántúlon maguk is létrehozni kívánnak, nem pusztán a szorongatott protestantizmust, hanem „az állami érdekeket is védő erődök”, mi több: „a szabadságnak és felvilágosodásnak is erődei”. A Szongágh Pálnak írt, fent idézett levél mindössze egyetlen példát jelent, ám ugyanilyen érveléssel kérte az ugyancsak protestáns országgyűlési képviselőt, Darányi Ignácot,²⁷ hogy támogassa a protestáns nőnevelés ügyének szabadelvű és magyar nemzeti szempontból egyaránt olyannyira fontos előmozdítását, s járuljon hozzá az adománygyűjtéshez. Ezúttal is utalt arra, hogy a fiatal leányok később, majd mint édesanyák nagy ráhatással fognak bírni az újabb generációk szellemi arculatának formálására, ezért nem szabad hagyni, hogy az állami és a protestáns nőnevelés súlyos hiányosságai miatt az apácák keze — s

²⁴ DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati könyvei IV. 88. Pap Gábor levele Szontagh Pál valóságos belső titkos tanácsoshoz, 1891. január 14.

²⁵ 1870 óta, vagyis azóta, hogy az első vatikáni zsinat főpapjai dogma formájában definiálták a pápai csatatkozhatatlanságot, az egyház liberális kritikájának egyik leggyakoribb célpontjává vált az infallibilitás.

²⁶ Itt bizonyára az angolkisasszonyokra utalt.

²⁷ DREL DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati könyvei IV. 90. Pap Gábor levele Darányi Ignác országgyűlési képviselőhöz, 1891. január 14.

így szellemi befolyása – alatt legyenek kénytelen felcseperedni.²⁸ Eddig nem nyilvános leveleit idéztem, azonban a sajtó útján közétett, ugyancsak adományozásra felhívó körlevelében is részint ilyen érvekkel sürgette a protestáns nőnevelés fejlesztését, jóllehet az azonos tartalmi elemek, nézőpontok felvázolása mellett a klérusról, annak ultramontán céljairól szólva itt óvatosabban fogalmazott.²⁹ Megjegyzendő, hogy a református püspök erőfeszítései néhány éven belül eredményre vezettek, hiszen 1894-ben végre megnyithatta kapuit a pápai Református Nőnevelő Intézet.³⁰

Általánosságban elmondhatjuk Pap Gábor 1890 utáni hivatali levelezésében, legyen szó akár a reformátusok lokális viszálykodásairól,³¹ akár azokról a református-unitárius konfliktusokról, amelyek az utóbbi vallás dunántúli terfoglalása, Pap szavajárásával „hódító hadjárata” folytán támadtak,³² a szuperintendens rendre felhívta címzettjei figyelmet az ultramontán klérus előretörésére – mint olyan, a hazai protestantizmus egészét fenyegető, valós veszélyforrásra, amely belső széthúzás helyett egységet, testvéries összefogást követelne a reformátusok, valamint általában a magyar protestáns egyházak között. Nézőpontja szerint ellentétek csak közös ellenfelük, a nagyhatalmú „romanismus” malmára hajtják a vizet.

Paptól még a protestáns unió célja sem állt távol, s az 1890-es évek feszültségterhes körülményei közepette maga is pártfogolta a kálvinista és lutheránus protestánsok egyesülését, de legalábbis szorosabb összefogását. A jóval befolyásosabbnak, erősebbnek ítélt katolicizmussal – annak ultramontán irányvonalával – szemben ugyanis roppant fontosnak tartotta volna, hogy a szétforgácsolt, ám egyaránt fenyegetett protestáns erők önvédelmi céllal egyesül-

²⁸ 1891-es közgyűlési jelentése szerint több ízben is előfordult, hogy a protestáns szülők későn eszméltek, „mikor leányaikat már annyira elnövelték, hogy nemcsak római katolikusokká, hanem apáczákká is akartak lenni”. DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1891. VII.

²⁹ „[M]indaddig, míg maga az állam kellő számú felső leányiskolát nem állít s szemben a kulturharczczal fenyegetődző alapsággal – s azon törekvéssel, mely az államot az egyháznak (azaz a papi érdekeknek) alá akarja rendelni, nem gondoskodik arról, hogy a leendő s az új nemzedéknek irányt adó anyák az állam jól felfogott érdekeinek megfelelő kiképeztetést nyerjenek; az ev. reformált s általában a protestáns felső leányiskola általánosan érzett hiányt pótol s annak felállítására úgy a szabadság, mint az állami érdekek védelmezése szempontjából halaszthatatlan”. DPL 2 (1891) 3. sz. (január 18.) 33–35. col. A körlevelet idézi: NÁDASDY 1988. 21–22.

³⁰ Az intézmény létrejöttéről és 1948-ig ívelő történetéről: NÁDASDY 1988.

³¹ DREL DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati könyvei IV. 47. 179. Pap Gábor levele Somogyi Gyula espereshez, 1893. július 18.

³² DREL DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati könyvei IV. 47. 135. Pap Gábor levele Ferencz József unitárius püspökhöz, 1892. február 8.

jenek. Közgyűlési jelentéseiben³³ például a német *Evangelischer Bund*³⁴ mintájára szervezendő szövetség létrehozását sürgette. Purgly Sándor lutheránus esperes-felügyelőnek címzett levelében³⁵ pedig, amelyben a protestáns unió régre visszanyúló ideáját is magáénak vallotta, nyíltan vallott saját eszményéről. Ez pedig nem volt egyéb: „mint a Clérus által szolgává nem alázott, de most még felekezetiileg megoszlott keresztyén lelkeknek az evangélium krisztusi szent lobogója alatt [,] ha nem is hitcikkeben – mert ez lehetetlen³⁶ – [,] hanem Krisztus szellemében külsőleg is egyesítése, Rómával, ennek papjaival s az ezekkel együttműködő feudalistákkal szemben a szabadelvűség erős táborává, legyőzhetetlen phalánxává egyesítése”. Pap felfogása egyébiránt nem számított egyedülállónak, hiszen az 1870-es évtized elejétől, de különösen az 1890 után fellángolt egyházpolitikai küzdelmek idején mások is elsősorban az „ultramontanizmus”, illetve „klerikalizmus” fenyegetésével szemben pártfogolták a protestáns unió ügyének előmozdítását.³⁷

Pap református püspöki hivatalánál fogva tagja volt a főrendiháznak, ahol legelső felszólalása éppen a vallási viszályok, a vegyes házasságok, egyúttal az 1868. évi törvény ügyéhez kötődött.³⁸ 1892. július 5-én ugyanis, miután a költségvetés vitájában világosan állást foglalt a liberális kabinet mellett, vitába szállt Vaszary Kolossal, hogy a hercegrímás által kifogásolt s a felekezeti viszályok eredőjének bélyegzett 12. § fenntartásának követelménye mellett érveljen. Éppúgy, mint korábban Vaszary,³⁹ beszédében Pap is a vallásfelekezeti béke célját és szükségességét helyezte előtérbe. Ennek kritériumaival kapcsolatban viszont már élesen szembehelyezkedett a fősodró katolikus felfogással: „Én

³³ DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei, 1890. 225–226., uo. 1892. LXVI.

³⁴ A Kulturkampf után, 1886-ban létesült német szervezet. A Bangha-féle Katolikus Lexikon nyilván erősen elfogult szócikke – éppen elmarasztaló hangneme révén – jól mutathatja, hogy a szövetség mennyire szorosan kötődött a kultúrharcos szembenálláshoz: „Fő tevékenysége a katolikusok ellen folytatott türelmetlen és eszközökben ritkán válogató küzdelem” – olvashatjuk. BANGHA 1931–1933. II. 65.

³⁵ DREL DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati könyvei IV. 47. 177. Pap Gábor levele Purgly Sándor evangélikus esperes-felügyelőhöz, 1893. április 28.

³⁶ 1891-ben, a két protestáns egyház zsinata idején rendezett közös ebéd keretében is kijelentette, hogy bár a hitcikkelyek terén nem lehet realitás az unió, szívben és lélekben igen. THÉBUSZ 1895. 115.

³⁷ A protestáns uniómozgalom magyarországi történetét a reformkori kibontakozásától fogva a történelmi Magyarország széthullásának koráig áttekinti: SZÁSZ 2017.

³⁸ Alább összefoglalandó és elemezendő felszólalását lásd: Főrendiház naplója 1892–1896. I. 56–61. (1892. július 5.)

³⁹ Vaszary felszólalását lásd: Főrendiház naplója 1892–1896. I. 28–35. (1892. július 4.)

ellenkezőleg abban a nézetben vagyok, hogy a felekezeti béke csakis ennek a törvénynek fentartásával, még pedig minden interpretálás nélkül való fentartásával eszközölhető.” Pap tehát a „*sexus sexum sequitur*” elvét érvényesítő törvény mellett emelt szót, ami során — a felekezeti egyenlőség és viszonyosság szempontjából mérlegelve a problémát — mindenekelőtt a jogegyenlőség szabadelvű követelményére hivatkozott. Ennek megfelelően hangsúlyozta például, hogy a citált jogszabály „[e]lismerte, hogy a vegyes házasságban mindenik félnek van joga a gyermekekhez; elismerte, hogy nem lehet oly házasság, melyben minden jog az egyik félé legyen, a másiké pedig semmi.”

Érdeemes körüljárni, hogyan próbálta a református püspök megcáfolni azt az álláspontot, amely szerint a liberális elvek is megkövetelnék, hogy a 12. § eltörlésével a vegyes vallású szülők jogot kapjanak arra, hogy gyermekeik hitéről szabadon megállapodjanak. Először is, Pap szerint, az állami szabályozás feloldása esetén a döntés joga valójában nem a szülők, hanem a felettük befolyással bíró egyházi személyek kezébe kerülne. Mint fejtegette: „nem a szülők szabad elhatározása jutna érvényre, hanem kitennők a családot annak, hogy a különböző felekezetek lelkészei behatolnának a család szentélyébe és ott folytatnák egymás ellen a harcot, a mely harcznak a család békéje és nyugalma esnék áldozatul”. Küzdelmük pedig „egyenlőtlen erőknek szabad versenye” volna, s nyilvánvaló módon „a gyengébb fél”, azaz a protestánsok vereségével végződne. Pap továbbá azt állította, hogy az 1868-as szabályozás igazából sohasem korlátozta a házaspárok szabadságát, „mert ha valamely vegyes házasságban élő házastárs jobbnak tartja házastársának vallását, a törvény megengedi az áttérést és ha áttér, neveltetheti gyermekét házastársa vallásában”.

A dunántúli szuperintendens már korábban kiforrott, az 1890-es közgyűlési jelentésében is alaposan kifejtett⁴⁰ álláspontját tárta a felsőház színe elé, és azt is elmondhatjuk, hogy az évtized közepéig tartó polémiák folyamán mindvégig kitartott ama meglátása mellett, hogy a házaspárok szabad megállapodási joga csak illúzió fog maradni, s valójában a klérus profitálna abból. Ez kifejezetten jellemző volt a protestánsok attitűdjeire, minthogy túlnyomórészt a 12 §. fenntartását kívánták, és erős — a Pap által is tolmácsolt — aggodalmakkal, félelmekkel szemlélték a kormányzat annak megváltoztatására irányuló céljait.⁴¹

Egyháztörténeti összefoglalójában később Zoványi is konstataulta, hogy „megegyezés” címszó alatt valójában a reverzálisok tértek vissza, és éppen

⁴⁰ DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1890. 218–222.

⁴¹ KÓSA 2011/b. 298.

emiatt olyasfajta szabadelvűségről írt, „mely kénye-kedvére kiszolgáltatta a gyengét az erősnek, a szegényt a gazdagnak”.⁴² Zoványi persze nem liberális szellemi alapállásból fogalmazta sorait, ami fontos, mivel a „*sexus sexum sequitur*” jelen sorok szerzőjének véleménye szerint sem⁴³ volt liberális szabályozás, mindössze csak kedvezett a protestáns félnek.

Visszatérve Pap beszédére: a céljaitól láthatólag távol állt, hogy vallási viszályt szítson, és ezáltal feszültséget keltsen a főrendiházban. Idézett felszólalásában ugyanis az általa máshol olyannyira bírált, határozottan ultramontanak titulált klérussal szemben csak tapintatosan, nagyon óvatosan fogalmazott. Beszédjében nem szerepeltek azok a kultúrharcos frázisok, amelyek leveiben például rendre megjelentek. Az olyan kulcsfogalmak használata, mint „ultramontanizmus”, „klerikalizmus”, „reakció”, „feketesereg”, „sötétség” stb., ezúttal egyáltalán nem jellemezte nyelvhasználatát. Noha az alpapság lapját, a *Magyar Államot* s annak protestánsellenes, intoleráns irányvonalát most is határozottan kifogásolta.⁴⁴

A NAGYKANIZSAI DIÁKOK VALLÁSOKTATÁSÁNAK PROBLÉMÁJA

Jóllehet a korabeli sajtó figyelmének — egyszersmind a tárgyalt időszak küzdelmeinek — középpontjában a februári rendelet kiadása után támadt mozgalmak, egyúttal az újabb keresztelési bizonylatok álltak, Pap ez idő tájt bizonyos korábbi, immár több éves keresztelési esetek összefüggésben is többször tollat ragadott, hogy panasszal forduljon a kultuszminiszterhez, ami fényt vethet a felcseperedő s hajdanán „elhódított” ifjak vallási hovatartozásának problémájára. Pap szóban forgó erőfeszítéseinek a feltárása jól megvilágíthatja, hogy nagyobb időtávlatban mi is volt a releváns tétje annak, hogy mely felekezet lelkésze anyakönyvezett egy-egy vegyes házasságból született gyermekek.

Pap 1890 első felében kelt leveleinek,⁴⁵ az azok lapjain összefoglalt kifogásainak a háttere az volt, hogy az 1880-as évek derekán Nagykanizsa városában elkeresztelt gyermekek elérvén a tanköteles kort, a felszólítások ellenére távol

⁴² ZOVÁNYI 2004. 373.

⁴³ Kósa László maga is megállapítja: „Jóllehet a protestánsok ezt nyíltan nem ismerték el, valóban nem minősíthető szabadelvűnek a vallásválasztás illetén állami megkötése.” KÓSA 2011/b. 298.

⁴⁴ Főrendiház naplója, 1892–1896. I. 59. (1892. július 5.)

⁴⁵ DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati könyvei IV. 64. Pap Gábor levele gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, 1890. május 27.

maradtak a református hitoktató hit- és erkölctan óráitól, s a katolikus foglalkozásokra jártak. Holott – taglalta Pap – bármilyen is az iskola, az 1868-as népoktatási törvény alapján⁴⁶ a tanulók számára a hittanoktatást mindig saját hitfelekezetük közreműködésével kellene lebonyolítani. Nézőpontja szerint pedig – s inntől fogva bonyolódik a kázus – itt református felekezetű ifjakról volna szó, hiszen a jól ismert 12. § értelmében elvileg a református egyház hitét kellene követniük – függetlenül attól, hogy anno katolikus pap anyakönyvezte őket, s így hivatalosan katolikus gyermekeként lettek regisztrálva, ahogy arra a főpap panaszai alapján a városi hatóságok hivatkoztak. Pap ezért miniszteri közbenjárást kért, hogy a közigazgatás – a szülők bírságolásával is – hasson oda, hogy az „elhódított” tanulóknak ne „de facto”, hanem „de lege” hitfelekezetük oktatására legyen kötelező járniuk.

Pap levelében „a városi tanácsnak az elhódítást elősegítő” eljárását kifogásolta. Érdemes közelebbről is megvizsgálni érvelésmódját. Kérte a kultuszminisztert, „hogy ha a Clerus nem respectálja is az országos törvényeket s az ezek és az ezeken alapuló miniszteri rendeletek iránti engedelmisséget az ország határain kívül székelő hatalomtól teszi is függővé, de a közigazgatási testületek, minő Nagy-Kanizsa városának tanácsa utassítassék [...] az országos törvény tiszteletben tartására”. Vagyis a nagykanizsai fiatalok hitoktatásának problémáját is a kultúrharcos interpretációs keretbe foglalta, s az így felfogott államellenes küzdelemmel állította párhuzamba a kanizsai városi tanács eljárását, pontosabban: a kívánt eljárás szabotálását.

Két héttel később, immár júniusban – minthogy nem kapott választ – Pap újabb egy újabb levelet írt⁴⁷ a kultuszminisztériumba, amely levél szövege még erősebb fényt vethet a protestáns főpap ama céljára, hogy a kanizsai ügyet a megszólított miniszter februári rendeletének és a klérus ellenállásának témájával kapcsolja össze. Először is méltatta Csáky Albin rendeletét, amelynek célja, hogy „az 1868: LIII t. cz. 12§-a ne csak a törvénykönyv lapjain legyen meg, hanem az életben is realizáltassék”, emiatt pedig – írta – „a protestáns egyház hálára van kötelezve Excellentiád iránt”. Ezután rosszállva írt a klérus magatartásáról, ami révén kétségtelenül demonstrálni próbálta, hogy személye és

⁴⁶ Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 45. §-a ugyanis úgy fogalmazott, hogy ott, ahol valamely felekezetnek nincs saját iskolája, mindnyájan a létező felekezeti iskolába fognak járni, ám „a más hitfelekezethez tartozó gyermekek saját hitfelekezetük gondoskodása folytán és felügyelete alatt fognak hit- és erkölctani oktatásban részesíttetni”. Lásd: CJH VIII. 456.

⁴⁷ DREL IV. 21. 1. 4/69. Pap Gábor levele gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. (1890. június 16.)

reformált egyháza a kultuszminiszter és a szabadelvű kormány oldalán áll abban a harcban, amelyet az ultramontán klérus folytat az országban. Ezt követően, rátérve levele tárgyára sajnálattal konstatálta, hogy „vannak oly közigazgatási hatóságok is, amelyek a törvényt tapodó Clerusnak kezésre dolgoznak”. Pap itt a nagykanizsai városi tanácsra utalt, és levelében újra felvázolta az egykor elkeresztelt gyermekek hit- és erkölcsstani oktatásának problémáját. Részletesen beszámolójában végül oda jutott: a tanács azáltal, hogy nyíltan megtagadja a fiatalok „berendelését” a református hittanító óráira, „nem Excellentiád rendeletének végrehajtásához nyújt segédkezet, hanem a más egyházhoz tartozó lelkeket halászó Clerus hódító hadjáratát mozdítja elő”. Levele végén újra előadta korábban fogalmazott kívánságát: a kultuszminiszter a belügyminiszterrel együtt járjon közbe, hogy a kanizsai tanács „azon gyermekeknek – kik törvény szerint ev. ref. egyházunkhoz tartoznak – szüleit, s esetleg gyámjait [...] büntetések kirovásával s behajtásával kényszerítse arra, hogy gyermekeiket járassák fel az ev. ref. hitoktató valláserkölcsei tanóráira”.

Pap erőfeszítései célt értek. Az 1891-es püspöki jelentésében már örömmel tájékoztatta az egyházkerületi közgyűlést, hogy a kultuszminiszter „orvosolta a sérelmet”, felszólítván a zalai tanfelügyelőséget, hogy az adott tanulók eztán reformátusokként szerepeljenek az iskolai anyakönyvekben, és ennek megfelelő „hitoktatásnak látogatására szoríttassanak”.⁴⁸

Idő közben az Egyetemes Konvent is foglalkozott a korábban „elhódított” ifjak ügyével. Az 1890. április 17-ei ülés beszámolója⁴⁹ éppen Pap Gábort nevesíti, mint aki a vita folyamán sikra szállt Kerkapoly Károly indítványa mellett, amelyet elfogadva végül felirattal fordultak a kultuszminiszterhez, és pedig egy „pótrendelet kieszközlése végett, melyben intézkedjék a miniszter, hogy a már eddig történt illetéktelen elkeresztelések záros határidő alatt az anyakönyvekben rektifikáltassanak”.⁵⁰

Pap később is szem előtt tartotta a korábban elkeresztelt, tanköteles gyermekek hit- és erkölcsstani-oktatásának ügyét, és 1892-ben püspökként kezdeményezte a Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlésénél, hogy: „Utassítsa a lelkészeket a vegyes házasságból született azon gyermekeknek evidentiában tartására, kik de lege egyházunk kötelékébe tartoznak, habár de facto

---

⁴⁸ DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1891. XVI–XVII. A közgyűlési jegyzőkönyv a miniszter kapcsolódó leiratait is tartalmazza. Uo. 248–249.

⁴⁹ Lásd: PEIL 33 (1890) 16. sz. (április 20.), 501–504. col.

⁵⁰ Uo. 503. col.

elkeresztelés és anyakönyvelés által a római egyh[áz] papjai elakarják is azokat hódítani. Már csak azért is világlatban kell őket tartani, hogy életkoruk hatodik évének betöltése után, — ha kell politikai hatóság segélyének igénybe vételével is — szorítani lehessen a szülőket, s esetleg a gyámokat arra, hogy iskoláinkba küldjék őket hitelveinkben leendő oktatás végett.”⁵¹

Éppúgy kényszerítő intézkedésekre, a polgári hatóságok eljárására formált tehát igényt, ahogy a korábban idézett 1890-es leveleiben. Egyébként a közgyűlés elfogadta a főpap előterjesztését, így annak tartalma határozat formájában is kimondatott.⁵² Ez viszont rosszalló hangok kiváltójává is vált, minthogy a sajtóban „kényszer-hitoktatásról” írtak az 1892-es közgyűlés ilyen erőfeszítéseit érintőleg.⁵³ A szóban forgó, támadó hangok azonban egy általánosabb, átfo-góbb s alább tárgyalandó felháborodás részét képezték.

A KOMÁROMI ÜNNEPÉLY 1892-BEN

Pap Gábor határozottan antiklerikális, kultúrharcos álláspontjai, amelyeket leveleiben is kifejtett, hamarosan az országos sajtó útján is publikussá váltak. 1892. szeptember 4-én ugyanis Révkomáromban, Pap püspöki székhelyén, közelebbről pedig a Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlésének keretében ünnepelték Tisza Kálmán főgondnoki tisztségének negyedévszázados jubileumát, s a nagyszabású, kiemelt esemény az egyházpolitikai küzdelmek légkörében tulajdonképpen egy liberális tüntetés jellegét öltötte magára. Ennél fogva már a korabeli lapok hasábjain komoly visszhangot kapott, majd a szakirodalmi munkák is figyelmet szenteltek az itt elhangzottakra.⁵⁴ A komáromi ünnepély tehát nagyban befolyásolta Pap korabeli sajtórepresentációját, így fontosnak tartom az 1892-es jelentés alaposabb megvizsgálását.

A kinyomtatott formájában az országos sajtóhoz eljutó,⁵⁵ majd nagy botrányt kiváltó jelentés elején Pap azon nyomban felpanaszolta, „hogy az alpap-ságnak békebontó mozgalmához most már a főpapság, élén az ország primá-

---

⁵¹ DREL I. I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1892. LIX.

⁵² DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1892. 51.

⁵³ PH 14 (1892) 260. sz. (szeptember 20.) 2.

⁵⁴ Lásd KÓSA 2011/b. 295–297. és SALACZ 1938. 169–174.

⁵⁵ Később a *Pesti Hirlap*nak adott interjújában Pap Gábor maga sem tudta megmondani, vajon hogyan jutott a kinyomtatott jelentés már a közgyűlést megelőzően a sajtóhoz. „Vagy úgy történhetett, hogy csakis a kerületi gyűlés tagjai részére nyomtatott s szétküldött példányok egyikét valaki a lapoknak beküldte, vagy úgy, hogy a nyomdából szerezték meg” – fogalmazott. Lásd PH 14 (1892) 251. sz. (szeptember 12.) 3.

sával, csatlakozott, s ez által annak erőt kölcsönzött”. A problémát persze ezúttal is a jól ismert kultúrharcos interpretációs keretbe helyezte. Ennek megfelelően megállapította: „Ez az ügy most már nem kizárólag felekezeti, hanem az egyház és állam közötti, ez az állami souverenitás kérdése.”

Természetesen itt a protestánsok által fenntartani kívánt 12. § ellen indult „ultramontán” támadásról szólt, s optimista hangon megvallotta: „Én bizom nemzetünk jó génuszában, s erősen megvagyok győződve a felől, hogy a törvényhozó testület megvédelmezi az állam souverenitását bárhonnán jöhető támadás ellen”. Egyrészt tehát ezúttal is összefűzte a protestantizmus ügyét a magyar államéval, és később is leszögezte, nem hiszi, hogy a magyar állam meghátrálna, és lemondana felségjogairól az ultramontán erővel szemben. Másrészt lényegesnek ítélte, hogy a protestánsok készen álljanak bármifajta szerencsétlen eshetőségre: ébredjenek, szerveződjenek. Így aztán a „jezsuitikoklericizmus” előrenyomulására s ennek veszélyeire irányítva hitsorsosai figyelmét saját eklézsiájuk felrázását, megerősítését is előirányozta. „Hazánkban szinte fenyegetve van ugy a protestantizmus, mint az állami érdek. Itt van az ideje, hogy mi is felébredjünk, s védekezendők a jezsuitizmus és clericalizmusnak támadása ellen”.

Pap egyebek mellett itt is felvetette a református és evangélikus felekezetek együttműködését, s — német mintára — egy új, a fiókszervezetei révén az ország falvait is behálózó, önvédelmi célú protestáns intézményrendszer kiépítését. Ahogy fogalmazott: „A romanizmus számtalan egyleteinek polyp karjait nyújtja ki, hogy magához ragadja egyházunk tagjait; alkossunk hát [...] oly erődöt, mely megvédi hitsorsosainkat a polyp karok ellen.”⁵⁶ Elmondhatjuk tehát, hogy bár a református püspök bízott az evilági, állami-kormányzati főhatalomban, annak védőszárnyaiban, egyúttal viszont a protestáns egyházak önerejének, önvédelmi képességeinek fejlesztését is lényegesnek ítélte.

Pap jelentésének végén, zárógondolatok gyanánt erősen megbírálta az „ultramontán” katolicizmust, s amint eleddig leveleiben, úgy most nyilvánosan is a kor kultúrharcos agitációjára jellemző vádpontok sorának adott hangot. Így például egy retrográd, a modern, egyetemes emberi haladással, fejlődéssel ellentétes, szabadságellenes és intoleráns irányzatról szólott, s nyilván IX. Pius

⁵⁶ Idézett és itt releváns szövegrészek: DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei, 1892. I–IV., LXVI.

1864-es *Syllabus*ára⁵⁷ utalva, azt parafrázálva bírálta Rómát, amiért „elátkozza a római valláson kívül bármely más vallásnak eltérését, s azok várakozását, kik azt hiszik, hogy valaha [a katolikus] egyház és annak csalhatatlanná canonisált feje valaha kibékülhetnek a szabadsággal, a haladással, a modern civilisatióval.” Továbbá úgy utalt a katolicizmus új irányvonalára, mint amely „a közép-kor sötét századait” kívánja visszahozni.⁵⁸

Noha a nagy felháborodást kiváltó jelentés főbb vádpontjairól általában elmondhatjuk, hogy azok, legalábbis finomabb utalások formájában már Pap korábbi jelentéseiben is szerepeltek, ennyire erősen mindeddig csak nem-nyilvános leveleiben fogalmazott.

Rövid időn belül a volt kormányfő, Tisza Kálmán, s a szintúgy felszólaló fia, a poharát a magyar állam és a protestantizmus szövetségére emelő István mellett Pap Gábor is súlyos támadások célpontjává vált. A katolikus lapok tiltakoztak, s maga XIII. Leó pápa, valamint I. Ferenc József király is rosszalta mindazt, ami Komáromban történt, Vaszary Kolos hercegprímás pedig pásztorlevelet kiadva próbálta csillapítani a katolikusok felháborodását.⁵⁹

Kósa László azt is konstataálta, hogy a révkomáromi eseményeket a felekezeti viszályok felkorbácsolásától óva intó, a protestánsokkal máskor akár szimpatizáló liberális sajtótermékek is határozottan kifogásolták.⁶⁰ Itt csak egy példával szemléltetem a sajtó reflexióit: a konzervatívabb szemléletű *Budapesti Hírlap*, miután egyebek mellett Papnak a hercegprímást érintő megjegyzéseit nehezményezte, megállapította: „Oly éles Pap Gábor püspök jelentése, mint hadüzenet előtt az ultimátum lenni szokott. [...] A minisztérium két év óta a tüzet oltani iparkodik s most Pap Gábor olajat önt belé s Tisza Kálmán bele fuj.”⁶¹ (Tisza beszédjében többek között kérte Istent, „hogy ruházzon fel a szeretetnek lelkével, de ruházzon fel a türelem és nyugalomnak sokszor igen nehéz sajátságával is [...]. De ha reánk kényszerítenék más eljárás, akkor ruházzon fel a szilárdság, a szívóosság s a kitartás oly erejével,

⁵⁷ IX. Pius pápa (1846–1878) 1864. évi *Syllabus*ának a célja az volt, hogy pontokba foglalja a modern világ elitélendő tévedéseit, és egyebek mellett az állam és egyház szétválasztásával, a polgári házassággal, a sajtó-, a szólás- s a vallásszabadsággal szemben egyaránt állást foglalt. Az egyházfő utolsó, 80. pontjában tagadta azt, hogy „a római pápának lehet, sőt kell az előhaladás, a liberalismussal és az új civilisatióval kiegyezkednie és ahhoz alkalmazkodnia”. A teljes *Syllabus* magyar fordítása: FÜSSY 1880. 518–545.

⁵⁸ DRE közgy. jkv. 1892. LXVII–LXVIII.

⁵⁹ A katolikus oldal reflexióit összefoglalja: SALACZ 1938. 172–174.

⁶⁰ KÓSA 2011/b. 296–297.

⁶¹ BH 12 (1892) 246. sz. (szeptember 6.) 1–2.

hogy úgy, mint hajdanta, ma is elháríthassunk minden veszélyt mely hazánkat és egyházunkat fenyegeti.”⁶²)

Maga Pap Gábor hamarosan a *Pesti Hírlap* megkeresésére nyilatkozott a széles körben helytelenített, a katolikus egyházat keményen megbíráló jelentéséről, amelynek kényes, sérelmezett pontjairól elmondta: „Ha [...] a vihart előre sejtettem volna, [azokat,] hogy a felekezetek közötti súrlódást ne látsszam szítani, annyival inkább mellőztem volna, mert a felekezetek közötti békének benső barátja vagyok, már csak hazám jól felfogott érdekében is.” Pap ugyanitt elismerőleg szólt továbbá a hercegprímás személyéről, hangsúlyozva, az általa tisztelt Vaszary hazafiságát sohasem kívánta kétségbe vonni. Egyúttal kijelentette: „Legforróbb óhajtásom, hogy a hercegprímás pástorlevelének saját hitfeleinél óhajtott eredménye legyen, mi is hasonlóan el fogunk követni mindent az irányban, hogy a törvény által biztosított jogok kölcsönös tiszteletben tartása mellett a teljes béke a haza javára helyre álljon.” A *Pesti Hírlap* külön is kifogásolta a református püspök — úgymond — „kényszer-hitoktatási” kezdeményezését, s a lap publicistája azt firtatta, vajon a szuperintendens öszszeférhetőnek véli-e ennek célját, elrendelését a liberalizmussal. Pap válaszában tárgyilagosan ecsetelte a fennálló jogszabályi környezetet, majd ennek fényében megállapította: „Ez tehát nem kényszer-hitoktatás, hanem a törvénnyel egyező hitoktatás.” Később kifejezve őszinte liberális meggyőzését hozzátette ehhez: „míg a törvény fenn áll, a törvény mellett kellett állást foglalnom. Ha a törvényes állásponton maradni a liberalizmussal ellentétben van, azon esetben vádolhatnak illiberálizmussal.”⁶³

PAP GÁBOR ÉS AZ EGYHÁZPOLITIKAI TÖRVÉNYEK

1892 előrehaladtával egyre hangosabbá váltak azok a hangok, amelyek az 1890 után kieleződött feszültségek feloldását átfogó reformok foganatosításától várták. Novemberben az új kormányfő, Wekerle Sándor a parlament előtt tartott programbeszédjében már a liberálisok körében oly’ régóta várt, a kora dualista kortól fogva folyvást csak halogatott egyházpolitikai reformok — így a polgári házasságról, az állami anyakönyvezésről, a vallás szabad gyakorlásáról, valamint az izraelita recepcióról szóló törvények — keresztülvitelének céljáról

⁶² DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1892. 19.

⁶³ PH 12 (1892) 251. (szeptember 12.) 2–3.

beszélt.⁶⁴ Ugyanakkor a csomag része volt a gyermekek vallásáról szóló javaslat is, amely jogszabálytervezet tulajdonképp a katolikusok kívánságát respektálta, mivel az 1868. évi LIII. törvény 12. §-át hatályon kívül helyezve lehetőséget teremtett, hogy a vallásilag vegyes párok frigyre lépésük előtt születendő gyermekek vallásáról is megállapodjanak. Ez utóbbi reform persze teljes mértékben ellenkezett a protestáns fél érdekeivel. 1893 elején tehát a viták középpontjában már az új kabinet által felkarolt egyházpolitikai reformok álltak. A katolikus főpapok elutasító álláspontja ekkorra már világossá vált, a *Budapesti Hírlap* pedig az új év kezdetén felkereste a protestáns felekezetek püspökeit, hogy maguk is nyilatkozzanak az egyházpolitikai reformokról. Öt református, négy lutheránus, valamint az unitárius püspök válaszolt az újságnak,⁶⁵ amelynek szerzője mindent összegezve már előljáróban megállapította, hogy közöttük sem volt teljes egység, egyetértés, és jellemző módon jóval inkább politikai, semmint egyházi szempontból helyeselték a polgári házasságot. (Teljes egészében egyedül az erdélyi szászok szuperintendense foglalt állást a kormányzat céljaival szemben, ami természetesen a liberális reformok nemzetiségi nézőpontjával volt magyarázható.) Ami Pap Gábort illeti, válaszában a dunántúli püspök lényegébe véve röviden és tömören összefoglalta mindazt, amit leveleiben, valamint nyilvános állásfoglalásaiban részletesebben is kifejtett, vagyis azt, hogy „álláspontja szabadelvű és az állam érdekeinek figyelembevételén alapul”. Hazafias kötelmeit helyezve előtérbe kijelentette: „mint magyar hazafi, kész a legmesszebb menő áldozatokat meghozni egyháza részéről, hogy az állam érdeke és a felekezetek közti béke megóvható és biztosítható legyen. Ez volt a magyar protestánsok politikája a múltban s ezt az irányt követik ma is”.

Erős kormánypárti kötődései és szilárd liberális álláspontjai kétséget sem hagytak afelől, hogy Papra, mint a főrendiház tagjára is számíthatnak a liberális kormányerők, amennyiben az egyházpolitikai reformok a törvényhozás felsőháza elé kerülnek. Első ízben, 1894. május 10-én egyébiránt — hiába szavazott Pap is támogatólag⁶⁶ — a főrendek elutasították a házassági jogi javaslatot. A konzervatív tábor főrendiházi befolyásából kifolyólag kulcsfontosságú volt tehát a liberálisok számára, hogy a szabadelvű kötődésű főrendek ne maradjanak távol a felsőháztól az újabb szavazások folyamán. Papot a korábbi kormánytag

⁶⁴ Beszédjét összefoglalja: SALACZ 1938. 212.

⁶⁵ BH 13 (1893) 5. sz. (január 5.) 1–3.

⁶⁶ A névszerinti szavazás eredményei: Főrendiház naplója 1892–1896. III. 233–234. (1894. május 10.)

Orczy Béla kereste fel emiatt, s a református püspök válaszában⁶⁷ biztosította a szabadelvű főurat, hogy részt fog venni az őszi ülésnapokon, s támogatni fogja a kormány javaslatait.

Levele különösen figyelemre érdemes, mivel fényt vethet a protestánsok ambivalens érzéseire a liberális reformok kapcsán. Pap először a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvényjavaslatot érintette, amelyet konzervatív ellenfelei leginkább a felekezetenküliség lehetőségének megteremtéséért kifogásoltak. Megjegyezte, hogy „A felekezetenküliség azon egyházakat fenyegeti legnagyobb mértékben veszéllyel, melyek önerejükkel fedezik összes egyházi és iskolai szükségleteiket”, mivel egy új lehetőséget kínálhat azok számára, akik szabadulni kívánnak egyházuk fenntartásának terheitől. Azonban gyorsan hozzátette mindehhez, hogy: „az a protestáns egyház, mely századokon tartotta magasra emelten a gondolat és lélekismeret szabadságának lobogóját, s küzdött e lobogó alatt az ügy szentségétől áthatottan és lelkesítetten, most sem sorakozhatik azok mellé, kik a szent lobogót akarják porba rántani”.

Pap Orczynak írt levelében szilárd álláspontjának adott hangot, ugyanis az ekkor papírra vetett aggályait és megfontolásait később a főrendiházban, majd például az 1894-es közgyűlési jelentésében is megfogalmazta.⁶⁸ Ugyanezt elmondhatjuk a 12. §-t eltörlő, a gyermek vallásáról szóló törvény kritikájáról is. Bár a jogalkotók nemes céljait itt sem vonta kétségbe, ismert véleménye szerint a szülők szabad megegyezésének lehetővé tétele „nem a szülői szabadság szentesítése lesz a gyakorlati életben, hanem felújulása lesz a reversális korszaknak, mert a clerusnak igen sok eszköz [...] áll rendelkezésére, hogy a szülők jogát saját előnyére confiscálja”.

A főpap ezúttal is liberális meggyőződését helyezte előtérbe, hiszen megalapította, hogy eme reform is „a szabadság egyik követelménye, [így] a protestáns egyház, s ennek igaz tagjai ez ellen sem foglalhatnak állást”. Elmondhatjuk, hogy a specifikus felekezeti érdekekkel szemben a szabadelvűség követelményeit részesítette előnyben, másrészt azt is láthatjuk, hogy látásmódjában erősen összefonódott a protestáns identitás és a szabadelvűség.

Pap eme felfogása szélesebb körben is jellemezte a liberális protestánsok köreit. Egyrészt tartotta magát az a felvilágosult eszmevilágból sarjadó, his-

⁶⁷ DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati könyve IV. 210. Pap Gábor levele báró Orczy Béla főkamarszmesterhez, 1894. szeptember 22.

⁶⁸ DREL I. 1.1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1894. III., VII. (A főrendiházi felszólalását alább idézni fogom.)

torizáló gondolati hagyomány, amely alapján a liberális kortársak hajlottak arra, hogy a reformációt mint az európai szabadságeszme, a liberalizmus egyik eredőjét méltányolják. Másrészt ezt a felfogást táplálták a magyar históriából – annak protestáns, függetlenségi szemlélete alapján – levont tanulságok, amelyek szerint a kora újkor harcaitól fogva egészen a reformkor érájának küzdelmeiig a magyar protestantizmus mindig a szabadság, egyúttal a nemzeti függetlenség ügyének letéteményesét, stabil szövetségesét jelentette.⁶⁹ Annak a gondolatnak, hogy a szabadság, így a liberalizmus, a protestantizmus és a magyar nemzet ügye szorosan egymásba fonódik, remek példája a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* szerzőjének egy 1892-ben közzétett töprengése: „Csak nekünk-e létfeltételünk, éltetőnk a liberalizmus? [...] Nincs-e összeforradva fogalmilag, érdekileg a protestantizmus az igaz liberalizmus fogalmával, érdekeivel? Lehet-e e kettőt elválasztani nemzetünktől? Lehet-e a liberalizmust most megtámadni, hogy ne bántanának minket; lehet-e minket megsebezni, hogy ne vérzenék a nemzet is?”⁷⁰

Pap Gábor 1894 őszén is megjelent a főrendiházban, sőt október 5-én hozzá is szólt a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvény vitájához.⁷¹ Kiállt annak leginkább támadott pontja, a felekezetnélküliség kritériumait körülíró – s még protestáns részről is kifogásolt⁷² – III. fejezet mellett. Először is kijelentette, hogy éppúgy, mint a korábbi felszólalók, a vallástalanság térhódításában maga is komoly veszélyforrást látna a társadalomra nézve. Ám a tárgyalt reform szerinte nem fenyeget ilyesmivel. Liberális szellemű érvelése szerint ugyanis az emberek hite, vallási meggyőződése igenis függetlenedhet és elkülönülhet a fennálló egyházak dogmáitól, azok vallási tanításaitól, ennél fogva a felekezetnélküliség nem felétlenül jelent vallástalanságot. Bár a korabeli liberálisok eszmévilágát vizsgálva rendre megragadhatjuk a személyes, tehát egyénileg felfogott és megélt, a felekezeti béklyóiból felszabadult vallásosság ideáját, amely a lelkiismereti szabadság, egyúttal a felekezeti egyenjogúság céljainak szellemi hátterét is jelentette,⁷³ figyelemre méltónak vélem, hogy Pap az egyik bevett vallásfelekezet elöljáróként is elismerte egy ilyesfajta, individuális, nem-

⁶⁹ Lásd KÓSA 2011/a. 146–149.

⁷⁰ Salacz és Kósa egyaránt idézi. Lásd SALACZ 1938. 169–170.; KÓSA 2011/b. 300.

⁷¹ Teljes felszólalása (az alább citált szöveghelyekkel): Főrendiház naplója 1892–1896. IV. 33–37. (1894. október 5.)

⁷² Előzőleg Szász Károly dunamelléki református püspök emelt szót a felekezetnélküliséggel szemben. Főrendiház naplója 1892–1896. IV. 14–19. (1894. október 3.)

⁷³ CSORBA 1999. 31–32.

felekezeti jellegű vallásos attitűd létjogosultságát. Határozottan ellentmondott tehát annak a konzervatív álláspontnak, amely szerint a törvény paragrafusai idővel a vallástalanság elburjánzását, ezáltal az ország romlását, így pedig a nemzethalált vonhatják maguk után. Meglátása szerint való igaz ugyan, hogy a nemzetek éppúgy elöregednek, ahogy az egyes emberek is, azonban a nációk esetében – szemben az egyénekekkel – van lehetőség a folyamatos megifjodásra. Ugyanis „a nemzetek életében van egy üdítő forrás, mely az egyesekben nincs, a mely üdítő forrásból táplálkozva még ha megvénültek is, új erőt meríthetnek s ez az üdítő forrás a korrallal együtt való haladás”. Pap tehát a 19. századi liberális nacionalisták egyik jellemző, az eszmetörténeti irodalomban epokalistának nevezett érvelésmódjával élt, amely alapján egy nemzet fennmaradásának záloga, ha jól megérti az idők szellemét, a világ fejlődési irányát, és együtt halad a korrallal.⁷⁴ „Azoknak a nemzeteknek van jövőjük – fejtegette –, melyek a korrallal együtt haladnak, azoknak a nemzeteknek van jövőjük, melyek a haladás lobogójával, a felvilágosodás fáklyájával járnak elől más nemzetek előtt.” Emellett természetesen a főrendek előtt is hangsúlyozta: mint protestáns sem teheti, hogy ne a szabadság, konkrétan pedig a protestantizmus számára különösekképp fontos lelkiismereti szabadság kiterjesztése mellett foglaljon állást. „A protestantizmust a szabadság szülte s nem fordulhat szülője ellen. Én nem fordulok ellene, én a törvényjavaslatot úgy általánosságban, egészében, mint III. fejezetét is elfogadom” – zárta gondolatait a református püspök.

Pap viszont egyelőre még a kisebbségi álláspontot képviselte. Amíg ugyanis a polgári házasságról, az állami anyakönyvezésről és a gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslatok már 1894-ben többséget kaptak a főrendiházban is, addig a vallás szabad gyakorlásával és az izraelita recepcióval szemben még tartotta magát a konzervatív főurak és főpapok ellenállása. Ettől függetlenül az első három reformtörvény keresztülvitele, I. Ferenc József decemberi szentesítése komoly liberális áttörést jelentett. A csatározások során azonban a liberális kormány tagjai elvesztették a király bizalmát, s az új év kezdetén a kabinet távozni volt kénytelen. Ennek híre persze már az előző hónapban bejárta a hazai sajtót. Reagálva minderre, Pap 1894 karácsonyán egy méltató, tiszteletét és elismerését kifejező levelet írt⁷⁵ a posztját elhagyni készülő igazságügyminiszternek, vagyis a házassági reform élharcosának is nevezhető – és egyébiránt

⁷⁴ Az epokalista érvelésmódról: TAKÁTS 2007. 64., 67–68., 70.

⁷⁵ DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati jegyzőkönyve, IV. 211. Pap Gábor levele Szilágyi Dezső igazságügyminiszterhez, 1894. december 24.

protestáns — Szilágyi Dezsőnek, amiért kollégáival együtt mindvégig helyt álltak „a feudalizmussal szövetkezett ultramontanizmus ellen a szellem fegyverével hősiessé vívott harcban”. Ugyan hangsúlyozta sajnálatát a kormány távozása miatt, ünnepi üdvözlő sorait mégsem borús hangvétel jellemezte, mert kijelentette: „Neveiteket Klió kitörölhetetlen betűkkel véste be a magyar nemzet történetének ércztáblájába, — ott fognak ezek ragyogni mindaddig, míg magyar szív dobog, magyar lélek hevül szépért, jóért, nemesért és igazért e földön”. Idő közben Pap indítványozta kerülete közgyűlésénél, hogy a liberális egyházpolitika másik kulcsfigurájának, a kultuszminiszteri posztról már júniusában távozó Csáky Albinnak az érdemeit jegyzőkönyvben is megörökítsék. A református főpap kiemelte, hogy a méltatlanul támadott ex-miniszter példája „fényesen bizonyította be azt, hogy lehet valaki jó katolikus a nélkül, hogy az ultramontanizmus hálójába megfogadni engedje magát.”⁷⁶

Leveleiben természetesen továbbra is szorgalmazta ultramontanizmussal szemben felvállalható harcot, különösen 1894-ben, amikor a Zichy Nándor gróf vezetésével szárnyait bontogató katolikus politikai mozgalom belefogott a liberálisok szemében rendkívül ellenszenves szervezőmunkájába,⁷⁷ amelynek egyik központja ráadásul a Dunántúli Református Egyházkerületnek is részét képező Fejér vármegye és ennek székhelye, Székesfehérvár volt. Pap a vármegye református lelkészeinek címzett levelében⁷⁸ amellel érvelt, hogy a Néppárt, amely a katolikusok székesfehérvári gyűlésén emelte a magasba „középkori fekete lobogóját”, nagyfokú veszélyt jelent a protestánsokra nézve, ám a református egyház tagjainak mégsem felekezeti alapon, hanem hazafias és szabadelvű meggyőződésből kell küzdeniük ellene. Hangsúlyozta tehát: fontos volna, hogy a közelgő vármegyei választásokon „vallásra és felekezeti állásra való tekintet nélkül valódi szabadelvűek és hazafiak legyenek megválasztva”. Vagyis az ultramontán, felekezeti szelleműnek ítélt szervezkedés ellen nem valamifajta protestáns, hanem egy tisztán liberális, a felekezeti kötöttségtől független jellegű ellenállást sürgetett. „Ez nem felekezeti ügy, hanem a szabadelvűségnek s a magyar államban a magyarság hegemoniája fenntarthatásának igen fontos ügye” — nyomatékosította levelében. (A Néppártnak ellenfelei amellel, hogy vallásfelekezeti alapokon nyugszik, azt a vádat is felrőtták, hogy „irredenta”

⁷⁶ DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1894. XII–XIII. (A közgyűlés támogató határozata: uo. 50.)

⁷⁷ A Néppárt létrehozásáról: SZABÓ 1977.

⁷⁸ DREL IV. 21. Pap Gábor református püspök iratai. Levélmásolati jegyzőkönyve, IV. 216. Pap Gábor levele Fejér vármegye református lelkészeihez, 1894. december 20.

nemzetiségekkel szövetkeznek.⁷⁹ Emiatt szőtte bele mondandójába Pap a Kárpát-medencei magyar hegemonia megőrzésének ügyét is.)

A dunántúli református püspök élete utolsó két közgyűlésén 1894 őszén és 1895 tavaszán az általa is hathatósan pártfogolt egyházügyi reformok — legalábbis részleges — diadaláról adhatott számot. Pap határozottan tagadta, hogy a törvényjavaslatok benyújtása mögött protestáns igények rejlettek, és újra összefoglalta jól ismert, a református egyház nézőpontjából fogalmazott aggályait, fenntartásait a már elfogadott s a még függőben lévő reformokkal szemben. „Mi nem a törvényjavaslatok beterjesztését, hanem az 1848. XX. t. cz. által elvileg kimondott jogegyenlőség realizálását, s azon kevés — a teljes jogegyenlőségtől igen távol álló jogaink respectáltatását sürgettük, a mely jogokat a törvény felekezetünknek is megadott” — taglalta, vagyis a törvényesen bevett válásfelekezetek tökéletes egyenlőségét és viszonyosságát kimondó, ám a protestánsok fájdmára közel félszázad elmúltával sem végrehajtott törvényre irányította a figyelmet. Pap maga is rámutatott a fájó egyenlőtlenségek anyagi alapjaira: arra, hogy amíg a „clerus roppant vagyona nagy részben állami dotáció”, addig „a protestáns egyházak csakis az alkotmány vissza állítása óta részesülnek az állami pénztárból, s oly kis mérvű segélyben, mely csakis a kegyelem morzsájának nevezhető.”⁸⁰

A dualizmus korában liberális és protestáns részről is hangoztatták, hogy a valódi egyenlőség — egyúttal az 1848. évi XX. törvény 3. §-ának kellő végrehajtása⁸¹ — csakis a katolikus javak állami kisajátítása, vagyis szekularizáció útján volna megvalósítható.⁸² Pap jelentésének háttérében ott rejlett, hogy az államsegélyes rendszernek, az anyagi függetlenedés lehetőségének, ezekkel együtt pedig a nevezetes törvénycikk végrehajtásának a kérdése kulcsfontosságú problémát jelentett a dualizmus kori reformátusság számára (igaz, többen közülük is úgy tartották, hogy a nagy katolikus alapok részarányos felosztása

⁷⁹ A Néppárt ugyanis türelmet hirdetett a nemzetiségekkel, azok egyes követeléseivel szemben. Lásd SZABÓ 1977. 206–207.

⁸⁰ DREL IV. I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, 1894. III–V.

⁸¹ A 3. paragrafus kimondta: „Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elibe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.” (1848. évi XX. törvénycikk a vallás dolgában, 3. §.) Lásd: CJH VIII. 243.

⁸² A 19. századi magyar liberálisok szekularizációs programjairól és argumentációjáról: CSORBA 1999. (Különösen: 43–44., 132–133., 144–147., 158–159.)

a felekezetek között politikailag nem kivihető).⁸³ Ami Pap Gábort illeti, jelentésében óvatos volt, s *expressis verbis* nem feszegette az egyházi javak újraosztásának lehetőségét, igényét. Jóllehet utalása az 1848. évi törvényre, a továbbra is fennálló egyenlőtlenségek problémájára, valamint az egyházi javak állami-adományi eredetére („dotáció”), no meg az államsegélyes rendszer viszontagságaira⁸⁴ a kortársak jellegzetes szekularizációs felfogásának és érvskálájának kontextusában nyilvánvaló módon ilyen irányba mutatott.

Az egyházpolitikai küzdelmek zárófejezeteit az országgyűlés 1895. október-novemberi ülésnapjai hozták, a vallás szabad gyakorlásáról benyújtott jogszabályjavaslat elfogadása ugyanis egészen idáig húzódott. A 68 éves Pap Gábor súlyos betegen utazott a fővárosba, hogy az utolsó, még függőben lévő reform vitáján részt vegyen. A *Dunántúli Protestáns Lap* elbeszélése szerint „a wormsi országgyűlésre megidézett Luther állhatatossága jelent meg előttünk, midőn a vallásszabadság utolsó törvénycikkejének védelmezésére a főrendiház tárgyalásaira elindult. Kedves családja, — barátai, orvosai kérve kérték, óva intették, hogy ne menjen el, mert betegsége végzetessé válhatik, ... és ő nemes indulattal így felelt: »elmegyek[,] ha meghalok is, a haza minden előtt.« Elment, hogy tényleg bizonyosságot tegyen az általa hirdetett ezen apostoli szavakról: »nekem még életem sem drága, csak hogy elvégezzem a szolgálatot, melyet vettem az Úrtól.« És valósággal el is végezte; de elvégezte ezzel együtt földi pályafutását is.”⁸⁵

Pap Gábort 1895. november 2-án érte a halál, kevesebb, mint egy héttel azelőtt, hogy november 8-án a képviselőház hozzájárult a főrendiház – nem lényegbevágó – módosításaihoz,⁸⁶ ami révén pont került az elhunyt püspök által is olyannyira pártolt, a vallásszabadságról szóló törvény országgyűlési polémiájának végére.

⁸³ Mindezt érinti a politikai protestantizmusról szóló, alapvető fontosságú tanulmányában: KOVÁCS 2016.

⁸⁴ Pap idézett jelentésének évében, 1894-ben Herman Ottó országgyűlési képviselőként ugyanilyen megfontolások, kiindulópontok alapján szorgalmazta a klerus javainak kisajátítását. Lásd: RADA 2023.

⁸⁵ DPL 6 (1895) 45. sz. (november 10.) 713–714.

⁸⁶ SALACZ 1938. 370.

ÖSSZEFOGLALÁS

Pap Gábor püspök eszmevilágában a 19. századi liberális szellemiségű protestánsok jellegzetes felfogásának, szemléletmódjának több elemét, sajátos vonását is megragadhattuk, ennél fogva álláspontjait, közéleti attitűdjeit a kor kontextusában nem mondhatjuk egyedülállóknak. Egyetlen személy példája alapján így is hiba volna bármifajta általános érvényű tanulságot levonni a magyar protestantizmus egészére nézve, azt viszont bátran elmondhatjuk, hogy Pap példája biztosan nem azt mutatja, hogy a liberalizmus úgymond „protestáns vezényszóra” hallgatott volna. Jóval inkább a református püspök volt az, aki alkalmazkodni, igazodni kívánt az általa is támogatott szabadelvű kormányzat politikájához, annak céljaihoz, elvárásaihoz. Sőt: a felekezetenkívüli törvényi elfogadása vagy például a gyermekek vallásáról szóló törvény kapcsán épp-hogy alárendelte a protestáns, specifikusan felekezeti érdekek szempontjait a liberális politika céljainak. Mindez persze nem vált belső meghasonlás kiváltójává nála, hiszen mint megannyi református kortársa, Pap maga is azt vallotta, hogy reformált egyházuk általában a protestantizmus sorsa – a múlt tanulságaiból kiindulva – szorosan összefonódik a szabadságeszme érvényesülésével, tehát a liberalizmussal. Így aztán a rövidtávon, a fennálló körülmények közepette egymásnak netán ellentmondó, egymással konfrontálódó egyházas és liberális nézőpontok, érdekek ellentéte könnyedén feloldhatónak bizonyult. Mindebből kifolyólag Papra, mint a törvényhozás felsőházának tagjára is stabilan számíthattak a liberális kormányerők.

Egyetlen, de cseppet sem jelentéktelen kérdésben, a vallásilag vegyes házasságokból született gyermekek felekezetiiségének kérdésében viszont a sajátosan protestáns, egyházas jellegű érdek mégiscsak felülírta a liberális szabadságeszme érvényesítésének követelményeit. Mivel a fennálló jogi szabályozás, a házaspárok szabad elhatározási jogát korlátozó „nem nemet követ”-elv egyezett a református érdekekkel, Pap ennek nemcsak fenntartására, hanem szigorú végrehajtására is igényt formált. Ennek remek példája volt a szülői szándékkal szemben a polgári hatóságok kényszerítő eszközeire apelláló, református „kényszer-hitoktatás” igénye az olyan népiskolás korú ifjak esetében, akik „de lege” a református egyházhoz tartoztak. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, Pap ekkor is fennálló törvények alapján állt, amire maga is hivatkozott. Egyébiránt a dunántúli püspök, ahogy más reformátusok is, attól tartott, hogy amennyiben

eltörlik a 12. §-t, a szülők szabadságából valójában a befolyásosabb, hatalmasabb egyház, azaz a katolicizmus fog profitálni.

Pap levelei, püspöki jelentései továbbá rávilágítanak, hogy az 1890-es évek egyházpolitikai küzdelmei mennyire destruktív hatást gyakoroltak a felekezeti közti kapcsolatokra – legalábbis, ami a katolikusok és a protestánsok viszonyát illeti. A dunántúli püspök egyházpolitikával kapcsolatos állásfoglalásaiban így gyakran a korszak kifejezetten antiklerikális jellegű álláspontjai, interpretációs sémái és frázisai domináltak. Egyrészt – a kultúrharc retorikájának megfelelően – maga is egy, az állami szuverenitást megkérdőjelező, ennél fogva az állam főhatalmára és tekintélyére nézvést veszélyt jelentő ultramontán akcióról írt és beszélt, másrészt a klérus korabeli ellenfeleinek jó pár további – a pejoratív értelemben is ultramontánnak, ezáltal retrográdnak ítélt egyház általános jellemvonásaira irányzott – vádpontjával is előhozakodott viták hevében. 1892-ben, a komáromi ünnepélyt követően, éppen emiatt kemény kritikák célkeresztjébe került. Pap Gábor azonban mint szabadelvű s mint magyar hazafi is tartózkodni kívánt a vallási viszályok felszításától, így ezután már jóval óvatosabban fogalmazott nyilvános felszólalásaiban.

*****

RÖVIDÍTÉSEK

DPL	= Dunántúli Protestáns Lap
PEIL	= Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
PH	= Pesti Hírlap
BH	= Budapesti Hírlap
VU	= Vasárnapi Ujság
FL	= Fővárosi Lapok

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- DREL I. 1.a. Dunántúli Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei (1890–1895)
DREL IV. 21. = Dunántúli Református Egyházkerületi Levéltár. Pap Gábor református püspök iratai (1873–1895). Pap Gábor püspök levélmásolati könyvei IV. 1889–1895.

NYOMTATOTT FORRÁSOK

- CJH = Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895. (Millenniumi emlékkiadás.) Szerk. Márkus Dezső. Budapest, 1896–1901.
- DRE közgy. jkv. 1890 = A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület 1890-ik évi aug. hó 18. és több napjain Sz.-Fehérvár városában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiad. Vályi Lajos. Pápa, 1890.
- DRE közgy. jkv. 1890 = A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület 1891. évi szeptember hó 14. s több napjain Pápa városában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiad. Vályi Lajos. Pápa, 1891.
- DRE közgy. jkv. 1892 = A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület 1892. évi szept. hó 4. s több napjain Rév-Komáromban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiad. Vályi Lajos. Pápa, 1893.
- DRE közgy. jkv. 1893 = A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület 1893. évi szept. hó 20. s következő napjain Pápa városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiad. Vályi Lajos. Pápa, 1893.
- DRE közgy. jkv. 1894 = A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület 1894. évi szept. hó 10. s következő napjain Pápa városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiad. Vályi Lajos. Pápa, 1894.
- DRE közgy. jkv. 1894 = A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület 1895. évi április hó 24–25. napjain Székes-fehérvárott tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiad. Vályi Lajos. Pápa, 1895.
- Főrendiház naplója 1892–1896 = Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. (Hiteles kiadás.) I–VII. Bp., 1894.
- Rendeletek tára = Magyarországi Rendeletek Tára. XVIII–XXIV. Kiadja a M. Kir. Belügyminisztérium. Budapest, 1884–1890.

SZAKIRODALMI FORRÁSOK

- BANGHA 1931–1933 = Katolikus Lexikon. Szerk. Bangha Béla S. J. Budapest, 1931.
- CSORBA 1999 = CSORBA László: A vallásalap „jogi természete”. Az egyházi vagyon problémája a polgári átalakulás korának Magyarországon, 1782–1918. Budapest, 1999.
- FÜSSY 1880 = FÜSSY Tamás: IX. Pius pápasága. III. Budapest, 1880.
- HANÁK 1983 = HANÁK Péter: Társadalmi és politikai küzdelmek az 1890-es évek első felében = Magyarország története tíz kötetben. VII/1. (1890–1918.) Második, javított kiadás. Főszerk. Hanák Péter. Szerk. Mucsi Ferenc. Budapest, 1983. 53–148.
- HUDI 2022 = HUDI József: Pap Gábor református lelkész Balaton-felvidéki levelei = Acta Papensia 22/3–4 (2022), 197–412.
- K. TÖRÖK 1933 = K. TÖRÖK Mihály Miklós: A magyar egyházpolitikai harc története. Az 1847–48. pozsonyi országgyűléstől 1895-ig. Budapest, 1933.
- KÓSA 2011/a = KÓSA László: Katolikus és protestáns magatartásformák az abszolutizmus korában = Uő: Művelődés, egyház, társadalom. Tanulmányok. Budapest, 2011. 141–154.
- KÓSA 2011/b = KÓSA László: A református egyház az egyház-politikai küzdelmek idején = Uő: Művelődés, egyház, társadalom. Tanulmányok. Budapest, 2011. 289–303.

- KOVÁCS 2016 = KOVÁCS Kálmán Árpád: A politikai protestantizmus mint interakció a századfordulón = Egyháztörténeti Szemle 17/4 (2016), 3–36.
- NÁDASDY 1988 = NÁDASDY Lajos: Fejezetek a pápai Református Nőnevelő Intézet történetéből. Pápa, 1998.
- RADA 2019/a = RADA János: A „kultúrharc” értelmezési lehetőségei a 19. századi magyar történelemben = Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica 23/2 (2019), 115–135
- RADA 2019/b = RADA János: Egyházkritika és a kultúrharc retorikája magyarországi röpiratokban (1867–1895). Doktori értekezés, Miskolci Egyetem, 2019.
- RADA 2022 = RADA János: „Védelmi helyzetre szorult az Egyház magában a pápai államban is”: Risorgimento-képek a magyar egyházi historiográfiában = Gesta 19 (2022), 78–87.
- RADA 2023 = RADA János: „Palóczy sírja előbb utóbb föl fog pattanni”. Herman Ottó szekularizációs álláspontjai az 1890-es évek első felében és a miskolci politikai hagyományok = Ünnepi tanulmányok Gyulai Éva 70. születésnapjára. Miskolc, 2023. 304–319.
- SALACZ 1938 = SALACZ Gábor: A magyar kultúrharc története. 1890–1895. Bécs, 1938.
- SZABÓ 1977 = SZABÓ Dániel: A Néppárt megalakulása = Történelmi Szemle 20/2 (1977), 169–208.
- SZÁSZ 2017 = SZÁSZ Lajos: A protestáns uniómozgalom története a dualizmus korszakában = Egyháztörténeti Szemle 18/4 (2017), 5–41.
- TAKÁTS 2007 = TAKÁTS József: Modern magyar politikai eszmetörténet. Budapest, 2007.
- THÉBUSZ 1895 = Thébusz János: A magyarországi ág. hitv. ev. egyház 1891–94-ki országos zsinatának története. Budapest, 1895.
- ZOVÁNYI 2004 = ZOVÁNYI Jenő: A magyarországi protestantizmus története 1895-ig. II. Máriabesnyő – Gödöllő, 2004. (Historia incognita, 1.)

*****

JÁNOS RADA

**Views and ambitions of Reformed Bishop Gábor Pap during the fights
of ecclesiastical policy (1890–1895)**

Catholic church history calls the political fight a „Hungarian culture-fight” which took place between conservative and liberal forces and ended up with the victory of liberalism and the initiation of the bill of ecclesiastical policy. The most important laws included the introduction of the state birth registration, the reception of Israelite religion, the regulation of mixed marriages in between the regulation of the religion and education of the children born in these families. These laws infringed upon the rights of the Catholic church that’s why mainly the Catholic church history dealt with the elaboration of the topic. The study of historian János Rada looks at the activity of the Reformed bishop Gábor Pap which helps to describe the relation between the state and the Reformed church at the beginning of the 1890s. Gábor Pap (1827–1895) a Reformed priest from Komárom, the Bishop of the Transdanubian Reformed Church District (1874–1895) as the hearty supporter of liberalism adapted himself to the liberal policy of the government and

supported its goals. He also supported the reforms of the prime minister in every field as a member of the parliament, as well. Pap's letters and episcopal reports show that this very fierce culture-fight had a strongly destructive effect on the relation between Catholics and Protestants. As a liberal and a Hungarian patriot, Gábor Pap abstained from stirring up hatred in religious affairs, so he spoke very carefully in his public speeches after 1892.

Késő középkori regeszták Pápa város történetéhez (1327–1461)

I. KÖZLEMÉNY (1327–1368)

LÁBBI REGESZTÁINK mintegy negyedszázada készültek a pápai Jókai Mór Városi Könyvtár által tervezett városi okmánytár számára. A kézirat elkészítéséhez az anyaggyűjtés kiterjedt a város mai területén volt középkori településekre [Agyaglik, Bellérszeg, Böröllő, Hánta, Hodoska, Igar (Igal), Pápa, Parlag-szeg, Sávoly, Udvarsoka és Zsemlér (Semlér)], a városban vagy közvetlen környékén birtokos személyekre, továbbá a városhoz kötődő egyháziakra, illetve egyetemmet járt egyénekre.

A kutatás időbeli határai a jelen munka szerzőjének esetében Nagy Lajos trónraléptétől Mátyás megválasztásáig (1342–1458) terjedtek, de az ilyenkor szinte elkerülhetetlenül adódó egy-két szórvány miatt a módszeresen feltárt intervallum helyett a címbe az 1327-es és 1461-es évszámok kerültek. Mivel a tervezett okmánytár végül nem jelent meg, így a gyűjtött anyagot a jelen publikációval állítjuk a történeti kutatás szolgálatába.

A munka során a késő középkori oklevélregeszták készítésével kapcsolatos – olykor jelentősen eltérő – alapelvek közül a szerző nyilván a sajátjaihoz tartotta magát; ezekről bővebben lehet olvasni egy levéltáros-konferencián tartott előadásának szövegében.¹ Itt most röviden csak két szempontra térnénk ki, jelesül a regeszták szerkezetével, tehát az oklevelekben rejlő információk visszaadásának módjával és sorrendiségével, valamint a regeszták magyar nyelvű törzsével, illetve az ezekbe az eredeti szövegekből szó szerint beillesztett részek mennyiségével kapcsolatos kérdésekre.

---

¹ Ld. SÜTTŐ 2003.

Az első probléma nyilván csak a hosszabb okleveleknél merül fel, itt azonban valóban nem mindegy, hogy az ezekről készült, szükségszerűen terjedelmesebb és komplikáltabb regeszták az eredeti oklevél felépítését kövessék-e, vagy pedig valamely külső szemponthoz igazodjanak. E téren a Zsigmondkori Oklevéltárral kapcsolatban merült fel két markánsan eltérő vélemény. Mályusz Elemér tudós munkatársa, Fekete Nagy Antal – Mályusz megfogalmazása szerint – azt tekintette igazi kivonatként, „amely az oklevél írójának gondolatmenetét követi, érzékeltetve annak nekifohászódásait, sajátos logikai töréseit. Röviden: ha a kivonat fényképszerű”.² Mályusz ehhez így viszonyult: „Belőlem hiányzott az érzék, de a kedv is, hogy a nótáriusok lelki életébe behelyezkedjem, és számomra logikátlan logikájukat megérteni törekedjem. Azt igyekeztem elérni, hogy az oklevél lényegének azt a mondanivalóját tartsam, ami a mai történész számára fontos, s ezt a mai ember logikája szerint mondjam el.”³

Ezzel a mályuszi felfogással kapcsolatban mindenekelőtt meg kell említeni Borsa Iván tisztán gyakorlatias, a szó szoros értelmében zárójeles kritikáját: „(Zárójelben kell megemlítenem azt a tapasztalatot, hogy ha az ember a kivonatok egy adatát meg akarja keresni az eredeti oklevélben, úgy azt Fekete Nagy Antal fényképszerű kivonata alapján hamarabb megtalálja, mint a mai történész számára átalakított gondolatmenet szerint készült fogalmazásban.)”⁴

Adódik itt azonban elvi jelentőségű nehézség is, amelyre már korábban rá kellett világítanunk:⁵ „először is a »mai« történészek sem egyformák, tehát sem érdeklődési területüket, sem logikájukat nem lehet maradéktalan pontossággal leírni csupán a »mai« jelzővel, másrészt pedig a forráskiadások nem csak a mának szólnak, hanem éppenséggel a feldolgozásokat általában messze meghaladó ideig használják őket, s így fokozottan ügyelni kell arra, hogy a kiadó egyéni érdeklődése és logikája minél kisebb nyomot hagyjon rajtuk; a »holnapi«, sőt »holnaputáni« történészek számára fontos dolgokat és az ő logikájukat ugyanis még annyira sem ismerhetjük, mint kortársainkét.” – Más szóval a források előtti alázatról van szó, amely mindenkitől elvárható. Kinek-kinek szíve joga, hogy véleményt, esetleg lesújtó véleményt formáljon a nótáriusokról és logikátlanak ítélt logikájukról, de ez nem változtat azon, hogy az elődeinktől, általunk és utódainktól felhasznált, illetve felhasználandó forrásokat ezek

---

² MÁLYUSZ 1982. 944.

³ Uo.

⁴ BORSA 1993. 8.

⁵ SÜTTŐ 2003. 123.

a nótáriusok írták, a saját logikájuk szerint. E források — legalábbis remélhetőleg! — fennmaradnak és használatban lesznek holnap és holnapután is, míg a mai nagyságok akkor már tegnapiak, vagy éppen tegnapelőttiek lesznek.

Egy szó mint száz: a magunk részéről a forráskiadásban — így a jelen munkában is — a források logikáját és nem a divatos történeti megközelítéseket kívántuk követni.

A másik kérdésben, vagyis az eredeti szövegrészeknek a regesztába való felvételével kapcsolatban szintén eltérnek a vélemények. Több-kevesebb szó szerinti idézet szerepel úgyszólván minden ilyen jellegű kiadványban; a szélsőséget e tekintetben talán leginkább Kumorovitz L. Bernát budapesti regesztái⁶ jelentik, amelyek már magyar szöveg nélkül, tisztán a kiadótól jelentősnek ítélt eredeti szövegrészek összeillesztéséből állnak.

Csakhogy ez utóbbiak — meglátásunk szerint — már nem regeszták, hanem jól láthatóan a kihagyásos teljes szövegű közlésekhez hasonlóak, mint amilyenek az alább többször idézett Anjoukori okmánytár II–VI. köteteiben Nagy Imrétől olvashatók. Egyszerűen: minél skrupulózusabb a regesztázó, annál több részletet ítél fontosnak, és a végén teljes szövegű kiadás áll előttünk (amelyet persze külön fejregesztával illene ellátni). Ez a fajta publikációs mód azonban még a szakembereknek is némileg körülményessé tenné a mű utilizálását, és — ami talán fontosabb — a módszeres medievisztikai képzésben nem részesültek nagy részét eleve kizárná a felhasználók köréből. — Ez utóbbi szempont különösképp fontos egy alapvetően helytörténeti jellegű kiadvány esetében.

Úgy láttuk tehát helyesnek, hogy — az eredeti kiadói szándéknak megfelelő német fejregeszták alatt — folyamatos, és ha nem is éppen élvezetes, de lehetőleg követhető magyar szöveget adjunk az olvasó kezébe, igen bő eredeti kivonatokkal; adott esetben egy rövid, de lényeges oklevél teljes szövegének és fordításának közlésével. Az eredeti szövegrészek kiválasztásánál azt az egyszerű — természetesen szubjektív, mégis alternatíva nélküli — módszert alkalmaztuk, hogy elképzeltük, a regeszta olvasója hol kapja fel fejét, vagyis hol merülhet fel benne különös érdeklődés az eredeti szó, szavak vagy szövegrészek iránt. Ezeket aztán a magyar szövegtől jól elkülöníthetően közöltük, az oklevél eredeti felépítésének megfelelő rendben. Bízunk benne, hogy így a kritikus helyek viszonylag könnyen ellenőrizhetők, esetleges olvasati vagy értelmezési hibáink pedig javíthatók lesznek.

---

⁶ KUMOROVITZ 1987.

1.

1327. április 27. (V. Kal. Maii)

Königin Elisabeth verleiht Johannes, dem Sohne des Dionysius von Fyzes, das der Königin gehörende Grundstück Isal im Komitat Veszprim.

Erzsébet királyné, privilegialis oklevele szerint, Fyzes-i Dénes fia: János (*Iohannis filii Dyonisii de Fyzes*) nem részletezett hű szolgálataiért a Veszprém megyei Ysaÿ királynéi földet (*quandam terram reginalem Ysaÿ vocatam*) neki adta, és ebbe az adományost a királynő és a veszprémi káptalan embere ellentmondás nélkül be is vezette.

Tartalmilag átírva Szécsi Miklós országbíró 1370. január 7-i oklevelében DL 100129, ld. ott.

2.

1332. április 26. [Veszprém] (in oct. resurrectionis Domini)

Das Veszprimer Kapitel meldet König Karl, dass die Güter des verstorbenen Banus Demetrius, darunter auch der Besitz Nóráp, an Csenik den Tschechen statuiert worden sind.

A veszprémi káptalan Károly királynak írt jelentése, benne szóról-szóra átírva a királynak a káptalanhoz intézett két parancslevele. Eszerint az örökös nélkül elhalt Ugod fia: néhai Demeter bán (*condam Demetrii bani filii Wgud*) minden birtokát, de különösen a Veszprém megyei Ugod várat (*castrum Wgud vocatum*) minden tartozékával és haszonvételével a cseh Csenik mesternek, hű familiárisának és udvari lovagjának (*magistro Chenyk Bohemo, fideli familiari et aule sue militi*) adta itt nem részletezett szolgálataiért, és a királyi és káptalani emberek ezen Demeter bán egyéb birtokai mellett a Nóráp nevű birtokot (*possessionem Norap vocatam*) is Csenik mesternek iktatták, ellentmondás nélkül.

Tartalmilag átírva Szécsi Miklós országbíró 1370. január 7-i oklevelében DL 100129, ld. ott.

3.

1343. április 18. Visegrád (*17. die termini prenotati /
15. die medii quadragesime*)

Der Hofrichter Paul [von Mattersburg] gibt bekannt, dass er Stephan, den Sohn von Peter von Attya, gegen Heym, den Sohn von Heym, zu 6 Mark Strafe verurteilt hat.

[Nagymartoni] Pál országbíró oklevele. 1343. április 2-án (15. die medii xlme) a veszprémi káptalan idézése szerint megjelent előtte Heym fia: Heym (*pro Heÿm filio Heÿm*) nevében királynői ügyvédvalló levéllel Saul fia: Benedek, és Athya-i Péter fia: István ellenében bemutatta a veszprémi káptalan 1342-es nyílt oklevelét, az országbíró bírságleveleit és a káptalan idézőleveleit. Ezek szerint 1342. május 3-án (in inventionis crucis) a káptalan előtt személyesen megjelent egyrészt Athya-i Péter fia: István, másrészt Heym fia: Heym (*Heÿm filio Heÿm*) Antal veszprémi alispánnal és ezen megye egyik szolgabírájával, Gervasius fia: Pállal, és azon bevallást tették, hogy — ezen Antal ispán [sic!] és a szolgabírák engedélyével (*expermissiva [sic!] licentia eiusdem comitis Anthonii et iudicum nobilium*) — a mondott István két Athya faluba való jobbágya, Zemeÿn (*Zemeÿn*) és Pál ügyében, akiket a mondott Heym ezen alispánnal és a szolgabírákkal 1342. április 24-én (in Georgii prox. tunc preterito) a veszprémi vásárban (*in congregatione eiusdem festi in foro Vesprimiensi*) gyűjtogatóként (*nomine combustorum domorum*) elfogatott, fogott bírák segítségével olyan megegyezésre jutottak, hogy István jobbágyaiért 7 márka, márkánként 10 penzával számított széles dénárt (*septem marcas latorum denariorum marcam quamlibet cum decem pensis computando*) fizet Heymnek a veszprémi káptalan előtt két időpontban: negyedfél márkát 1342. május 26-án (in oct. Penth. tunc vent.), és szintén negyedfél márkát 1342. augusztus 1-én (in oct. Iacobi succedentibus). Ha István az első időpontot elmulasztaná, bírság terhében (*honus iudicii supportaret*), ha a másodikat, akkor Heymnek perkezdés előtt fizetendő 20 márkában marasztaltassék el (*in viginti marcis ante litis ingressum contra ipsum Heÿm deponendis convinceretur*). Vállalta István továbbá azt is, hogy ha később ő vagy ezen jobbágyai a fentiek tárgyában Heym vagy szolgája: Chakou (*Chakou famulum suum*) ellen pert indítanak, akkor ő, István, ezen két jobbágya fejeváltságában marasztaltassék el (*tunc ipse Stephanus in homicidio dictorum duorum iobagionum suorum convinci deberet ipso facto*). Mivel az országbíró a veszprémi káptalan két okleveléből értesült arról, hogy

István sem az első, sem a második alkalommal meg nem jelent, nem küldött maga helyett senkit, és nem is fizetett, utána pedig először 1343. január 8-ára (ad oct. diei strennarum prox. pret.), majd 1343. március 19-ére (*ad predictum diem diei medii quadragesime*) megidézve nem jött el, nem is küldött senkit, s így 6 márka bírságban marasztaltatott el, Saul fia: Benedek, Heym törvényes ügyvédje pedig hiába várt rá, így az országbíró úgy határozott, hogy amint a felek perbe bocsátkoznak, az ügyről úgy fog ítélni, ahogy ez a jognak megfelelően látszik és ahogy az ország szokása megkívánja (*ideo commisimus, ut quamprimum partes in causam devenerint, super hoc decernemus, prout iuri videbitur expedire et regni consuetudo id requirit*).

DL 40907, eredeti, papír, hátán az országbíró természetes színű viaszba nyomott, csaknem teljesen lekopott pecsétjével (ennek képét ld. KUMOROVITZ 1993. 55. ábra).

4.

1343. május 6. [Győr] (*f. III. ante quindenas Georgii*)
In der Urkunde des Raaber Kapitels wird Johannes, der Archidiacon von Pápa, erwähnt.

A győri káptalan oklevele szerint kiküldöttje János pápai főesperes (*discretum virum magistrum Iohannem archidiaconum Papensem*).

DL 3577, eredeti, hártya, hátán teljesen lekopott pecsét nyomával. Kiadása: AO IV. 323–325.

5.

1343. [Pannonhalma]
Die Meldung des Konvents von Pannonhalma (Martinsberg) über die Grenzen von Pápa und Zsemlér.

(Reizner regesztája szerint) a szent-mártoni convent jelentése Zsemléri Miklós ügyében a pápai és zsemléri határok iránt Miklós majorosnak Gyáth fiának, Gestének és Egyednek, Csiba fiának tanúságtételre lett meghívásáról.

Regesztája: REIZNER 1893/1997. 20.

6.

1345. január 22. Visegrád (*10. die oct. epiphaniarum*)

Der Palatin Nikolaus lässt die verpfändeten Güter Lak und Mihály einschätzen, damit Stephan von Attya sie von der Nachkommenschaft des Magisters Leurenthe auslösen kann.

[Zsámboki / Gilétfi] Miklós nádor parancsa a fehérvári káptalannak. Korábbi parancsa értelmében vízkereszt nyolcadán Leurenthe fia: Beke mester valamint Tamás fiai: Miklós és János mesterek nevében Athya-i Péter fia: István ellen, aki őket Veszprém megye nádori közgyűlésén Laak és Myhal birtokok elfoglalásával vádolta, megjelent a veszprémi káptalan és a tihanyi konvent ügyvédvalló leveleivel Echy-i István, és megbízói nevében bemutatta a veszprémi káptalan hat, különböző időben kelt zárt oklevelének másolatait. Ezek felolvasása után, mivel a felperes István kijelentette, hogy ezen két birtokot, melyeket apja: Péter, és annak testvére: István Leurenthe mesternek és fiainak 120 márkáért elzalogosított, vissza akarja váltani, a nádor úgy ítél, hogy a nádor emberei a címzett káptalan tanúbizonyságai jelenlétében a mondott birtokokra kiszállva és azok szomszédait és határosait összehíva, a birtokokat szemléljék meg és királyi mértékkel mérve becsüljék föl: ha a birtokok értéke 120 márka, akkor annyiért, ha több, akkor az eredeti 120 márkáért, ha viszont kevesebb, akkor a becsült összegért váltsa vissza azokat Péter fia: István azon időpontban, melyet a nádor a becslésről kapott jelentés után jelöl ki. Kijelölt nádori emberek a felperes számára: Thakaach-i Domonkos, vagy Zalook-i Pál fia: Miklós, vagy Jaar-i Bertalan fia: Lőrinc, vagy Vndi-i Miklós; az alperesek számára: Ayka-i Fülöp fia: László mester vagy András fia: János, Chelek-i Pető. A becslésre kijelölt idő: 1345. május 1. (in oct. Georgii nunc venturis), jelentést a nádor 1345. május 8-ára (ad 8. diem dictarum octavarum) rendel.

DL 40966, eredeti, a hajtások mentén jelentős mértékben kiszakadt papír, hátán teljesen lepoptott, kb. 74 mm átmérőjű kerek zárópecsét nyomával.

7.

1345. április 19. Visegrád (f. III. ante Georgii)

Die Königin Elisabeth lässt den königlichen Hörigen Georg „von Pápa“ zu sich zitieren und ermahnen, dass er die von ihm begangenen Gewalttaten wiedergutmachen soll.

Erzsébet királyné parancsa a pannonhalmi konventnek. Semler-i Lőrinc fia: Miklós panaszt tett neki, miszerint Beze fia: György pápai királyi jobbagy némely odavalósi ember kezdeményezésére három tehenét elvette és ezen felül egy János fia: András nevezetű rokonát, böröllői nemest, Böröllőn hatalmaskodva elfogta és négy ökrét valamint két lovát elrabolta, Andrászt azóta is fogóságban tartva (*Georgius filius Beze, iobagio regalis de Papa, ex inductione quorundam hominum de eadem tres vaccas eius recepisset, et insuper quendam suum proximum, Andream filium Iohannis nomine nobilem de Berulle, in eadem possessione Berulle potentialiter captivasset et quatuor [sic!] boves ac duos equos eius abstulisset, quem Andream adhuc in sua detinerat [sic!] captivitate*). A királynő megparancsolja a konventnek, hogy a királynői emberrel küldje ki emberét a mondott Pápai Györgyhez (*ad prefatum Georgium de Papa*), és őt királynői szóval intsék, hogy kár nélkül adja vissza az ökröket, lovakat és teheneket, őt magát pedig idézzék meg május 8-ára (*ad quind. Georgii prox. affuturas*), a királyné elé (*ad nostram presentiam*) megparancsolva neki a fogoly Andrásznak a királyné elé állítását is. Kijelölt királynői emberek: Lowazd-i Kunclinus vagy Gymolth-i Egyed fia: Lőrinc.

DL 87178, a pannonhalmi konvent 1345. április 28-i átírásában (ld. alább).

8.

1345. április 28. [Pannonhalma] (f. V. ante oct. Georgii)

Der Konvent von Pannonhalma (Martinsberg) meldet der Königin, dass er den königlichen Hörigen Georg „von Pápa“ gemäß ihrem Befehl vor die Königin zitiert hat.

A pannonhalmi konvent, átírva Erzsébet királyné 1345. április 19-i parancslevelét (ld. feljebb), jelenti neki, hogy Gymolth-i Lőrinc királynői emberrel Arnold testvért küldték ki tanúbizonyosságul, akik visszatérve jelentették, hogy április 27-én (f. IV. post Georgii) a parancslevelben szereplő Beze fia: Györgyöt

felszólították az elvett jószág visszaadására, megidéztek május 8-ára (ad octavas predictas — a parancslevélben azonban quindena állt, és ennek megfelelően lejjebb és a hátlapon az octavas szót quindenas-ra javították), és felszólították az elfogott Andrásnak a királyné elé állítására is. György erre azt válaszolta, hogy a mondott három tehenet a pápai népek vették el, András ügyéről pedig a királyné előtt fog felelni (*predictas tres vaccasset [sic!] predicti Nicolai populi de Papa abstulissent, super facto vero Andree sepedicti in quindenis [octavas-ról javítva] beati Georgii martiris proxime venturis coram vestra reginali maiestate compareret rationem redditurus*).

DL 87178, eredeti, papír, hátán a konvent kerek, természetes színű zárópecsétjével, mellette még egy természetes színű záró gyűrűs pecsét maradványával.

9.

1345. május 12. Visegrád (*in oct. assensionis Domini*)

König Ludwig lässt den Konvent von Pannonhalma (Martinsberg) die Klage von Georg, dem Sohn des Hektor, untersuchen, dass ein Stück Land von Perechke an Lak und Mihály angeschlossen worden sei.

Lajos király parancsa a pannonthalmi konventnek. Hektor fia: György udvari ifjú (*Georgius filius Iktoris aule nostre iuvenis*) panaszt tett neki, miszerint amikor Lewrenthe fia: Beke Lok és Myhal birtokok határait György távollétében, aki a király szolgálatában Pozsega és Szerém megyében adószedéssel volt elfoglalva (*ipso Georgio in nostris servitiis, scilicet in exactionibus collectarum nostrarum in comitatibus de Posoga et Syrimiensi [sic! a konvent válaszában is] existente*) a királyi emberrel és a fehérvári káptalannal megjáratta, akkor a panaszos Perechke birtokából két ekényi földdarabot elcsatolt, ennek ellenszegülő szolgáját a határjárás tartamára letartóztatta és annak lovát elvette (*quandam particulam terre possessionis ipsius Georgii Perechke vocate ad duo aratra sufficientem ex precoitata [sic! a konvent válaszában is] malitia similiter reambulare et ad ipsos possiessiones Lok et Myhal aplicare voluisset, et cum quidam famulus ipsius Georgii nomine Nicolaus ipsum Beke non a reambulatione, sed a statutione ipsius particule terre in persona dicti Georgii contradicere voluisset, ipse Beke eundem Nicolaum quousque ipsam possessionem reambulasset et sibi statui fecisset, captivari et captivum detineri, ac equum suum auferri fecisset*), jóllehet, György kijelentése szerint, Perechke a két fentebbi

birtoktól jól el van határolva (*prout ipse Georgius asserit, ipsa possessio Perechke sub ambitu verarum et certarum metarum a dictis possessionibus Lok et Myhal disticta [sic!] et separata haberetur*). A király vizsgálatot rendel. Kijelölt királyi emberek: Teued-i Miklós vagy Buken fia: János (pontatlanul a következőképp: *Nicolaus de Teued vel filius Johannes filius Buken altero absente*).

DL 49903, átírta a pannonthalmi konvent 1345. május 30-án (ld. alább).

10.

1345. május 30. [Pannonthalma] (*f. II. post Corporis Christi*)

Der Konvent von Pannonthalma (Martinsberg) bestätigt die Klage von Georg, dem Sohn des Hektor, bezüglich des Anschlusses des Besitzstückes von Perechke an Lak und Mihály.

A pannonthalmi konvent átírja Lajos király 1345. május 12-i parancslevelét (ld. feljebb), és jelenti, hogy Teued-i Miklós királyi emberrel kiküldték társukat, a pap Arnold testvért, akik jelentették, hogy május 28-án (sab. post Corp. Christi) a Veszprém megyei Perechke-n vizsgálatot tartva Hektor fia: György fentebbi panaszát mindenben igazolták. A jelentés többlete a panaszhoz képest: Lok és Myhal határjárása és a két ekényi föld elcsatolása 1345. május 1-jén (in oct. Georgii proxime pret.) történt; György szolgája: Miklósnak lovát Beke még mindig magánál tartja; Perechke a szomszédok és határosok egybehangzó valomása alapján régtől fogva Hektoré, s így következőképp fiáé, Györgyé (*eadem possessio Perechke, prout ibidem inquirere potuissent, ipsius Iktoris et per consequens Georgio filio suo ab antiquo pertinere communiter affirmassent [sic!]*).

DL 49903, eredeti.

11.

1346. október 6. [Győr] (*in oct. Michaelis*)

Vor dem Raaber Kapitel verpfändet Stephan, der Sohn des Peter von Attya, Georg, dem Sohn des Hektor von Dáka, die Hälfte der Besitze Mihály und Lak für 32 Mark.

A győri káptalan előtt Athia-i Péter fia: István megjelenve bevallotta, hogy Dalka-i Hektor (*Hectoris*) fia: György mestertől felvett 32 márkát, részben dénárookban, részben — méltányos becslés alapján — 10 penzával számítva

(*partim in denariis et partim in estimatione condigna per decem pensas computando*), és ezért az ezen György mester birtokai szomszédságában lévő Michal és Lak birtokainak felét (*medietatem duarum possessionum suarum Michal et Lak vocatarum in comitatu Vesprimiensi, in vicinitate possessionum eiusdem magistri Georgii existentium*) minden haszonvételével együtt korábbi visszaváltás lehetősége nélkül 1356. október 6-áig (*usque ad octavas decime revolutionis annualis festi beati Michaelis archangeli proxime preteriti et non ante redimendas*) elzálogosította, azon kötelezettség mellett, hogy ha István vagy örökösei a mondott időpontban nem váltanak vissza Györgytől vagy örököseitől, akkor később csak a kétszereséért (*cum gravamine dupli dictarum triginta duarum marcarum*) tehessék ezt meg. Kikötetett még, hogy a birtokok mondott felét kiváltásuk idején István és örökösei senki másnak, csak Györgynek és örököseinek köthetik le, a pénzt egészében a győri káptalan előtt kell visszafizetniük, és tartoznak a győri káptalan jogait szavatolni (*et iura nostra etiam idem Stephanus vel sui heredes tenebitur vel tenebuntur expedire*).

DL 49905, eredeti, hártya, hátán természetes színű, nem záró pecsét nyomával; DL 49897, tartalmi átírás Zsigmond király 1405. július 27-i oklevelében.

12.

1346. október 22. [Budafelhévíz] (*in dominica ante Symonis et Iude apostolorum*)

Vor dem Konvent der Stephaniten zu Budafelhévíz verpfändet Stephan, der Sohn des Peter von Attya, Georg, dem Sohn des Hektor von Dáka, ein Viertel der Besitze Mihály und Lak für 16 Mark.

A [buda]felhévízi keresztes [stephanita] konvent előtt Athia-i Péter fia: István megjelenve bevallotta, hogy Dalka-i Hektor (*Ecthoris*) fia: György mestertől felvett 16 márkát széles bécsi [dénárookban], márkánként tíz penzát számítva (*in latis Wyenensibus, quamlibet marcam cum decem pensis computando*), és ezért az ezen György mester birtokai szomszédságában lévő Michal és Lak birtokai felének felét, azaz negyedét (*medietatem dimidietatis, sive quartam partem possessionum suarum Michal et Lok vocatarum in comitatu Vesprimiensi, in vicinitate possessionum eiusdem magistri Georgii existentium*) minden haszonvételével együtt korábbi visszaváltás lehetősége nélkül 1356. október 6-áig (*usque ad octavas decime revolutionis annualis festi beati Michaelis archangeli*

proxime preteriti non ante redimendas) elzálogosította, azon kötelezettség mellett, hogy ha István vagy örökösei a mondott időpontban nem váltanak vissza Györgytől vagy örököseitől, akkor később csak a kétszereséért (*cum gravamine dupli dictarum sedecim marcarum*) tehessék ezt meg. Kikötött még, hogy a mondott felet, azaz ezen birtokok negyedét (*dictam medietatem, sive quartam partem ipsarum possessionum*) kiváltásuk idején István és örökösei senki másnak, csak Györgynek és örököseinek köthetik le, a pénzt egészében a győri káptalan előtt kell visszafizetniük, és tartoznak a győri egyház jogait szavatolni (*et iura dicte ecclesie Jawriensis idem Stephanus vel sui heredes tenebitur vel tenebuntur expedire*).

DL 49904, eredeti, hártya, hátán természetes színű, nem záró pecsét nyomával; DL 49897, tartalmi átírás Zsigmond király 1405. július 27-i oklevelében.

13.

1347. június 28. [Veszprém] (*in vigilia Petri et Pauli*)

Anlässlich der Grenzbegehung des Besitzes Dereske wird das von Osten angrenzende Königsvolk von Pápa mitsamt seinem Offizial erwähnt.

A veszprémi káptalan [Velikei Tamás fia:] László mester alnádor 1347. június 22-i (f. VI. ante nat. Ioh. Bapt.) megkeresésére (nádori ember: Zalowk-i Antal fia: Pál, káptalani kiküldött: Aykarenneki Péter pap, a káptalan káplánja) 1347. június 25-én (f. II. post nat. Ioh. Bapt.) megjárja Dereske birtok határát. A birtokot délről Hektor (*Ectoris*) fiainak Leukafulde nevű földje határolja. Dereske déli határa mentén keletre haladva elértek egy hármas összeszögellést (*tres metas angulares*), ahol a határjelek egyike északra Dereske határát jelöli, míg egy másik Dereskét délről Hektor fiaitól, egy harmadik pedig keletről a pápai királyi népektől választja el (*[quarum] una ad septemtrionem predictam possessionem Dereske, et alia ad meridiem dic[tis filiis] Ectoris, et ad orientem populis regalibus de Papa separarent*). A határjelek állításakor ellentmondó nem jelentkezett, csak a pápai királyi népek és tisztjük tiltotta el ettől a kiküldötteket addig, míg királyi parancsot nem kapnak; de azt hogy Dereske az ottani nemesek örökbirtoka, ők is megerősítették (*nullus contradictor apparuisset, sed predicti populi regales de Papa et officialis eorum ab erectione metarum a parte possessionis Papa facienda, donec mand[at]um regium reciperent, ipsos pro-*

hibuissent, tamen ipsam possessionem Dereske dictorum nobilium esse hereditariam fore asseruissent).

Átírta [Velikei Tamás fia:] László mester alnádor 1347. július 5-én (f. V. post Petri et Pauli), DL 41043. Az itt eredeti szövegben adott helyeken kissé pontatlan kiadása: AO V. 101–103.

14.

1347.

*Die Verpfändung der Hälfte einer Mühle am Flusse Tapolca an
Nikolaus von Zsemlér.*

(Reizner regesztája szerint) a Tapolcán lévő malom fele részének elzálogosítása Zsemléri Miklós részére.

Regesztája: REIZNER 1893/1997. 20.

15.

1350. május 10. [Győr] (f. II. post festum ascensionis Domini)

Die Söhne des Hektor von Dáka, Nikolaus und Georg, teilen unter sich die Familiengüter in den Dörfern Dáka, Lak und Nóráp vor dem Raaber Kapitel auf.

A győri káptalan tudatja mindenkivel, akit illet, hogy miután Dalka-i Hector fiai: Miklós és György mesterek közt az országbíró és a győri káptalan előtt a Loc / Lak és Dalka falvakban bírt részeik fölötti megosztozás kérdése miatt huzamosabb idő óta per forgott fenn, és békés egyetértésre több fogott bíró közbejöttével se tudtak jutni, akkor Kálmán győri püspök, valamint Bereck prépost, Miklós olvasókanonok, György éneklőkanonok és mondott egyházuk más tagjai, továbbá több nemes férfiú révén Isten irgalma segítségével a következő, az örökösök örökösei által megtartandó egyezsége jutottak: a mondott György mester a régi osztozáskor negyedrészen neki jutott Dalka-i birtokrész teljes egészében Leukafeldy és Gyoldozfeuldy földekkkel, a részére eső réttel és kaszálóval, többi fivére részeinek épségben tartása mellett, minden idáig birtokolt hasznával, különösen kúriája helyével, mely neki csereképp testvérétől: Zonkur-tól jutott, apjuk kúriájának helyén felül, mely az övé volt, az ott élő jobbágyai telkeivel együtt (*totam portionem suam possessionariam pro quarta parte in antiqua divisione sibi deventam in Dalka habitam cum terris Leukafeldy et*

*Gyoldozfeuldy vocatis sibi cedentibus prato ac feneto portioni sue adiacente [sic!] salvis portionibus aliorum fratrum suorum universorum aliis usibus, quibus ipse actenus tenuit et possedit, et specialiter cum loco curie sue, qui sibi devenerat et devolutus fuerat a Zonkur, fratre suo, per formam concambii, super locum curie patris eorum, qui sua fuerat, cum mansionibus iobagionum suorum ibidem residentium), ezt mind átadta testvérenek, a mondott Miklós mesternek és örököseinek, másfelől pedig ezen Miklós mester idáig a mondott Lak-ban birtokolt teljes birtokrészét, az ott lévő jobbágytelkekkel és a királynői földön és Norap-ban lévő birtokrészével együtt (*totam portionem suam possessionariam in predicta Lak habitam quibus ipse tenuit, possedit et habuit actenus cum mansionibus iobagionum ibidem existentibus, cum portione sua in terra reginali et Norap*) testvérenek: György mesternek és ennek örököseinek adta, kivéven az erdőt, melyben részeik maradjanak meg, csakúgy mint régebben, a régi osztozkodás alkalmával. Ezen felül minden egymás közti peres okleveleiket érvénytelenítették.*

DL 108205 [1998-ban még Pastinszky Krisztina tulajdona]: eredeti, hártya, hátán a győri káptalan kb. 35 mm átmérőjű, természetes színű viaszba nyomott pecsétjével; DL 49897, tartalmi átírás Zsigmond király 1405. július 27-i oklevelében (DL 49897).

16.

1350.

Die Familie von Dáka bestreitet das Recht des Abtes von Bél auf zwei Mühlen und ein Stück Land in Hodoska, bzw. in Agyaglik.

(Reizner regesztája szerint) két malomnak s az Odocskához (ma Hódoska) tartozó földrésznek a beél-i apát által történt megszerzése, s az Agyaglikhoz tartozó ezen birtok iránt a Dalka család nevében történt ellenmondás.

Regesztája: REIZNER 1893/1997. 20.

17.

1351. május 14. [Győr] (*sab. post quind. Georgii*)

Vor dem Raaber Kapitel teilen einerseits Nikolaus, der Sohn des Sebastian, andererseits Nikolaus und seine Brüder, die Söhne des Dominikus, die alle die Enkelkinder des Laurentius sind, die Besitze Tevel und Lihért unter sich gleichmäßig auf.

A győri káptalan előtt megjelent egyfelől Sebestyén fia: Miklós, másfelől András, a maga és testvérei, Domonkos fiai: János, Dénes és István nevében is, Thevel-i nemesek, akik nagyapjukként Lőrincet jelölték meg. Ezen Miklós előadta, hogy Miklós nádor előtt jogi úton követelt Andrástól és testvéreitől egyenlő osztozást (*divisionem coaequalem*) a rokonság jogán a két Thevel és az elzálogosított Lyhirth birtokokban (*in possessionibus Thevel Thomae dicti Kali et Nicolai fratris ejusdem, et in Thevel Sebastiani, et in possessione Lyhirth in pignoratitia*), mégis, a békesség kedvéért úgy egyeztek meg, hogy mind öröklött, mind zálogbirtokaikat egyenlő arányban két részre osztják, még hozzá úgy, hogy a két Thevel fele (*medietas directa duarum possessionum Thevel*) minden haszonvételével és tartozékával, valamint Lyhirth zálogbirtok felével és a Szent András és Szent Lambert templom kegyuraságának felével (*simul cum medietate patronatus ecclesiarum sancti Andreae et sancti Lamperti*) Miklósé és utódaié legyen, mindezek másik fele pedig Lőrinc fia Domonkos fia: Andrásé és testvéreié. A felek kötelezettségvállalását a szerződés majdani esetleges visszavonása esetére a másoló nem írta le.

DL 25815, újkori egyszerű másolat.

18.

1351. május 20. Somlóvásárhely (5. die f. II. ante dies rogationum)
Der Palatin Nikolaus erlegt Georg, dem Sohn des Hektor, eine Geldstrafe auf, weil dieser gegen Ladislaus, den Richter von Tapolcafé, den er früher willkürlich gefangengenommen hatte, vor dem Palatin nicht erschien.

[Zsámboki / Gilétfi] Miklós nádor Veszprém megye nemesei részére Apácavásárhelyt (*prope Apachawasarhel*) tartott közgyűlésén László tapolcaféi bíró (*Ladizlaus villicus de Thapulchafew*) elpanaszolta, hogy Laak-i Hektor (*Ectoris*) fia: György 1350. május 18-án (f. III. post Penth., *cuius nunc adveniret revolutio annualis*) őt, anélkül, hogy erre okot adott volna, Tapolcaféon elfogta, önkényesen Ugodra vitette, ami által neki két márka kára keletkezett (*in eadem Thapulchafew culpis suis non exigentibus detinisset et detentum propria sua auctoritate ad villam Vgud addixisset [sic!], per quod factum sibi duarum marcarum dampna intulisset*). A nádor Györgyöt, mivel nem jelent meg, és nem is

küldött senkit, míg László órá várakozva a közgyűlésen a törvényes napokat kitöltötte, bírságban marasztalja el, hacsak okát nem adja távolmaradásának.

DL 41157, eredeti, papír, hátán teljesen lekopott, kb. 28 mm átmérőjű kerek zárópecsét nyomával.

19.

1351. május 21. Somlóvásárhely (6. die f. II. ante dies rogationum)

Der Palatin Nikolaus erlegt Georg, dem Sohn des Hektor, eine Geldstrafe, weil dieser gegen Benedikt Himfi, dessen Richter von Tapolcafé er früher willkürlich gefangengenommen hatte, vor dem Palatin nicht erschien.

[Zsámboki / Gilétfi] Miklós nádor Veszprém megye nemesei részére Apácavásárhelyt (*prope villam Apachavasarhel*) tartott közgyűlésén Himfi Benedek mester (*magister Benedictus filius Pauli filii Hem*) elpanaszolta, hogy Hektor (*Ectoris*) fia: György 1350. május 18-án (f. III. post Penth., *cuius nunc adveniret revolutio annualis*) az ő Tapolcafé nevű birtokára törve falubíráját, Lászlót elfogta, nyakánál megkötözve Ugod faluba, a megyei vásárra hurcolta, aminek során Benedek 20 márka kárt szenvedett (*ad suam possessionem nomine Tapochafeu potentialiter veniendo villicum suum nomine Ladislaum recaptivasset recaptivatumque per collum ligando ad villam Vgud in forum provincie adduxisset in quo viginti marcarum dampna habuisset*). A nádor Györgyöt, mivel nem jelent meg, és nem is küldött senkit, míg Benedek órá várakozva a közgyűlésen a törvényes napokat kitöltötte, bírságban marasztalja el, hacsak okát nem adja távolmaradásának.

DL 41159, eredeti, papír, kb. 28 mm átmérőjű természetes színű zárópecsét maradványaival.

20.

1351. május 21. Somlóvásárhely (6. die f. II. ante dies rogationum)

In der palatinalen Generalversammlung des Komitats Veszprim sind Beke, Sohn des Leurenthe, und Stephan, Sohn des Peter von Attya, Assessoren; ferner wird hier ein königlicher Höriger von Papa, namens Stephan, Sohn des Beze, proskribiert.

[Zsámboki / Gilétfi] Miklós nádor Veszprém megyében a gonosztevők kiirtására Apácavásárhelyt (*prope villam Apachawasarhel*) tartott közgyűlésén a 12

ülnök közé választotta a megye nemessége Lórente fia: Bekét (*Beke filium Leurenthe*, 1. helyen említve) és Attyai Péter fia: Istvánt (*Stephanum filium Petri de Athya*, 10. helyen említve). A levelesített gonosztevők között szerepel Beze fia: István, királyi jobbagy Pápáról, Leurenthe-i Akus fiainak: Mártonnak és Miklósnak való menedékadásért (... *Martinum et Nicolaum filios Akus de Leurenthe, Stephanum filium Beze, iobagionem domini regis in Papa residentem, pro hospite eorundem Martini et Nicolai filiorum Akus*).

DL 41160, eredeti, papír, hátán hat teljesen lekopott, nem záró pecsét nyomával.

21.

1355. november 12. [Veszprém] (*f. V. post Martini*)

Vor dem Veszprimer Kapitel geben Michael und Sebastian, die Söhne des Johannes, des Sohns des Dionysius von Füzes, ihrer verheirateten Schwester, Margarete, das Land Hysay, das ihr verstorbenen Vater selber, von der älteren Königin erworben, ihr geben wollte.

A veszprémi káptalan előtt megjelenve Fyzes-i Dénes fia János fiai: Mihály és Sebestyén azt a Hysay nevű Veszprém megyei földet, amelyet még apjuk nyert szolgálataiért idősebb Erzsébet királynétól elmondásuk szerint örökbirtokul, és amelyet apjuk lányának: Margit asszonynak, Mihály fia: Miklós feleségének, az ő nővérüknek ígért (*confessi extiterunt, quod ydem [sic!] Iohannes, pater ipsorum, eo vivente quandam terram Hysay vocatam in comitatu Wesprimiensi existentem, quam excellentissima principissa, domina Elisabet, regina Hungarie maior, pro suorum servitiorum meritis eidem Iohanni, patri ipsorum donaverat, ut dicebant, perpetuo possidendam, cum utilitatibus ad eandem pertinentibus universis, domine Margarete, filie ipsius Iohannis, consorti videlicet Nicolai filii Michaelis, sorori ipsorum Michaelis et Sebastiani uterine, prius dare promississet*), de amelyet halála miatt ígérete szerint nem tudott neki adni, azt ők ezért ezen Margit asszonynak, és általa sógoruknak: Mihálynak adják örökbirtokul minden haszonvételével, telkekkel tudniillik, szántóföldekkel és mezőkkel, malomhelyekkel, rétekkel, vizekkel és minden tartozékával, ahogy azt apja a királynőtől nyerte (*ideo ipsi eidem domine Margarete, sorori ipsorum, et per eam prefato Nicolao, genero eorum, eandem terram cum omnibus suis utilitatibus, sessionibus videlicet, terris arabilibus et campestribus, locis molen-dinorum, pratis, aquis et aliis pertinentiis universis ad eandem [sic!] sub eis-*

dem metis et terminis, quibus per eandem dominam reginam prefato Iohanni, patri suo donata extiterat, in filios filiorum suorum et heredum per heredes dedissent, donassent et contulissent, ymmo contulerunt coram nobis iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam et habendam).

DL 100064, eredeti, hártya, hátán természetes színű kerek pecsét.

22.

1355. november 3. Visegrád (3. die omn. Sanctorum)

König Ludwig lässt das Veszprimer Kapitel die Klage von Georg, dem Sohn des Hektor, gegen Stephan, den Sohn des Peter von Attya, wonach letzterer Georg sechs Ochsen und zwei Pferde beraubt hätte, untersuchen.

Lajos király parancsa a veszprémi káptalannak. Hektor fia: György, királynéi udvari ifjú (*Georgius filius Ectoris, aule reginalis excellentie iuvenis*) panaszára, miszerint Attya-i Péter fia: István 1355. október 9-én (f. VI. ante Galli nunc pret.) ezen Attya nevű birtokáról fegyveresen a panasztevő Perechke birtokára rontott és hat ökrét valamint két lovát hatalmaskodva elrabolta és a mondott Attya-ra hurcolta (*de eadem possessione sua Attya vocata egregiando et ad possessionem suam Perechke nuncupatam manibus potentiariis veniendo sex boves et duos equos suos potentialiter abstulisset et in dictam possessionem suam Attya vocatam abduxisset*), vizsgálatot és jelentést rendel. Kijelölt királyi emberek: Bechey-i Péter fia: Máté vagy Solomon-i Kelemen fia: Domonkos vagy Kovachy-i Buken fia: János.

DL 49955, másolat, átírva a veszprémi káptalan 1355. november 18-i oklevelében (ld. alább). Az eredeti Lajos király gyűrűspecstjével volt megerősítve (*litteras vestras anuleo sigillo consignatas* írja a veszprémi káptalan).

23.

1355. november 18. [Veszprém] (f. IV. post Martini)

Das Veszprimer Kapitel bestätigt die Klage von Georg, dem Sohn des Hektor, gegen Stephan, den Sohn des Peter von Attya bezüglich des Raubes von sechs Ochsen und zwei Pferden.

A veszprémi káptalan átírva Lajos király 1355. november 3-i parancslevelét (ld. feljebb) jelenti neki, hogy [Bechey-i] Péter fia: Máté királyi emberrel tanú-

bizonyosságul kanonoktársukat: György mestert küldték ki, akik egybehangzóan jelentették, hogy 1355. november 16-án (f. II. post Martini nunc pret.) Perechken és a szomszédos területeken (*in comitatu Wesprimiensi in villis seu possessionibus vicinariis et conprovincialibus possessionis eiusdem Georgii filii Ectoris Perechke vocate girando et circueundo*) vizsgálatot tartva a panaszt igaznak találták (*huiusmodi de premissis scivissent veritatem, quod prefatus Stephanus filius Petri de Attya in predicta feria sexta proxima ante festum beati Galli confessoris nunc preteritum de possessione sua Attya vocata predicta egrediens ad possessionem ipsius Georgii Perechke nominatam manibus potentiariis veniendo sex boves et duos equos prefati Georgii auctoritate propria abstulisset, quosquidem boves et duos equos in eandem possessionem suam Attya potentialiter abduxisset*).

DL 49955, eredeti, papír, hátán természetes színű kerek zárópecséttel.

24.

1356. április 3. Vasvár (7. die f. II. post Oculi)

Georg, Sohn des Hektor nimmt Teil an dem Gerichtsstuhl des Komitats Eisenburg.

[Árokközi] Ehellős (*Ellei*) fia: Miklós mester, [Lackfi] András bán, királynéi tárnokmester, vasi és soproni ispán vasi alispánja és a szolgabírák tudtul adják, ítélszékük előtt megjelent Kald-i Siegfried (*Sefredy*) fia: Miklós, magával hozva az általa megölt Kald-i Miklós fia: Imrét, előadva, hogy ezen Imre már többször hatalmaskodott rovására, majd 1356. március 27-én (die dominica, qua cantatur officium Oculi) házára tört, meg akarta ölni, majd amikor ez nem sikerült, vejét / sógorát (*generum dicti Nicolai*), Vossan-i Isaak fia: Jakabot életveszélyesen megsebesítette, aki azóta is életveszélyes állapotban van. Miután Miklós vádjára Imre nevében senki sem válaszolt, az alispán és a szolgabírák megkérdezték a megye nemességét, és különösen Gyula testvérét (*fratrem Iula*): Miklóst, Zala megyei alispánt, István fiát: Istvánt és Péter fiát: Mihályt, Zala megyei szolgabírákat, valamint Hektor fia: György mestert Veszprém megyéből (*et magistrum Georgium filium Hector de comitatu Vesprimiensi*), akik történetesen jelen voltak az ítélezésnél (*quos tunc nostro iudicio presentes fore contingerat [sic!]*), hogy miféle ember volt Imre, illetve halmozott-e magára valamiféle közbüntényes gyalázatot (*qualis dictus Emericus in vita sua fuerit*,

seu utrum aliquam diffamiam notam in facto publici criminis incurrerit). A megkérdezettek közös válasza (*communiter respondentes*) szerint a mondott Imre tudomásuk, lelkiismeretük és Isten és a Szentkorona iránti hűségük szerint (*ad scitum eorum, conscientiam et fidelitatem Deo et Sancte Chorone debitam*) levelesített gonosztevő volt (*proscriptus publicus extitisset nunc existeret [sic!]*). Az ítélkezők így Miklóst hét magához hasonló emberrel együtt leteendő esküre kötelezték, majd miután azt hetedmagával letette, elrendelték Imrének, mint levelesített gonosztevőnek, bitó alá vettetését (*supptus patibulum proiciatur*).

DL 100066, eredeti, hártya, hátán kerek pecsét nyomával.

25.

1357. augusztus 2. [Veszprém] (*2. die mensis Augusti*)

Das Veszprimer Kapitel transkribiert Georg von Lak, dem Sohn von Hektor, der der Sohn des Johannes war, seine eigene Urkunde über den Kauf des Besitzes Perekke aus dem Jahre 1310.

A veszprémi káptalan Lack-i János fia Hektor (*Ectoris*) fia: György mester kérésére átírja György mester által bemutatott saját 1310. július 25-i oklevelét Perekke birtok öt márkáért történt megvételéről.

DL 49909, eredeti, hártya, vörös-zöld sodraton függő kerek pecsét.

26.

1357. augusztus 10. Somlóvásárhely (in Apachasumlya) (*f. V. post Dominicì*)

Stephan, der Sohn des Peter von Attya, verbietet in der Gegenwart des Mannes des Komitats Veszprim Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, die Nutzung von Perekke und seinen anderen Besitzen.

[Miskei] Antal veszprémi alispán és a szolgabírák tanúsítják, hogy Atya-i Péter fia: István kérésére kiküldték emberüket, András fia: Istvánt, a veszprémi vár jobbágyát (*hominem nostrum, Stephanum filium Andree iobagionem castrì Wesprimiensis*) Máté kovácsi nemessel, királyi emberrel és békebíróval (*mediante probo viro Mathe homine reg[io n]obile de Kuuach*) 1357. július 26-án (*f. IV. ante ad vincula Petri*) eltiltás lebonyolítására, akik visszatérve egybehangozóan jelentették, hogy ezen [Péter fia:] István eltiltotta Perekke birtoka fele

haszonvételeinek szedésétől (*quod idem Stephanus predictus prohibuisset ab usus, fructus et quarumlibet utilitatum receptione de medietate possessionis sue Perechke vocata* [sic!]), illetve egyéb birtokainak használatától (*ac de utilitate receptionis* [sic!] *aliarum possessionum suarum Gyrus, Ketfele* [két fele?] *et Var uta usque ad Kubulkut et de W[...]zek wocatarum, que sunt in meta possessionis sue Michal vocata* [sic!] [es] *se dixisset in comitatu Wesprimiensi habitas*), amely birtokokban hatvan hold gabonával, kenderrel és egyébvel bevetett földje van, ezeknek elvitelétől tehát szintén eltiltotta Lak-i Hektor fia: Györgyöt és a hozzá tartozókat, pereik végeztéig (*in quibus possessionibus idem Stephanus predictus sexaginta iugera terras annonas* [sic!] *seminat simul cum canapiis et aliis in vicem dixisset easdem de assportatione* [sic!] *Georgium filium Ectoriis* [sic!] *de Lak usque finalem causarum suarum eundem Georgium et ad eos pertinentes prohibuisset et interdixisset*).

DL 49912, eredeti. Utolsó harmadában leszakadt, a szakadás mellett elmosódott papíroklevel, reszkető kezű, pacás írással, pongyola fogalmazással. A hátlapon ugyanezen kéztől például a következő tökéletlen kivonat: *Pro magistro Georgio filio Ectoris de Lak contra Stephanum filium Petri de Atya prohibitionalis* [sic!] *super utilitatis receptione universarum possessionum ipsius Stephani scilicet usque metam possessionis Beche vocata* [sic!] *et aliarum possessionum interius insertis* [sic!]. Hátán három kerek, természetes színű zárópecséttel.

27.

1357. augusztus 25. [Veszprém] (*f. VI. post Bartholomei*)

Vor dem Veszprimer Kapitel kommen einerseits Georg, der Sohn des Hektor von Lak, andererseits Demetrius und Valentin, die Söhne des Elias bezüglich des Besitzes Perechke überein.

A veszprémi káptalan előtt megjelentek egyfelől Lak-i Hektor (*Hectoris*) fia: György mester nevében a győri káptalan ügyvédvalló levelével *famulus*-a, Noztop-i Benedek fia: Péter, másfelől pedig Sánta Illés (*Elye Claudi*) fiai: Demeter és Bálint, apjuk és édestestvéreik terhét is magukra vállalva, ha azok nem akarnák magukat az egyezséghez tartani, és Péter ura nevében úgy nyilatkozott, hogy az, elismerve, hogy Illés és fiai a Veszprém megyei Perichke birtokban örökjogot (*ius ... hereditarium*) bírnak, amely birtokban még apja, Hektor hajdan részeket (*quasdam particulas*) vásárolt, amely részek most, a testvéreivel való osztozás során (*nunc in sorte divisionis cum fratribus suis prehabite*) Györgynek jutottak, ezért György Illést és fiait a birtokba beengedte (*reduxiset*) úgy, hogy mivel most Athya-i Péter fia: István ezen Perichke birtok miatt

pert indított György ellen, a per végeztéig György Illésnek és fiainak, hogy ne kelljen koldusok módjára kóborolniuk a világban (*ne more mendicantium per diversas divagarentur partes mundi climatum*) egy alkalmas telket adott elégséges szántóföldekkel és egyéb haszonvételekkel (*unam sessionem ... dedisset cum terris arabilibus et aliis utilitatibus pro eadem sessione sufficientibus congruentem*), a per végeztével pedig, miután György a birtokban jogát isteni segítséggel megvédte (*ipso magistro Georgio ius suum in eadem Perichke habitum divino adiutorio defendente*), György és az Illésfiak egyaránt négy-négy nemes férfit jelölnek majd ki, akik összejöve meghatározzák, mekkora hányad illeti meg az Illésfiakat a birtokból, és ezt a hányadot György oda is fogja adni, azon feltétellel, hogy a jelen per egész folyama alatt az Illésfiak Györgyöt tartoznak támogatni, jelesen a birtokról bírt minden oklevelükkel (*in totius litis processibus dicte possessionis Perichke peragendis usque ad discussionem finalem cum eodem magistro Georgio laborare, instrumentisque ipsorum, quecunque super eadem possessione Perichke haberent confecta et emanata, ipsum adiuvere semper in cuiuscunque iudicis regni presentia exhibendis necessario tenerentur*). Másfelől az Illésfiak is elfogadták az egyezséget, a per folyamára minden a birtokban bírt jogukat György kezébe téve le (*totum ius, quod in dicta possessione Perichke haberent vel se sperarent habituros, in manus eiusdem magistri Georgii assignarunt*), a per végeztével pedig a fogott bírák ítéletét fogadva el. A felek kötelezték magukat, hogy a fogott bírák ítéletét el nem fogadó fél hatalombaj elbukásában marasztaltasson el (*tamquam in succubitu duelli potentialis contra aliam partem convicta haberetur*).

DL 49910, eredeti. A 49910/1-es példány hártya, hátán kerek pecséttel, a 49910/2-es papír, hátán ugyanazon pecsét, nem zárólag.

28.

1357. augusztus 31. [Győr] (*4. die f. II. post Bartholomei*)

Das Raaber Kapitel meldet dem König, dass Georg, der Sohn des Hektor von Lak, das Dorf Perechke, seitdem sein Vater es gekauft hat, in Frieden besitzt, und Stephan, der Sohn des Peter von Attya, der Meinung der Nachbarn nach, dort nichts zu suchen hat.

A győri káptalan jelenti Lajos királynak, hogy megkapván Lak-i Hektor (*Ectoris*) fia: György mester javára Szent Mihály nyolcadára szóló idézést, tu-

dományvételt és eltiltást elrendelő oklevelét, a tudományvétel foganatosítására kiküldte Salamon-i Kelemen fia: Domonkos királyi emberrel Domonkos karpapot (*clericum chori*), akik visszatérve egybehangozóan vallották, hogy 1357. augusztus 28-án (f. II. post Bartholomei prox. pret.) Veszprém megyében Perechke falu szomszédságában (*in villis seu possessionibus vicinariis ville Perechke*) nyomozva azt tudták meg, hogy az idő óta, hogy Hektor mester Perechke birtokot pénzen megvette (*magister Ector ab eo tempore, quo dictam possessionem Perechke emptionis pretio comparasset*), ő és fiai, különösen György mester, akire a testvéreivel való osztálytétel során (*in sorte divisionis*) ezen birtok jutott, ezt mindig békében, pereskedés nélkül bírták, Athya-i Péter fia: István pedig emberemlékezet szerint ebben semmi joggal sem bír (*semper pacifico et sine motu litigionario eandem possedissent, et quod Stephanus filius Petri de Athya ad recordationem hominum nullum ius habuisset in eadem*). Megtudták ezenfelül azt is, hogy Péter fia István ezen Perechke falu határában, György szerint a birtok határain belül, kúriát és épületeket épített, a köztük folyó per és eltiltás ellenére (*Scivissent insuper, quod idem Stephanus filius Petri curiam et edificia in eadem, in fine eiusdem ville Perechke, que idem magister Georgius infra metas eiusdem possessionis asseruisset, construxisse [sic!] lite pendente inter eos et contra prohibitionem, ut scivissent, ipsa curia cum suis edificiis in ibidem constructa extitissent*). Amikor a királyi ember a káptalan tanúbizonyságával odament ezen kúriához, ott egy magát Chegle-i Miklós fia: Lászlónak nevező egyént találtak (*Ladislaum filium Nicolai de Chegle, sicut se nominasset, in eadem curia reperissent residentem*), aki kérdésükre azt válaszolta, hogy most lesz harmadik hónapja, hogy ez a kúria áll, és elmondta azt is, hogy nem ezen György határos Istvánnal Perechke birtokhatáraiban, hanem egy bizonyos Sánta Illés, aki hajdan ezen Perechkeben volt nemes, és aki nek most fiaival együtt kellene ebben jogot bírnia, ő az igazi határosa Istvánnak (*tertius mensis nunc instaret, ex quo curia et edificia predicta parata ibidem existerent, dixisset etiam idem Ladislaus, quod ipse magister Georgius non esset commetaneus ipsius Stephani filii Petri in possessionaria metarum dicte possessionis Perechke atinentia [sic!], sed Elyas quidam Claudus, qui olym nobilis fuisset in eadem Perechke, et nunc cum filiis suis ius habere deberet in eadem, commetaneus eiusdem Stephani haberetur*).

DL 49911, eredeti, papír, hátán kerek, természetes színű zárópecsét.

29.

1357. szeptember 1. [Pannonhalma] (f. VI. in die beati Egidii abbatis)
Der Konvent von Pannonhalma (Martinsberg) meldet dem König, dass Peter, der Sohn des Hektor, so ausgesagt hat, dass er einem Hörigen von Georg, von dem Sohn des Hektor, den Bau eines Ofens in Lak wegen Brandgefahr nicht erlaube.

A pannonhalmi konvent jelenti Lajos királynak, hogy Hektor⁷ fia: György mester javára kiadott, gyűrűspecséttel megerősített, 1357. július 29-étől kezdődően október 6-áig elintézendő idézést, vizsgálatot és eltiltást elrendelő oklevélét megkapván (*litteris vestre celsitudinis anulari sigillo vestro communis pro magistro Georgio filio Etkoris a quarta die festi beate Anne proxime preteriti incipiens usque ad otkavas festi beati Michaelis archangeli proxime nunc venturas ad cytationes, inquisitiones et prohibitiones faciendas datis honore receptis*) Beche-i Mátyus (*cum Mathius de Beche*) királyi emberrel kiküldték maguk közül Balázs testvér papot az alább részletezendő tudományvétel megejtésére, akik visszatérve egybehangzóan jelentették, hogy augusztus 30-án (f. IV. post Bartholomei prox. pret.) Veszprém megyében azután nyomozni akarván, hogy miért nem engedi Hektor fia: Péter, hogy Hektor fia: György mester egyik jobbágya az osztálytétel során ennek jutott Lak birtokon házában kemencét építsen, és miért foglalja el György mester egy darab földjét ezen jobbágy kúriája körül (*de eo, quare Petrus filius Etkoris caminum in domo cuiusdam iobagionis magistri Georgii filii Etkoris iam nominati in possessione Lac in divisione sibi devota edificare et quandam particulam terre eiusdem magistri Georgii circa curiam eiusdem iobagionis sui non permitteret, inquirere voluissent*), Pétert személyesen elérték, és az azt mondta, hogy a földdarabot nem a maga részére foglalta el és vissza is adta, de a mondott kemencét, tűzvészről tartva, semmiképp sem engedi megépíteni (*ipsum Petrum personaliter inventum requisitum habuissent de premissis, qui respondisset, quod ipsam particulam terre remisisset, nec etiam occupatam pro se asseruisset, sed predictum caminum nullo modo edificare permitteret, dicens, quod ipsum caminum propter timorem incendii edificare non permitteret aliquo modo*).

DL 49709, eredeti, kétszer hajtott, a második hajtás mentén megcsönkült és ott, valamint az oklevél elején elmosódott papír, csak ibolyántúli fény mellett olvasható. Kívül: *Pro magistro*

⁷ Következésképpen *Etkoris*-nak írva, de lehet, hogy nem hangátvetésről, hanem csak a *ct* betűkapcsolat furcsa írásáról van szó, vö. az *octavas* szóval.

Georgio filio Etkoris contra Petrum filium eiusdem Ectoris ad otstavas festi beati Michaelis are-
~~*hangeli*~~ [kihúзва] *inquisitoria*. Hátán a konvent 60 mm átmérőjű, természetes színű, kerek záró-
pecsétjének csekély maradványaival.

30.

1358. március 22. Somlóvásárhely (*f. V. ante dominicam Ramis*)

*Der Komitat Veszprim bezeugt, dass Stephan, der Sohn des Peter von Attya,
den zum Besitz Perechke gehörenden Wald von Georg, dem Sohn des Hektor
von Lak, ausschneiden ließ.*

Beke fia: István mester, alispán, és a Veszprém megyei szolgabírák tudtul adják, hogy Lak-i Hektor (*Ectoris*) fia: György mester kérésére kiküldték emberüket, István várjobbágyot Domonkos fia: János Alasun-i nemessel, fogott bíróval és királyi emberrel (*hominem nostrum, Stephanum iobagionem castris, mediante probo viro Iohanne filio Dominici, nobile de Alasun, homine regio*) 1358. március 16-án (f. VI. post dom. Letare) tudományvétel lebonyolítására, akik visszatérve egybehangzóan jelentették, hogy Agya-i [!] Péter fia: István 1358. március 7-én és 8-án ezen György Perekke birtokának erdejét a köztük fennforgó per és kölcsönös eltiltások ellenére kivágatta (*Stephanus filius Petri de Agya [sic!] feriis quarta et quinta ante dominicam Letare silvam possessionis ipsius magistri Georgi [sic!] Perekke vocata [sic!] decidi et mactari fecisset inter eos lite habente, super quam possessionem alter alterum ipsorum usque diffinitionem causarum suarum pmissa possessionis in primitis prohibuissent, quamquidem silvam decidatam [sic!] oculis vidisse [sic!] et locum desionis [sic!] nobis asserentes*).

DL 49913, eredeti, papír, hátán három kerek, természetes színű zárópecsét nyomával.

31.

1358. május 3. [Veszprém] (*in inventionis crucis*)

*Das Veszprimer Kapitel begehrt die von Demetrius, dem Sohn des Elias und
dem Enkelkind des Laurentius, angegebenen Grenzen des Besitzes Perekke,
und notiert die Kontradiktionen Stephans, des Sohnes des Peter von Attya.*

A veszprémi káptalan jelenti Lajos királynak, hogy Szécsi Miklós országbíró-
nak a Lőrinc fia Illés (*Elye*) fia: Demeter felperes és Agya-i [sic!] Péter fia:

István alperes közti perben Demeternek kiadott, De[brói] Miklós alországbíró pecsétjével ellátott oklevelét megkapták, és Salamon-i Kelemen fia: Domonkos királyi emberrel kiküldték kanonoktársuk, Sebestyén úr, zalai főesperes unokaöccsét: István mestert, akik visszatérével a királyi ember előadta, hogy 1358. május 1-én (in dictis octavis Georgii) Perecke birtok szomszédait összehíva, megkérdezte a mondott Demetert, mely birtokrészt kívánja Istvántól visszaszerelni. A Demeter által az ő Perecke birtokához tartozóként kimutatott határokkal nem értett egyet Beche-i Máté sem, aki ezek közül egyeseket az ő Beche birtokához tartozónak, illetve István sem, aki egyeseket az ő Lack illetve Myhal birtokához tartozónak, illetve Myhal birtokát Beche birtoktól elválasztónak mondott. A vitatott terület két márkára becsültetett. Istvánt nem idézték meg, mert 1358. május 15-én (in quind. oct. Georgii prox. pret.) ügyis számot kell adnia ellentmondásáról.

DL 41340, eredeti, szakadozott papír, hátán természetes színű, kerek zárópecséttel.

32.

1359. január 24. Visegrád (12. die oct. epiphaniarum)

König Ludwig bezeugt, dass Georg, der Sohn des Hektor von Lak eine ihm von dem Hofrichter in dem Prozess gegen Stephan, den Sohn des Peter von Attya auferlegte Geldstrafe von drei Mark bezahlt hat.

Lajos király bizonyítja, hogy Laak-i Hektor (*Ectoris*) fia: György, akinek Szécsi Miklós néhai országbíró oklevele értelmében 1359. vízkereszt nyolcadán (január 13., in oct. epiph.) az országbíró előtt Atya-i / Athya-i Péter fia: István felperes ellen meg kellett jelennie, hogy Perechke birtok tárgyában okleveleit bemutassa és azt a három márka bírságot, amelyben még korábban az országbíró elmarasztalta, kétharmad részben az országbírónak, egyharmad részben pedig perbeli ellenfelének megfizesse, a mondott nyolcadon, mivel Szécsi Miklóst közben a király dalmát–horvát bánná tette és az országbírói szék üresedésben volt, a király színe elé járulván (*personaliter ad ipsius domini nostri regis accedendo presentiam*) a három márka bírságot a királynak és a szintén jelenlévő Istvánnak (*similiter personaliter astanti*) megfizette.

DL 49920 és 49921: tartalmi átírások [Csák nembéli] Ugrin fia: Miklós országbíró 1359. augusztus 20-i és augusztus 25-i okleveleiben (ld. alább).

33.

1359. január 28. [Győr] (*f. II. post conversionis Pauli*)

*Vor dem Raaber Kapitel verpfändet Peter, der Sohn des Chenyk von Ugod,
Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, den Besitz Igar für 270 Gulden.*

A győri káptalan bizonyítja, hogy Wgud-i néhai Chenyk mester fia: Péter mester bevallotta, hogy Veszprém megyei, a Thapolcha folyó melletti Igar birtokát minden haszonvételével és tartozékával, valamint a Tapulcha folyón két, Kÿsmalom és Zygemalom nevű malommal, valamint e malmok molnárainak két félkúriájával (*et duabus curiis mediis molendinatorum eorundem molendinorum*), kivéve azon adományt, amelyet Hennyk familiárisának tett, és egyéb malmait (*et semotis aliis molendinis*) elzálogosította Lak-i Hektor (*Hectoris*) fia: György mesternek visszaváltásig 270 forintért (*pro ducentis et septuaginta florenis bonis [sic!] pondus habentibus tamdiu quousque pro dictis ducentis et septuaginta florenis in specie et non cum Vyenensibus nec aliis denariis*), azon feltétellel, hogy ha vissza tudná váltani, György a mondott két malmot és két fél kúriát a következő Szent András-napig (1359. november 30.) saját hasznára tarthassa meg, ezen ünnep elmúltával pedig az összeg visszafizetéséig.

DL 49897, tartalmi átirás Zsigmond király 1405. július 27-i oklevelében. Pontatlan kiadása: AO VII. 566–567.

34.

1359. március 28. Visegrád (*f. V. ante dom. Letare*)

Vor Wilhelm [von Bergzabern], dem Gespan der königlichen Kapelle, gleichen sich Demetrius, der Sohn des Elias von Perekke, und Stephan, der Sohn des Peter von Attya, bezüglich des Besitzes Perekke aus.

[Bergzaberni] Vilmos egri prépost, királyi kápolnaispán bizonyítja, hogy megjelent előtte egyfelől Perekke-i Illés (*Elye*) fia: Demeter személyesen, másfelől Athya-i Péter fia: István nevében Konth Miklós nádor ügyvédvalló levelével Lóránt (*Lorandi*) fia: Lőrinc, és a Demeter által István ellen indított perben kiegyeztek oly módon, hogy István Lak-i Hektor (*Ectoris*) fia: György elleni perének végeztével, a döntés 15. napján a felek a mondott Perekke birtokra nyolc fogott bírót vezetnek a veszprémi káptalan tanúbizonyosága jelenlétében, amely káptalant ennek kiküldésére a kápolnaispán egyszersmind felkéri, és ott ezen

bírák ítéletének megfelelően István az ő Lak birtokától elhatárolt Perechke-t Demeternek átadja (*idem Stephanus per metas rectas a parte possessionis sue Lak vocate distinguendo ipsam possessionem Perechke eidem Demetrio remittere pacifice deberet et teneretur*). Az egyezségnek nem álló fél húsz márkában marasztaltassék el (*in viginti marcis preter iudicis portionem ante litis ingressum persolvendis convinceretur ipso facto*), és összes eddigi egymás elleni okleveleiket érvénytelennek nyilvánították.

DL 41389, eredeti, papír, hátán 54 mm átmérőjű, kerek, természetes színű, meglehetősen ép zárópecsét.

35.

1359. április 15. [Veszprém] (*f. II. post dom. Ramispalmarum*)

Das Veszprimer Kapitel transkribiert Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, seine eigene Urkunde über den Kauf des Fünftels des Landes Perechke aus dem Jahre 1311.

A veszprémi káptalan Lak-i Hektor (*Hectoris*) fia: György mester kérésére nyílt oklevélben, nagyobb pecsétje alatt átírja saját zárt, kisebb pecsétjével megerősített 1311. február 27-i oklevelét arról, hogy Perichke-i Garmanus fia: Gál a Coachy-i János comes által képviselt Hektor comesnek, hölgykői várnagynak, Perichke ötödrészét kitevő ottani földjét négy márka bécsi dénárért eladta. A káptalan a királyi adománylevelek mintájára a későbbi függőpecsétes megerősítést ígéri (*dum autem presentes nobis fuerint reportate, in formam privilegii redigi faciemus*).

DL 49915, átírás a veszprémi káptalan 1359. július 22-i oklevelében (ld. alább).

36.

1359. április 15. [Veszprém] (*f. II. post dom. Ramispalmarum*)

Das Veszprimer Kapitel transkribiert Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, seine eigene Urkunde über die Teilung unter den Söhnen von Hektor.

A veszprémi káptalan Lak-i Hektor (*Hectoris*) fia: György mester kérésére nagyobb pecsétje alatt átírja saját nyílt, kisebb pecsétjével megerősített 1329. március 8-i oklevelét a Hektor (*Hectoris*) comes fiai: Zunkur mester, Miklós, Péter és György között királyi békéltetőlevél alapján tett osztályról. A káptalan a

királyi adománylevelek mintájára a későbbi függőpecsétes megerősítést ígéri (*presentes autem quandocunque nobis fuerint reportate, in privilegium redigi faciemus*).

DL 49914, eredeti, hártya, hátán kerek, természetes színű pecsét nyomával.

37.

1359. április 16. Veszprém (*f. III. post dom. Ramispalmarum*)

Der Veszprimer Bischof Ladislaus bestätigt Georg, dem Sohn des Hektor, die von seinem Vorgänger, Bischof Stephan im Jahre 1314 erteilte Genehmigung über den Bau einer hölzernen Kapelle im Dorf Perekke.

László veszprémi püspök, királynéi kancellár Hektor (*Ectoris*) fia: György kérésére átírja és megerősíti az István veszprémi püspök által apjának, Hektornak 1314. november 17-én adott engedélyt arról, hogy Perekke falujában fakápolnát építtessen (*in villa sua Perekke vocata capellam ligneam pro celebrandis et audiendis divinis ex sua licentia libere possit facere edificari*).

DL 49923, eredeti, hártya, hátán monoru alakú természetes színű pecséttel.

38.

1359. július 22. [Veszprém] (*in festo Marie Magdalene, XI. Kalendas Augusti*)
Das Veszprimer Kapitel transkribiert Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, seine eigene Urkunde vom 15. April 1359.

A veszprémi káptalan Lak-i Hektor (*Hectoris*) fia: György mester kérésére függőpecsétje alatt átírja saját 1359. április 15-i oklevelét (ld. feljebb).

DL 49915, eredeti, hártya, megfakult vörös-zöld sodraton függő kerek, természetes színű pecsét.

39.

1359. augusztus 20. Visegrád (*20. die oct. Iacobi*)

Der Hofrichter fällt sein Urteil zwischen Stephan, dem Sohn des Peter von Attya, und Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, im Prozess über den Besitz Perekke; die beiden Parteien gleichen sich danach aus.

[Csák nembéli] Ugrin fia: Miklós országbíró ítéletlevele. Miután Atya-i Péter fia: István mester Laak-i Hektor (*Ectoris*) fia: György mestert Veszprém megye elé perbe idézte, a per az ispán és a szolgabírák oklevele alapján 1357. március 1-jére (ad oct. diei cynerum) Szécsi Miklós akkori országbíró elé került, majd különböző halasztások után 1357. október 6-ára (ad oct. Mych. in predicto anno) halasztatott. Ezen az oktáván aztán István előadta, hogy György az ő két öröklött birtoka, Laak és Myhal között egy Perechke nevű birtokot birtokol, amelynek azonban megvásárlása és zálogba vétele a tőszomszédság okán inkább őt illetné (*ipse magister Georgius quandam possessionem Perechke vocatam inter duas possessiones suas hereditarias Laak et Myhal vocatas teneret atque possideret, que tamen possessio Perechke vocata sibi magis ratione contiguae vicinitatis, quam ipsi magistro Georgio ad emendum et pro pignore recipiendum attineret*), és Györgytől a birtoklás jogcímét (*rationem detentionis*) kívánta meg tudni. György oklevelei bemutatására újabb időpontot kért és 1358. január 8-át (in oct. diei strennarum tunc venturis) kapta meg. Innen több halasztás révén a per 1358. november 8-ára (ad oct. omn. SS) halasztatott, amikor is azonban István felszólítására György nevében Miklós fia: János (ügyvédvalló levél: a győri káptalantól) csak a veszprémi káptalan egy 1310-es nyílt oklevelét mutatta be az országbírónak, de előadta, hogy Györgynek még több oklevele is van, ezek bemutatására azonban elfogadható ok nélkül (*absque alicuius evidentis rationis assignatione*) újabb időpontot kért. Az országbíró ezt meg is adta 1359. január 13-ával (in oct. epiph. tunc prox. vent.), Györgyöt egy szersmind 3 márka bírsággal sújtva. Erről az oktáváról, mivel Szécsi Miklós közben a király dalmát–horvát bánná tette és az országbírói szék üresedésben volt, a per királyi halasztólevéllel 1359. május 1-jére (ad oct. Georgii tunc prox. vent.) halasztatott a felek akaratából. Erről a nyolcadról aztán, miután őt a király országbírónak kinevezte, már Ugrin fia János országbíró halasztotta a pert György érdekében kiadott királyi parancsra (*de regio litteratorio mandato pro ipso magistro Georgio nobis allato*) 1359. augusztus 1-jére (ad oct. Iacobi tunc affut.), Györgyöt a bírság meg nem fizetése miatt annak kétszeresében marasztalván el. Végül ezen oktáva beköszöntével György személyesen bemutatta volna okleveleit, István azonban, szintén személyesen az oklevélbemutató előtt a bírságok megfizetését (*sibi de premissis trium marcarum et duplo eiusdem satisfactionem per ipsum magistrum Georgium fieri et impendi*) követelte, így az országbíró a bírságfizetést és az oklevélbemutatót a következő napra (*in crastinum diem*) halasztotta. Ezen a napon aztán, mivel István fenntartotta

követelését, és erre György kérésére többször is megkérdezettve, vajon tartozik-e neki György a bírságpénzzel, Györgyöt többször is adósának nevezte (*cumque hiis dictis et relatis ipse magister Georgius de eo, si ipsum idem Stephanus premissis iudicio trium marcarum duplatarum sibi debitorem fore diceret, et ipsum iudicium sibi persolvi postularet aut ne, per nos requiri et pluries interrogari fecisset, ad huc ipse Stephanus pluries coram nobis replicando sibi eundem magistrum Georgium predicto iudicio trium marcarum duplatarum teneri et debitorem esse affirmando ipsum iudicium duplatum ante exhibitionem prefatorum instrumentorum persolvi petivit per magistrum Georgium antedictum*), György tüstént (*in instanti*) bemutatta Lajos király 1359. január 24-i oklevelét (ld. feljebb). György ezután kérte, hogy István ellenében neki, aki a bírságot megfizette, de akit István Szent György nyolcadán az országbíróval mégis a bírság kétszeresében marasztaltatott el igazságtalanul, szolgáltassék igazság. Miután István megkérdezettve a királyi menedéklevéll szemben semmi kifogást sem emelt (*cum eundem Stephanum filium Petri in eo, utrum ipse premissis litteris regalibus expeditoriis in aliquo contradicere velit vel ne requisitum habuissemus, idem Stephanus premissis litteris regalibus nullo contradictionis velamine obvians*), és elismerte, hogy György a három márkát a király előtt (*coram prefato domino nostro rege*) megfizette, az országbíró a bárókkal és nemesekkel együtt őt Györggyel szemben patvarkodásban (*in pena calumpnie*) marasztalta el. Ezután néhány nap elteltével (*elapsis quibusdam diebus*) a felek fogott bírák közvetítésével a következő egyezsége juttattak, és terjesztették azt személyesen az országbíró elé: 1.) minden peres ügyüket megszüntetve egymást minden eddigi kártételről nyugtatják, és egymás elleni okleveleiket, különösen a Perechke tárgyában kibocsátottakat érvénytelenítik; 2.) György a maga részéről nyugtatja Istvánt a patvarkodásról, István pedig Perechke birtokról, amennyiben az őt a szomszédság révén megilletné, lemondva, azt Györgynek és örökösének engedi át, amennyiben az őket okleveleik alapján vásárlás címén megilleti, egészen a Beche alatti Bechepataka patakocskáig, másik oldalról pedig a Myhal felőli oldalon lévő nagy útig (*idem vero Stephanus predictam possessionem Perechke nominatam, prout ipsum eadem pretextu vicinitatis attingeret, eidem Georgio et suis heredibus, eomodo, sicut sibi titulo empticio vigore instrumentorum suorum pertineret, usque ad ryvulum Bechepataka vocatum de Beche infra currentem, et ab alia parte usque ad quandam viam magnam ex parte possessionis Myhal existentem, remisisset et resignasset, ac resignavit et remisit coram nobis pacifice*

possidendam), oly módon, hogy György a mondott patak körül és a mondott út mentén határjeleket emelhessen, és ha ebben őt István felesége, fiai vagy lányai akadályoznák, illetve neki ebben ellentmondának, akkor István marasztaltassék el a patvarkodás büntetésében (*talimodo, ut dum ipse magister Georgius vellet metas ipsius possessionis sue Perechke nominate circa predictum ryvulum Bechepataka vocatum et iuxta predictam viam magnam eidem possessioni Perechke appellate distinguentes erigi, facere posset atque valeret, et quod nobilis domina, consors, et filii ac filie sue eidem magistro Georgio in erectione predictarum metarum nullo contradictionis velamine obviarent, si vero eadem domina, consors sua, aut filii vel filie sui premissas metas iuxta predictum ryvulum et prefatam viam ipsi magistro Georgio erigi facere non permetterent, et ipsarum erectioni aliquo contradictionis obstaculo obviarent, extunc idem Stephanus in premissum gravamen pene calumpnie incidere eofacto [sic!] contra magistrum Georgium supradictum*).

DL 49920, eredeti, hártya, vörös-zöld sodraton függő természetes színű pecsét töredékével.

40.

1359. augusztus 25. Visegrád (25. die oct. Iacobi)

Der Hofrichter fertigt Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, eine neue Urkunde mit dem Inhalt des früheren Urteils vom 20. August 1359 (s. oben) aus.

[Csák nembéli] Ugrin fia: Miklós országbíró 1359. augusztus 20-i ítéletlevelét (ld. feljebb) öt nappal később még egy példányban kiadja Laak-i Hektor (*Ectoris*) fia: Györgynek. A szöveg szinte szóról-szóra egyezik. Főbb eltérések: a peres felek itt nem kapnak *magister* címet; István neve itt: de Athya; Ugrin fia: Miklós országbíró bírótársaiként csak az ország nemesei vannak említve; a megegyezés kimunkálásában résztvevő fogott bírák meg vannak nevezve: Kálmán győri püspök, László veszprémi püspök, [Gönyűi] Sándor fia: János ajtónállómester, Mykch néhai bán fia: Ákos mester, [Dárói] Felpincnek mondott (*dicti Felpynch*) Péter mester és mások (*et aliorum proborum et nobilium viro- rum*); a birtokhatárnál *usque ad ryvulum Bechepataka* helyett *usque rivulum Bechepataka*, valamint *usque ad quandam viam* helyett *usque quandam viam* olvasandó.

DL 49921, eredeti, penészfoltos és többhelyütt perforálódott hártya, alul függőpecsétes megerősítésre utaló bevágásokkal; DL 49897, jószerivel csak a megegyezést tartalmazó tartalmi átírás Zsigmond király 1405. július 27-i oklevelében.

41.

1359. augusztus 26. Visegrád (*f. II. post Bartholomei*)

Vor dem Hofrichter verpflichtet sich Stephan, der Sohn des Peter von Attya, Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, 5 Mark für dessen Ausgaben im Prozess über den Besitz Perechke zu bezahlen.

[Csák nembéli] Ugrin fia: Miklós országbíró előtt megjelenve Atya-i Péter fia: István mester vállalta, hogy Laak-i Hektor (*Ectoris*) fia: György mesternek az ellene Perechke birtok ügyében folytatott perében felmerült kiadásait megtérítendő 5 márkát, mindegyiket 10 penzával számítva (*pro expensis suis, quas ipse in exsecutione cuiusdam cause sue contra ipsum in facto possessionis Perechke vocate habite expendisset, quinque marcas, quamlibet marcam decem pensis computando*) fizet 1359. október 6-án (in oct. Mychaelis prox. vent.) a veszprémi káptalan előtt; ha elmulasztaná, a kétszeresében marasztaltassék el (*si ipsum terminum preteriret in solvendo, extunc in duplo ipsarum quinque marcarum convinceretur eo facto contra magistrum Georgium antedictum*).

DL 49922, eredeti, papír, hátán természetes színű kerek, nem záró pecsét.

42.

1359. augusztus 28. Visegrád (*f. IV. post oct. beati regis Stephani*)

Der Hofrichter fordert das Veszprimer Kapitel auf, die Statution des Besitzes Perechke zugunsten des Georg, des Sohnes von Hektor, zu vollziehen.

[Csák nembéli] Ugrin fia: Miklós országbíró tudatja a veszprémi káptalannal, hogy Athya-i Péter fia: István mester Hektor (*Hectoris*) fia: György mestertől Perechke birtokot el akarta perelni, de aztán megegyeztek (ld. feljebb, 1359. augusztus 20. és 25.), és ennek során István György javára lemondott Perechkeről, amely az ő Lak birtokától a Beche alatti Bechepataka patakocskáig, másik oldalról pedig a Myhal felőli oldalon lévő nagy útig terjed (*prout eadem possessio Perechke a parte possessionis sue Lak vocate usque ad rivulum Bechepataka vocatum de Beche infra currentem se extenderet, et sicut ab alia parte*

usque ad quandam viam magnam ex parte possessionis sue Myhal vocate existentem protenderetur). Az országbíró elrendeli az iktatást, az esetleges ellentmondók megidézését (*in regiam presentiam*) és jelentés írását a királynak. Kijelölt királyi emberek: Solomon-i Kelemen fia: Domonkos, vagy Beche-i Péter fia: Máté, vagy Zyman-i Péter, vagy Solomon-i Pál fia: Miklós, vagy Zalok-i Péter, vagy Hwzywtoth-i Beke.

DL 49919, átírta a veszprémi káptalan 1359. szeptember 4-én (ld. alább).

43.

1359. szeptember 4. [Veszprém] (*f. IV. ante nat. Virg.*)

Das Veszprimer Kapitel meldet dem König, dass die Statution des Besitzes Perekke zugunsten des Georg, des Sohnes von Hektor, ohne tatsächliche Kontradiktion vollzogen wurde.

A veszprémi káptalan jelenti Lajos királynak, hogy [Csák nembéli] Ugrin fia: Miklós országbíró 1359. augusztus 28-i felszólítására (ld. feljebb) Solomon-i Kelemen fia: Domonkos királyi emberrel kiküldték János mester fehérvári főesperest, kanonoktársukat és jegyzőjüket, akik visszatérve egybehangzóan jelentették, hogy 1359. augusztus 31-én (sab. post decoll. Ioh. Bapt.) Perekke birtokra kiszállva, azt a fenti István mester jelenlétében a fenti megegyezés szerint György mesternek iktatták ellentmondás nélkül (*iuxta formam premissae compositionis ab una parte usque ad fluvium Bechepataka vocatum et de eadem possessione Beche infra currentem, item ab alia parte possessionis Mihal usque quandam magnam viam statuissent magistro Georgio prenotato nullo contradictore apparente perpetuo possidendam*). Az iktatás után némely nemes kérésére György mester a neki iktatott területből saját jogán egy elég nagy darabot vissza akart adni, de István mester nem fogadta el, mondván, hogy az ő Lak birtoka ebbe belesne, amelyet ő viszont nem adott és nem is ad György mesternek (*facta autem huiusmodi statutione idem magister Georgius ad petitionem quorundam nobilium de eadem terra seu possessione per ipsum magistrum Stephanum in presentia eiusdem iudicis curie vestre iuxta formam compositionis remissa et resignata, tanquam de suo iure et sibi statuto, satis magnum spatium remittere voluisset, sed ipse magister Stephanus recipere noluisse, dicens quandam possessionem suam Lak vocatam includi in eadem, quam sepe dicto magistro Georgio non dedisset, nec daret*). Mivel azonban ellentmondás

nem történt, így a királyi ember a megegyezés szerint a fenti határokkal örök birtoklással György mesternek iktatta a területet (*ideo predictus homo vester iuxta formam premissae compositionis usque ad fluvium Bechepataka ab una parte, et usque ad viam magnam ex parte possessionis Mihál vocate parte ex altera eidem magistro statuisset perpetuo possidendam nullo, ut est premissum, contradictore apparente*).

DL 49919, eredeti, papír, hátán természetes színű kerek zárópecsét.

44.

1359. október 29. Visegrád (f. III. ante omnium SS)

Der Palatin Nikolaus Kont befiehlt dem Veszprimer Kapitel, der Abtei von Zirc eine zum Bau einer Mühle geeignete Stelle am Flusse Tapolca, innerhalb des Besitzes Pápa, zu statuieren.

Kont Miklós nádor parancslevele a veszprémi káptalannak. A zirci apát nevében Odó (*Odow*) testvér előadta neki, hogy Pápa birtokon a Tapolca folyón egy bizonyos malomhely összes jogaival (*in facie et inter metas possessionis Papa vocate in fluvio Thopolcha nominato inter alia quidam locus molendini simulcum aliis suis iuribus*), oklevelekkel bizonyíthatóan, az apátság birtokát képezi, de most jogtalanul idegen kézen van (*nunc apud manus indebite existens alienas*), így a birtok határjárásra szorul, és arra, hogy az apátságnak iktassák. A nádor felszólítja a káptalant az iktatásra. Kijelölt nádori emberek: Veszprémi Damján (*Damianus de Vesprimio*), Jutas-i Thyba fia: István, Meneke-i János fia: Péter, Thevel-i Lőrinc fia: András.

Átírta a veszprémi káptalan 1359. november 16-án, ld. alább. Zirci főapátság levéltára, arch. vetus C3 (Veszprémben), (DF 282747); DL 36455, másolat. Említve: HORVÁTH 1930. 274., 76. szám és uo. p. 94.; továbbá CDH IX/3. 134.

45.

1359. november 16. [Veszprém] (*sabbato proximo infra octavas beati Martini confessoris*)

Vor den Leuten des Palatins und des Veszprimer Kapitels gleichen sich einerseits Emerich und Ladislaus, die Söhne des Nikolaus von Zsemlér, andererseits

*die Abtei von Zirc aus: die Adeligen von Zsemlér geben eine Mühle am Flusse
Tapolca im Austausch gegen den Besitz Bolde.*

A veszprémi káptalan tudtul adja, hogy Kont Miklós nádor parancsának (1359. október 29., ld. feljebb) megfelelően Jutas-i Thyba fia: István nádori emberrel kiküldte Mihály karbeli klerikust, akik jelentették, hogy 1359. november 7-én (f. V. ante Martini) a mondott malomhoz (*ad faciem dicti molendini*) kiszálltak és azt az apátságnak akarták iktatni, de ott fogott bírákat (*quosdam probos et nobiles viros*) találtak, akiknek rendezése szerint a zirci apát Zsemléri Miklós fiaival: Imrével és Lászlóval (*cum Emerico et Ladyzlao filiis Nicolai de Semler*) a nádori és káptalani ember előtt akképp egyezett ki, hogy az apát egyházának Bolde nevű jobbágybirtokát adja a Zsemlérieknek, anélkül, hogy azok bárminemű szolgáltatással is tartoznának az apátságnak (*idem dominus abbas et dictus conventus sue ecclesie de Zyrch quandam possessionem dicte ecclesie eorum Bolde vocatam cum universis utilitatibus suis ad eandem pertinentibus dedissent et contulissent eisdem Emerico et Ladislao filiis Nicolai pro iobagionatu ipsius ecclesie beate Virginis de Zyrch [sic!], tali modo, quod predicti Emericus et Ladislaus nullum debitum nullamque collectam eisdem domino abbati ac suo conventui nec successoribus eorundem dare et solvere tenebuntur*), a László terhét is magára vállaló Imre pedig csereképp a mondott malmot a Tapolca folyón, két telket és két ekényi szántóföldet ad örökre az apátságnak (*ipseque Emericus et Ladislaus frater suus, cuius onus idem Emericus in se assumpsisset, si in presenti ordinatione concambili [sic!] idem Ladislaus non persisteret, predictum molendinum in fluvio Thopolcha decurrens et duas sessiones terrasque duorum aratrorum ad ipsum pertinentes eisdem domino abbati et conventui ecclesie sue dedissent, contulissent et assignassent iure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, tenendas pariter et habendas*). A cserét utólag módosítani kívánó fél patvarkodásban marasztaltasék el. Ha a Zsemlériek kihalnának, Bolde birtok szálljon vissza a zirci apátságra (*si Deo volente predicti filii Nicolai in linea generationis per interitum mortis in tantum deficerent, quod nullus ex ipsis remaneret, cui de iure dicta possessio Bolde deberet pertinere, extunc eadem possessio Bolde eisdem domino abbati et conventui ecclesie de Zyrch devolvetur possidenda*).

Zirci főapátság levéltára, arch. vetus C 3 (Veszprémben), (DF 282747), eredeti; DL 36455, másolat. Regesztája: HORVÁTH 1930. 274., 76. szám.

46.

1362. március 29. [Győr] (*f. III. post dom. Letare*)

Vor dem Raaber Kapitel verpfändet Johannes, der Sohn des Desiderius von Poky, den Besitz Ménfő, Komitat Raab, an Georg, den Sohn des Hektor von Lak.

A győri káptalan előtt megjelent Poky-i néhai Desew ispán fia: János mester, és a maga, valamint testvére: Miklós mester nevében, aki testvére: Bereck terhét is magára vállalta, azon bevallást tette, hogy a Győr megyei Menfew birtokot, amelyen Szűz Mária egyháza épült, és amely osztálykor nekik jutott, testvérei tudtával és beleegyezésével elzálogosítja a nemes férfiúnak, Lak-i Hektor fia: György mesternek (*nobili viro, magistro Georgio filio Hectoris de Lak*) 250 aranyforintért, míg ő vagy Miklós vagy Bereck, vagy utódaik ezért a pénzért vissza nem váltják.

DL 10478, átírta Zsigmond király 1416. július 19-i ítéletlevelében, ld. ott.

47.

1363. március 4. Visegrád (*24. die termini prenotati / oct. purif. Virg.*)

Auf dem Markt von Pápa wird eine Vorladung durch Proklamation vorgenommen.

Bebek (*Bubeek*) István országbíró tudtul adja, hogy Magyar-nak mondott Pál özvegye a győri káptalan oklevele szerint királyi oklevél alapján mindenkit, aki Sebus, Huzyupah és Gelse birtokokhoz valami jogot formál 1363. február 9-ére (*in presentibus octavis purif. Virg.*) megidézett a királyi felség elé (*coram regia maiestate*) a vasvári, győri és pápai vásáron (*in foris Voswariensis, Jauriensis et de Pápa*) valamint egyéb nyilvános helyeken való kikiáltással. A mondott oktáván az özvegy ügyvédje, Meges-nek mondott Jakab a győri káptalan ügyvédvalló levelével az országbíró elé (*in nostram accedente presentiam*) járulva 23 napig hiába várt jogigény bejelentésére.

DL 5196, eredeti, hártya, hátán teljesen lekopott pecsét nyomával.

48.

1363. június 8. [Vasvár] (*in oct. Corporis Christi*)

Vor dem Eisenburger Kapitel nehmen die Söhne des Chenyk von Ugod von Georg, dem Sohn des Hektor von Lak, auf den früher schon ihm verpfändeten Besitz Igar wieder 30 Denarmark an.

A vasvári káptalan nyílt oklevele (*similiter patens littera*) szerint a káptalan előtt megjelent István, ugyanezen egyház prépostja és testvére, Péter mester, Ugodi Chenyk fiai (*honorabilis vir dominus Stephanus prepositus eiusdem ecclesie Castriferrei et magister Petrus, frater suus, filii scilicet magistri Chenyk de Vgud*), és bevallották, hogy a Veszprém megyei, a Tapolca folyó melletti Igar birtokukra, amelyet Péter mester Lak-i Hektor fia: György mesternek a győri káptalan oklevelével (lásd feljebb: 1359. január 28.) elzálogosított, ezen György mestertől újabb 30 dénármárkát, márkáját 10 penzával számítva (*ipsi ad possessionem eorum Igar vocatam [iuxta fluvium] Thapolcha in comitatuque Vesprimiensi habitam per predictum magistrum Petrum nobili viro magistro Georgio filio Hectoris de Lak mediantibus litteris prescriptis capituli ecclesie Jauriensis modo prelibato obligatam seu inpignoratam [ab] eodem magistro Georgio viceiterata triginta marcas promptorum denariorum marcam quamlibet cum decem pensis computando*) vettek fel.

DL 49897, tartalmi átírás Zsigmond király 1405. július 27-i oklevelében.

49.

1364. május 6.

Der Abt von Zirc verpachtet eine Mühle an Emerich Nagy, den Sohn des Nikolaus von Zsemlér.

Horváth Konstantinnak nem oklevéltárbeli regesztája, hanem szövegbeni említése szerint e napon Odó apát Zsemléri Miklós fia: Nagy Imrének bérbe adott egy malmot telekkel és egy ekényi földdel 100 pápai köből búza és rozs fejében; a bér elmulasztása esetén a bérlő 10 márka bírságot fizet, annyit, mint az apátság, ha a bérlőt nem tudja megvédeni.

Említve: HORVÁTH 1930. 94. Vö. KISS 1908/1996. 162. 7. szám.

50.

1364. október 15. Visegrád

Der vor dem Palatin geführte Prozess der Familien von Pölöske und von Lak wird auf die nächste Generalversammlung des Komitats Veszprim verschoben.

Kont Miklós nádor a Pölöskei és Laki család közti pert, több tanúvallomás után – köztük voltak a zirci apátság nemes jobbágysai is – a legközelebbi Veszprém megyei közgyűlésre halasztja.

Horváth Konstantin regesztája: HORVÁTH 1930. 274. 77. szám.

51.

1366. július 26. Visegrád (*Wissegrad, die dom. post Iacobi*)

*Der Palatin Nikolaus Kont gebietet dem Veszprimer Kapitel die Grenzbe-
gehung des Besitzes Isaly.*

Kont Miklós nádor parancsa a veszprémi káptalannak. Wrs-i Mihály fia: Miklós kérésére elrendeli a Veszprém megyei Hyse birtoknak (*quedam possessio sua Hyse vocata*) a kérelmező részére való határjárását, az esetleges ellentmondók alkalmas időpontra öelé történő megidézését és jelentés írását. Kijelölt nádori emberek: Kwesd-i Pál fia: Péter, Wrs-i István fia: László, Veszprémi (*de Wesprimio*) Pál fia: Péter.

Átírta a veszprémi káptalan 1366. szeptember 8-án, DL 100114.

52.

1366. szeptember 8. [Veszprém] (*f. III. post quindenas regis Stephani*)

*Wegen seiner Kontradiktion anlässlich der Statution des Besitzes Isaly wird
Johannes, der Sohn des Csenik von Ugod, gegen Nikolaus, den Sohn des
Michael von Örs, vor den Palatin zitiert.*

A veszprémi káptalan jelenti Kont Miklós nádornak, hogy 1366. július 26-i parancsára (ld. feljebb) Veszprémi (*de Wesprimio*) Pál fia: Péter nádori emberrel kiküldték Antal prebendariust, a Szent Kereszt oltár igazgatóját, akik visszatérve jelentették, hogy 1366. augusztus 13-án (*f. V. ante regis Stephani*) Hyse birtokra (*ad faciem predictae possessionis Hyse*) kiszállva annak határát meg-

járták, majd mikor a birtokot [Wrs-i] Mihály fia: Miklósnak kívánták iktatni, Ugodi Csenik fia: János mester (*magister Iohannes filius Chenigh de Wgud*) Miklóst nem a határjárástól, hanem az iktatástól (*ipsum non a reambulatione, sed a statutione eiusdem*) eltiltotta, mire János mestert ugyane napon és helyen Miklós ellenében a nádor elé 1366. szeptember 15-ére ([ad] oct. nat. Virg. nunc vent.) megidéztek. (A hátlapon lévő feljegyzés szerint a nádor előtt a felperes nevében István fia: Pál jelent meg a veszprémi káptalan ügyvédvalló levelével, de a pert az alperes más bíróság előtti elfoglaltsága miatt /*ratione prioritatis termini*/ 1367. január 13-ára /ad oct. epiph./ halasztották.)

DL 100114, eredeti, papír, hátán természetes színű kerek zárópecsét.

53.

1368. január 15. (3. die oct. epiph.)

Der Palatin Ladislaus von Oppeln ordnet die Grenzfeststellung zwischen den Besitzen Isal und Nóráp an.

[Oppelni] László nádor a veszprémi káptalannak címzett ítéletlevele, mellyel Wrs-i Mihály fia: Miklós felperes Isa és Chenyk fia: János mester alperes Nóráp birtoka között (*inter predictas possessiones Ysa ipsius Nicolai et Norap dicti magistri Iohannis*) a felek bemutatott oklevelei alapján a határ kijelölését rendeli el, a felek egyetértése esetén iktatásukat a sajátjukba, ellentmondásuk esetén pedig a vitatott terület leírását és azt, hogy a felek melyike mutatott ki oklevelés bizonyítékainak megfelelően igazabb és helyesebb határokat (*veriores et rectiores metas iuxta series suorum instrumentorum demonstraret*).

Tartalmilag átírva Szécsi Miklós országbíró 1370. január 7-i oklevelében DL 100129, ld. ott.

54.

1368. április 23. után [Veszprém] (határjárás: *in quind. passce Domini*)

Das Veszprimer Kapitel meldet dem Palatin den Verlauf der versuchten Grenzfeststellung zwischen den Besitzen Isal und Nóráp.

A veszprémi káptalan jelentése szerint [Oppelni] László nádor 1368. január 15-i ítéletlevelének (ld. feljebb) megfelelően a (meg nem nevezett) nádori és káptalani ember 1368. április 23-án Ysa birtokra (*ad faciem dicte possessionis Ysa*

[javítva: Ysāy-ról]) kiszállva és annak határosait és szomszédait összehíván, a felek jelenlétében annak a Chenyk fia: János mester Nóráp birtokától (*a possessione prefati magistri Iohannis Norap vocata*) elválasztó határait Erzsébet királynénak Wrs-i Mihály fia: Miklós által bemutatott oklevele (1327. április 27., ld. feljebb) alapján, Mihály fia: Miklós kimutatásában a következőképp jártak meg. Egy hármasszögelléstől indultak, amely három határjel a Mirót folyón átkelve déli irányban található: ezek egyike nyugat felé Ysa földet határolja, dél felé Attya föld, kelet felé pedig Debrés föld határoltatik el. Ezután két folyó, az Egregy és a Mirót nevűek között haladva a privilegium alapján dél felé feljutottak egy dombra, ahol egy határjel volt; innen átkelve az Egregy folyó középső részén dél felé mentek egy határjelig, ahogy a mondott privilegium megjelölte. Innen nyugatra tartva az Egregy folyó kelet felé Ysa földet, nyugat felé pedig Nóráp falu és Zonkor mester földjeit választja el, ahogy az a privilegiumban áll. Innen a privilegiumot követve továbbmentek egy nagy árokhoz, amely árok mindkét végén a privilegium kettős határjeleket említett, amelyeket [kihúzva: egyáltalában nem] az árok egyik, azaz nyugati végén nem tudtak fellelni, sem Mihály fia: Miklós nem tudta megmutatni, felhozva, hogy ezeket lerombolták. Az árok másik végén azonban megtalálták a kettős határjelet, és ezzel a királyné asszony privilegiumában foglalt, a foganatosítandó határjárást és Miklós határkimutatását illető határleírás véget ért, amely határjárás és határkimutatás Mihály fia: Miklós kijelentése szerint az ő Ysa birtokát János mester Nóráp birtokától elhatárolja. Ezzel a határjárással és határkimutatással János mester nem volt elégedett, ezért innen folytatták Károly király privilegiumának tartalma és János mester kimutatása szerint. Az árok ugyanazon végén, ahol Miklós határjárása befejeződött, Károly király úr privilegiuma hármasszögletjelet említett és az Egregy patakot, amelyet Miklós privilegiuma Mirótnak nevezett, amely határjeleket János mester nekik meg is mutatta. Ezek egyike a mondott Ysa földet határolja, másika az említett Nóráp birtokot, a harmadik Zonkor birtokát, amely helyen azonban János mester kijelentése szerint csak a mondott Ysa föld éri el az ő Nóráp birtokát, viszont innen továbbmenve dél felé mutatott egy határjelet, majd innen ugyanazon irányban továbbmenve két határjelet mutatott, amelyeket Károly király privilegiuma is megnevez, és amely határjelekről, a hármasszögletjelen kívül az utóbbi háromról, János mester azt mondta, hogy a mondott Ysa földdel egyáltalán nem érintkeznek. Ezekkel a határokkal és kimutatásukkal Mihály fia: Miklós nem elégedett meg, a felek mindkét határjárásban külön véleményen

maradtak, és mivel ezen felek mindkét határjárásban és a határok kimutatásában külön véleményen maradtak, ezért egyiküknek sem lehetett, mint ahogy kellett volna, saját jogos részét iktatni (*incepissent in tribus metis angularibus, que transeundo quendam fluvium Myroth vocatum versus meridiem prope idem fluvium haberentur, quarum una ad partem occidentalem separaret predictam terram Ysāy [vocatam] ad partem meridionalem terram Atya [...] tertia ad partem orientalem terram Debres. Deinde inter duo fluvia Egrug videlicet et Myroth nunccupatam [sic!] procedendo iuxta tenorem ipsius privilegii versus meridiem venissent super unum monticulum, ubi esset una meta terrea, abinde transeundo ipsum fluvium Egrugh ad partem meridionalem in medio [sic!] parte eiusdem venissent ad unam metam terream antiquam, prout dictum privilegium denotaret. De hinc eundo versus partem occidentalem ipsum fluvium Egreugh ad partem orientis separaret predictam terram Ysa [javítva: Ysāy-ról] ad partem occidentalem terras vero ville Norap et terras magistri Zonkur, ut in ipso privilegio haberentur. Abhinc eundo pervenissent iuxta ipsius privilegii [sic!] ad quoddam fossatum magnum, in cuius fossati ambobus finibus ipsum privilegium duplicatas metas nominasset, quas [kihúzva: ~~minime~~] in uno fine eiusdem, scilicet a parte occidentis reperiri nequivissent, nec idem Nicolaus filius Mýchaelis ostendere potuisset, asserens easdem fore destructas. In alio vero fine eiusdem fossati ipsas duplicatas metas reperissent, et ibidem mete in dicto privilegio domine regine contente, quantum ad reambulationem tunc instantem et ipsius Nicolai ostensionem, fuissent terminate, per quas idem Nicolaus filius Michaelis dictam suam possessionem Ysa [javítva: Ysāy-ról] a prefata possessione ipsius magistri Iohannis Norap vocata dixisset separari. De quarum metarum reambulatione et ostensione idem magister Iohannes contentus non fuisset, de hinc iuxta tenorem privilegii domini Karuli regis et ostensionem prefati magistri Iohannis in eodem fine ipsius fossati, ubi reambulatio dicti Nicolai fuisset terminata, ipsum privilegium domini Karuli regis tres metas angulares et rivulum Egreugh, quem privilegium ipsius Nicolai Myroth nominaret, denotasset, quas etiam idem magister Iohannes ipsis ostendisset, quarum una separaret dictam terram Ysa [javítva: Ysāy-ról], alia prefatam possessionem Norap, et tertia possessionem Zonkur, in quo loco solummodo idem magister Iohannes dictam terram Ysa [javítva: Ysāy-ról] ipsam possessionem suam Norap contingere dixisset, sed tamen abinde procedendo ad meridiem unam metam ostendisset, de hinc ad eandem partem eundo duas metas demonstrasset, quas etiam dictum privilegium domini Karuli regis nominaret, quasquidem tres metas,*

preter ipsas angulares, idem magister Iohannes dictam terram Ysa [javítva: Ysăy-ról] in nullo attingere dixisset. De quibus metis et ostensione earum prefatus Nicolaus filius Mychaelis contentus non fuisset, et partes in utraque reambulatione discordes remansissent, et quia eedem partes in utraque reambulatione et metarum ostensione discordes remansissent, ideo nulla earundem suum ius, ut debuissent [javítva: debebat-ról] statuere potuissent). A vitatott részt a nádori és káptalani ember, más megbízható férfiakkal együtt, három márkányira becsülték (*in tribus marcis estimassent*).

Tartalmilag átírva Szécsi Miklós országbíró 1370. január 7-i oklevelében DL 100129, ld. ott.

55.

1368. [Veszprém]

Vor dem Veszprimer Kapitel verbiestet Nikolaus, der Sohn des Ladislaus von Pápa, der Witwe und den Söhnen von Georg, dem Sohn des Hektor, seinen Besitz in Pápa zu nutzen.

(Reizner regesztája szerint) a veszprémi káptalan előtt Pápa Miklós – László fia – tiltakozik és megint Hektor fiának – Györgynek – özvegyét és ennek fiait a Pápán lévő részjóságuk haszonvétele iránt.

Regesztája: REIZNER 1893/1997. 21.

*****

SUMMARY

SZILÁRD SÜTTŐ

**Spätmittelalterliche Urkundenregesten zur Geschichte
der Stadt Pápa (1327–1461)**

Die obigen Regesten sind vor etwa einem Vierteljahrhundert für das damals von der Stadtbibliothek (Jókai Mór Városi Könyvtár) geplante Urkundenbuch der Stadt Pápa angefertigt worden. Das zu sammelnde Material umfasste alle Angaben über die mittelalterlichen Siedlungen auf dem Gebiet der heutigen Stadt Pápa (nach dem damaligen Stand der Forschung: Agyaglik, Bellérszeg, Böröllő, Hánta, Hodoska, Igar /Igal, Pápa, Parlagszeg, Sávoly, Udvarsoka und Zsem-lér / Semlér), gleichwie über die Landbesitzer in der Stadt und in ihrer nächsten Umgebung, die Mitglieder des Klerus und die Studierenden an Universitäten. Der zeitliche Rahmen erstreckte sich im Falle des Verfassers ursprünglich vom Anfang der Regierung König Ludwigs I. (1342) bis

zur Wahl des Matthias von Hunyad zum König (1458), aber wegen einiger sporadischen Daten gerieten in den Titel dieser Regestensammlung die oben zu lesenden Jahreszahlen.

Da das entworfene Urkundenbuch letzten Endes nicht erschienen ist, so stellen wir hiermit der weiteren Forschung das gesammelte Material in Dienst.

*Pápa város középkori pecsétje
(Ughy István rajza)*

A LEVÉLTÁRI ÉS KÖNYVÉSZETI FORRÁSOK
RÖVIDÍTÉSEI

- AO = Anjoukori okmánytár (Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis.) I–VII. Budapest, 1878–1920. Hivatkozott kötetei: IV., szerk.: NAGY Imre, 1884.; V., szerk.: NAGY Imre, 1887.; VII., szerk.: TASNÁDI NAGY Gyula, 1920.
- BAKÁCS 1982 = BAKÁCS István: Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták 1002–1437. Budapest, 1982. n. 1487.
- BARABÁS 1895 = A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I–II. kötet. Szerk.: BARABÁS Samu. I.: (1206–1437.) II.: (1438–1526.) Budapest, 1895.
- BORSA 1993 = BORSA Iván: Előszó. In: ZsO III. 5–12. (Eredeti keltezése: 1991. október.)
- CDH = Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii FEJÉR bibliothecarii regii. Budaë, 1829–1844. Hivatkozott kötetei: tomus IX., volumen 3., 1834.; tomus X., volumen 4., 1841.
- DF = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
- DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár.
- ENGEL 1996 = ENGEL Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II., Budapest, 1996.
- HO = Hazai okmánytár. (Codex diplomaticus patrius.) Tomus I–VIII. Kiadják Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly, Stummer / Ipolyi Arnold és Véghely Dezső. Győr–Budapest, 1865–1891. Hivatkozott kötet: VII. Kiadják IPOLYI Arnold, NAGY Imre és VÉGHELY Dezső, Budapest, 1880.
- HORVÁTH 1930 = Zirc története. Írta Dr. HORVÁTH Konstantin S. O. Cist. (Zirci Könyvek, I.) Veszprém, 1930.
- KISS 1908/1996 = A pápai plébánia története. Írta KISS István okl. hittanár, karkáplán. Veszprém, 1908. [Reprint: Pápa, 1996.]
- KUBINYI 1994 = KUBINYI András: A középkori Pápa. = Tanulmányok Pápa város történetéből. I. A kezdetektől 1970-ig. Főszerkesztő Kubinyi András. Pápa, 1994.
- KUMOROVITZ 1953 = Veszprémi regeszták (1301–1387.) Összeállította KUMOROVITZ L. Bernát. Budapest, 1953.
- KUMOROVITZ 1987 = Monumenta diplomatica civitatis Budapest. Ad edendum praeparavit: L. Bernardus KUMOROVITZ. Tomus tertius (1382–1439) Budapest, 1987. (III/1.: 1382–1415. XI. 24.; III/2.: 1416. I. 25.–1439. XI. 10.; III/3. Index. Indicibus componendis interfuit Josephus KÖBLÖS., Bp. 1988.) [Budapest történetének okleveles emlékei. Összeállította KUMOROVITZ L. Bernát. Harmadik kötet (1. és 2. rész) (1382–1439) Bp., 1987. Mutató. A mutató összeállításában közreműködött KÖBLÖS József. Budapest, 1988.]
- KUMOROVITZ 1993 = KUMOROVITZ L. Bernát: A magyar pecséthasználat története a középkorban. 2. bővített és javított kiadás. Budapest, 1993.
- LUKCSICS 1931–1938 = LUKCSICS Pál: XV. századi pápák oklevelei. I. kötet: V. Márton pápa (1417–1431). Budapest, 1931.; II. kötet: IV. Jenő pápa (1431–447) és V. Miklós pápa (1447–1455). Budapest, 1938.
- MATRIKEL/WIEN = Die Matrikel der Universität Wien. Im Auftrage des Akademischen Senates herausgegeben vom Institut für österreichische Geschichtsforschung. I. Band 1. Lieferung: Graz–Köln, 1954.; II. Band, 1. Lieferung: Graz–Köln, 1959.
- MÁLYUSZ 1982 = MÁLYUSZ Elemér: A Zsigmondkori Oklevéltárról (Tapasztalatok és tanácsok). In: Századok 115. (1982.) 923–958.

- MEDNYÁNSZKY 1820 = Báró MEDNYÁNSZKY Alajos: Eredeti Oklevelek' kivonásai. = Tudományos Gyűjtemény, 1820. XI. sz. 111–113.
- Mon. Vat. I/4. = Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. (Vatikáni magyar okirattár.) Series prima, tomus quartus: Bullae Bonifacii IX. P. M. Pars altera 1396–1404., Budapestini 1889. (Reprint: Bp., 2000.)
- REIZNER 1893/1997 = REIZNER János: A Gróf Esterházi család pápai levéltára = Lapok Pápa Történetéből. Panniculus ser. C., No. 66. (1997. 4. szám) 19–26. [Eredetileg megjelent: Magyar Történelmi Tár, Budapest, 1893. 601–616.]
- SÖRÖS 1903 = A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története, szerk.: Erdélyi László, VIII.: A bakonybéli apátság története 1203–1548., írta SÖRÖS Pongrácz, Budapest, 1903.
- SÖRÖS–RÉZNER 1905 = A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története, szerk.: Erdélyi László, III.: A pannonhalmi főapátság története, 1405–1535., szerk.: SÖRÖS Pongrácz és RÉZNER Tibold, Bp. 1905.
- SÜTTŐ 2003 = SÜTTŐ Szilárd: Az Anjou- és Zsigmond-kor határán (két okmánytár regesztái). In: Magyar Levéltárosok Egyesülete két konferenciája. Kaposvár 2002. szeptember 4–6. Budapest, Balassi Intézet 2003. május 14. Szerkesztette: Böőr László. Budapest, 2003. 117–123.
- TELEKI 1853 = Gróf TELEKI József: Hunyadiak kora Magyarországon. X–XII. [Okmánytár.] Pesten, 1853–1857. Hivatkozott kötet: X.: 1853.
- ZsO = Zsigmondkori Oklevéltár. Hivatkozott kötetei: I–II., összeállította MÁLYUSZ Elemér, Budapest, 1951. (I. kötet), 1956. (II. kötet első része), 1958. (II. kötet második része); III–V., MÁLYUSZ Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette BORSA Iván, uo, 1993. (III. kötet), 1994. (IV. kötet), 1997. (V. kötet).

HUDI JÓZSEF

A Veszprémi Nemzeti Casino tagjai a reformkorban (1842–1847)

MAGYARORSZÁGI POLGÁROSODÁS során kialakuló társadalmi nyilvánosság fontos indikátorainak nevezhetők az egyesületek — kiváltképpen a kulturális egyesületek —, amelyek nagyban hozzájárultak a rendi társadalomszerkezet megszüntetéséhez, a polgári értékrend, identitás kialakulásához. A társadalom- és művelődéstörténeti kutatás ezeket az egyesületeket napjainkra már számba vette, szerepüket tisztázta, ám mindez nem jelenti azt, hogy nem akad még bőven tennivaló.¹ A lokális, regionális szintű vizsgálatok segítségével közelebbről is megismerhető egy-egy egyesület társadalmi bázisa, annak összetétele, az egyesület tevékenysége, mikrokörnyezetre gyakorolt hatása.

Ideális esetben a kutató rendelkezésére állnak az egyesület iratai, könyvtára (vagy könyveinek és folyóiratainak, hírlapjainak leltára), nyomtatásban kiadott szabályzatai, rendeletei, évkönyvei. Sokkal nehezebb a történész dolga, ha az egyesületnek levéltári anyaga elpusztult és csak az évkönyvei maradtak fenn. Ez történt az 1833-ban már működő Veszprémi Nemzeti Casino esetében is, amelynek csupán két évkönyvét ismerjük (1842-ből és 1847-ből). Az évkönyvek a működésre vonatkozó dokumentumok (alapszabályok, rendeletek) mellett tartalmazzák a tagok és tisztségviselők nevét. A család- és személynév azonban önmagában még nem mond semmit, ha nem ismerjük az illető legfontosabb adatait: társadalmi státuszát (polgár, nemes), vallását, foglalkozását, közéletben játszott szerepét. Életrajzi adattárunk az első lépés ahhoz, hogy feltárjuk a kaszinó történetét. Ha tisztázuk az alapítók, tisztségviselők személyes adatait, tovább léphetünk a kaszinó működésének leírásához, tevékenységének tisztázásához. Hipotézisünk az, hogy széles körű levéltári, kéziratári, könyv-

¹ FÜLÖP 1978., EÖRY 2016., 2017., 2024.

tári forrásanyag feltárásával megfelelő eredményeket lehet elérni: körvonalazhatjuk, hogy mely társadalmi csoportok jártak az élen Veszprém mezőváros polgárosodásában, ezek a csoportok milyen társadalmi gyakorlatot folytattak annak érdekében, hogy a várva várt változások bekövetkezzenek: megszabaduljanak rendi kötöttségeiktől és a kiépülő polgári társadalom szabad polgáiraivá váljanak.

1.

A Veszprémi Nemzeti Casino választmányának tagjai

Boda László 1847
Cseresnyés István 1847
Csirke Károly 1847
Csirke Lajos 1847
Csukli István 1842
Ferenczy György 1847
Ferenczy János 1847
Fülöp Sándor 1847
Kolosváry József 1847
Kopácsy György 1842
Kun Sándor 1847
László Dávid 1842
Lukácsa József 1842
Márton Antal 1847
Pap Gábor 1842
Rohonczy István 1847
Ruthner János 1842
Sámson Pál 1842
Scharenpeck Ádám 1842
Solomváry Ferenc 1847
Suli Antal 1842
Szabó Antal id. 1847
Szalatkay János 1847
Szalmay Antal 1842
Sztójánovics József 1847

Trippammer Mátyás 1842

Végh István, ifj. 1847

Végh István 1842

2.

A Veszprémi Nemzeti Casino tisztikara

<i>Tisztség</i>	<i>1842</i>	<i>1844</i>	<i>1847</i>
<i>Igazgatók</i>	Szabó Antal	–	–
	Rosos Antal	–	–
<i>Titoknok</i> ²	–	Kupricz Imre	–
<i>Jegyző(k)</i>	Csirke Károly főjegyző	–	Szalatkay György
	Jády Károly aljegyző	–	–
<i>Könyvtárnok</i>	–	–	Verbőczy József ³
<i>Levéltárnok</i>	Csolnok Ferenc	–	–
<i>Pénztárnok</i>	Joannovich György	–	Joanovics György
<i>Biztosok</i>	Francz Károly	–	–
	Urhegyi Alajos	–	–

3.

A Veszprémi Nemzeti Casino tagjainak életrajzi adatai

A vázlatos életrajzok olyan biográfiai adattár alapját képezik, amely lehetővé teszi a társadalomtörténeti elemzés elvégzését. A szócikk elején kövérrel kiemelve a kaszinótag neve, évkönyvi előfordulása található, ezt követi legfontosabb személyi adatainak lehetőség szerinti tisztázása, ezek kiegészítése egyéb fontos adatokkal (pl. egyesületi tagságokkal, közéleti jótékonykodással, könyvvásárlási szokásokkal, magánkönyvtárra vonatkozó információkkal). Katonák esetében szolgálati viszonyaik, előmenetelük feltárását nem tekintettük feladatunknak. A forrásokra lábjegyzetekben hivatkozunk.⁴

² értsd: titkár

³ Könyvtárnok és biztos

⁴ A hivatkozás sorrendje: levéltári források, sajtóforrások, szakirodalmi források. – Katonák esetében szolgálati viszonyaik, előmenetelük feltárását nem tekintettük feladatunknak.

ADLER András 1847: Adler András cs. kir. kapitány, veszprémi katolikus lakos. Francsics Károly azt írta naplójába, hogy „Egy toborzó tiszt, Adler András, főhadnagyi címmel ment el Veszprémből – és megjött kapitányi címmel és évenkénti száz ezüstforinttal javított nyugdíjjal.” Adler András 1851-től a balatonfüredi fürdő császári kir. biztosa, testvére, Adler József a fürdő főorvosa volt. Nevét 1856-ban Écsy László szolgálati naplója már nem említi (nyilván már más látta el a fürdőbiztosi feladatot).⁵

ÁNYOS István 1847: faiszi Ányos István (Nagyesztergár, 1800. december 25. – Győr, 1884. február 20.) nagyesztergári katolikus birtokos, vármegyei tisztségviselő, táblabíró és politikus. A liberális Hunkár Antal főispán és kormánybiztos baráti köréhez tartozott. Ányos Ignác (1761–1829) nagyesztergári földbirtokos, járási főszolgabíró és Pais Terézia házasságából született. 1817–1819 között a győri jogakadémia bölcsészeti évfolyamait végezte, majd tanulmányait a pesti egyetemen folytatta; itt szerzett ügyvédi oklevelet. Somogy vármegye főispánja 28 évesen Somogy megyei táblabírónak nevezte ki. 1827-ben vármegyei másodalügyész, 1840-ben másodalispánnak, 1847-ben pedig országgyűlési követnek jelölték, de nem választották meg. 1839-ben az országgyűlési követi utasítást kidolgozó deputáció tagja volt. 1843–1847 között Veszprém megye cseszneki járásának főszolgabírája, a térségnek három alkalommal országgyűlési követe volt. 1848 májusában a bakonybéli nemzetőrség kapitányának választotta. 1848–1849-ben a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja, rendszeresen részt vett a megyegyűléseken. 1848. május 27-én egyhangú szavazással lett a zirci választókerületben az első népképviselői országgyűlés követévé. 1861-ben a Felirati Párt programjával, 1865-ben Deák-párti programmal győzött ugyanebben a választókerületben. 1871-ben alulmaradt a Balközép jelöltjével, Hunkár Mihállyal szemben, aki 716, míg Ányos 496 szavazatot kapott. 1872. április 27-én királyi tanácsosi címet kapott – az elsőt a család történetében. Felesége, Bay Mária 1875. augusztus 6-án bekövetkezett halála után Irma lányához Győrbe költözött, itt hunyt el 1884. február 20-án, 84 éves korában. Fia, Ányos Tivadar (1835–1890) vármegyei szolgabíróként és a zirci választókerület országgyűlési képviselőjeként is követte példáját. – Ányos István 1860-ban Nagyesztergáron és környékén 124 osztrák értékű forintot gyűjtött az MTA javára, ebből ő maga 25 forintot adományozott. 1863-ban nagyesztergári

---

⁵ FRANCICS 1973. 258., KATONA 2008. 60., 69., 74., 105., 133., 137., 141., 142–143., 167–168., 171. A füredi életrajzi lexikon nem említi.

birtokosként a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja lett 100 osztrák értékű forint befizetésével. Az egyesület közgyűlése még ebben az évben választmányi taggá választotta.⁶

ÁNYOS Pál 1847: Ányos Pál (1797–1864) nagyesztergári birtokos, katolikus köznemes. Ányos Ignác (1762–1829) Veszprém vármegyei szolgabíró, táblabíró és Pais Teréz (1764–1819) házasságából született. Ányos István főszolgabíró bátyja volt. Ő is Győrben végezte a jogakadémiát, de nem vállalt közhivatalt. Balogh Erzsébetet vette feleségül, akitől hét ismert gyermeke született.⁷

ARASZTY Károly 1847: Spankraft Károly veszprémi német származású polgár, feltehetőleg adózó és katolikus. Nevét a Magyar Udvari Kancellária 13915/1846. sz. engedélyével Araszi Károlyra magyarosította. Új neve az 1849-ben, 1850-ben készült városi összeírásokban nem található. 1857-ben nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.⁸

AUGUSZ Károly 1847: magurai Augusz Károly (Külsővat, 1816. november 8. – Bánhalma pusztá, Külsővat község, 1861. szeptember 1.) katolikus Veszprém vármegyei tisztségviselő. Nemes Augusz Lajos külsővati birtokos és nemes Horváth Barbara házasságából született, nemes Békássy Ferenc és felesége, nemes Szelestey Klára tartotta keresztvíz alá 1816. november 8-án. A bölcsészetet Szombathelyen tanult, a jogot a győri jogakadémián hallgatta 1833–1835 között. 1843-ban Pápán vármegyei aladóvevő, 1848–1849-ben Veszprém vármegye hadi főadóvevője. 1848 tavaszán a külsővati nemzetőrség kapitánya. 1848 végén a Marcal-menti védvonal sáncmunkáit irányította. A szabadságharc bukása után a Külsővat községhez tartozó Bánhalma pusztai birtokán gazdálkodott. Rigner Máriaival kötött házasságából négy gyermeke született: Vilma, Gizella, Imre, Antónia (Heller Lajosné). Az 1860. december 29-i vármegyei tisztújító közgyűlésen a pápai járás főszolgabírájává választották, 1861. november 4-én a kormányzati politikával szembeni tiltakozás jeléül tisztársaival együtt

---

⁶ MNL VeML IV. 1.a. 1/1827 (november 12.) közgy. sz., 688/1839 (május 1.) közgy. sz., 2710/1840 (október 12.) közgy. sz., 2957/1843 (október 17.) közgy. sz., 1606/1847 (július 12.) közgy. sz., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3190. sz. (szeptember 29.), [5.] Ötödik melléklet., KÖRÖSY 1863. 21., 29., SZINNYEI 1891. I. 196–197., HUDI 2004. 18., 160., 199–201., 207–209., 243–254., 264., IRÁNYI 2001. 16., 20., 22., 58–59., 65., 67–68., 82–84., IRÁNYI 2002. 16., 20., 22., 58–59., 65., 67–68., 82–84., VARGA 2014. 50–52., JUHÁSZ 2017. 282.

⁷ IRÁNYI 2001. 16., 2002. 16.

⁸ MNL VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Uo. V. 102.h. 1849. évi összeírás. Uo. V. 142.f. 1850. évi városi összeírás. Századunk névváltoztatásai. Budapest, 1895. 28.

lemondott. Bánhalma pusztán hunyt el 1861. szeptember 1-én. A helyi legenda szerint „ellene elfogatóparancsot adtak ki, amely elől öngyilkosságba menekült.” A halotti bejegyzés szerint a halál oka „febris nervosa”, azaz idegláz volt. Művészi értékű síremléke mai is látható Bánhalma pusztán. 1844-ben Reguly Antal etnográfus, nyelvész kutatóútját fél ezüstforinttal támogatta⁹

BALASSA Mihály 1847: Balassa Mihály Veszprém vármegyei katolikus köznemes birtokos, vármegyei tisztviselő, Balassa László birtokos fia. 1802 augusztus közepén született Zircen, augusztus 19-én Mihály István névre keresztelték. A keresztapaságot a nagyműveltségű Paintner Mihály rátóti prépost vállalta. Magasabb iskoláit Győrben a jogakadémián végezte. 1817–1819 között filozófiát, 1819–1821 között jogot tanult a jogakadémián. A joggyakorlat letöltése után ügyvédi vizsgát tett. 1827-ben becsületbeli tisztü ügyész, 1847–1849-ben a veszprémi felső járás alszolgabírája. Az 1848. május 1-én megalakult Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány ülésein rendszeresen részt vett. 1848 júniusában a balatonfőkajári nemzetőrség kapitánya. 1848. július és augusztus hónapban a vármegyei nemzetőrséggel együtt részt vett a baranyai Dráva-vonal védelmében. 1849-ben özvegy Balassa Lászlónénak volt egy 1500 pengőforint értékű háza Veszprémben, a 6. adókerületben 22. házszám alatt, melyben egy gyermekével (véltetően Mihály fiával) és egy férfi cselédjével lakott együtt. 1857-ben neve már nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. Rokonuk lehetett Balassa Viktória, aki az emeletes katonai kasszárnya szomszédjaként a 932. telken épült 186. számú házban lakott.¹⁰

BALOGH József 1842: Balogh József Veszprém vármegyei evangélikus tisztviselő, veszprémi lakos. Nem a győri jogakadémián tanult. 1834–1843 között a cseszneki járás esküdtje, 1843–1847 között a veszprémi alsó járás esküdtje, 1847–1848-ban megyei aladóvevő (alpénztárnok) Veszprémben. Felkészültségét jelzi, hogy 1839-ben járási esküdtként az országgyűlési követutasítást

---

⁹ A külsővati római katolikus születési anyakönyv, 1816. november 8. MNL MOL Mikrofilmtár A3640 d., MNL VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848., Uo. IV.101.b. 3011/1848 (december 29.) sz. i. (Jelentése a sáncolási munkálatokról), a külsővati római katolikus halotti anyakönyv, 30/1861. sz., Uo., HUDI 1983. 232., H. SZABÓ 1994. 62., 243. (a helyi legenda említése), 281., HUDI 2004. 237., JUHÁSZ 2017. 436.

¹⁰ MNL MOL Mikrofilmtár A3743 d. Keresztelési anyakönyv 1802. 53. p. Paintner nevét (Michael Baitner) és címét (praepositus Radutiensis) hallás után írták be. MNL VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848. MNL VeML V. 102. h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása. Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. HUDI 2004. 142., 171–172., 207–209., 211., 215., 218., 233., 237.

kidolgozó vármegyei deputáció tagja volt. 1847-ben veszprémi Fejérvári (Palota) utcai egyemeletes háza 10 szobából, 2 konyhából, 2 kamrából, 1 előszobából és folyosóból állt, értékét (berendezés nélkül) 22.000 váltóforintra becsülték. Tekintetes Balogh József evangélikus magánzó, veszprémi lakos 1859. május 15-én 54 évesen szélütésben hunyt el. 1847-ben Boda László veszprémi uradalmi ügyviselő (ügyész) gyűjtőívén mint megyei [járási] esküdt előfizetett Fényes Elek országleírására.¹¹

BEHM József 1847: Behm (Böhm) József (Alsórámóc/Unterrabnitz, 1815. április 25. – Veszprém, 1885. május 5.) cseh eredetű zenészcsalád sarja. Nagyapja, Böhm Pál (1741–1822) Kalocsán volt egyházi zenész, apja, ifj. Böhm Pál Alsórámócon kántortanítóként szolgált, 1808-ban született bátyja, Böhm-Behm Ferenc Szombathelyen volt orgonista. Behm József a veszprémi székesegyházi zenekar tagja, karnagya (1867–1885), orgonistája (1844–1885). A kottatár leltározásából (1852) és bővítéséből is kivette részét. 9 misét, több offertóriumot és más egyházzenei műveket írt. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. Harmincöt évig a pénztárvezető könyvelője volt.¹²

BEZERÉDY Kristóf 1847: bezerédi Bezerédy (Bezerédj) Kristóf (Győr, 1817. május 10. – Budapest, 1889) katolikus köznemes, Veszprém vármegye tisztviselője. Bezerédy Mihály (1792–1858) pápai Esterházy uradalmi prefektus és Bezerédi Bezerédy Jozefa (1791–1851) házasságából született, szüleinek 1837-ben Kiskolontáron és Kislőrinte pusztán voltak birtokai. Felsőbb tanulmányait Győrben végezte. 1832-ben 17 évesen iratkozott be a jogakadémiára. 1832–1834 között bölcsészettanulmányokat, 1834–1836 között jogot tanult. 1839-ben Szombathelyen vette feleségül az 1836-ban indigenátust kapott Reiszig Lajos Keresztély cs. kir. kapitány lányát, Karolinát (1821–1886), akitől négy felnőtt kort megélt gyermeke született: Béla (1838), Ödön (1841), Dezső (1855), Manó (1859). 1847–1848-ban a devecseri járás főszolgabírája volt. Hivatalból tagja volt az 1848. május 1-én alakult Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmánynak, melynek ülésein rendszeresen részt vett. 1848. június 19-től nemzetőr őrnagy a devecseri járás-

---

¹¹ MNL VeML IV. 1.b. 1876/1834. (október 17.) közgy.sz., 688/1839 (május 1.) közgy. sz., 2957/1843. (október 17.) közgy. sz., 1447/1846 (május 3.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., A veszprémi evangélikus halotti anyakönyv, 8/1859. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731. d., FÉNYES 1847. 519., HUDI 2004. 173., 185., 200.

¹² EMLÉKKÖNYV 1896. 7., MURÁNYI 1980. 444., M. TÓTH 1998. 26., M. TÓTH 2007. 20., 36–37. (művei felsorolásával), MOLNÁR 2019. 179.

ban, decemberben lemondott. 1848. június 7-én a Márczius Tizenötödike c. pesti hírlap keményen támadta: bírálta szolgabírói „parasztnyúzó” tevékenységét és édesapjával együtt oroszbarátnak nevezte.¹³ 1848. július-augusztusban a baranyai Dráva-vonal védelmére (Sellye térségébe) kirendelt Veszprém megyei nemzetőri zászlóalj parancsnoka lett, miután a nála sokkal népszerűbb gróf Esterházy Károly parancsnok lemondott. Társparancsnoka a katonai tapasztalattal bíró Havranek Lajos őrnagy volt. Alakulatával az eredetileg meghatározott egy hónapnál tovább szolgált, a zászlóalj csak augusztus 12–21. között tért haza anélkül, hogy ellenséget közélről látott volna. 1848. szeptemberben a Veszprém megyei népfelkelés parancsnoka; nemzetőri alakulatával októberben részt vett a Jellačić elleni hadműveletekben. 1849-ben a közélettől visszavonult, a megyegyűlésektől távol tartotta magát. 1852-ben rokonaitól megvásárolta csékúti és halimbai erdőreszüket, később Lőrintét is teljes egészében megszerezte. Az 1860-as évek közepére azonban már tele volt adóságokkal, helyzetén kölcsönfelvétellel szeretett volna javítani. 1865-ben gróf Zichy Hermán segítségével több mint 100 ezer forint kölcsönt vett fel. „Vonzó deliségével” megnyerte I. Ferenc József bizalmát, aki 1864-ben Veszprém megye főispáni helytartójává (adminisztrátorává) nevezte ki. Beiktatása alkalmából, 1864. november 10-én Veni Sancte tartatott a székesegyházban. Kevély és durva bánásmódja, basáskodása miatt a megyei tisztikart maga ellen hangolta, a rosszindulat megboszszulta magát; vizsgálát indult ellene, aminek az lett a vége, hogy a király 1865. augusztus 12-én főispáni hivatalából felmentette. Ekkoriban az országos aszály miatt azt vállalta, hogy a Békés megyei bajba jutottakat, jelesül a szarvasi gazdákat úgy segíti, hogy lőrintei birtokán 4000 juh és 1000 szarvasmarha átteleltetését vállalja. Később Lőrintét is eladta, Budapestre költözött, ahol ügyvédi praxist folytatott, de költséges életmódján semmit sem változtatott. 1874. március 26-án Pápán kelt adóslevelében 60.000 ezer osztrák értékű forintért Iház Lajosnak eladta kislőrintei és csékúti atyai birtokot oly módon, hogy a vételár évi kamatait kiskorú gyermekei, Dezső és Manó részére fizesse ki. A kamatok kezelését kezdetben felségére bízta, de ő lemondott róla, ezért 1879. április 6-án rokonát, Kun Sándor királyi táblabíró vállalta a kamatok kezelését. Ekkor már egzisztenciája a tönk szélén állt, ugyanis 1879 elején a pozsonyi törvénysek

---

¹³ A Parlagi Johannes álnéven író tudósító többek közt a következőket írta: „*Van szerencsém bemutatni tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlkő Bezerédy Kristóf (vulgo Kricsi!) veszprémmegyei főszolgabíró urat a devecesteri járásból. Roppant despota, candidatus muszka. Az édes papája prefectus (vulgo, öreg teins úr) qualificált muszka. Ah! Nem messze esik az alma [a] fájától.*” HUDI 2004. 113.

csalás miatt kétévi börtönre ítélte. Elítélése és lakhelybejelentés elmulasztása miatt a budapesti ügyvédi kamara 1879. augusztus 5-én törölte az ügyvédek sorából. 1880-ban az a hír járta be az országot, hogy a volt főispán megszökött a felelősségre vonás elől, ezért a belügyminiszter kénytelen volt országos körözést kiadni ellene. 1881 márciusában Győrben járt, a rendőrség le akarta tartóztatni, de az ügyészség nem találta a belügyminiszteri körözüvényt, ezért szabadon engedték. Csak távozása után érkezett meg a pozsonyi rendőrség sürgönye, amely letartóztatását és Pozsonyba küldését rendelte el. 1881 után egyetlen sort sem írtak róla az újságok, haláláról sem emlékeztek meg. Eltűnése előtt az utolsó ismert lakása Budapesten a IV. kerületben, a Bástya utca 22. szám alatt volt. Utolsó éveiben rokonai és ismerősei segélyeiből élt az „egykor veszprémi főispán, most tekergő”. 1889-ben, 72 éves korában Budapesten hunyt el. – 1838-ban édesapjával együtt a Pápai Kaszinó tagja volt. 1858-ban a pápai református kollégiumban tanuló, a gazdaságtan tárgyban jeleskedő tanulók számára alapítványt tett, amelynek tőkéje az 1901–1902. tanévben 420 korona volt. Az ösztöndíjat az első világháború előtt a gimnázium szinte minden évben kiosztotta egy-egy arra érdemes diáknak. Nevét Kolontáron utca viseli (aligha szolgált rá erre a megtiszteltetésre).¹⁴

BIRÓ Sándor 1847: Biró Sándor veszprémi lakos, járási közigazgatási alkalmazott. Nem a győri és pozsonyi jogakadémián tanult. 1854-ben a veszprémi cs. kir. közigazgatási főbíró segédje, a főbíró nevében beidézi Balogh János lovasi szabadságos katonát. 1857-ben cs. királyi szolgabírói tollnok (írnok), az

---

¹⁴ MNL VeML IV. 1.a. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz., BFL VII. 185. Weiser Károly királyi közjegyző iratai, 556/1879. sz.: Jegyzőkönyv felvétele értesítvény közléséről. Budapest, 1879. április 6., Képviselőházi napló CCX ülés. (Április 2. 1868.) 60. (Mint kiskorú Dezső fia gyámja az 1848. évi m. kir. kamatos kincstári utalványok kifizetését kéri), A budapesti ügyvédi kamara... = Magyar Themis 9 (1879) 32. sz. (augusztus 7.) 251–252. (kamarai nyilvántartásból való törlése). Békésben az a hír járta, hogy 1879 januárjában a pozsonyi törvényszék csalás miatt 10 év börtönre ítélte, de az ítélet alól a Királyi Tábla „bizonyítékok elégtelensége miatt” felmentette. Bezerédy Kristóf veszprémmegyei... = Békésmegyei Közlöny 6 (1879) 37. sz. (április 27.) [3.] – Valójában 2 év börtönt kapott, a Királyi Tábla tényleg felmentette, de a legfelsőbb ítélőszék 1879. november 3-án az elsőfokú törvényszék ítéletét hagyta helyben. Vö. Elíteltetett. = VMHHK 6 (1879) 45. sz. (november 9.) [3.], – Még ez is? = VMHHK 7 (1880) 29. sz. (augusztus 15.) [3.] (közözléséről), Bezerédy Kristófról... = Győri Közlöny 25 (1881) 26. sz. (március 31.) [3.] (letartóztatási kísérletéről). – LENHOSSÉK 1875. 141., NÉVTÁR 1879. 119., BEZERÉDJ 1891. 305., 312., 499–500., BALOGH 1901. 122., ÉRTEŚÍTŐ 1902. 148., KEMPELEN 1915. 83., KOPASZ 1973. 69., BONA 1987. 354., BONA 2000. 251–252., HUDI 2001a. 27., HUDI 2004. 96., 113–114., 169., 173., 184–185., 192., 200., 213., 218., NOVÁK 2007. 520., BOA 2012. 1889., M. TÓTH 1998. 43. (főispáni beiktatása szentmisével), JUHÁSZ 2017. 428., TILHOF 2009. 103., TILHOF 2018. 107.

1102. számú telken álló 244. sz. egyemeletes házban lakott. A rokona lehet Biró János, aki 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskör tagja volt.¹⁵

BOCSOR Péter 1847: Ifjú Botsor Péter jómodú enyingi református gazda, az enyingi herceg Batthyány Fülöp uradalom hasznobérlője, Bocsor István (1807–1885) pápai református főiskolai tanár rokona. Bocsor István édesapja, id. Botsor Péter, az enyingi református egyházközösség „több esztendőn keresztül hűséges jó curatora” 1834. október 11-én, 59 évesen hunyt el, vagyis 1775 táján született (Pontosításra az enyingi református anyakönyvek pusztulása miatt nincs lehetőség.) Ifjú Botsor Péter és Megyeri Erzsébet Péter fia 1827. február 4-én született Enyingen. 11 évesen, 1838. április 29-én íratják be a pápai református gimnázium coniugista osztályába. 17 évesen, az 1843/44. tanévben írta alá az iskolai törvényeket. Ifjú Botsor Péter 1848-ban az enyingi nemzetőrség kapitánya volt, alakulatával a Veszprém vármegyei nemzetőrségi zászlóalj keretében részt vett a baranyai Dráva-vonal védelmében. 1848. szeptember 6-án az Országos Nemzetőrségi Tanács Bocsor Péter volt enyingi nemzetőr-százados büntetőügyét a katonai törvényszékről a vármegyei büntetőtörvényszékre áttenni rendelte. A büntetőtörvényszék erőszakos cselekedetei miatt századosi rangjától megfosztotta és állandó bizottmányi tagságát is megszüntette. 1853-ban szerzett mérnöki oklevelet. 1866-ben Enyingen lakó okleveles mérnök, aki Tolna megyében is végzett földmérési munkákat. 1878-ig az Enyingi Segélyző Egylet könyvvezetője volt, ekkor lemondott tisztségéről. 1885. június 5-én rokonként részt vett Bocsor István professzor pápai temetésén.¹⁶

BODA László 1842, 1847: Boda László 1799. június 23-án Lovasberényben született katolikus ügyvéd, hosszú ideig a veszprémi püspökség uradalmi ügyviselője (ügyésze). Édesapja a Boda György, másként János a gróf Zichy család kálozdi (Fejér vm.) uradalmának jószágkormányzója, aki számára természetes volt, hogy fiát taníttatja. Boda László korán árvaságra jutott. Születésekor Boda György uradalmi provisorként (provisor dominialis) szerepel az anyakönyvben. Édesanyja Tóth Klára. Boda László felsőbb iskoláit a győri

---

¹⁵ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., HUDI 2001b. 222., ÉVKÖNYV 1868. 15.

¹⁶ MNL IV.101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848.; Uo. 2025/1848 (szeptember 11.) sz. (büntetőügye); Enyingi hírek. = Veszprém 4 (1878) 23. sz. (június 9.) [3.], KIS 1908. 13., FODOR 1955. 162., HUDI 2000. 185., KÖBLÖS 2006. 591., 889., LOSONCZY TÓTH 2017. 561. A dunántúli református Bocsor (Botsor) család(ok) története máig nincs feldolgozva, ezért a rokonsági viszonyok nem tisztázottak.

jogakadémián végezte, ahova 1814-ben, 15 évesen írárták be. 1814–1816 között filozófiát, 1816–1818 között jogot tanult. 1825-ben, Gyurits István veszprémi uradalmi ügyész halála után került Veszprémbe. Előtte – apja örökébe lépve – a kálozi uradalom fiskálisa volt. Ebben az évben támogatta a veszprémi piarista gimnáziumi iskolakápolna építésének ügyét. 1827-től Veszprém vármegye táblabírája. 1839-ben részt vett az országgyűlési követek megválasztásában, 1840-ben jelen volt azon a közgyűlésen, amelyen végjelentésüket ismertették. A reformkorban a püspökség rendszerint őt bízta meg a városi bíróválasztás és a zsidó községi bíróválasztás lebonyolításával, így komoly befolyása volt Veszprém város igazgatására. 1848–1849-ben a püspöki uradalom volt jobbágypanaszainak kivizsgálásában vett részt. 1848. augusztus 8-tól a Veszprém Polgári Törvényszék kinevezett tagja volt. 1849 novemberétől a vörösberényi közalapítványi uradalom ügyészi feladatainak ellátásával bízták meg. Klotild Lányát 1850-ben Gál (Gaál) Péter (1823–1903) református ügyvéd, későbbi országgyűlési képviselő vette feleségül. – 1835-ben, 1836-ban és 1837-ben előfizetett a reformkor legjelentősebb vegyes profilú tudományos folyóiratára, a Tudományos Gyűjteményre. 1840-ben az országos gyűjtés során 2 forintot adományozott Hunyadi Mátyás szobrának elkészítésére. 1845-ben feleségével és Boda Klárával együtt a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. 1847-ben őt előfizető gyűjtött Fényes Elek országleíró munkájára. Ezek között volt a Veszprémi Casino és a Veszprémi Izraelita Ifjak Olvasó Egylete.¹⁷

BODAY József 1847: bódéi Bodai (Bóday) József evangélikus vallású mérnök, veszprémi lakos, bódéi birtokos. Bóday József Veszprém vármegyei táblabíró és nemes jákfalvai Gömbös Éva házasságából született első gyereként 1821. április 4-én Öcsön, még ugyanaznap megkeresztelték és Kapolcson anyakönyvezték. Testvérei 1847-ben: Elek Veszprém vármegye esküdtje; Amália, Dániel és Boldizsár – mindnyájan kiskorúak). Fiútestvéreivel együtt a Pápai Református Kollégiumban tanult. Az 1831/32. tanévben a coniugisták osztályába járt. 1838-ban 17 évesen vették be a deákok közé. 1838/39-ben első éves, 1839/40-ben másodéves felsőbb hallgató. 1847-ben eladták Veszprém várme-

---

¹⁷ Lovasberényi római katolikus születési anyakönyvek, 1799. június 23. MNL MOL Mikrofilmtár A0526 d., VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 440/1825 (július 29.) sz., 516–517/1840. sz., Tudományos Gyűjtemény 1835. 166., 1836. 165., 1837. XII. 151., HUNYADI 1840. 26., FÉNYES 1847. 519., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., BUZÁSI 1967. 208–209., HUDI 2004. 143., 153., 159., 171., 217., HUDI 1987. 466., HUDI 2006. 46., LICHTNECKERT-TÖLCSÉRY 2011. 47. (Boda nevét Tölcséry iskolatörténeti munkájában tévesen Bodó alakban írta.)

gyei (Öcs) és Zala vármegyei (Talliándörögd, Imár p.) atyai örökségüket (birtokaikat) Bezerédy György udvari tanácsosnak. 1848 körül vette feleségül a katolikus Jagasics Etelkát, aki 1892. június 23-án Devecserben hunyt el 66 évesen, az itteni köztemetőben nyugszik. Gyászolta férje és gyermekeik: Aurél (felesége Andre Ilona), Imre (felesége Szita Julianna), Ödön, Honor, Árpádin, valamint testvérei: Jagasics Lotti (férjezett Stettner Ignácné), Jagasics Sándor. 1849-ben Veszprém-ben a harmadik polétában (adókerületben) lévő 12. sz. házban lakott katolikus feleségével és egy női cseléddel; a ház özvegy Vida Ignácné tulajdonában volt. A ház- és földtulajdonosok 1857. évi veszprémi összeírásban nem szerepel. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek. A pápai iskoláztatásnak köszönhetően Bóday baráti köréhez tartozott Balogh Gábor ügyvéd, Csirke Károly, Csirke Lajos, Gaál Péter ügyvéd, Pap Dénes ügyvéd és Zámbo István ügyvéd (aki 1869-ben öngyilkos lett). Életrajzát az ajkai lexikon nem ismeri.¹⁸

BOLLA György 1842: Bolla György Veszprém vármegyei katolikus tisztségviselő. Bolla János katolikus nemes és Kirtola Anna házasságából Veszprém-ben született, 1810. június 26-án keresztelték. Apját korán elvesztette, mert 1829-ben (amikor állítólag 17 éves volt), Kovács Gábor ügyvéd, a Katolikus Vallásalap somlónásárhelyi uradalmának kamarai prefektusa volt a tutora. Veszprém-ben tanult, felsőbb iskoláit Győrben végezte. 1829-ben 17 (valójában 19) évesen iratkozott be a győri jogakadémia filozófiai tagozatára. 1829–1832 között végezte el a filozófiai kurzust, később másutt jogot végzett. 1839-ben becsületbeli vármegyei aljegyzőnek és a devecseri járási esküdtjének nevezték ki, 1840-ben a tisztújításon újraválasztották. 1839-ben részt vett az országgyűlési követválasztáson, 1840-ben a követek végjelentését tárgyaló vármegyei közgyűlésen. 1843-ig devecseri járási esküdt, 1843–1847 között devecseri járási biztos volt. 1845. május 5-i közgyűlésen gróf Zichy István főispán a következő tisztújításig járási esküdtnek nevezte ki, így párhuzamosan két tisztséget látott el. 1847-ben Bóday Mihályt választották a helyére biztosnak. 1847–1849 között a vármegyei köz-

---

¹⁸ MNL MOL Mikrofilmtár A2637 d., kapolcsi keresztelési anyakönyv 21/1821. sz., VREI Halotti anyakönyv, 1869. október 5. (Zámbo István ügyvéd 45 évesen agyonlőtte magát)). MNL VeML IV. 1.b. 2938/1847 (december 1.) közgy. sz., Uo. V. 102.h. Összeírások. 1849. évi népszéírás. Uo. XV. 14. Veszprémi háztulajdonosok és birtokok jegyzéke, 1857. – Halálozás. = PL 19 (1892) 26. sz. (június 26.) 197., ÉVKÖNYV 1868., FORRAI 1999. 327., 330. (Balogh Gábor írja le a saját baráti körét, ami Bódayra is vonatkozatható), KÖBLÖS 2006. 259., 868–869.

életben már nem vett részt, feltehetőleg birtokán gazdálkodott. Neve nem fordul elő a veszprémi ház- és földbirtokosok 1857. évi összeírásában.¹⁹

BUKOVSZKY Péter 1847: Bukovszky Péter volt cs. kir. tiszt, 1848/1849-es honvéd őrnagy. Bécsben született 1811-ben nem nemes katolikus családba. Katonai nevelőintézetet végzett. 1829-től hadfi, 1842-től hadnagy a 19. gyalogezredben, ezrede hadfogadó állomásának parancsnoka Veszprémben. 1848. június-július során cs. kir. főhadnagyként részt vesz a 6. zászlóalj toborzásában. 1848. augusztus 16-tól a 6. honvéd zászlóalj századosa. Szeptember 23-án áthelyezik a 13. zászlóaljhoz, részt vesz a Jellačić elleni harcokban. December 18-tól a 14. zászlóalj ideiglenes, majd véglegesített parancsnoka századosi, később őrnagyi rangban. Zászlóaljával a feldunai (VII.) hadtest kötelékében harcol a téli, tavaszi és nyár eleji hadjáratban. Július közepétől Aschermann ezredes karsegége, a komáromi várparancsnoksági iroda vezetője. Feltehetőleg azonos azzal a Bukovszky Péterrel, aki 1873–1884 között a nagyszöllösi királyi törvényszék írnoka.²⁰

CZEKL Ferenc 1842: Czekkel (Czekl) Ferenc veszprémi lakos, jómódú szappanosmester. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első segédválasztmányának tagja. Czweckl Ferenc 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskör tagja.²¹ A közvetlen rokonságához tartozott Czekl Mátyás szappanosmester, aki 1832-ben Hosszú utcai házának fölszintjén boltnyitási engedélyt kapott arra, hogy eddigi termékei (szappan, gyertya) mellett lisztet, főzeléket is árulhat. Az 1849. évi veszprémi népösszeírásban Czekkel Ferenc és Ignác szappanosmestereket jegyezték fel. A Czekkel cég az 1850-es években is szappannal látta el a balatonfüredi fürdőtelepet.²²

---

¹⁹ Veszprémi római katolikus születési anyakönyv, 1810. június 26. MNL MOL Mikrofilmtár A3728 d., MNL VeML 2710/1840 (október 12.) közgy. sz., 2957/1843 (október 17.) közgy. sz., 553/1845 (május 5.) közgy. sz. (járásri esküdti kinevezése), 1606/1847 (július 12.) közgy. sz., MNL VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., HUDI 2004. 158–159., JUHÁSZ 2017. 403., HUDI 2004. 153., 159. Az 1840. évi októberi tisztújításról: Jelenkor 9 (1840) 85. sz. (október 21.) 338.

²⁰ CZÍMTÁR 1874. 252., 1875. 214., 1879. 172., 1884. 290., HERMANN 1997. 348., SZÉKELYNÉ KÖRÖSI 1998. 78., 100., BONA 2000. 268–269., HERMANN 2005. 134., 161., 166.

²¹ EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., ÉVKÖNYV 1868. 15.

²² VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 315/1832 (június 7.) sz. Czekl Mátyás boltnyitási engedélye. KATONA 2008. 63., 127., 136., 145., 208.

CSEH Alajos 1842, 1847: Cseh Alajos veszprémi lakos, katolikus nemes, pécselyi (Zala vm.) származású uradalmi tiszt. 1845. szeptember 14-én, 30 évesen vette feleségül Knau Mária 18 éves veszprémi hajadont. Házassági tanúik: Vaszari [Vaszary] György, Farkas János uradalmi tiszt. Az 1849. évi népösszeírásban, a veszprémi ház- földbirtokosok 1857. évi összeírásában nem fordul elő. 1868-ban nem volt a Polgári Társaskör tagja.²³

CSEH-GALAMB József 1847: Galamb József, Cseh-Galamb József veszprémi lakos, polgári származású református hites ügyvéd. 1835. november 1-én vette feleségül nemes Miklós György veszprémi ügyvéd és Raksányi Klára hajadon lányát, Klárát (szül. Veszprém, 1814. február 12.), akitől több gyermeke született: Kálmán (1842. június 18.), Jozefa (1843. július 9.), József (1848. március 20.), Vilmos (1852. február 24.), Zoltán (1859. szeptember 12.). Emma lánya 1878. április 19-én, 26 évesen hunyt el „sorvadásban”. Komassági viszonyban volt többek közt Kaszás Zsigmond pandúr főhadnaggyal, Kerkápoly József ny. cs. kir. kapitánnyal, Márton József mérnökkel, Pap Ferenc ügyvéddel, Pap János ügyvéddel, Véghelius (Véghely) Imre alispánnal. 1848 tavaszán a magyar honvédség felszerelésére 10 forintot adományozott. 1848. június 17-én sikertelenül pályázott a pénzügyminisztériumnál országos hitelintézeti ügynöki állásra. 1848. október 23-án Hunkár Antal főispán a veszprémi posta biztosává nevezte ki. 1849 után ügyvédként praktizált a megyeszékhelyen, ahol 1878. április 18-án, 69 évesen, szélhűtésben hunyt el. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja volt. 1861-ben a Veszprémi Takarékpénztár ügyvédi teendőit is ellátta. 1863-ban veszprémi lakosként a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja lett 100 osztrák értékű forint lefizetésével.²⁴

CSERESNYÉS István 1847: felsőöri Cseresnyés István (1798–1853) református köznemes, vármegyei tisztségviselő, veszprémi lakos. Veszprémbe született nemes Cseresnyés István és Által Zsuzsanna házasságából, 1798. október 28-án keresztelték. Veszprémbe született, ahol édesapja birtokos köznemes, vármegyei tisztségviselő (1817-ben vármegyei ügyész) volt. Alsóbb iskoláit

---

²³ MNL V. 102. h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868.

²⁴ VREI Születési anyakönyvek, 1814. február 12., 1842. június 18., 1843. július 9., 1848. március 20., 1852. február 24., 1859. szeptember 12.; Házassági anyakönyv, 1835. november 1.; Halotti anyakönyv, 1878. április 18., 1878. április 19. TREI Házassági anyakönyv, 1828. március 19., MNL VeML 101.b. 1145/1848 (június 17.) sz. i. (állaspályázata), ÉVKÖNYV 1863. 21., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., FRANCICS 1973. 422., HUDI 1994. 18., HUDI 2004. 215.

szülővárosában, a gimnázium felsőbb osztályait a Pápai Református Kollégiumban végezte. 1812/13-ban syntaxista veteranus, 1816 novemberében már orator veteranus volt. 1817. augusztus 19-én írta alá a törvényeket, ekkor lett deák-társaság (coetus) tagja. 1822–1823-ban a pozsonyi jogakadémia második évfolyamán tanult, majd ügyvédi diplomát szerzett. 1827-től Veszprém vármegye táblabírája volt. 1828. március 19-én Tótvázsonyban feleségül vette Kazay Borbálát, néhai Kazay Benjámint tótvázsonyi református birtokos árva leányát. (Az esketést nemes Gál Lajos tótvázsonyi – későbbi szentgáli – prédikátor végezte Kazay Gábor házában.) Házasságukból Veszprémben született gyermekek: Ferdinánd (1828. december 27.), Alojzia (1830. május 31.), Karolina Magdaléna (1832. július 21.) Cseresnyés 1831-től a veszprémi járás szolgabírája, 1834–1847 között főszolgabírája, 1847 nyarán újraválasztották. 1848-ban is főszolgabíró és a szentgáli nemzetőri század kapitánya és parancsnoka. Felkészültségét jelzi, hogy 1839-ben az országgyűlési követi utasítást kidolgozó vármegyei deputáció tagja volt. – Magánkönyvtára is volt. A természettudományok is érdekelték. 1838-ban előfizette Tarczy Lajos professzor Pápan kiadott *Természettan* c. munkáját. 1841–1842 között a Veszprémi Olvasótársaság választmányának elnöke volt. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. A Veszprémi Református Egyházmegyében tanácsbírói (ülnöki) tisztséget viselt. 1853. június 13-án 55 évesen Veszprémben hunyt el sorvadásban. Özvegye ezután László Dávid veszprémi ügyvédhez ment férjhez.²⁵

CSIRKE Károly 1842, 1847: Csirke Károly veszprémi református ügyvéd, Csirke János Veszprém városi ügyvéd és főjegyző és Mészáros Eszter fia. Veszprémben született 1816. június 22-én. Népiskolába Veszprémbe járt, a Pápai Református Kollégiumban tanult tovább, itt végezte a gimnáziumot. Szülei 1827. november 3-án, 11 évesen iratták be a gimnázium syntaxista veteranus osztályába, 1831 ősztől már az akadémiai tagozaton tanult, jogot is hallgatott. 1834/35. tanév végén távozott a városból. A joggyakorlat eltelte és az ügyvédi vizsga letétele után ügyvédi oklevelet szerzett. 1848–1849-ben Veszprém vármegye járási alszolgabírája. Jagasits (Jagasics) Erzsébetet vette feleségül. 1847-ben Veszprémben Barcza István ügyvéd szomszédságában laktak, akit azzal

---

²⁵ VREI Születési anyakönyvek, 1798. október 28., 1828. december 27., 1830. május 31., 1832. július 21.; halotti anyakönyv, 1853. június 13., MNL VeML IV. 1.a. 688/1839 (május 1.) közgy. sz., Gyászhir. = VMHHK 13 (1887) 6. sz. (február 6.) [2–3.], EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., HUDI 1987. 466., HUDI 2004. 153–154., HUDI 2006. 46., KÖBLÖS 2006. 222., 807., 986., 996. HUDI 2022. 242.

vádoltak, hogy vécéjét nem tartja rendben, annak tartalma a pincéjükbe folyik. 1848 júniusában a veszprémi nemzetőrség egyik alhadnagya. 1849-ben a 3. adókerület 17-es számú házának tulajdonosa volt. Ez a ház a mai Kossuth utca északi oldalának közepén, a mai főposta épületének helyén álló egyemeletes bérház volt.²⁶

CSIRKE Lajos 1847: Csirke Lajos (1814–1850) veszprémi református orvos, Csirke János polgári származású Veszprém városi ügyvéd, városi főjegyző és levéltárnok fia. Nem a győri jogakadémián tanult. Veszprémben született 1814. augusztus 19-én. Keresztszülei Kazay Gábor tótvázsonyi birtokos és felesége, Oroszy Júliánna, valamint Takó Sándor és felesége, Baditz Lídia voltak. A népiskolát szülővárosában végezte, 1824–1831 között Pápán tanult, a gimnázium után az akadémiai tagozaton filozófiát hallgatott. Orvosi oklevelet szerzett. 1843-ban vármegyei tiszteletbeli orvosnak nevezték ki. 1847-ben veszprémi járási seborvossá választották Csolnaky Ferencsel együtt, megosztott fizetéssel. 1848–1849-ben Veszprém vármegye egyik főorvosa. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. Csirke Lajos főorvos 1850. január 6-án tífuszban hunyt el 36 évesen. Állítólag a katonai kórházban kapta el a betegséget. Kocsi-Horváth Sámuel első alispán Etelka lányát vette feleségül, házasságukból született gyermekek: Helena (1841. december 14.), Aladár (1842. március 12.), Lőrinc (1845. április 6. – 1846. augusztus 3-án „lázban” elhunyt), Vilmos (1848. november 16.)²⁷

CSIZMADIA Pál 1842: Csizmazia Pál katolikus köznemes, ügyvéd. Bozsokon (Balatonbozsokon) született Csizmazia Pál privatus házasságából. Felsőbb tanulmányait 1822-ben (17 évesen) a győri jogakadémián folytatta. Előbb a filozófiai kurzust végezte el, 1826-tól jogot tanult. 1840-től mint országos hites ügyvéd vett részt a Veszprém vármegyei közgyűléseken. Hivatalt nem vállalt. 1848-ban Noszlopon lakott egy Csizmazia ügyész, talán ő az.²⁸

---

²⁶ VREI Születési anyakönyv, 1815. június 22., MNL VeML 2674/1847 (november 3.) közgy. sz., MNL VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848., HUDI 2004. 237., MÁRKUSNÉ VÖRÖS 2015. 78–79., JAKAB-KÁKONYI 2020. 293.

²⁷ VREI Születési anyakönyvek, 1814. augusztus 19., 1841. december 14., 1842. március 12., 1845. április 6., 1848. november 16.; halotti anyakönyvek, 1846. augusztus 3., 1850. január 6., MNL VeML IV. 1.a. 2957/1843. (október 17.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., FRANCICS 1973. 265., HUDI 2004. 237., KÖBLŐS 2006. 243., 543., és CD melléklet.

²⁸ HUDI 2004. 159., 185., 208., JUHÁSZ 2017. 331.

CSOLNOKY Ferenc 1842, Csolnaky Ferenc 1847: Cholnoky Ferenc okleveles seborvos és bábaságtudományi mester, Veszprém vármegye járási seborvosa. Kecskeméten nem nemes iparos családba született Csolnaky Antal és Horváth Rozália gyermekeként. 1808. november 25-én keresztelték. A gimnáziumot Kecskeméten végezte, 1828-ban Pesten lett orvostanhallgató. 1831-ben gyakornokként szolgált Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében a kolerajárvány leküzdésében. 1836. május 7-én Franciscus Tsolnaki néven kapott seborvosi oklevelet, melyet Veszprém vármegye 1836. december 12-i közgyűlésén hirdettek ki. 1837. szeptember 18-án Pesten nősült, az evangélikus vallású Riviczky Karolinát vette feleségül. Házasságukból négy gyermek született: László (1835–1901) ügyvéd – Cholnoky Jenő földrajtudós, Cholnoky Viktor és László írók édesapja –; Ilona (1841) – később Berky Károlyné; István járásbíró (1846) és Ferenc (1853). 1837-től dolgozott Veszprémben, 1840-ben a vármegyei börtönorvosi teendőket is ellátta. 1843–1861 között a veszprémi járás seborvosa volt. (Már az 1840-es évek elején háza volt Veszprémben, az 1850-es évek második felében a város határában fekvő kedvelt nyaralóhelyen, Sas-hegyen vásárolt szántót, rétet szőlőt és présházat.) Viszonylag szerény körülmények között éltek, gyermekeinek taníttatása nehézséget okozott. 1846-ban második gimnáziumi osztályba járó László fiának királyi ösztöndíjért folyamodott. Kérelmét azzal indokolta, hogy „csekély vagyonnal bír”. 1848 nyarán a veszprémi nemzetőrséggel tábori seborvosaként részt vett a Dráva-vonal védelmében. 1849-ben, az osztrák császári megszállás idején a városi kórházban elhelyezett, tifuszban megbetegedett császári katonákat gyógyította. Vármegyei szolgálata mellett 1850-ben a veszprémi káptalan orvosa, 1854-től a püspökség orvosa volt. 1861-ben a püspökség sebészeként Veszprém város sebészi teendőit is ellátta. 1862-ben járási orvosi hivatalából felmentették, ezután a veszprémi városi kórház orvosaként működött. 1866-ban és 1872-ben az újabb kolerajárvány idején a szegényeket gyógyította, ezért „Veszprém város halás közönsége” 1882-ben díszes sírhelyet emeltetett neki. Veszprémben hunyt el 1876. szeptember 18-án görcsös hurutban. A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugszik.²⁹

CSUKLI István 1842: katolikus tanító; ha egy személyről van szó, akkor Csukli István 1830-ban Dávodon, a kalocsai érsekség területén volt segédtanító, 1856-ban Szakcsón (Tolna vm.) édesapja, Csukli István helyébe lépett tanító-

---

²⁹ MNL VeML IV.1.b. 1892/1846 (szeptember 5.) kisgy. sz. (Cholnoky Ferenc folyamodása László fia részére királyi ösztöndíjért.) KÉPES NAPTÁR 1861. 275., HUDI 1987. 38–42., HUDI 1993. 134–151., RYBÁR 2021. 48–54.

ként, aki 52 évi tanítás után vonult nyugdíjba.³⁰ Veszprémi vagy Veszprém környéki Csukli adatot egyelőre nem ismerünk az 1840-es évekből. Csukli nevű személy az 1857. évi összeírásban nem fordul elő. A Veszprémi Polgári Társasörnek sem volt a tagja.³¹

DEVECSERY István 1842, 1847: Devecsery István veszprémi református lakos, hites mérnök. 1817. április 14-én Devecsery István szabómester és Nyitrai Zsófia házasságából született Veszprémben. 1829-től a Pápai Református Kollégiumban tanult, 1832-ben írta alá a törvényeket, az 1834/35. tanévben jogot is hallgatott. Az Institutum Geometricum mérnökképző intézetben tanult, 1839-ben szerzett mérnöki oklevelet. 1847-ben Veszprém vármegye becsületbeli mérnöke. 1848–1849-ben a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja. Részt vett a szabadságharcban. 1848. november 22-én honvéd mérnökhadnagyra nevezték ki Kosztolányi Mór dandárához a fel-dunai hadseregbe. December elején áthelyezték az 1. utászászlóaljhoz, majd december 16-ával ugyanitt főhadnaggyá léptették elő. Zászlóalja a fel-dunai hadtest téli visszavonulása során a lövegek és a társzekerek számára járhatóvá tette a Kárpátok szűk hegyi útjait. A nyári hadjárat második felében, Görgei seregének Komáromtól Miskolcig tartó menete idején igyekeztek utakadályokkal lassítani üldözö orosz csapatok mozgását. A világosi fegyverletételi jegyzéken, mint a zászlóalj századosa, egyik századának parancsnoka szerepelt. Flott (Flett) Emíliaval kötött házasságából 1844. december 8-án született Jenő, 1850. december 28-án Árpád fia; az első 8 éves, az utóbbi negyedéves korában elhunyt. 1853. január 13-án született fiúkat Ákosnak keresztelték. Ekkor Veszprémben a 99. számú házban laktak. Komasági viszonyban volt többek között Csirke Károlylyal, Csirke Lajossal, Fromm Jánossal, hamvai Kovács Dáviddal, Kupricz Imrével, Kupricz Sándorral, vizeki Tallián Józseffel, szentkirályszabadgyai Rosos Istvánnal. Az 1850-es évektől uradalmi mérnökként dolgozott, számos tagosítási térképet készített 1853–1873 között Baranya – és kisebb mértékben – Tolna megyében. 1863–1864-ben pártoló tagja a Pécsi Dalárdának, 1867-ben a Baranya megyei Honvédegylet tagjai között találjuk, ekkor is mérnökként kereste kényerét.³² [Szóba jöhet még „öreg”, azaz id. Devecseri István református városi

---

³⁰ GLÓSZ 1987. 35., ZORN 1983. 133.

³¹ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. ÉVKÖNYV 1868.

³² VREI Születési anyakönyvek, 1844. december 8., 1850. december 28., 1853. január 13.; halotti anyakönyvek, 1851. március 27. (Árpád halála), 1851. október 19. (Jenő halála, oka: „nehéz nyavalya”). MNL MOL Mikrofilmtár A2731. d. – MNL VeML IV. 1.a. 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., FODOR 1955. 163., HUDI 2004. 237., KÖBLÖS 2006. 832., 1009., BONA 2009. 296.

tanácsnok, 1839–1840-ben városbíró, 1840 őszén a tisztújításon első helyen jelölte bírónak az uradalom. 1841-ben Öreg Devecseri István és ifj. Devecseri István is 10–10 ezüskrajcárral támogatta a pápai óvoda felállítását. 1848. június 23-án 50 évesen sorvadásban hunyt el Devecseri István felesége, Vörös Zsófia. 1849-ben öreg Devecseri István örököseinek a harmadik polétában lévő 134. házát három család lakta árendában. A Veszprémi Polgári Társaskörnek 1868-ban nem volt a tagja.]³³

DIPOLD Antal 1847: Dipold (Tibold) Antal (1812–1868) polgári származású cs. kir. tiszt, honvéd ezredes. Tibold Antal és Raiczam Terézia katolikus plebejus szülők házasságából Borsosgyőrön született, 1812. október 2-án keresztelték, Veiszt György és felesége, Titz Anna voltak a keresztszülei. 1829-től hadfi az 5. tüzérezrednél, 1840-ben hadnagy, 1846-ban főhadnagy a Karl Kress von Kressenstein báró nevét viselő 7. könnyűlovas ezredben. (E minőségében lett a veszprémi kaszinó tagja.) A 6. honvédszászlóalj megalakulásakor százados, majd ugyanott őrnagy, zászlóaljparancsnok. 1849 januárjától alezredes, dandárnok a bácskai hadtestben, majd az I. hadtestben. 1849 júliusától ezredes, hadosztályparancsnok. Dandárja — a 6. honvédszászlóalj is — az I. hadtest utóvédjét képezte. 18 évi várfogságra ítélték, 1856. július 15-én kapott kegyelmet. Geszten a Tisza család fogadta be, itt hunyt el 1868. február 15-én. Sírhelye Geszten a református sírkertben található.³⁴

EDVY Károly 1847: Nemes Edvy (Edvi) Károly katolikus köznemes, nyugalmazott cs. kir. főhadnagy, veszprémi lakos. Már 1837-ben nyugállományban volt. 1849–1850-ben Nemes Pongrátz Sámuel csizmadia házában lakott albérletben Veisz Adolf izraelitával és Heller Lajos izraelita tanító héttagú családjával. Neve az 1857. évi összeírásban már nem fordul elő.³⁵ A katolikus Edvy István honvédtüzér főhadnagy testvére lehet, aki 1828. április 4-én Pápán született nemes Edvy József és Varga Irma házasságából. Edvy Károly édesapja — Róza húga állítása szerint — 1847-ben hunyt el Pápán. Az örökség ügyében Róza húga még az 1850-es években is pereskedett vele. Róza Kunszentmiklóson élt,

---

³³ VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 516/1840. sz.; MNL VeML V. 102.b. 90/1841. dec. 30. sz., NÉVKÖNYV 1868.

³⁴ Pápa város katolikus születési anyakönyve, 1812. október 2. MNL MOL Mikrofilmtár A3672 d. (a szakirodalomban elterjedt születési adat téves), SCHEMATISMUS 1841. 313–314., H. SZABÓ 1994. 220., 259., SZÉKELYNÉ KÖRÖSI 1998. 101. https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/dipold_antal/ (Letöltés: 2024.05.12.)

³⁵ MNL VeML IV.1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz., VeML V. 102.h. Összeírások 1849–1850., XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., FEKETE 2020. 116.

férje, a csurgói származású dr. Balogh József 1833 óta a kiskun kerület orvosa volt, 1853-ban állami szolgálatban állt. Edvy Károly közeli rokona lehetett nemes Edvy Mihály veszprémi gazda, akit Ferenc nevű fiával együtt írtak össze 1827-ben.³⁶

FARKAS Imre 1847: nemes Farkas Imre 1838–1848 között (és később) herceg Batthyány Fülöp római katolikus vallású enyingi tisztartója. 1838-ban még ispán, később uradalmi tisztartóvá lépett elő. 1846. január 20-án, 32 évesen Veszprémben nősült: a 20 éves hajadont, Halman Franciskát vette feleségül. Házassági tanúik: Kocsi Horváth Sámuel vármegyei alispán, Kun József ügyvéd. 1848-ban tisztartóként részt vett a volt jobbágyok panaszainak kivizsgálásában, védte herceg Batthyány Fülöp uradalmi jogait. 1861-ben is herceg Batthyány Fülöp enyingi uradalmának tisztartója volt. — A veszprémi 1857. évi ház- és birtokösszeírásban ilyen nevű személy nem fordul elő, vagyis Veszprémben nem volt ingatlana. 1860-ban enyingi lakosként a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja 100 osztrák értékű forint befizetésével. 1863-ban az egyesület választmányi tagja volt. Magánkönyvtára is volt, amit bizonyít, hogy 1838-ban Mórocza Dániel táblabíró gyűjtőívén előfizette Tarczy Lajos professzor Pápán kiadott *Természettan* c. munkáját; 1847-ben előfizetett Fényes Elek országleíró statisztikai munkájára, 1860-ban pedig Rómer Flóris *A Bakony* c. természetrajzi-régészeti monográfiájára. (1847-ben Fényes művét az „uradalom tiszti irodája” is előfizette, megtehetette volna, hogy magának külön nem vásárolja meg a kötetet.)³⁷

FARKAS János 1847: Farkas János veszprémi uradalmi tiszt. 1837-ben még rátóti uradalmi ispán, később veszprémi lakos, uradalmi számtartó. 1848-ban 5 forintot adományozott a magyar honvédsereg felszerelésére. 1856-ban is veszprémi számtartó volt. 1857-ben neve nem fordul elő a városi összeírásban

---

³⁶ MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. sz. i. (ny. főhadnagyként említik); Edvi Edvy Róza: Óvás. = Budapesti Hirlap 1853 (290. sz. (december 10.) 1626. – Balogh József orvosdoktorról: SZINYNYEI 1891. I. 472., Edvy Józsefről: H. SZABÓ 1994. 237., Edvy Mihályról: BAUER 2021. 150.

³⁷ MNL VeML IV. 101.a. 472/1848. (május 20.) jkv. sz. (Az uradalom három rendbeli panaszát terjeszti elő), 632/1848. (június 7.) jkv. sz.: Jelentése az 1848. június 5-i enyingi vásáron előfordult erőszakos és jogtalan eseményekről. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., FÉNYES 1847. 519., TARCZY 1838. 370., RÓMER 1860. 210., KÉPES NAPTÁR 1861. 275., KÖRÖSY 1863. 20., 29.

(ami azt jelenti, hogy szolgálati lakásban lakott). 1868-ban tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.³⁸

FERENCZY Alajos 1847: Ferenczy Alajos (1811–1866) katolikus orvostudor, veszprémi lakos. Francz Ádám (1772–1827) veszprémi gyógyszerész és Riman Erzsébet fia, Aloysius Francz néven 1811. június 10-én keresztelte Beke Kristóf káplán. 1848-ban 4 forintot adományozott a magyar honvédsereg felfegyverzésére. A Tripammer vaskereskedő családba nősült, Tripammer Rózát vette feleségül. 1866. november 3-án, 55 éves korában szívtágulásban hunyt el Veszprémben. Az 1845-ben létesült Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja. Az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár segédválasztmányának tagja. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskörnek nem tagja.³⁹

FERENCZY (Francz, Franz) György 1847: Ferenczy György (1806–1870), Francz Ádám (1772–1827) veszprémi gyógyszerész és városi polgár fia, édesapja 1827. december 21-én történt halála után, 1827–1870 között Fekete Sas patika tulajdonosa. (A patika a mai Rákóczi utca 8. sz. alatt működött.) 1860-ban polgármesternek választották. 1861-ben Kammerperger Antallal együtt a veszprémi gyógyszerészek közt tartották nyilván. A járási seborvosok tőle szereztek be a szegények számára ingyenes gyógyszereket, amelyeknek árát a vármegye házi pénztára térítette meg számára. Emellett a megyei börtön beteg rabjainak is a Fekete Sasból szereztek be a gyógyszereket. Magánkönyvtára is volt. 1838-ban Franz György néven, Zsoldos Ignác megyei főjegyző gyűjtőívén előfizette Tarczy Lajos professzor Pápan kiadott Természettan c. munkáját. Teréz lányával együtt a Veszprémi Olvasótársaság tagja volt. A Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja (1845), 1846. január 1-i megnyitásától tíz évig igazgatója. A Vastagh György által készített portréja a bank igazgatósági irodáját díszítette.⁴⁰

FERENCZY János 1847: Feltehetőleg azonos nemes Ferenczy János szentgáli református birtokossal, akinek felesége Wurm Mária volt. Eszter lányukat

---

³⁸ MNL VeML IV.1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (rátóti uradalmi ispán), VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 15., HUDI 1994. 18., KATONA 2008. 184.

³⁹ Veszprémi római katolikus születési anyakönyv, 1811. június 10. MNL OL Mikrofilmtár A3728 d., Veszprémi római katolikus halotti anyakönyvek, 310/1866. sz. MNL OL Mikrofilmtár A3733 d., ÉVKÖNYV 1868. 15., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., HUDI 1994. 17.

⁴⁰ MNL VeML IV. 1.b. 2061/1845 (szeptember 6.) közgy. sz., TARCZY 1838. 370., KÉPES NAP-TÁR 1861. 275., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7. FRANCICS 1973. 417., KISS 1989. 261., LICHTNECKERT 1984. 323., HUDI 1987. 466., HUDI 2004. 215., MOLNÁR 2019. 179–180., 233., 239.

1830. március 21-én a megözvegyült Wizner (Wiesner) János vagyonos veszprémi vendégfogadós vette feleségül. Ferenczy János 1848–1849-ben a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja. 1848 júniusában a veszprémi nemzetőrség egyik alhadnagya. Az 1845-ben megalakult és 1846. január 1-én megnyílt Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja. Az 1857. évi városi összeírásban nem fordul elő.⁴¹

FISCHER Károly 1847: Fischer Károly evangélikus vallású cs. kir. nyug. kapitány, veszprémi, 118. házsám alatti lakos. 1853. augusztus 6-án, 56 évesen hunyt el. 1857-ben a városi összeírásban özvegy Fischer Károlyné a 118. számú telken álló 854. számú házban lakott. Özvegy Tallián Pálné sz. szentgyörgyi Horváth Magdolna jó barátságban volt vele, amit az is bizonyít, hogy 1872-ben kelt végrendeletében „Fischer kapitánynőre” 100 osztrák értékű forintot hagyott.⁴²

FODOR János 1847: Fodor János katolikus köznemes, uradalmi tiszt, nemes Fodor János veszprémi lakos fia. Magasabb iskoláit a győri jogakadémián végezte, ahova 1807-be (15 évesen) iratták be. Itt tanult filozófiát 1807–1809 között. 1857-ben veszprémi nyugalmazott uradalmi tiszt, a 634. számú telken épült 576. számú házban lakott. Rokona lehetett nemes Fodor Andrásnak, a zirci apátság tósokberendi tisztartójának, akinek Veszprémben háza, Derecskén birtoka, Ábrahámhegyen szőleje volt. A család birtokában volt 1831-ben 15 magyar és „deák” (latin) könyv is, melyeket a nyilvános árverésen Pál András nemesvámosi és Pap Ignác veszprémi lakos vett meg. Az 1857. évi összeírásban Fodor János néven két veszprémi szabómester neve is olvasható, de ők már az 1842-ben alakult Polgári Kaszinó felé orientálódhattak, ha olvasni szerettek, így igazán nem jöhetnek szóba.⁴³

FODOR László 1842: Fodor László mezőszentgyörgyi református birtokos köznemes, vármegyei tisztségviselő. A népiskolát szülőfalujában végezte, Pápán tanult tovább. Szülei 1829. november 2-án, 11 évesen iratták be a református gimnázium syntaxista veteranus osztályába. 1833-ban írta alá az iskolai

---

⁴¹ Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 4/1830. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731d., MNL VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., EMLÉKKÖNYV 1896. 3., HUDI 2004. 200., 212.

⁴² A veszprémi evangélikus halotti anyakönyv, 21/1853. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731. d., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., VÉGHÉLY 1886. IV. melléklet, XXXI.

⁴³ MNL VeML IV. 1.b. 2689/1847 (november 3.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., JUHÁSZ 2017. 213.

törvényeket. A joggyakorlat, majd ügyvédi vizsga letétele után ügyvédi oklevelet szerzett és Veszprém vármegye szolgálatába állt. 1848-ban járásbeli esküdt, majd július 3-tól a veszprémi alközép járás (lepsényi kerület) szolgabírája. 1849. június 5-én a főispán megerősítette hivatalában. A szabadságharc bukását követően, az 1849 őszén kinevezett új tisztikarnak nem volt a tagja. Hivatali megbízásából eredően részt vett a polgári békés átalakulás biztosításában, a járásbeli nemzetőrség megszervezésében, a honvédek kiállításában. 1849 után a közéletől visszavonult.⁴⁴

FORINTOS János 1842: nemes Forintos János pápai katolikus ügyvéd, nemes Forintos György fia. A Forintos család Zala megyében volt birtokos. 1834-ben említik először a nemesi összeírások Pápán: ekkor ügyvéd és városi (belsővárosi) jegyző, 1837–1838-ban is belsővárosi jegyző, 1840-ben már uradalmi ügyviselő (ügyész), 1846-ban, az utolsó nemesi összeírásban is Pápán lakott. 1847-ben vármegyei táblabíróként említik a források. 1848. június 17-én az országgyűlési követválasztási összeírásban nem szerepel. 1840-ben részt vett a vármegyei közgyűlésen. 1847–1848-ban nemes Balogh Ignác árvái javainak zárgondnoka volt. 1857-ben nem volt háza vagy birtoka Veszprémben. 1834-től, szabályszerű megalakulásától a Pápai Kaszinó jegyzője, 1838-ban a kaszinó választmányi tagja, 1841-ben az egyesület aligazgatója volt. A pápai születésű Voyta Adolf (1834–1923) építész keresztapja, a Pápán feleséget választó dr. Kovács Pál (1808–1886) győri orvos, író, lapszerkesztő komája volt. A Pápai Lapok 1874–1885 között nem említik, elhunyt vagy elköltözött. Könyvszerető ember volt. 1831-ben előfizetett a *Közhasznu esmeretek tára* c. lexikonra, 1847-ben pedig Fényes Elek statisztikus országleírására.⁴⁵

FOSZEK András 1842: Foszek (Fouszek) András veszprémi lakos, adózó, feltehetőleg katolikus vallású. 1838-ban a Sommer Péter hivatásos székesegyházi zenész, karmester vezette magyar formaruhás fúvós zenekar tagja. 1857-ben özvegye a 841. sz. telken épült 52. számú házban lakott.⁴⁶

---

⁴⁴ LICHTNECKERT 2000. 183., HUDI 2004. 210–211., 214., 233., 237–238., KÖBLÖS 2006. 551., 852.

⁴⁵ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., *Közhasznu esmeretek tára*, Első kötet, Pest, 1831. (előfizetők névsora); PL 1874–1885., FÉNYES 1847. 518., BOCSOR 1885. 1., HUDI 1995. 171., HUDI 2001. 27., 58.; 74.; HUDI 2004. 158–159., HUDI 2011. 155., HUDI 2012. 7., 52., BAUER 2021. 188., 203., 218., 233., 247.

⁴⁶ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., M. TÓTH 2016. 32. (A Toszek csalánév-változat feltehetőleg hibás olvasat eredménye.)

FRANCZ Károly 1842: Francz/Franz (később Ferenczy) Károly veszprémi lakos, az 1845-ben megalakult és 1846. január 1-én megnyílt Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja. Ferenczy Károly veszprémi bábosmester 1857-ben a 95. telken lévő 905. helyrajzi számú házban lakott Feltehetőleg azonos azzal a Ferenczy Károllyal, aki Ferentzy (Frantz) György halála (1870) után, 1870–1899 között a Feketes Sas patika tulajdonosa lett. Ferenczy Károly 1897-ben is a kaszinó tagja volt. 1893-ban a városi közgyűlés a millenniumi ünnepélyt előkészítő bizottság tagjává választotta.⁴⁷

FRANCICS Jakab 1842: Francsics (Frantsits) Jakab mérnök, pápai lakos. Polgári származású, mert neve nem olvasható a nemesi összeírásokban. Az Institutum Geometricum mérnökképző intézetben tanult, 1846-ban szerzett mérnöki oklevelet Frantsits Jakab néven. Mérnökhallgató korában Fülöp József Veszprém vármegyei mérnök mellett töltötte a gyakornoki időt, ennek kézzel fogható jele Kiskidegkút puszta (a mai Hidegkút község, akkor a tótvázsonyi határ része) 1844-ben készített kéziratos térképe, melyet a MNL Veszprém Megyei Levéltárában őriznek. 1848-ban Pápán mérnök, a nemzetőrségi összeírás szerint 28, a követválasztási joggal rendelkezők összeírása szerint 26 éves. A május 28-án összeírt nemzetőrség tagja. 1848. január 2-án a Pápai Casino (az úri kaszinó) felvette tagjai sorába. 1857-ben nem fordul elő a veszprémi birtokosok és háztulajdonosok között. 1860-ban a pápai református egyházkerületi főtanoda pénztárának 250 váltóforinttal tartozik, keresetet indítanak ellene. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskörnek nem volt tagja.⁴⁸

FRIDERICHI N. 1847: Friderici Herman cs. kir. kapitány, katolikus, 1847-ben a főispáni adminisztrátor Veszprém vármegye táblabírájává nevezte ki. Később őrnagyként szolgált. 1852. augusztus 11-én hunyt el. 1836-ban vette feleségül gr. Festetich Matildot (1810–1859). 1845 tavaszán ezrede, a báró Kress

---

⁴⁷ MNL VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. Veszprémváros s a millenium. = VFH 12 (1893) 34. sz. (augusztus 12.) [3.], A veszprémi kaszinó. = VFH 17 (1897) 2. sz. (január 9.) [3.], EMLÉKKÖNYV 1896. 5., KISS 1989. 261.

⁴⁸ VeML XV. 11a. T 259 (Kishidegkút puszta térképe), Uo. XV. 14. A veszprémi háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868., FODOR 1955. 164., H. SZABÓ 1994. 95., HUDI 2001. 155., HUDI 2004. 155., HUDI 2008. 82. (kaszinótag lesz), BAUER 2021. 171., 188., 203., 218., 233., 247.

könnyűlovas ezred a Jász-Kun Kerületben állomásozott, tisztársaival együtt május 20-án részt vett a kerület redempciójának 100. éves örömnepén.⁴⁹

FROM János 1847: From (Fromm) János (1795–1887) evangélikus vallású ügyvéd, Palotán (Várpalotán) született, apja From János polgár (civis) volt. Felsőbb tanulmányait a győri jogakadémián végezte, ahova 1817-ben, 21 évesen iratták be. 1817–1818-ban itt végezte a jog második évfolyamát. Az ügyvédi diploma megszerzése után From János a palotai és a nagyvázsonyi Zichy uradalom ügyviselője lett. 1848. június 17-én sikertelenül pályázott a pénzügyminisztériumhoz országos hitelintézeti ügynöki állásra. 1848. augusztus 8-án a Veszprémi Polgári Törvényszék tagjává nevezték ki. Jó barátságban volt Kocsi-Horváth Sámuel első alispánnal és Stojanovits Jánossal, akik feleségükkel együtt 1845. augusztus 10-én született Ilona lányuknak keresztszülei voltak. Felesége, a várpalotai születésű Horváth Rozina 1866. április 10-én 57 évesen hunyt el tüdősorvadásban. Ekkor a veszprémi 89. sz. házban laktak. Fromm a Veszprémi Olvasótársaságnak is tagja volt. Fia gazdasági szakíróként ismert.⁵⁰

FÜLÖP József 1847: Fülöp József katolikus mérnök, 1840-ben Veszprém vármegye második mérnöke. Az Institutum Geometricum mérnökképző intézetben tanult, 1825-ben szerzett mérnöki oklevelet. Balatonfüreden (Zala vm.) az édesapja által épített Fülöp-házhoz (eredetileg postaházhoz) tartozó kertet is bírta. Écsy László fürdőfelügyelő szerint a tihanyi apátsági uradalom 1828-tól adta a használatába. Neve nem fordul elő az 1857. évi veszprémi ház- és birtokösszeírásban. 1861-ben a Veszprém-ben lakó 5 mérnök egyike volt. Magánkönyvtára is volt, hiszen 1847-ben előfizetett Fényes Elek országleírására. 1860-ban 5 osztrák értékű forintot fizetett az MTA székházára, 5 forintot az Akadémia tőkealapjába. 1863-ban a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület tagja lett, a közgyűlés pénztárnoknak választotta meg. 1863-ban a Szabadi utcában lakott. 1874 novemberében Veszprém vármegye megyebizottságának, 1881-ben a Veszprémi Takarékpénztár választmányi tagjának választották. 1882-ben 2 hold 839 négyszögöl szántót adományozott az Alsóvárosi temető rendezésére. 1884. március 13-án, 84 éves korában hunyt el Veszprém-ben, gyermeke nem

---

⁴⁹ MNL VeML IV. 1.a. 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., Uo. 101.b. 1145/1848 (június 17.) sz. i. (állaspályázata), ÖRÖM-ÜNNEP 1845. 91–92., Magyar nemzeti zsebkönyv I. Bp., 1888. 107. (Friderici halála); FAZEKAS 1998. 371., JUHÁSZ 2017. 284.

⁵⁰ A veszprémi evangélikus halotti anyakönyv, 2/1866. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731. d., A veszprémi evangélikus születési anyakönyv, 7/1845. sz. Uo. A2731 d., HUDI 1987. 467., HUDI 2004. 215., 217.

volt. Végrendeletében kisebb összeget hagyott a város szegényeinek segélyezésére, a városi kórházra, a ferences rendre. Rokonsága: a Fodor, a Kun, a Noszlopy és a Szalatkay család gyászolta.⁵¹

FÜLÖP Sándor 1847: 1837-ben és később veszprémi katolikus postamester. 1845-ben a veszprémi állatvásár áthelyezését kérte, mivel a sertés piac a vármegye 1838. évi határozata értelmében a Balogh-tóra vezető, Postaház melletti utca közelében volt. 1848-ban a magyar honvédség felszerelésére 5 forintot adományozott. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. 1853-ban postamesterként adományokat gyűjtött Ferdinánd Miksa főherceg felhívására építendő bécsi katolikus emléktemplomra, s maga is 2 forintot adott e célra. 1857-ben is veszprémi postamester, a Vásártéren, a 463. sz. telken épült 1175. számú házban lakott. Nem nősült meg. Agglegényként hunyt el Veszprémben 1858. február 28-án, 74 éves korában, gutaütésben (apoplexis). 1858. március 2-án Oszterhueber Ferenc kanonok, c. nagyprépost temette.⁵²

GAÁL Lajos 1847: Gaál (Gál) Lajos (1818–1891) ügyvéd, Gaál Lajos szentgáli református lelkész (1792–1866) fia, Gaál Péter (1823–1903) ügyvéd, Hunkár Antal országgyűlési követ titkárának a bátyja. Szentantalfán született 1818. június 25-én „estve” hét órakor Gaál Lajos prédikátor és nemes Somody Zsuzsanna szülőktől. Kőműves János monoszlói prédikátor keresztelte. Himlő ellen Horváth György, Zala vármegyei seborvos (chirurgus) oltotta be. Tótvázsonyban élő szülei Imre öccsével együtt 1829. április 27-én iratták be a pápai kollégiumba; a 9 éves Imre a declinista, a 11 éves Lajos a grammatista osztályba került. 1834-ben írta alá a törvényeket, ekkor került be a deákok közé. Ezután a pozsonyi jogakadémián tanult, majd 1838-ban – 21 évesen – visszatért Pápára, ekkor újra aláírta a törvényeket. Az ügyvédi diploma megszerzése után

---

⁵¹ MNL VeML 2710/1840. (október 12.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., Veszprém megye bizottmányának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., A veszprémi takarékpénztár... = PL 8 (1881) 12. sz. (március 13.) 47., Veszprémváros közléte 1882-ben. = VHF 2 (1882) 52. sz. (december 30.) [2.], Gyászhir. = VFH 4 (1884) 11. sz. (március 15.), FÉNYES 1847. 518., KÉPES NAPTÁR 1861. 275., KÖRÖSY 1863. 26., 28., FODOR 1955. 164., KATONA 2008. 133., HUDI 2022. 235.

⁵² MNL MOL Mikrofilmtár A 3733. d. Veszprémi római katolikus halotti anyakönyv, 60/1858. sz., Uo. VemL IV. 1.b. 1066/1837. (június 15.) közgy. sz. irat., Uo. 2812/1845 (november 3.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. – XI. Jegyzéke azon önkényes adományokra... = Budapesti Hirlap 1853 (284. sz. (december 3.) 1590. Hivatalos függelék.

vármegyei szolgálatba lépett. 1843-ban Veszprém vármegye második alügyésze lett, 1847-ben újraválasztották. 1848–1849-ben is másodalügyész. A tótvázsonyi Oroszy Esztert vette feleségül. 1857-ben Sándor nevű fiúk négy hetesen, Izabella lányuk három évesen hunyt el. Élete végén a Virág u. 97–98. számú házban laktak. 1891. június 26-án 73 évesen Veszprémben hunyt el aggkori elgyengülésben és „szívhűdésben”. Házasságukból több gyermek született: István (1852. július 1.), Etelka (1855. november 24. – 3 naponan meghalt), Sándor (1857. január 14., február 14-én elhunyt), egy kereszteleetlen fiú (1858. április 6., születés után rövidesen elhunyt), Kornélia (1862. április 20.). Izabella 1857. március 1-én három évesen hunyt el. 1860-ban a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja lett 100 osztrák értékű forinttal. Ugyanebben az évben 5 osztrák értékű forintot fizetett az MTA székházára, másik 5 forintot az Akadémia tőkealapjába. 1874-ben Veszprém vármegye törvényhatósági bizottságának tagjává választották. 1885-ben a legtöbb állami egyenesadót fizetők között találjuk, ezen a listán a megyebizottmány póttagja volt.⁵³

GALAMB Péter 1842: Galamb Péter veszprémi magyar szabó mester. 1849-ben Zsófi nevű szolgálója önként jelentkezett a honvéd hadseregbe. 1849-ben nem említik a veszprémi népösszeírásban. 1850-ben az 1. polétában (adókerületben) lévő 75. házban lakott. 1857-ben nem szerepelt a veszprémi ház- és ingatlanbirtokosok között.⁵⁴

GERMANECZ Gábor 1842: Gramanecz (Germanetz, Grmanecz) Gábor (1814–1858) Veszprém vármegye aladószedője. Veszprémi okleveles ügyvéd, bozsoki (balatonbozsoki) katolikus birtokos, a 130 holdas kisbozsoki pusztá bérelője. A család Nyitra vármegyei armális nemes családból származik, amely eredetileg Csitáron szerzett birtokot. A Gramanecz alias Csitári névhasználat a

---

⁵³ Szentantalfai református születési anyakönyv, 1818. június 25. MNL MOL Mikrofilmtár A1648. d., VREI Születési anyakönyvek, 1852. július 1., 1855. november 24., 1857. január 14., 1858. április 6., 1862. április 20., halotti anyakönyvek, 1855. december 27., 1857. február 14. (Sándor halála), 1857. március 1. (Izabella halála), 1858. április 6., 1891. június 26., MNL VeML 2957/1843. (október 17.) közgy. sz. 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., 2710/1840. (október 12.) közgy. sz., VRE Halotti anyakönyvek, 1855. december 27., 1858. április 6., 29/1891. sz., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., Veszprém megye bizottmányának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., Veszprém megye legtöbb államadót fizető bizottsági tagjainak véglegesen megállapított névsora az 1885-ik évre. = PL 11 (1884) 51. sz. (december 21.) 213–214., KÖRÖSY 1863. 20., HUDI 2004. 171., 181., 209., KÖBLÖS 2006. 548., 853., 869.

⁵⁴ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. HUDI 2001a. 237.

korábbi birtokra utal. (A Csitáry előnév használatát 1940-ben engedélyezte a belügyminiszter Csitári G. Emil székesfehérvári polgármesternek, hősünk unokájának.) Grmanecz István, Grmanecz Gábor nagyapja a feleségével, Vigyázó Magdolnával 1765 körül telepedett le Bozsokon. Leszármazottjai mindnyájan képzett emberek voltak. Unokája, Grmanecz Gábor a gimnázium elvégzése után jogot tanult. 1837. március 10-én Pesten szerzett ügyvédi oklevelet, amelyet Veszprém vármegye 1837. június 19-i közgyűlésén hirdettek ki. Fiatalon vármegyei szolgálatba lépett. 1834-től vármegyei aljegyző, 1837-ben Veszprém vármegye becsületbeli alügyésze, 1840-től aladószedője. 1848. június 26-án nemzetőrségi őrmesterként panaszt tesz Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmányának a nemzetőrségi szolgálatot tenni vonakodók ellen. Az 1848. június 28-i enyingi országgyűlési választókerület választmányának jegyzője volt. 1848. szeptember 5-én eddig viselt vármegyei hivatalairól bizonyáglevelet kért és kapott, nyilván az volt a szándéka, hogy elköltözik. 1848. szeptember 6-án az országos Nemzetőrségi Tanács elrendelte, hogy Grmanecz Gábor volt nemzetőr-főhadnagy hatalmaskodási ügyét a vármegyei büntetőtörvényszékre tegyék át. Az ügy végkimeneteléről nincs tudomásunk. – 1841-ben vette feleségül Lasits Annát, egy jómódú székesfehérvári polgár lányát, akivel bozsoki birtokukon éltek. 1841–1842-ben Veszprém vármegye aladószedőjeként nem rendes, hanem ún. „olvasó tagja” tagja volt a Fehér Megyei Olvasó Társaságnak. Grmanecz Gábor dzsentrí életmódot folytatott, mulatozott és kártyázott, emiatt adósságokba keveredett. Özvegye gyermekeivel Székesfehérvárra költözött, fiai (Kálmán, Dezső, Zoltán, Emil) pályája itt teljesedett ki. Leszármazottai fontos szerepet játszottak Székesfehérvár és Fejér vármegye társadalmi, politikai, kulturális életében. – Fia, Kálmán Bozsokon született 1842. június 18-án, gyógyszerész oklevelet szerzett, de újságíró, a Székesfehérvár c. lap segédszerkesztője lett. Csitári Kálmán néven írt, 1874-ben megalapította Székesfehérvár és Vidéke hírlapot, a vidék legelső és legelterjedtebb hírlapját. A Veszprémi Független Hírlap is az ő nyomdájában készült. 1882. június 27-én Hévízen, a fürdőn hunyt el, Székesfehérvárott temették el.⁵⁵

---

⁵⁵ MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 15.) közgy. sz. irat. MNL VeML IV. 1.a. 2001/1837. (szeptember 28.) közgy. sz., Uo. IV.101.a. 1201/1848 (június 26.) jkv. sz., Uo. 101.b. 2010/1848. (szeptember 5.) sz. (szolgálati bizonyítványa), Uo. 101.b. 2025/1848 (szeptember 11.) sz. (büntetőügye), Csitári Gramanetz Kálmán. = VFH 2 (1882) 26. sz. (július 1.) 2., BAÁN 1942., TAKÁTS-VÁRNAI 1980. 15., 19., 25., FRIGYIK 1989., LICHTNECKERT 2000. 182., CSITÁRY G. 2013.

GERTNER Mihály 1842, 1847: veszprémi római katolikus adózó polgár, gazdag asztalos. 1849-ben az első poléta 49. sorszámú, 8000 pengőforintot érő házában lakott feleségével, egy gyermekével, egy segédjével és két inasával, egy nőcselédjével, mindnyájan katolikusok voltak. 1857-ben neve nem található a veszprémi ház- és földtulajdonosok között.⁵⁶

GLAZER Leopold 1847: Glaser Lipót / Leopold katolikus vendéglős; 1824-től Balatonfüreden a fürdőtelepen lévő Nagyvendéglőt, 1836-tól az Arács határához tartozó Esterházy-féle vendéglőt és szállodát bérelte. Az összeírások szerint Veszprémben nem volt háza vagy birtoka. 1849-ben vagy azután. 1856. július 27-én 75 évesen hunyt el a fürdőtelepen. 1852. május 14-én elhunyt feleségével együtt az arácsi ótetetőben nyugszik.⁵⁷

GÖNDÖCZ Antal 1847: Nemes Göndöcs (Göndöcz) Antal veszprémi lakos, katolikus kereskedő, városi tanácsos volt. 1857-ben is kereskedő, a 469. telken épült 1184. számú házban lakott. 1865. január 24-én Francsics Károly borbélymester végrendeletének felkért tanúja. 1866. március 3-án, 60 évesen tüdővészben hunyt el. (Nevét halálakor Gondocs változatban anyakönyvezték.)⁵⁸

GYÖRÖCSKEY György 1847: Joannovits (Györöcskey) György (1815–1876), görög nem egyesült (ortodox) vallású veszprémi lakos, nemes, ügyvéd. [Édesapja, Joanovits /Jovanovits György veszprémi kereskedő 1825-ben kapott nemességet (címereslevelet), 1845-ben nevét Györöcskey-re változtatta. 1837. november 30-án hunyt el Veszprémben. Az alsóvárosi temető 595. parcellájában nyugszik. Sírköve nincs meg. Felesége, Ekaterina 1841-ben halt meg, melléje temették. Hét gyermekük született.] 1842. szeptember 11-én, 28 éves nőtlen volt, amikor feleségül vette Rohonczy Mária 24 éves katolikus hajadont (aki 1885-ben hunyt el). Házassági tanúi Kun József és Huszár Pongrác voltak. Házasságukból született 1855-ben a katolikusnak keresztelt György fiuk, aki 1909-ben halt meg. Györöcskey Györgyöt 1845 januárjában a főispán Veszprém vármegye levéltárának lajstromozójává nevezte ki. Az 1847. évi nyári tisztújító

---

⁵⁶ MNL VeML V. 102.h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása., Uo. XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

⁵⁷ MNL VeML V. 102.h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása. Uo. V. 142. Veszprém 1850. évi adóösszeírása., Uo. XV. 14. Veszprémi háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke. Paloznaki római katolikus halotti anyakönyv, 10/1856. sz., KATONA 2008. 42., 129., 145. (Écsy feljegyzése Glaserné 1852. május 14-i haláláról), 129., HUDI 2022. 227.

⁵⁸ MNL VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., A veszprémi római katolikus halotti anyakönyvek, 74/1866. sz. MNL OL Mikrofilmtár A3733 d., FRANCSICS 1973. 446., FEKETE 2020. 118.

közgyűlésén megerősítették hivatalában, egyúttal a főispáni adminisztrátor Veszprém vármegyei táblabírónak nevezte ki. 1848–1849-ben is vármegyei lajstromozó. 1848-ban 5 forintot adományozott a magyar honvédsereg felfegyverzésére. 1848. december 13-án Hunkár Antal főispán a sajtóvétségeket elbíráló veszprémi törvényszék tagjává nevezte ki. 1849-ben az első polétában (adókerületben) lévő 61. számú házban lakott, nevét Györötskeynek írták, megyei tisztviselőnek nevezték. 1845-ben feleségével együtt a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja; az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. Síremlékük a veszprémi Alsóvárosi temetőben található.⁵⁹

HAFNER Mihály 1842, 1847: Hafner Mihály veszprémi lakos, római katolikus kereskedő. 1849-ben az első adókerületben (polétában) a 75. számú házban lakott feleségével, egy gyermekével egy segédjével, két inasával és egy női cselédjével. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskörnek nem volt a tagja.⁶⁰

HALÁSZ Sámuel 1847: dabasi Halász Sámuel református szilasbalhási közbirtokos, Veszprém vármegye táblabírája. Nem a győri vagy pozsonyi jogakadémián tanult. 1814-től 1862-ig a Mezőföldi Református Egyházmegye segédgondnoka volt. Betegsége és öregsége miatt 1856-tól haláláig veje, dabasi Halász Lázár helyettesítette. 1862. júniusában hunyt el, június 26-án temették. (Az egyházközség anyakönyveinek II. világháború alatti elpusztulása miatt halálának pontos dátumát nem ismerjük.) 1831-ben a járvány megfékezésére felállított Veszprém vármegyei kolerabizottság tagja. 1834-ben a balhási nemes közbirtokosok egyike. Felkészültségét jelzi, hogy 1839-ben az országgyűlési követi utasítást kidolgozó vármegyei deputáció tagja volt. Gondviselőként segítette az abai (Fejér vm.) születésű árván maradt református Zámbó János és Zámbó István pápai tanulmányait az 1830–1840-es években. A szilasbalhási gyülekezet részére számos alapítványt tett. A Dunántúli Református Egyházkerület megbízásából haláláig a Kenessey-Szondy Alapítvány „szegények gyámolítására rendelt ágának” kezelője volt. Nemcsak magánkönyvtárát gyarapí-

---

⁵⁹ MNL MOL 3732 d. Veszprémi római katolikus házassági anyakönyv, 1842. szeptember 11., MNL VeML IV.1.b. 4/1845 (január 13.) közgy. sz. (lajstromozói kinevezése), Uo. VeML IV. 101.a. 1606/1837 (július 19.) közgy. sz., EMLÉKKÖNYV 1896. 7., KEMPELEN IV. 1912. 413., HUDI 1994. 17., HUDI 2004. 172., 185., 199., 207., 211., 214–215., 218., 231., 240., HUDI 2006. 47.

⁶⁰ VeML V. 102.h. Összeírások. Veszprém városi népösszeírás, 1849. ÉVKÖNYV 1868. 15., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7.

totta, hanem az olvasóközönség szervezéséből is kivette részét. 1838-ban Tarczy Lajos professzor Pápán kiadott *Természettan* c. művéhez Szilasbalháson előfizetőket gyűjtött: itt összesen 32 példányban rendelték meg; saját maga címén 6 példányt, Gyula fiának egy példányt. 1847-ben veszprémi táblabíróként előfizetőket gyűjtött Fényes Elek országleíró munkájára, melyet maga és Gyula fia számára is megrendelt egy-egy példányban. Szűts Ágnessel kötött házasságából 1832. július 9-én született Gyula fia pápai diákként 1848 júniusában önkéntesen beállt a Pesten alakuló 2. honvédszászlóaljba és végig küzdötte a szabadságharcot. A volt honvédszászadost 1852-ben büntetésből besorozták a császári 19. gyalogezredbe, amelyben alhadnagyi rendfokozatot ért el, de 1857-ben kilépett a hadseregből.⁶¹

HALMAN Antal 1847: Halman (Hallmann, Hálmán) Antal veszprémi püspöki uradalom prefektusa. Zámolyon (Győrzámolyon) született, ahol apja, Halman Ferenc katolikus vallású, adózó státuszú falusi kocsmáros (caupo) volt. Felsőbb tanulmányait Győrben végezte. 1837-ben 17 évesen iratták be a jogakadémiába, ahol 1837–1839 között a filozófiai, 1839–1841 között jogi kurzust végezte el. 1847-ben a főispáni adminisztrátor Veszprém vármegye táblabírájának nevezte ki. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1847-ben Halász Sámuel veszprémi táblabíró gyűjtőívén püspöki jószágfelügyelőként előfizetett Fényes Elek országleíró munkájára.⁶²

HARDY Ferenc 1847: Hardy (Hardi) Ferenc veszprémi lakos, református ügyvéd. Nemes Hardy Ferenc közbirtokos és Rák Mária házasságából Balatonszőlősen született 1821. július végén, 28-án keresztelte Gondol Dániel református lelkész, aki több gazdával együtt a keresztapaságot is vállalta. 8 éves korától a deklinista osztályba kerülve a pápai református gimnáziumban tanult. 1837-ben (17 évesen) írta alá a törvényeket, ekkor vették be a deákok közé. A gimnázium befejezése után itt végezte akadémiai tanulmányait, jogot is tanult. A joggyakorlat és ügyvédi vizsga letétele után ügyvédi oklevelet szerzett. 1848-ban Veszprém vármegye becsületbeli alügyésze, 1848. július 3-tól a devecseri járás esküdtje, 1848–1849-ben a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány

---

⁶¹ MNL VeML IV. 1.a. 688/1839 (május 1.) közgy. sz., Gyászhirek. = PEIL 5 (1862) 30. sz. (július 27.) 977–978., FÉNYES 1847. 519., NÉVTÁR 1851. 20–21., SZIKSZAI 1862. 144., DÁVID 1984. 295., KÖBLÖS 2006. 842., 878., BONA 2009. 297–298., HUDI 2004. 153–154., JUHÁSZ 2017. 626.

⁶² MNL VeML IV. 1.a. 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., FÉNYES 1847. 519., HUDI 2006. 48., NOVÁK 2007. 545., JUHÁSZ 2017. 468.

tagja. Szépen induló pályáját a pestisjárvány törte derékba. 1849. január 29-én, 29 évesen a feketehimlő áldozata lett.⁶³

HAVLICSEK Ferenc 1847: Havlicsek Ferenc (1797–1876) zenész, katolikus zeneszerző, 1824-ben a veszprémi fegyveres polgárság zenakarának vadászkiértöse. A székesegyházi zenekar 1831–1843 között a templomi szertartások keretében 12 művét előadta, ezek kottája nem maradt fenn. Több Rossini-művet is átdolgozott. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.⁶⁴

HEIZLER Károly 1847: Haiszler Károly (Veszprém, 1803. október 14. – Veszprém, 1860. július 8.) orvos, Haiszler (Heizler) György (1761–1841) neves veszprémi orvos és Hollán Johanna fia. 1833-ban Bécsben szerzett orvosi diplomát. 1837–1841 között a városi kórház főigazgatója, 1840-től Veszprém vármegye tiszteletbeli orvosa. Kiváló gyakorló orvos volt, több epeműtétet végzett. 1841–1844 között a Veszprémi Olvasótársaság tagja volt.⁶⁵

HERDLICZKA Károly 1847: Herdliczka Károly az osztrák császárság 1847. évi katonai schematismusában, az 1849. és 1850. évi Veszprémrém városi összeírásban nem található. 1857-ben nem szerepel a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskörnek nem volt tagja.⁶⁶

HERING Ignác 1847: Héring (Hering, Heringh) Ignác római katolikus ügyvéd. Pápan született Hering József és Toppelhoffer Barbara házasságából, 1798. január 27-én keresztelték. Keresztszülei Makay Antal egri kanonok és özvegy Horvátné sz. Tersánszki Júlianna voltak. Ügyvédi oklevelet szerzett. 1837-ben a palotai Zichy-uradalom, majd a lovasberényi (Fejér vm.) uradalom ügyvédje. 1843-ban Veszprém vármegyei táblabírónak nevezték ki. 1846-ban Heringh Ignác [uradalmi] ügyész Fehérváron (Székesfehérváron) lakott, a pápai felső járásban, Vanyola község melletti Szalmavár pusztán volt birtoka. Háza Fehérváron a Megyeház téren állt. Ekkor két fiúgyermekét írták össze: Ignác 15, Móric 11 éves volt. 1847–1848-ban több alkalommal részt vett a Veszprém

---

⁶³ MNL MOL Mikrofilmtár A1576 d., balatonszőlősi református keresztelési anyakönyv, 1821. 23. p., MNL VeML IV.101.a. 1978/1848 (szeptember 4.) jkv. sz., VREI Halotti anyakönyv, 1849. január 29. (a temetés dátuma), HUDI 2004. 185.

⁶⁴ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., M. TÓTH 95.

⁶⁵ VRPI Veszprémi katolikus születési anyakönyv, 1803. október 1., M. TÓTH 1998. 77–78., HUDI 2022. 393–394.

⁶⁶ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 16.

vármegyei nemesi közgyűléseken, 1848. május 1-én a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja lett, de nem járt el annak üléseire. 1848 tavaszán is a lovasberényi (Fejér vm.) uradalom ügyésze volt, részt vett a Fejér vármegyei üléseken, de az állandó bizottság által felállított különféle szakbizottságokba nem választották be. 1849. július–október hónapokban Fejér vármegyei cs. kir polgári biztossá nevezték ki, kiszolgálta az osztrák császári megszálló alakulatokat. Része volt abban, hogy a székesfehérvári felkelőket bíróság elé állították és 1849. július 14-én Pesten kivégezték. 1849. október 20-án, 52 éves korában tüdőszélhűdésben hunyt el, a fehérvári székesegyház kriptájába temették. Utóda királyi biztosi székben Horváth Mihály ügyvéd lett. – 1841–1842-ben a Fejér Megyei Olvasótársaság tagja, 1842–1846 között a székesfehérvári nemesi kaszinó tagja, egyúttal választmányának is tagja volt. 1831-ben előfizetett a *Közhasznu esmeretek tára* c. lexikon első kötetére.⁶⁷

HOFMAN István 1842, 1847: Hofman (Hofmann) István polgári származású katolikus uradalmi tiszt. 1837-ben Lepsényben volt uradalmi tisztartó. 1848 tavaszától a lepsényi nemzetőrség kapitánya, a kapitányság Lepsény és Mezőszentgyörgy nemzetőreiből állt. 1847. november 18-án, 48 évesen újra nősült Székesfehérváron: Fekete Katalin 37 éves özvegyasszonyt vette feleségül. Házassági tanúi: tekintetes Csap József, tekintetes Koller János. Talán Hofman (Hoffmann) József veszprémi órásmester rokona lehetett, aki a 8. polétában (adókerületben) a 896. házsámú házban lakott családjával. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskörnek nem tagja. Feltehetően ő az a Hoffmann István, aki 1831-ben (lakóhely megjelölése nélkül) 2 példányban előfizette a *Közhasznu esmeretek tára* c. korszerű lexikon első kötetét.⁶⁸

---

⁶⁷ MNL MOL Mikrofilmtár A3672 d. Pápa város római katolikus születési anyakönyve, 1797. január 27., Uo. Ao572 d. Székesfehérvári belvárosi római katolikus halotti anyakönyv, 1849. október 20. – MNL VeML IV. 1.a. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (palotai uradalmi ügyvéd), Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., MNL VeML IV.1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. irat. Uo. IV. 1.a. 2947/1843. (október 17.) közgy. sz., *Közhasznu esmeretek tára*. Első kötet, Pest, 1831. (előfizetők névsora), ILA–KOVACSICS 1964. 358., FARKAS 2000. 143., MURÁNYI 1993. 92., 99., ERDŐS 1998. 227–228., 251., 264–265., 270., 272., 279–2801., 287–288., HUDI 2004. 172., 184–185., 199., HUDI 2006. 48.

⁶⁸ MNL MOL Mikrofilmtár A3641 d., Lepsényi római katolikus házassági anyakönyv, 1/1847. sz., MNL VeML IV. 101.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (lepsényi tisztartó), Uo. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848., Uo. V.102.h. Összeírások. Veszprém város 1849. évi népösszeírása., Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., *Korszerű esmeretek tára*. Első kötet. Pest, 1831. (előfizetők névsora), ÉVKÖNYV 1868. 16.

HOLLÓSY János 1847: Hollósy János (1) 1848 végén arra hivatkozva, hogy mintegy 30 évig vármegyei útibiztos és vármegyei írnok, fiát, aki Szege-den tanult a főiskolán, honvédtisztként alkalmazták az újoncknál.⁶⁹ 1846/47. tanévben szilasbalhási Hollósy János fia (???) a pápai református gimnázium III. osztályos tanulója volt. Szilasbalháson lakott, a Külsősomogyi Református Egyházmegye tanácsbírája volt. 1864-ben csődeljárás alatt állt, a pápai főiskolai pénztárnak 2600 ezüstforinttal tartozott. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társas-körnek nem tagja.⁷⁰

HORVÁTH Mihály 1842: Horváth Mihály veszprémi lakos, iparos, adózó. 1857-ben két ilyen nevű személy élt Veszprémben: Horváth Mihály szabómes-ter a 19. sz. telken épült 22. számú házban; Horváth Mihály fazekas a 1763. sz. telken épült 1072. sz. házban lakott. Közülük leginkább a belváros szívében lakó első szabómester jöhet szóba. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskörnek nem volt ilyen nevű tagja. 1874 novemberben Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága tagjának választották.⁷¹

HUNKÁR Sándor 1847: Hunkár Mihály Hunkár Antal (1783–1862) or-szággyűlési követ, 1848–1849. évi főispán és kormánybiztos unokaöccse, szol-gyagyi (Veszprém vm.) katolikus birtokos. 1847-ben a főispáni adminisztrá-tor Veszprém vármegyei táblabírónak nevezi ki. 1860-ban szolgagyői birtokos-ként a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja 100 osztrák ér-tékű forinttal. 1863-ban az egyesület választmányának tagja, 1866-ban az egye-sület állattenyésztési szakosztályának elnöke. 1874 novemberében Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága közgyűlésének tágjává választották.⁷²

JÁDY Károly 1842: Jádi (Jády) Károly veszprémi református seborvos. Jádi Ádám és Ekk Erzsébet házasságából született, 1819. szeptember 11-én ke-resztelték. 1842. december 20-án, 23 évesen „gégeszáradásban” hunyt el. Szabó Esztert vette feleségül, akitől 1841. november 16-án ikreik születtek: Emília és

---

⁶⁹ MNL VeML IV.101.b. 3022/1848 (december 30.) sz.

⁷⁰ DREL I.1.a. 191/1864. (szeptember 19–21.) losonci közgy. jkv. sz., DOBOS 1862. 35., ÉV-KÖNYV 1868. 16., DOMINKOVITS 1991. 7., 15.

⁷¹ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Veszprém megye bizottmá-nyának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., ÉVKÖNYV 1868. 16.

⁷² A megyei gazdasági egyesület. = Veszprém 1 (1866) 20. sz. (november 18.) 153–156., Veszprém megye bizottmányának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., MNL VeML IV. 1.a. 1066/1847. (július 12.) közgy. sz., KÖ-RÖSY 1863. 20., 29., HUDI 2006. 48.

Karolina. Komasági viszonyban volt Kocsi-Horváth Sámuel alispánnal, Zsoldos János ügyvéddel, Vásonyi István könyvkötővel, Joannovits György kereskedővel és Pongrácz János seborvossal. Emília lányuk 1843. május 31-én, másfél évesen kelevényben elhunyt. Özvegye, Szabó Eszter 1846. március 10-én Valentin József sebészgyakornokhoz ment férjhez.⁷³

JÁRDÁNHÁZI Dienes 1847: Járdánházy Dénes csetényi református lelkész volt. Hasonló nevű fia Pápán tanult, az 1843/44. tanévben 16 évesen írta alá a törvényeket. Apjával ellentétben világi pályát választott: mérnöknek tanult. 1860-ban szentgyörgyvölgyi (Zala vm.) mérnökként támogatta a szerencsétlenül járt nemesoroszi gyülekezet lelkészét és tanítóját. 1857-ben Járdánházi Dénes nem szerepel a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok között. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskörnek nem volt ilyen nevű tagja.⁷⁴

JOANNOVICS György 1842, 1847; Joannovics (Győröcskey) György veszprémi nemes ügyvéd. 1825. március 8-án kapott nemesi címereslevelet. Nevét 1845. október 2-án királyi engedéllyel győröcskei Győröcskey Györgyre változtatta. 1848-ban 5 forintot adományozott a magyar honvédsereg fölszerelésére. 1857-ben Győröcskey György birtokos a 785. számú telken épült 61. sz. egyemeletes házban lakott. 1881-ben a 105 tagból álló veszprémi Nemzeti Kaszinó aljegyzője volt. A család néhány irata, fényképe a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményében található.⁷⁵

KAMMERSPERGER Antal 1847: Kammersperger (Kammersberger) Antal veszprémi katolikus gyógyszerész. 1848. május 1-től a Veszprém Vármegei Állandó Bizottság tagja, néhány hónapig részt vett a gyűléseken. 1857-ben nem szerepel a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1861-ben Ferenczy Györggyel együtt a veszprémi gyógyszerészek közt tartották nyilván. – A Veszprémi Olvasótársaság (1841–1844) tagja, 1841–1842 között

---

⁷³ VREI Születési anyakönyv, 1819. szeptember 11., 1841. november 16.; Veszprémi református halotti anyakönyv, 1842. december 20., 1843. január 14. (Ekkor „elszáradásban” halt meg egy év két hónapos Emília lányuk.). Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 2/1846. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731 d.

⁷⁴ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., VREI Születési anyakönyvek, 1819. szeptember 11., 1841. november 16., halotti anyakönyvek, 1842. december 20., os: A szerencsétlen nemes-oroszi... = Dunántúli Protestáns Lap 3 (1860) 52. sz. (december 30.) 1706., ÉVKÖNYV 1868. 16.

⁷⁵ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. irat. Veszprémváros 1881-ben. = VFH 1 (1881) 14. sz. (december 31.) [1–2.], KEMPELEN IV. 1912. 413., HUDÍ 1994. 17., TÓTH G. – SCHLEICHER 2003. 74.

pénztárosa volt. 1845 nyarán 1 forinttal támogatta Reguly Antal oroszországi néprajzi-nyelvészeti kutatóútját. Ugyanebben az évben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. 1858-ban a Szent István Társulat tagja. 1860-ban 20 osztrák értékű forintot adott az MTA székházára. 1861-ben a Veszprémi Takarékpénztár másodelnöke volt. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskörnek nem volt a tagja.⁷⁶

KASSICS Béla 1847; Kassics Béla veszprémi lakos, katolikus. Nem a győri és pozsonyi jogakadémián nem tanult. 1847-ben Marich István Dávid főispáni adminisztrátor Veszprém vármegyei becsületbeli jegyzőnek nevezte ki. 1848-ban 5 forintot ajándékozott a honvédség felszerelésére. 1848-ban vármegyei aljegyző, 1849-ben Fiáth Ferenc cs. kir. biztos titkára, az 1850-es években a megyefőnök titkára. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában (véltetőleg a vármegyeházán lakott). 1864–1867 között a Magyar Királyi Helytartótanács alkalmazottja titkári beosztásban, 1868–1870 között a belügyminisztériumban miniszteri titkár, 1871–1873 között a miniszterelnökség munkatársa. 1882-ben nyug. miniszteri titkár, feleségével, Kun Antóniával a budai várban, a Fortuna utca 13. sz. alatt laktak. Kölcsönügyleteik és tartozásaik arra utalnak, hogy társadalmi státuszok fenntartása miatt anyagi nehézségek között éltek. Kassics 70 évesen, 1892. decemberében Budapesten hunyt el, özvegye ezt követően állami ellátásban részesült. Kassics 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja volt.⁷⁷

KASZÁS Zsigmond 1842: nemzetes és vitézlő Kaszás Zsigmond a Veszprém vármegyei katonaság (a pandúrok) hadnagya, veszprémi lakos, református nemes. Nemes Kaszás Zsigmond Beretzki Júliannát vette feleségül, házasságukból több gyermek született: Ida (1839. január 11.), Dienes / Dénes (1840. július 7.), Zsigmond (1842. szeptember 2.). Második feleségétől, Trsztzenszki

---

⁷⁶ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., Adakozások. = Budapesti Híradó 1845 (231. sz. (augusztus 12.) 101., NÉVKÖNYV 1858. 152., KÉPES NAPTÁR 1861. 275., ÉVKÖNYV 1868. 16., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., HUDI 1987. 465–466., HUDI 2004. 200., 209–210., 216.

⁷⁷ MNL VeML IV. 1.a. 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., KFL Körlevelek, 1864–1866.; SzPL I. 1.d. Püspöki körlevelek, 1867., BFL VII. 200.a. Ökröss Bálint közjegyző iratai, 1199/1882. sz. Kassics Béla és felesége engedményi nyilatkozata a Kölbl József ékszerésztől felvett kölcsönből hátralévő 300 o. é. forint adósság törlesztéséről. Budapest, 1882. szeptember 16. – Pesther Lloyd-Kalender für das Jahr 1865. Pest, 1864. 11., Halálozások. = Vasárnapi Ujság 39 (1892) 51. sz. (december 18.) 875., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., FRANCSICS 1973. 422., SZÉKELY 1980. 44., 91., HUDI 1984. 472., HUDI 1987. 17.

Alojziától született Móric (1844. szeptember 10.) 1841-ben házassági tanú egy evangélikus esküvőn. Kaszás Zsigmond pandúr főhadnagy 1849-ben a második polétába (adókerületben) lévő 85. számú házban lakott feleségével, három gyermekével és két cselédjével. 1857-ben a háztulajdonosok és birtokosok összeírásában neve nem olvasható.⁷⁸

KENESSEY Antal 1847: Kenessey Antal (1803–1879) Veszprém vármegyei református tisztségviselő, járási szolgabíró, szilasbalhási (Veszprém vm.) református birtokos köznemes. Küngösön született, édesapja Kenessey Antal Veszprém vármegye assessora (törvényszéki ülnöke) volt, de korán (1821 előtt) elhunyt, ezért Kenessey Imre lett a gondviselője. 1817. november 10-én a Pápai Református Kollégiumban kezdte gimnáziumi tanulmányait az orator veteranus osztályban. Felsőbb iskoláit a győri jogakadémián végezte, ahova 1821-ben (20 évesen) iratták be a jogi kurzusra. 1831-ben a főispán Veszprém vármegye táblabírájának nevezte ki. 1737-ben járási alszolgabíró, 1843-ban vármegyei főadószedő volt. Felkészültségét jelzi, hogy 1839-ben az országgyűlési követi utasítást kidolgozó vármegyei deputáció tagjának nevezték ki. 1858-ban a veszprémi büntetőtörvényszék, 1859-ben az úrbéri törvényszék elnöke. Ekkor Csapó Annával (1812–1876) kötött házasságából Balháson született 22 éves Anna lányuk Bognár Géza nőtlen enyingi születésű evangélikus vallású törvényszéki segédhez ment férjhez. Két fia, Móric (1837–1918) és Miklós (1850–1925) is Veszprém vármegyei tisztségviselő lett. Neve nem olvasható a háztulajdonosok és birtokosok 1857. évi veszprémi összeírásban. 1860-ban 5 osztrák forint 25 krajcárt adott az MTA székházára, ugyanannyit az Akadémia tőkealapjába.⁷⁹

KENESSEY György 1842: Kenessey György Veszprém vármegyei tisztségviselő, járási esküdt, szilasbalhási birtokos köznemes. Szilasbalháson született 1803 körül. A Pápai Református Kollégiumban tanult. 1819-ben pápai tanuló korában köszöntő verset írt Mándi Márton István pápai református kollégiumi

---

⁷⁸ VREI Születési anyakönyv, 1839. januárt 11., 1840. július 7., 1842. szeptember 2. – Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 5/1841. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731 d.; VeML V. 14. Veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírása, 1857., Uo. V. 102.h. Összeírások. Veszprém város 1849. évi népösszeírása.

⁷⁹ MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (szilasbalhási birtokos), MNL VeML IV.1.a. 688/1839 (május 1.) közgy. sz., MNL VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Veszprémi evangélikus házassági anyakönyvek, 2/1858. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731 d., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., KALENDÁRIOM 1859., HUDI 2004. 153–154., HUDI 2006. 49., MATKOVICH 2015. 94., 97., JUHÁSZ 2017. 323.

professzor felesége, Zsoldos Katalin névnapjára. 1822. november 3-án írta alá a kollégium törvényeket, ezzel a deákok (felsőbb tanulók) közé került. 1825-ben (22 évesen) iratták be a pozsonyi jogakadémiára. 1857-ben ilyen nevű személy nem szerepel a veszprémi 1857. évi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.⁸⁰

KERÉK János 1842: Kerék János (1815–1903) kiliti származású veszprémi lakos, református tanító. Kilitin (Somogy vm.) született 1815. november 8-án Kerék Dávid fölműves és Hőke Sára házasságából. Apját korán elvesztette, anyja segítségével tanulhatott tovább. Az elemi népiskolát Kilitin végezte, 1828. október 31-én iratták be a pápai református kollégiumba, a gimnázium grammatista osztályába. 1837-ben, 21 évesen, Nagykőrösről visszatérve írta alá a törvényeket, ekkor került a felsőbb tagozaton tanuló deákok közé. 1840. nyárutó (augusztus) 27-én, a VI. osztály elvégzése után Veszprémbe rendelték ki tanítónak. A református eklézsia története szerint 1840–1842 (valójában 1840–1843) között tanított a veszprémi református népiskolában. Utóda 1843-tól Kajos Dániel lett.⁸¹ Az ilyenkor szokásos 3 év elteltével nem kívánta Pápán folytatni Pápán a tanulmányait. 1848–1849-ben honvédtiszt, a feldunai hadtest hadnagya, majd főhadnagya. 1852-ben büntetésből besorozták a császári hadseregbe. 1877-ben Monoron volt ügyvéd, itt halt meg 1902. augusztus 27-én.⁸²

KERKAPOLYI József 1847: Kerkapolyi (Kerkápoly) József veszprémi lakos, református birtokos köznemes. Udvariban (Balatonudvariban) született. Középiskolai éveit Pápán töltötte, 1790-ben a református gimnázium syntaxista osztályába járt. Nyugalmazott cs. kir. kapitány volt. 1849-ben Kerkapolyi (!) József néven került az összeírásba: az első poléta (adókerület) 105. számú (6000 pengőforintot érő) házában lakott feleségével, két gyermekével és egy cselédjével. 1857-ben a városi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában már Kerkápoly József árvái vannak feltüntetve. A pozsonyi jogakadémián nem tanult. A főispán 1840-ben Veszprém vármegyei táblabírónak nevezte ki. 1857. január 28-án, 83 éves korában hunyt el ideglázban, Veszprémbe temették. Utolsó

---

⁸⁰ DREKK o.394.d. 7–8. „Kenessey György Tisztelet-tétele”. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., NOVÁK 2007. 317.

⁸¹ Mivel a tanítókat Gergely nap táján cserélték, Kerék János 1843. márciusig taníthatott Veszprémbe. Az egyházközség-történet szerzője Kerek János néven említette. Vö. THURY 1893. 87.

⁸² VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., KÖBLÖS 2006. 862., 1047., KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 546., 862., 1047.

éveiben a 103. számú házban lakott. Az anyakönyvi bejegyzés szerint ny. huszárfőhadnagy volt, 30 évig élt házasságban.⁸³

KÉSMÁRKY József 1847: Késmárky József berhidai katolikus birtokos köznemes, Veszprém vármegyei tisztségviselő, a vármegye másod-, majd első aljegyzője. A pesti egyetemen jogot tanult, a joggyakorlat leteltével szerzett ügyvédi oklevelet. 1848-ban a sajtóvétségeket elbíráló vármegyei esküdtszék tagja, a berhidai nemzetőrség választott kapitánya. 1848. augusztus 8-án a Veszprémi Büntető Törvényszék tagjává nevezték ki. A bíróság ebben a formában a szabadságharc bukásáig működött. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi városi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1869-ben a veszprémi országgyűlési választókerületben egyik követjelölt volt. 1870-ben a veszprémi városvezetés dohánygyár felállításához kérte a támogatását. (Tervük nem valósult meg.) Özvegy vizeki Tallián Pálné sz. szentgyörgyi Horváth Magdolna keresztfia volt, 1872-ben kelt végrendeletében 3000 osztrák forintot hagyott a „törvényszéki elnök úrnak”. 1869–1872 között a veszprémi választókerület országgyűlési képviselője volt kormánypárti programmal. 1882. április 22-én 59 évesen szívszélhűdésben hunyt el Berhidán. Nekrológiájában megemlítették, hogy erkölcsileg megbotlott, mert törvényszéki elnökként 5000 forintról nem tudott elszámolni, ezért elbocsátották és „berhidai birtokán vonta meg magát”. Eötvös Károllyal barátságban volt, aki igazi társasági embernek, de rossz gazdának tartotta, aki nem tudott a modern korhoz alkalmazkodni. 1860-ban a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja, 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskör tagja volt. Emellett tagja és elnöke volt a Veszprémi Polgári és Honvéd Lovászegyletnek, tagja a Veszprémvármegyei Gazdasági Egyesületnek (1860), a Veszprémi Vármegyei Törvényhatósági Bizottmánynak. A piarista gimnázium bizottsága szintén elnökének választotta. 1882. április 22-én Berhidán hunyt el 59 évesen, agglegényként, mint volt veszprémi királyi törvényszéki elnök. A megyegyűlésben 1882 decemberében Kolozsváry József Veszprém vármegyei főjegyzőt választották a helyére.⁸⁴

---

⁸³ VREI Halotti anyakönyv, 1857. január 28., VeML V. 102.h. Veszprém 1849. évi összeírása., Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., Uo. V. 142.f. 1850. évi összeírás. (Ebben nyugalmazott tisz), HUDI 2006. 49., KÖBLŐS 2006. 181–182., BONA 2009. 341.

⁸⁴ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Peremartoni római katolikus halotti anyakönyv, 1882. április 22., MNL MOL Mikrofilmtár A3733 d., Megyebizottsági tagokul... = VMHHL 3 (1877) 46. sz. (november 18.) [3.], A helybeli gymnasiumi bizottság... = Uo. 3 (1878) 49. sz. (december 9.) [3.], Halálozás. = VHF 2 (1882) 17. sz. (április 29.) [3.], Eötvös Károly: Egy a sok közül. = Uo. 19. sz. (május 13.) [1–2.], Gyászhir. = VMHHL 8 (1882) 18. sz. (április 23.)

KÉSMÁRKY Sándor 1847: Késmárky Sándor berhidai katolikus köznevelési birtokos. 1827. július 1-én született Berhidán Késmárky Gábor vármegyei esküdt (assessor) és Ányos Mária házasságából. Veszprémben, majd a győri jogakadémián tanult. Győrben 1842-ben iratkozott be a filozófiai kurzusra. 1842–1844 között bölcsészetet hallgatott. Jogot sem itt, sem a pozsonyi akadémián nem tanult. 1857-ben nem szerepelt a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1861-ben Veszprém vármegye járási szolgabírája volt. 1885-ben néhai Késmárky Sándor veszprémi földbirtokos lányát, Késmárky Erzsébetet kisóczi és szentandrászi Kálmán Gusztáv, az Országos Magyar Királyi Statistikai Hivatal munkatársa Gusztáv vette feleségül.⁸⁵

KHÜNER Adolf 1842: Kühner Adolf veszprémi evangélikus kesztyűsmester, felesége Ellenberger Amália. Anna lányukat 1832. november 27-én Schmidt István paksi tanító vette feleségül. 1849–1850-ben nincs az összeírásokban, neve 1857-ben sem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.⁸⁶

KIELBERGER Károly 1842: Kielberger Károly veszprémi evangélikus vasáros, néhai Kielberger János fűszerkereskedő és nemes Heischhacker Judit fia. 1836 tavaszán nősült: április 3-án Bognár (Bogner) Keresztély Bazin szabad királyi városi mézárasmester, városi tanácsos, és Taubinger Zsuzsanna hajadon lányát, Erzsébetet vette feleségül. Schvarinor Imre bazini evangélikus prédikátor adta össze őket. 1856-ban a veszprémi 100. házsámú házban laktak. 1857-ben is kereskedőként írták össze, 100. számú lakóháza a 752. sz. telken állt. 1841-ben kisebb összeggel támogatta a pápai óvoda felállítását. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. 1860-ban 2 osztrák értékű forintot adományozott az MTA javára. 1868-ban Kielperger Károly néven a Veszprémi Polgári Társaskörnek választmányi tagja volt. 1879-ben már utóda, Kielberger Karolina

---

[2.], Megyebizottsági tag. [Koloszvály József megválasztása.] = VMHHK 8 (1882) 54. sz. (december 31.) [2.], KŐRÖSY 1863. 20. ÉVKÖNYV 1868. 16., VÉGHÉLY 1886. IV. melléklet, XXXI., FRANCICS 1973. 459., HUNGLER 1988. 240., RÓMER 1999. 44., LICHTNECKERT 2000. 181., 183., HUDI 2004. 217.

⁸⁵ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., Kisóczi és szentandrászi Kálmán Gusztáv. = EV 33 (1910) 30. sz. (április 17.) 1., JUHÁSZ 2017. 518.

⁸⁶ Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 7/1832. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731 d., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Uo. V.102.h. 1849. évi összeírás. Uo. 142.f. 1850. évi összeírás.

férjezett Bogner Vilmosné vezette a céget, aki elhanyagolta a tanoncok oktatását.⁸⁷

KLUMPLER György 1847: Klumpler György ny. katolikus katonatiszt. Veszprémben született Klumpler György és Richl Anna házasságából, 1792. február 18-án keresztelték. 1809-ben közkatonaként részt vett a napóleoni háborúban, vitézségéért hadnagyi rangra emelték, hadnagyként nyugdíjazták. (Halotti anyakönyvi bejegyzésében főhadnagyként említették.) Törzshelye évtizedeken át a Rotfischer vendéglőben volt, halálakor Rotfischer Antal vendéglős méltatta. Temetésén a 7. honvéd huszárezred tisztikara is megjelent. Jó kapcsolatot ápolt Devics József veszprémi kanonokkal, akinél gyakran vendégeskedett. Neve sem az 1849., sem az 1850. évi összeírásban nem fordul elő, ahogy nem található a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok 1857. évi összeírásában sem. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társasörnek nem volt a tagja. 1880. április 8-án 89 éves korában veszprémi 58. sz. házában hunyt el végelgyengülésben. Kisovics József kanonok, plébános temette.⁸⁸

KOCSI-HORVÁTH Sámuel 1847: Kocsi (Kotsi) Horváth Sámuel református köznemes, vármegyei tisztségviselő, országgyűlési követ, veszprémi lakos. Kotsi Horváth Sámuel (1743–1808) református lelkész, 1799–1805 között veszprémi esperes és Kertvélyessy Mária 1773-ban kötött házasságából Fehérvárcsurgón született 1778-ban. 1794-ben a pápai református kollégiumban tanult, a gimnáziumi osztályokat és a bölcsészetet Pápan végezte. 1797/98-ban a pozsonyi jogakadémia másodéves hallgatója volt. 1799. június 8-án jurátus lett a pesti Királyi Táblán Szilassy József ítélőmester oldalán. 1801. szeptember 23-án tett ügyvédi esküt. 1809-ben a Napóleon ellen mozgósított Veszprém megyei

⁸⁷ Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 5/1836. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731, V. 102.b. 90/1847. (december 30.) sz. irat. A pápai felállítandó óvoda támogatása. A veszprémi evangélikus születési anyakönyv 3/1856. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731 d., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3190. sz. (szeptember 29.), [5.] Ötödik melléklet., A közigazgatási bizottság ülése. = VMHHK 6 (1879) 46. sz. (november 16.) [2.], ÉVKÖNYV 1868. 16., 19., BATTONYAI 1887. 592., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7.

⁸⁸ Veszprémi római katolikus születési anyakönyv, 1792. február 18., halotti anyakönyv 92/1880. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A3728d., illetve A3734 d., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Hetvenegy év nyugalomban. = Veszprém Megyei Hivatalos Heti Közlöny 6 (1880) 15. sz. (április 11.) [2.], Elhaltak. Uo. Melléklet, [3.], ÉVKÖNYV 1868. 16. Érdekes, hogy Rotfischer Antal azt állította, hogy sem írni, sem olvasni nem tudott, alkalmatlan volt a tisztii feladat ellátására, ezért nyugdíjazták. Eszerint ő volt a Veszprémi Nemzeti Kaszinó egyetlen analfabéta tagja.

felkelő nemesség lovas ezredének századosaként harcolt. Azonos lehet Horváth Sámuel református hallgatóval, aki 1797-ben a pozsonyi jogakadémián tanult. Megyei hivatali pályája 1810-ben kezdődött: május 7-én aljegyzőnek választották, 1815. október 16-án megerősítették hivatalában. 1820–1831 között járási főszolgabíró, 1831-től másodalispán, 1837–1847 között Veszprém vármegye alispánja volt. Az 1847. július 12-i tisztújításon lemondott, ekkor a katolikus szentkirályszabadgyai Rosos Istvánt választották a helyére. 1848. május 1-től a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja, őszig részt vett az ülésein. 1849. január–április között a cs. királyi vármegyei tisztiszek alelnöke. 1849. május 26-án részt vett az újjáalakított állandó bizottmány ülésén, amelyen Hunkár Antal főispán ismertette a Függetlenségi Nyilatkozatot.⁸⁹ Jó szónoki képességének, puritán életmódjának, humánus bánásmódjának köszönhetően, hogy 1830-ban főszolgabíróként, 1832-ben és 1839-ben első alispánként országgyűlési követé választották. Követként a kormánynak kedvező mérsékelt konzervatív irányt követte, bizonyos kérdésekben (pl. újoncozás, magyar nyelv) azonban az ellenzék álláspontjára szavazott. 1839-ben az országgyűlési követi utasítást kidolgozó deputáció elnöke volt. Szolgálataiért 1847-ben királyi tanácsosi címet kapott. 1856. augusztus 23-án 85 évesen szélütésben hunyt el Veszprémben. Negyvenöt évig élt házasságban, tizenöt évig özvegyen. Gyermekek nem születtek. Halála előtt a veszprémi 88. számú házban lakott. Az 1857. évi veszprémi összeírás szerint a 88. sz. ház egyemeles volt, a 730. sz. telken feküdt. – 1838-ban Tarczy Lajos professzor Pápán kiadott *Természettan* c. művére Veszprémben 11 előfizetőt gyűjtött, a tizenegyedik saját maga volt. 1844-ben Reguly Antal etnográfus, nyelvész kutatóútját 5 ezüstforinttal támogatta. 1848-ban 20 forintot adományozott a magyar honvédsereg felfegyverzésére.⁹⁰

KOLLER György 1842, 1847: Koller György veszprémi lakos, katolikus nemes kereskedő. 1849-ben a 3. poléta (adókerület) 55. házsámú, 10000 pengőforint értékű házban Koller Györgyné vasáros 5 gyermekével és egy cselédjével, mindnyájan katolikusok voltak. 1850-ben a 231. házsám alatt lakott Koller Györgyné nemes özvegy, vasáros. Egyik fia György, szintén kereskedő, ő lehetett kaszinótag. Ifj. Koller György 1852. február 23-án nősült, ekkor vette

---

⁸⁹ FEKETE 2020. 11.

⁹⁰ MNL VeML IV.1.a. 688/1840 (május 1.) közgy. sz. (követutasítást kidolgozó deputáció elnöke), MNL VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., TARCZY 1838. 369., HUDI 1983. 233., HUDI 1994. 17., HUDI 2004. 153–154., NOVÁK 2007. 144., PÁLMÁNY 2011. I. 996., KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018 II/1. 695.

feleségül a református Miklós Esztert. A helyi plébános adta össze őket, de a református anyakönyvbe is feljegyezték a frigyét. 1857-ben Koller Györgyné neve már nem olvasható az összeírásban. Egy másik Koller Györgyről is tudunk, aki veszprémi katolikus nemtelen (ignobilis) lakos volt és 1804. január 8-án vette feleségül a szintén katolikus Trippamer Rozáliát. Életkorukat nem jegyezték be az anyakönyvbe. 1857-ben Koller György neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban tagja volt a Veszprémi Polgári Társaskörnek.⁹¹

KOLLER Sándor 1842: Koller Sándor veszprémi lakos. Ha nemes, akkor Koller Györgyné vasáros és nemes Koller István rokona. Ha adózó, akkor Koller Lajos veszprémi tímármester rokona lehet. Koller Lajos 1836-ban tanú Kielberger Károly vasáros és Bognár Erzsébet házasságkötésekor. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában, csak Koller Lajos tímáré. 1868-ban nem tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.⁹²

KOLOSVÁRY József 1847: Kolossváry József veszprémi lakos, katolikus nemes, ügyvéd, a veszprémi káptalan uradalmi ügyésze. Peresznyén született nemes Kolosvári József és Armbrusztér Rozália gyermekeként, 1817. október 8-án keresztelték. 1836–1838 között a veszprémi papi szemináriumban tanult, 1839-ben iratkozott be a győri királyi akadémiára, ahol 1839–1840-ben a második jogi évfolyamot végezte el. A joggyakorlat és vizsgák letétele után ügyvédi diplomát szerzett. 1839-ben, amikor az akadémiára beiratkozott, 19 évesnek írták, valójában 22 éves volt. Ekkor már édesapja külsővati (Veszprém vm.) birtokos volt. 1843. november 9-én 25 éves veszprémi nőtlen lakosként nősült, Ádám Eleonóra 20 éves hajadont vette feleségül. Házassági tanúik: Kun József, Kun Sándor és Szűts István voltak. 1850. április 9-én 32 éves özvegyemberként nősült újra Szolgaegyházán, ahol a 30 éves Nedeczky Mária hajadont vette feleségül. 1848-ban a sajtóvétségeket elbíráló veszprémi törvényszék bírója, a veszprémi nemzetőrség egyik főhadnagya. 1848. augusztus 8-án a Veszprémi Büntető Törvényszék tagjává nevezték ki. A bíróság ebben a formában a

---

⁹¹ VRPI Veszprémi katolikus születési anyakönyvek, 1804. január 8., VeML XV. 14. MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. irat. Koller Györgyné szerepel veszprémi kereskedőként. MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (Koller Györgyné szerepel veszprémi kereskedőként.) VREI Református házassági anyakönyvek, 1852. február 23. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Uo. 102.h. 1849. évi összeírás. Uo. 142.f. 1850. évi összeírás; ÉVKÖNYV 1868. 16.

⁹² VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 5/1836. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731 d., ÉVKÖNYV 1868. 16.

szabadságharc bukásáig működött. 1849-ben az 11. polétában (adókerületben) található 75. számú házban lakott, két férfi és két női cselédet tartott, nála lakott Kolosváry Nina, aki rokona lehetett. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1850-ben a veszprémi káptalan uradalmi ügyésze, e minőségében kezdeményezte 1856-ban az alsóörsi tagosítási eljárást. 1861-ben herceg Batthyány Fülöp enyingi uradalmának egyik ügyvédje volt. 1862-ben a Sióberki Társulat ügyvédjeként részt vett a Balaton- és Sió-szabályozási tárgyalásokon. 1841-ben a Pápán kisedővő intézetet felállítani akaró Veszprém vármegyei választmány jegyzője. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első segédválasztmányának is tagja. 1847-ben Vaszary György veszprémi uradalmi tiszt gyűjtőívén előfizetett Fényes Elek országleírására. 1858-ban veszprémi hites ügyvédként tagja a Szent István Társulatnak. 1860-ban 5 osztrák értékű forintot fizetett az MTA székházára, másik 5 forintot az Akadémia tőkealapjába. Ugyanebben az évben pártoló tagként 4 forinttal támogatta a Kisfaludy Társaságot. 1863-ban veszprémi birtokosként a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja lett 100 osztrák értékű forint befizetésével. A közgyűlés ebben az évben választmányi taggá választotta.⁹³

KOPÁCSY György 1842, 1847: Kopácsy György katolikus ügyvéd, veszprémi nemes birtokos, Veszprém vármegye választott aljegyzője (honorarius vicensarius). Veszprémben született 1815. április 20-án nemes Kopácsy Mihály és Dimon Katalin házasságából. 19 évesen, 1834–1835 Egerben a bölcsészet második évfolyamát, 1835–1836-ban jog első évfolyamát Győrben, második évfolyamát 1836–1837-ben végezte. Ekkoriban már özvegy édesanyja nevelte, nagybátyja, Kopácsy József (1775–1847) veszprémi püspök, későbbi esztergomi érsek volt a gondviselője, egyben támogatója. 1840-ben ügyvédi oklevelet szerzett, ezzel megkezdődhetett vármegyei karrierje: 1840-ben másodalispánnak, 1843-ban tisztii alügyésznek választották. 1847-ben Marich Dávid főispáni

---

⁹³ Veszprémi római katolikus anyakönyv, 1843. november 9., MNL MOL Mikrofilm A3732 d., Uo. 1850. április 9. Uo. A3732 d., MNL VeML IV. 101.a. 1848. (december 13.) jkv. sz., MNL VeML V. 102.b. 90/1847 (december 30.) sz. irat, MNL VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., ARANY János: Első jegyzéke a Kisfaludy-társaság évenkénti pártolóinak. = PeN 11 (1860) 3212. sz. (október 24.) [2.], FÉNYES 1847. 518., NÉVKÖNYV 1858. 152., KÉPES NAPTÁR 1861. 275., KÖRÖSY 1863. 21., 29., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., LICHTNECKERT 1996. 440., 455., HUDI 2004. 217., VIRÁG 2005. 278., 284., 302., 516., KATONA 2008. 94., JUHÁSZ 2017. 587.

adminisztrátor táblabírónak nevezte ki. 1844. január 23-án házasodott: a Nagy Mária kajári (balatonfőkajári) 21 éves hajadont vette feleségül, az esketés Lep-sényben történt, Ruszek József veszprémi kanonok adta össze őket. Tanúik: nagyságos Kopácsy József és Jagasics Sándor voltak. Első feleségét elveszthette, mert később a református Lovassy Borbálát vette feleségül, akinek méhbeteg-sége támadt, 1875-ben Budapestre vitték gyógyítás végett, ott hunyt el 44 éve-sen, 1875. október 12-én. Veszprémben temették el. Felesége halála után már nem házasodott meg, özvegyemberként élt. Kopácsy anyagilag is szépen gya-rapodott. 1841-ben a veszprémi püspökség az uradalom számára évi 100 ezüst forintért⁹⁴ bérbe vette tőle a korábban neki adományozott Komakút téri, Nagy-vázsonyra vezető út melletti nagy ház egy részét: a raktárhelyiségeket, istállót, fészert, pincét és padlást, valamint a hajdúlakást. Később is a jómódú birtoko-sok közé tartozott: 1857-ben két háza is volt Veszprémben. A 476. sorszámú a Palotai utcában az 1192. sz. telken, a másik — a püspök által adományozott 561. sorszámú — a Nagyvázsonyi utcában, a 640. sz. telken épült. Az épületben gőz-és kádfürdőt rendezett be, melyet 1859. április 9-én nyitott meg a nagyközönség számára. A gőzfürdő 1864-ig működött. Kopácsy György ügyvéd 1885-ben 934 forint 86 krajcár állami egyenesadóval a legtöbb állami egyenesadót fizetők közé tartozott, a megyebizottmány tagja volt. 1887-ben virilis jogon lett városi képviselőtestületi tag; az állami egyenesadó kétszeres beszámításával a virilis személyek között a 6. leggazdagabb volt a városban. 1889. július 18-án Vesz-prémben, az utolsó kenet felvétele után, 89 évesen „aggkórban” hunyt el Sétá-teren lévő házában. Rangjához illően Pribék István felszentelt püspök, nagy-prépost temette. 1891. február 9-én a Kopácsy György nemessége a király által Trippamer Árpádra ruháztatott, aki ettől kezdve a kopácsi Kopácsy Árpád ne-mesi nevet használta. — Rokona, Kopácsy József veszprémi püspök is rendsze-resen előfizetett a korszak legjelentősebb tudományos folyóiratára, a Tudomá-nyos Gyűjteményre, sőt 1836-ban és 1837-ben 10–10 példányban rendelte meg, így az uradalmi tisztek és Kopácsy György is hozzájuthatott igényes olvasni-valóhoz. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja volt.⁹⁵

---

⁹⁴ A bérleti bevétel jelentős összeg volt. Viszonyításul: 1845-ben a Helytartótanács az elemi népiskolák fenntartóinak azt ajánlotta, hogy a népiskolai tanítók évi készpénzfizetése legalább 100 ezüstforint legyen. Ezt igen sok helyen nem tudták, vagy nem akarták kifizetni.

⁹⁵ MNL MOL Mikrofilmtár A3641 d. Lepsényi római katolikus házassági anyakönyv, 2/1844. sz., VREI Veszprémi református halotti anyakönyv, 1875. október 12. VFL II.1.a.02. Püspöki pre-fektusi jegyzőkönyv, 80/1841. sz. MNL VeML IV. 1.a. 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., 1606/1847.

KOSZTICS Demeter 1847: Kosztics Demeter 1815-ben az Újvidéken lakó szerbek egyike, aki társaival együtt jelentős alapítványt tett a karlóciai gimnázium számára. Feltehetőleg azonos nevű fia kerülhetett kereskedősegédként Veszprémbe a Stojanovits vagy Joannovits (Győröcskey) kereskedő családhoz. Nem telepedett le véglegesen, mert neve nem fordul elő sem az 1849. évi, sem az 1857. évi városi összeírásban.⁹⁶

KOVÁCS Gábor 1847: Kovács (Kováts) Gábor katolikus vallású uradalmi prefektus, Veszprém vármegye táblabírája. Kovács Gábor nyug. kamarai jószágfelügyelő, Borda Anna férje, veszprémi lakos, aki 1864. november 12-én hunyt el. Kovács Gábor birtokos 1857-ben a 732. telken fekvő 112. számú Babocsai téri egyemeletes házban lakott. 1840-ben mint veszprémi táblabíró és praefectus [jószágkormányzó] az országos gyűjtés során 2 forintot adományozott Hunyadi Mátyás szobrának elkészítésére. 1860-ban Kammerperger Antal veszprémi gyűjtőivén 2 osztrák értékű forintot adományozott az MTA székházára, ugyanannyit az Akadémia tőkealapjába. – Egy másik Kovács Gábor 1840-ben Mustos János mostohatestvére, öccse volt, 1872-ben kelt végrendeletében özvegy vizeki Tallián Pálné sz. szentgyörgyi Horváth Magdolna 2000 osztrák értékű forintot hagyott rá. 1885-ben vámosi lakosként 552 forint 63 krajcár állami egyenes adó fizetett, ezzel tagja volt a megyebizottmánynak.⁹⁷

KOVÁCS István 1842: Kovács István veszprémi lakos, katolikus adózó. 1841-ben kisebb összeggel támogatta a Pápán felállítandó óvodát. 1849-ben katolikus fazekas, katolikus asztaloslegény szerepel az összeírásban, mindkettő családos. Az 1857. évi összeírásban e név kétszer fordul elő: Kovács István fazekas az 1768. sz. telken épült 1081. számú házban; özvegy Kovács Istvánné a

---

(július 12.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Veszprémi római katolikus halotti anyakönyv, 173/1889. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A4734 d., Tudományos Gyűjtemény 1835. XII. 166., 1836. XII. 165., 1837. XII. 151., Veszprém megye legtöbb államadót fizető bizottsági tagjainak véglegesen megállapított névsora az 1885-ik évre. = PL 11 (1884) 51. sz. (december 21.) 213–214., Veszprémváros képviselőtestülete jan. 10-től kezdve. = VFH 1887 (3. sz. (január 10.) [1–2.], EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., HUDI 2006. 49., MÁRKUSNÉ VÖRÖS 2015. 116., 237., JUHÁSZ 2017. 454., MOLNÁR 2019. 13.

⁹⁶ MNL MOL A57 Libri regii, 64. kötet, 118–128., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

⁹⁷ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A veszprémi római katolikus halotti anyakönyvek, 299/1864. sz. MNL Mikrofilmtár A3733 d, A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., Veszprém megye legtöbb államadót fizető bizottsági tagjainak véglegesen megállapított névsora az 1885-ik évre. = PL 11 (1884) 51. sz. (december 21.) 213–214., VÉGHÉLY 1886. IV. melléklet, XXXI., HUNYADI 1840. 26.

337. telken álló 758. sz. házban lakott. 1868-ban Kovács István nevű tagja nem volt a Veszprémi Polgári Társaskörnek.⁹⁸

KOVÁCS Lajos 1842, 1847: hamvai Kovács (Kováts) Lajos református ügyvéd, szentkirályszabadjai birtokos, néhai hamvai Kovács Dávid Veszprém vármegye volt házi főadóvevőjének öccse. Bizonyára nehéz anyagi helyzetbe került, mert bátyjának javait a számadásvizsgálatkor tapasztalt tetemes (közel 18500 váltóforintos) hiány miatt 1844-ben zár alá vették, a javak kezelésével Véghely Imre zártartót, későbbi alispánt bízta meg. A református Kocsi-Horváth Etelkát vette feleségül, aki 1875. január 19-én, 56 évesen hunyt el „sorvadásban”. Ekkor a veszprémi 566. számú házban laktak. Kovács Lajos neve nem fordul elő sem az 1849., sem 1850. városi összeírásban. 1857-ben sem szerepel a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok között. 1868-ban nem tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek. Olvasnivalóval bátyja is elláthatta, akinek szentkirályszabadjai házában a halála után a cselédszobában álló, veresre festett almáriumban „több haszontalan könyv” volt.⁹⁹

KOVÁCS Rupert 1847: Kovács Rupert veszprémi lakos, a kir. sóhivatal mázsamestere. 1847 márciusában is Veszprémben dolgozik „ellenőrködő kir. mázsamester” beosztásban, ekkor áthelyezték az eszéki sóhivatalba az elhunyt Strammer János helyére. Az 1850-es években közigazgatási pályára lépett. 1859–1860-ban Csongrád megyében a szegedi közigazgatási járási szolgabírói hivatalnál volt adószedő.¹⁰⁰

KOVÁCSOCZY László 1842: Kovácsoczy (Kovátsoczy) László veszprémi lakos, sóhivatali dolgozó, katolikus köznemes. Nemes Kovácsoczy Mihály és Folt Mária katolikus szülők házasságából született. Édesapja 1801-ben hg. Grassalkovich Antal gödöllői uradalmának ispánja, 1815-ben számvevője volt. Öccse, Kovácsoczy István (1818–1888) művelt egri kanonokként ismert, több munkája megjelent nyomtatásban. Királyi sóhivatalnokként több helyen szolgált.

---

⁹⁸ V. 102.b. 90/1847. (december 30.) sz. irat. A Pápán felállítandó óvoda támogatása. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. ÉVKÖNYV 1868. 16.

⁹⁹ VREI Halotti anyakönyv, 1875. január 19., MNL VeML IV. 1.b. 973/1845 (május 5.) közgy. sz., 280/1847 (február 3.) közgy. sz. (1834. évi házi főadóvevői számadására tett észrevételek), Uo. V. 101.b. 270/1848 (május 5.) sz. (hamvai Kovács Dávid volt megyei főpénztárnoknál talált irományok összeírása), Uo. 2325/1848 (október 20.) sz. (Véghely Imre 1844–1847 közötti zártartói számadása.) Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Uo. 102.h. Összeírások, 1849–1850., ÉVKÖNYV 1868. 16.

¹⁰⁰ Magyarország és Erdély. = Budapesti Hiradó 1847. 568. sz. (április 1.) 215., Pesti Hirlap 1847. 857. sz. (április 2.) 215., Kalendárium 1859., 1860.

Az 1840-es években (1842–1846 között biztosan) a veszprémi sóhivatalban volt mázsáló beosztásban. 1848-ban már a pécsi sóhivatal munkatársa. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. Később sem került vissza Veszprémbe, mert 1857-ben nem szerepel a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában, 1868-ban sem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaságnak. Nyugalmazott magyar kir. pénzügyi hivatalnokként Egerben élt, itt hunyt el 1878. december 9-én, 71 évesen vízkórban. Egerben közkedvelt volt a „kedves, művelt öregúr”, akit a főszékesegyház sírboltjába temettek.¹⁰¹

KRASCSENICH Béla 1842, Krascsenics Béla 1847: töbörétei Krascsenics (Krascsenits) Béla (1811–1898) katolikus földbirtokos, a veszprémi káptalan tisztartója. Őse, a Pozsony megyei Ethey másként Krascsevics János I. Lipóttól 1681. november 29-én kapott armalissal nemesedett. Krascsenics Béla Krascsenics Sándor földbirtokos és Karácsony Julianna házasságából született. Csopaki szőlőbirtokán 1840 körül kúriát épített, amely ma az Eöry család tulajdonában van. (Krascsenics Béla lányát ugyanis Eöry Vilmos vette feleségül.) 1840–1849 között a veszprémi káptalan csopaki ispánja volt. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1861–1867 között a veszprémi káptalan alsóörsi uradalmi birtokának egyik bérlője. 1864 nyarán, amikor a Kőkoporsó dülőben szőlőt akart ültetni, római kori épület falmaradványait találta meg. Az 1871/72. tanévben a győri bencés főgimnázium gyűjteményének adományozott egy római fibulát „Csobakról” (helyesen: Csopakról). 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaságnak. Az 1888-ban alakult negyven tagú csopaki olvasókör az elnökének választotta. Ebben az évben az egyesület hat lapra fizetett elő. Csopakon hunyt el 1898. augusztus 2-án, a csopaki köztemető családi sírboltjában helyezték örök nyugalomra.¹⁰²

---

¹⁰¹ MNL MOL Mikrofilmtár A5317 d. Gödöllői római katolikus születési anyakönyv, 1769–1836. (Ebben László keresztelését nem találtuk.) – MNL VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., Gyászír. = Eger 17 (1878) 50. sz. (december 12.) 397., 399., NÉVTÁR 1846. 403., ÉVKÖNYV 1868. 16., EMLÉKKÖNYV 1896. 7., SZINNYEI VI. 1899. 1411–1413., NAGY 1999. 130., GAÁLNÉ BARCS 2006. 63.

¹⁰² VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Olvasó kört alakítottak Csopakon. = VMHHK 14 (1888) 47. sz. (november 18.) 3. – Töböréthei Krascsenics család. [Ethey Gyula felvidéki helytörténész szócikke.] https://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6b%C3%B6r%C3%A9thei_Krascsenics_csal%C3%A1d [Letöltés: 2023. június 4.] OSZK Gyászjelentések gyűjteménye. Krascsenits Béla gyászjelentése. Csopak, 1898. augusztus 2., ÉVKÖNYV 1858. 16., ÉVKÖNYV 1872. 23., KUZSINSZKY 1920. 172., LICHTNECKERT 1996. 480–481.

KUN Geiza 1847: Kun Géza (1814–1878) gyepesi (bakonygyepesi, Veszprém vm.) katolikus birtokos köznemes. Kun László Veszprém vármegye főszolgabírája és Fülöp Anna házasságából született Vámoson (Nemesvámoson), 1814. február 10-én, Veszprémben keresztelték (a születés dátumát nem jegyezték fel); keresztszülei Nedeczky Károly nagyprépost és Ehrlinger Magdolna voltak. A keresztelést Nedeczky végezte. Pécssett tanult, a bölcsészetet hagyta ott a katonai karrier kedvéért. 1831–1841 között hadfi az 52. császári gyalogezredben, amely főként Itáliában tartózkodott. 1841-től szülei birtokán élt és édesapjához hasonlóan a vármegye szolgálatába lépett. Először vármegyei járási esküdtnek választották. 1843 őszén Saáry László devecseri alsó járási szolgabíró mellé esküdtnek választották, 1847 őszén mindkettőjüket újraválasztották. Közben, 1846. szeptember 22-én Veszprémben távolabbi rokonát, a 20 éves Fülöp Terézia hajadont vette feleségül. Házassági tanúik: Kun József, SzalacsKay János és Pápai Lajos voltak. 1848-ban a devecseri járás szolgabírája volt. Szeptemberben az 1. (dunántúli) önkéntes nemzetőr-zászlóaljba jelentkezett, később az ebből alakult 70. honvéd zászlóalj parancsnoka, honvéd alezredes. Részt vett a schwechat-i ütközetben, a komáromi erőd védelmében, a csallóközi hadműveletekben, a győri, és 1849. júliusi ácsi ütközetben. Alakulata Komárom őrsegével együtt tette le a fegyvert. 1849 után gyepesi birtokán gazdálkodott, itt hunyt el 1878 október 22-én. 1861-ben az alkotmányosan megválasztott megyei tisztikar tagja, ugyanis a devecseri járás főszolgabírájává választották. 1874 novemberében a Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottság közgyűlésének tagjává választották. Az 1875. július 7-re kitűzött országgyűlési képviselőválasztás alkalmával a somlónásárhelyi választókerület helyettes elnöke, 1867-ben a Veszprém Megyei Honvédegylet alelnöke volt. 1863-ban gyepesi birtokosoként belépett a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesületbe, melynek közgyűlése választmányi taggá választotta.¹⁰³

KUN József 1847: gyepesi Kun József (1789–1866) bakonygyepesi birtokos, katolikus köznemes, ügyvéd. Kun László Veszprém megyei alispán, gyepesi (bakonygyepesi) és Betse pusztai birtokos és Horváth Zsuzsanna fiaként Pápán született 1789. március 15-én. (Születésekor még Pápa volt a vármegye központja.) A gimnáziumot Veszprémben végezte, bölcsészetet és jogot győri jog-

---

¹⁰³ MNL MOL Mikrofilmtár Veszprém katolikus keresztelési anyakönyve, 1814. február 10. A3728 d., MNL VeML IV. 1.a. 2957/1843. (október 17.) közgy. sz., Veszprém megye bizottmányának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., KŐRÖSY 1863. 26., 29., BEZERÉDY 1878., HUDI 2004. 213., HUDI 2012. 67.

akadémián tanult. 1803–1805 között filozófiát, 1805-től jogot tanult. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1866. március 29-én, 77 évesen, mint törvényszéki ülnök „öregségi elgyengülésben” Veszprémben hunyt el, 31-én ugyanitt temették. Felesége, Frajder Julianna gyászolta. A veszprémi 1125. sz. házban laktak.¹⁰⁴

KUN Sándor 1847: Kun Sándor (Gyepes, 1817. augusztus 24. – Gyepes, 1906. szeptember 3.) bakonygyepesi birtokos, katolikus vármegyei tisztségviselő, Kun József öccse, szintén liberális gondolkozású katolikus köznemes. Kun László veszprémi főszolgabíró, majd alispán és Fülöp Anna 1808-ban kötött házasságából Gyepes született 1817. augusztus 24-én. 1829–1834 között a székesfehérvári cisztercita, a veszprémi és tatai piarista gimnáziumban, 1836–1838 között a győri jogakadémián tanul, 1841-ben Pesten tette le az ügyvédi vizsgát. Felesége a katolikus Fülöp Teréz volt. 1843–1847 között Veszprém vármegye másodaljegyzője, 1847-ben első aljegyzővé választották, 1848-ban is e tisztséget töltötte be. 1848-ban városi nemzeti kapitányává választotta. Az adakozásból is kivette részét. 20 forintot adományozott a magyar honvédsereg fölfegyverzésére. 1848 július-augusztusban a megyei nemzeti zászlóaljjal részt vett a baranyai Dráva-vonal védelmében. 1848. augusztus 8-án a Veszprémi Polgári Törvényszék tagjává nevezték ki. 1849. június 11-én a somlóvásárhelyi kerület országgyűlési képviselőjévé választották. A Ház 1849. július 21-én, utolsó előtti szegedi ülésén igazolta. Ezután kalandos úton Veszprémbe, majd Komáromba ment, ahol Klapka György 1849. szeptember 28-án, a kapituláció utáni napon honvéd hadnaggyá léptette elő, így amnesztiával szabadult. A szabadságharc bukása után nem viselt közhivatalt. Az abszolutizmus bukása után, 1859. december 29-én Veszprém vármegye másod-, 1861. április 2-án első alispánjává választották. 1872–1893 között a pesti Királyi Ítéltábla bírása volt. Gyepesen hunyt el 1906. szeptember 3-án. Az 1840-es negyvenes években több fővárosi lapba — így az *Életképek*be — írt megyei tudósítást, 1848-ban a *Közöny* c. kormánylap hivatalos megyei tudósítója volt. Magánkönyvtárát is tudatosan építette; nemcsak az országos kiadványokat, hanem a helyieket is gyűjtötte. 1847-ben pl. előfizette Pap Ignác Veszprémben kiadott *Ékesszólástan*

---

¹⁰⁴ A pápai római katolikus születési anyakönyvek, 1789. március 15. MNL MOL Mikrofilm-tár A3671 d., A veszprémi római katolikus halotti anyakönyvek, 102/1866. sz. MNL Mikrofilm-tár A3733 d., JUHÁSZ 2017. 181.

c. tankönyvét. 1860-ban a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja, 1863-ban gyepesi lakosként az egyesület alelnöki tisztségét viselte.¹⁰⁵

KUPRICZ Imre 1842, 1847: endródi Kupricz Imre (1812–1886) veszprémi ügyvéd, országgyűlési képviselő. Római katolikus szentkirályszabadjai kuriális nemesi családból származott. Kupricz Mihály Veszprém vármegyei számvevő és Tarnóczy Regina házasságából 1812. november 5-én Veszprémben született. 1826–1830 között a székesfehérvári cisztercita gimnáziumban tanult, a két humán osztályt a veszprémi piarista gimnáziumban 1830–1832 között végezte. 1832–1837 között a győri jogakadémián folytatta tanulmányait, 1838-ban Pesten szerzett ügyvédi oklevelet. 1841–183 között Veszprém vármegye becsületbeli alügyészenek, 1843-ban Veszprém vármegye levéltári lajstromozójának nevezték ki. Közben, 1843. április 24-én tiszti ügyviselői kinevezést kapott. 1845 januárjában a volt lajstromozót a főispán veszprémi járási szolgabírónak nevezte ki, helyére Győröcskey György került. 1845–1847 között volt járási szolgabíró, mialatt az 1845-ben elhunyt Rosos Antal járási szolgabíró állását is betöltötte a következő tisztújításig. 1844-ben már nős volt Ferenczy Teréziával. 1847-ben a veszprémi közép-ső járás szolgabírójává választották (vagyis megerősítették hivatalában). Munkáját 1847-ben kiadott munkaviszony-igazolás („bizonyosságlevél”) szerint „példás szorgalom”, „buzgó igyekezet”, „kitűnő igazságszeretet” jellemezte az. 1848. június 21-én a veszprémi választókerület országgyűlési követévé választották. Aktívan részt vett a július 2-án Pesten megnyitott országgyűlés munkájában. Július 22-én megszavazta a szabadságukért küzdő olaszoknak szánt segélyt, augusztus 10-én az oktatási törvényt. A képviselőház szeptember 24-én a Bécsbe küldött 100 tagú delegációjának tagjának választotta. December 24-én és 27-én igennel szavazott az úrbéri kárpótlás ügyében. Azon kevesek közé tartozott, akik az ellenség közeledtének hírére a népképviselői országgyűlést Debrecenbe követték és mindvégig kitartottak a szabadságharc ügye mellett. 1849 nyarán népfelkelési kormánybiztos Veszprém megyében. A szabadságharc bukása után a katonai törvényszék 1850. július 20-án halálra ítélte, de az uralkodó 208 „kevésbé terhelt” társával együtt felmentette. Az 1850-es években visszavonultan élt. 1861-ben ismét országgyűlési képviselővé választották határozati párti programmal. Halála előtt Gutorfölde (Zala vm.) községben élt, a zalaegerszegi ügyvédi kamara tagja volt. Gutorföldén hunyt el az 1886. augusztus 22-e előtti napokban.

---

¹⁰⁵ Gyászhir. = VFH 4 (1884) 11. sz. (március 15.) [2.] (Fülöp József Veszprém vármegyei mérnök halála.), PAP 1847. (Előfizetők névsora, V.), KÖRÖSY 1863. 20., 28., HUDI 1987. 468., HUDI 1994. 17., 19., PÁLMÁNY 2002. 494–495., HUDI 2004. 217.

(Haláláról az országos sajtóból értesültek.) 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja volt. 1868-ban Deák Ferencsel együtt tiszteletbeli tagja volt a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹⁰⁶

KUPRICZ Sándor 1842: Kupricz Sándor (1820–1875) veszprémi lakos, katolikus ügyvéd, Kupricz Imre öccse. Szentkirályszabadján, Kupricz Mihály vármegyei számvevő és Tarnóczy Regina házasságából született, 1820. április 3-án Veszprémben keresztelték. Külley János veszprémi kanonok és [szentgyörgyi] Horváth Magdolna úrasszony tartották keresztvíz alá. 1834-ben (15 évesen) iratkozott be a győri jogakadémiára. 1834–1836 között bölcsészetet, 1836–1838 között jogot tanult. Ekkor már 1844-ben már nős volt Ferenczy Teréziával. Komásági viszonyban állt Devecsery István mérnökkel. 1846. május 12-én Veszprémben újra nősült, a 23 éves Kovács Szerafin hajadont vette feleségül. Házassági tanúik: tekintetes Kovács Gábor, Kun József ügyvéd. 1859-ben a veszprémi megyei törvényszék tanácsosa volt. 1848-ban 45 forintot adományozott a magyar honvédsereg fölfegyverzésére. 1860-ban 5 osztrák értékű forintot adott az MTA székházára, ugyanannyit az Akadémia tőkealapjába. Családjával gyakran járt nyaranta a balatonfüredi fürdőre, emellett sokat tartózkodott alsóörsi szőlejekben is. Nagy szerepe volt az alsóörsi fürdőtelep létrehozásában, ugyanis az első fürdőházat ő építette 1866 előtt. Özvegy Tallián Pálné legkedvesebb keresztfia lehetett, mert 1872-ben kelt végrendeletében igen jelentős összeget, 5000 osztrák értékű forintot hagyott rá. Az indoklásból azt is megtudjuk, hogy Kupricz Sándort edesapja, néhai Kupricz Mihály vármegyei számvevő nagy érdemeket szerzett nála azzal, „boldogult férjemmel egybekelésemnek ő volt az egyik előmozdítója”. A házasság-közvetítő 1857-ben már nem élt, veszprémi 756. sz. telken épült 102. sz. háza 1857-ben örökösei nevéen volt, ebben lakott özvegye is. Kupricz Sándor 1860-ban a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja volt. 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskör választmányi tagja volt. 1877-ben hunyt el, fia Kupricz — 1916-tól Endrődi — Sándor (Veszprém, 1850. január 16. – Budapest, 1920. november 7.) országosan ismert költővé vált. Első felesége, Écsy Antónia (1880–1889), Écsy László (1807–1895) balatonfüredi für-

---

¹⁰⁶ MNL VeML IV.1.b. 4/1845 (január 13.) közgy. sz. (szolgabírói kinevezése), 2931/1847 (november 3.) közgy. sz. (munkaviszony-igazolása), ÉVKÖNYV 1868. 19., MNL VeML IV. 1.a. 2947/1843. (október 17.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7. VÁZSONYI VARGA 1998. 73., HUDI 2001a. 171., PÁLMÁNY 2002. 498–499. (Ezt utóbbi életrajzi szócikket magam írtam, most kiegészítettem).

dőigazgató lánya volt. Veszprémben szülőháza helyén, a Szabadság tér 15. sz. alatt álló épületen 1996 óta emléktábla hirdeti emlékét.¹⁰⁷

LASZLY György 1842: Laszly György Veszprém vármegyei tisztségviselő, szilasbalhási református lakos és birtokos. Édesapja Laszly György 1843 előtt meghalt, birtokát fia örökölte. Id. Laszly György Pápán tanult, ezért végrendeletileg 1000 váltóforintos alapítványt tett a pápai református kollégium javára, amely tőke évi kamatainak 5/6 részét, 50 forintot tanév végén egy-egy természetben tantárgyban kitűnő pápai diák kaphatta. Nem a pozsonyi és a győri jogakadémián tanult. Pápai tanulmányainak sincs nyoma. 1847-ben már a mezőföldi járás esküdtje Fodor László járási szolgabíró mellett. 1848. május 1-től a Veszprém Vármegye Állandó Bizottmányának tagja, 1848–1849-ben is járási esküdt. A szabadságharc bukása után birtokán gazdálkodik. Nincs benne sem az 1848., sem az 1850. évi összeírásban. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában, vagyis Veszprémben nem volt ingatlana. Továbbra is Szilasbalháson lakott, 1866-ban községi esküdt volt.¹⁰⁸

LÁSZLÓ Dávid 1842, 1847: László Dávid veszprémi lakos, evangélikus nemes ügyvéd. Mencshelyen született 1813. december 27-én László Sámuel mencshelyi evangélikus lelkész és Duchon Zsuzsanna házasságából. 1829-ben már a pápai református kollégium tanulója, 1832-től itt végezte a jogot. Ügyvédként Veszprémben alapított családot. Köznemesként 1840–1848 között rendszeresen megjelent a Veszprém vármegye közgyűlésein. 1848. május 1-jén jelen volt a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány alakuló ülésén. A bizottmánynak ülésein nem vett részt, vármegyei tisztséget sem vállalt. 1849-ben és 1850-ben Bezerédy Miklós veszprémi majorjában volt kulcsár, ott élt feleségével, három gyermekével és egy nőcselédjével. 1850-ben mindnyájukat katolikusként írták össze. 1857-ben nevét nem találjuk a veszprémi háztulajdonosok és

¹⁰⁷ MNL MOL Mikrofilmtár Veszprémi római katolikus születési anyakönyvek, 1820. április 3. A3729 d., Veszprémi római katolikus házassági anyakönyv, 1846. május 12., VREI Születési anyakönyv, 1844. december 8. (Devecsery István Jenő fiának keresztelése.) VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., KALENDÁRIOM 1859., ÉVKÖNYV 1863. 20., ÉVKÖNYV 1868. 16., 19., VÉGHÉLY 1886. IV. melléklet, XXXI., LICHTNECKERT 1996. 422., 506., 414., 515., HUDI 1994. 17., PÁLMÁNY 2002. 498., JUHÁSZ 2017. 448. – Endrődi Sándor költő életrajza: VARGA 2014. 268–269.

¹⁰⁸ DREL I.a. 29/1843 (június 27–30., augusztus 16–17. közgy. sz. Néhai Laszly György alapítványának kezelése. – MNL VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., V. 10h. Veszprém város 1849. évi összeírása., Uo. V. 142. Veszprém 1850. évi összeírása. A gazdasági egyesület... = Veszprém 1 (1866) 10. sz. (szeptember 2.) 80., HUDI 2004. 211., 237., KÖBLÖS 2006. 819.

birtokosok összeírásában. A tótvázsonyi származású református Kazay Borbálát, Cseresnyés István volt főszolgabíró özvegyét vette feleségül. Gyermeük nem született, a református Cseresnyés Nándort nevelték fel, aki László Dávid halálakor veszprémi járásbíróként dolgozott és családos volt. Vermes Árpáddal együtt három kiskorú gyermeket nevelt: Istvánt, Józsefet és Lászlót. Hoszszas betegeskedés után 1877. május 11-én 65 évesen tüdősorvadásban hunyt el. Özvegye és mostohafia családja gyászolta. (Özvegye 1887. február 3-án, 80 évesen hunyt el Veszprémben, az Alsóvárosi családi sírboltba temették.) 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskör választmányi tagja volt. Köztisztviselőként állt, még halála előtt is jótékonykodott. A török sebesültek részére februárban 1 forintot adományozott.¹⁰⁹

LUDVIG Ferenc 1842: Ludvig Ferenc katolikus székesegyházi zenész, Udvardy Francisca férje. 1857-ben a veszprémi 816. számú telken épült házban lakott. 1866. december 24-én kolerában hunyt el 64 évesen, 26-án temették el.¹¹⁰

LUKÁCSA József 1842: veszprémi lakos, református magyar szabó mester¹¹¹, 1825-ben már házassági tanúként szerepel. 1837. június 5-én özvegyemberként feleségül vette nemes Soós András és Bajnóczi Terézia hajadon lányát, Teréziát. A két kérő: tekintetes nemes Kocsi-Horváth Sámuel vármegyei másodalispán és tekintetes nemes Kopátsi József főszolgabíró. A kiadó tekintetes nemes Cseresnyés István járási főszolgabíró. Házasságukból 1853 körül született Emília lányuk, akit 20 évesen a 47 éves neves református színész, színigazgató, Szuper Károly vett feleségül, aki társulatával akkor Veszprémben játszott. A direktor a Korona szállóban lakott. A házasságkötéskor a násznagy Pongrátz Dániel ügyvéd, a kiadó Kis Dániel volt. Lukácsa 1848-ban a honvédsereg felszélésére 40 krajcárt adományozott. 1857-ben Veszprémben, a 741. sz. telken

---

¹⁰⁹ MNL MOL Mikrofilmtár A2655 d.; mentshelyi evangélikus keresztelési anyakönyv, 25/1813. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Gyászhirek. = VMHHK 1 (1877) 19. sz. (május 13.) [3.] Elhaltak... = Uo., Gyászhir. = Uo. 13 (1887) 6. sz. (február 6.) [2–3.], – ÉVKÖNYV 1868. 16., 19., HUDI 2004. 158–159., 172–173., 184–185., 199–200., KÖBLÖS 2006. 242.

¹¹⁰ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A veszprémi római katolikus halotti anyakönyvek, 390/1866. sz. MNL Mikrofilmtár A3733 d., veszprémi római katolikus halotti anyakönyv, 390/1866. sz.

¹¹¹ A magyarok számára a magyar, a német nemzetiségűek számára a német szabók készítettek ruhát.

épült 95. számú földszintes házban, 1863-ban az 523. számú házban lakott. 1868-ban nem volt a Veszprémi Polgári Társaskör tagja.¹¹²

MARICS István Dávid 1847: szolgálgyházi Marich István Dávid (1777–1866) katolikus birtokos köznemes, vármegyei tisztségviselő, konzervatív aulikus politikus. Marich István Tamás Fejér vármegyei alispán és románfalvi Fehérváry Katalin házasságából Csóron született 1777. december 30-án. 1795-ben Fejér vármegyében kezdte közzolgálati pályáját tiszteletbeli (fizetés nélküli) aljegyzőként, később aljegyzővé, majd főszolgabíróvá, másodalispánná, 1813-ban első alispánná választották, hivatalát 1832-ig viselte. 1836-ban Liptó vármegye főispáni helyettese, 1837-től Torna, 1837-től Győr vármegye főispánja. 1845–1848 között Veszprém vármegye főispáni adminisztrátora. (V. Ferdinánd felmentette a beiktatási ünnepség kötelezettsége alól.) 1848 tavaszán lemondott. Az 1805., 1825., 1830. és 1832. országgyűlésen Fejér vármegye egyik követe volt. 1811–1832 között Székesfehérvár szabad királyi város királyi biztosi tisztségét viselte. Fontos szerepet játszott a Sárvíz lecsapolási munkálataiban. Szolgálatá elismeréseként 1811-ben cs. kir. kamarássá, 1845-ben (?) valóságos belső titkos tanácsossá nevezték ki. 1860. november 26-án a Szent István-rend középkeresztjével tüntették ki. A szabadságharc után Fejér vármegyei birtokán visszavonultan élt. 1866. április 27-én Szolgálgyházán hunyt el 89 évesen végelgyengülésben. Ott temették el április 30-án, a szertartást Pauer János székesfehérvári kanonok végezte. 1845-ben főispán-helyettesi hivatalának elfoglalásakor 2000 pengőforint nagyságú alapítvány tett a megyei szolgák (pandúrok) megjutalmazására. A Marich-alapítvány tőkét a vármegyei árvaszék kezelte. 1838–1846 között tagja volt a székesfehérvári nemesi kaszinónak.¹¹³

MÁRKUS Boldizsár 1847: Márkus Boldizsár római katolikus ny. cs. kir. őrnagy. 1845-ben a cs. kir. 9. (Frimont) huszárezred őrnagya, az ezred tőzstisztelei közül csak Földváry István ezredes és ő volt magyar. 1848-ban ny. cs. kir. tisztt, a veszprémi nemzetőrség kapitánya. Nincs benn az 1849. és 1850. évi

---

¹¹² VREI Házassági anyakönyv, 1837. június 5., 1863. március 29., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 16., A veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 2/1825. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731. d., HUDI 1994. 17.

¹¹³ MNL VeML 1691/1845 (augusztus 4.) közgy. sz., 2339/1847 (november 3.) közgy. sz. (A Marich-alapítvány 1845. évi számadása.), Székesfehérvári római katolikus halotti anyakönyv 14/1866. sz. MNL MOL Mikrofilmtár Ao556d., SZINNYEI VIII. 1902. 582–583., MURÁNYI 1993. 95.

városi összeírásban. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹¹⁴

MÁRKUS Lajos 1847: Márkus Lajos római katolikus ügyvéd, Márkus Ignácnak, a bécsi Magyar Udvari Kancellária tanácsosának fia. Veszprémben született, 1811. március 14-én keresztelték. Keresztapja Nedeczky Károly nagyprépost, keresztanyja Vajda Marianna asszony (Márkus József felesége) volt. Apja ekkor 1827-ben 16 évesen iratták be a pozsonyi királyi jogakadémiára, ahol 1827–1828-ban a filozófia második évfolyamát, 1828–1830 között a jogi kurzust végezte el. A joggyakorlat és az ügyvédi vizsga letétele után vármegyei pályára lépett. 1834. április 7-től Veszprém vármegye tiszteletbeli aljegyzője, 1840. október 5-től második aljegyzője, 1843. október 17-től első aljegyzője, 1847. július 1-től tiszteletbeli főjegyzője. 1848. május 1-től a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja. 1848. augusztus 29-én eddigi hivatalviseléséről bizonyítványt kért és kapott, nyilván azt tervezte, hogy máshova költözik. 1837-ben Veszprém vármegye becsületbeli aljegyzőjének nevezték ki. 1839-ben becsületbeli (tiszteletbeli) jegyzőként az országgyűlési követi utasítást kidolgozó vármegyei deputáció tagja volt. 1842. május 2-én a főispán táblabíróvá nevezte ki. A zalaegerszegi cs. kir. törvényszék elnökeként ment nyugdíjba. Nyugdíjas éveit szülőföjlén töltötte. 1857-ben nevét nem találjuk a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1865–1866-ban a veszprémi járás főszolgabírája, a cholera-járvány terjedése ellen fellépő megyei közegészségügyi bizottmány tagja. 1860-ban is Veszprémben élt, érdekelte a történelem és a természettan, ugyanis előfizetett Rómer Flóris A Bakony c. természetrajzi-régészeti monográfiájára. Veszprémben hunyt el 1877. január 14-én, 64 évesen végelgyengülésben. Az Alsóvárosi temetőben nyugszik. Már halála előtt gondnokság alá helyezték. Halála után a Veszprém megyei árvaszék kiskorú gyermekei érdekében javait elárverezte. Veszprémben található ingóságait 1877. március 1-én, 3 db Veszprémi Takarékpénztár-részvényét március 5-én adták el a legtöbbet ígérőnek. Szentkirályszabadján lévő 114 hold 1105 négyszögöl nagyságú birtokát a beltelken lévő úrilakkal együtt augusztus 20-án (400 forint/év kiköltési áron) adták haszonbérbe egy évre.¹¹⁵

---

¹¹⁴ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., HUDI 2001a. 159., HERMANN 2005. 20.

¹¹⁵ MNL Mikrofilmtár A3728 d., veszprémi római katolikus keresztelési anyakönyv 1806–1849, 132. p., MNL VeML IV. 1.a. 2001/1837. (szeptember 28.) közgy. sz., 688/1839 (május 1.) közgy. sz., 2710/1840. (október 12.) közgy. sz., 2957/1843. (október 17.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.)

MÁRTON Antal 1847: nemes mándi Márton Antal veszprémi református ügyvéd, uradalmi ügyész. Pápán született 1809-ben, október 11-én keresztelték. Édesapja Márton István, a református kollégium újjászervezője és első igazgatója volt. Édesanyja Zsoldos Katalin. Keresztszülei is egyengették életútját: nemzeti Felner József és felesége, Schwáb Erzsébet; Tóth Ferenc professor és felesége, Czike Julianna; Seregély István takácsi református prédikátor és felesége, Fülöp Julianna; Oroszy Pál tótvázsonyi birtokos és felesége, Keszei Julianna. A gimnáziumot Pápán végezte, felsőfokú tanulmányait is itt kezdte. A jogi diploma megszerzése után Veszprémben telepedett le. 1837-ben tiszteletbeli ügyviselőnek nevezték ki. 1847-ben Marich István Dávid főispáni adminisztrátor Veszprém vármegyei táblabírónak nevezte ki. 1848 júniusában a veszprémi nemzetőrség egyik kapitánya. 1849-ben a belvárosban, az 1. poléta (adókerület) 3. sorszámú 14000 ezüstforintra becsült új városháza épületében lakott albérletben Végh István katolikus gombkötő, városi tanácsos népes családjával együtt (az utóbbi háztartásában az inasokkal, segédekkel, cseléddel együtt tizenhárman voltak, mindnyájan katolikusok). Meglehetősen későn szánta rá magát a családalapításra. 1852. február 14-én, 40 éves korában veszprémi járásbírói ülnökként vette feleségül az igari születésű 23 éves Kocsi Horváth Juditot, Kocsi-Horváth József és Sárközy Júlianna lányát. Ugyanezen év december 5-én megszületett első és egyetlen felnőtt kort megért gyermekük, Antónia, aki Jekelfalussy Lajos cs. kir. kamarás, honvédszázados felesége lett. (1860. március 20-án megkeresztelt Ákos nevű fiúk meghalt.) 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok között (még ekkor is albérletben laktak). Később azonban a Hosszú utcában – Reviczky Kopácsy Mária, és Bauer Károly szomszédságában házat vásároltak. 1878. október 26-án a várostól mindhárom háztulajdonos engedélyt kapott arra, hogy házuk előtt járdát kikövezhessék (ehhez a város saját kőbányájából ingyen biztosította a követ). A kikövezést azonban már nem érte meg, mert 1878. november 12-én, 70. életévében tüdővészben elhunyt. Régi szokás szerint háztól temették a református egyház szertartása szerint. Az Alsóvárosi temetőben nyugszik. – 1860-ban 5 osztrák értékű forinttal támogatta az MTA székházát, ugyanennyit fizetett az

---

közgy. sz., IV.101. 1861/1848. (augusztus 29.) sz. (szolgálati bizonyítványt kér), Uo XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A megyei közegészségügy. = Veszprém [hetilap] 1/1866 (15. sz. (október 7.) 113–114., E gyászjelentést vettük... = VMHHK 3 (1877) 3. sz. (január 21.) [4.], Árverési hirdetés. = Uo. 3 (1877) 3. sz. (január 21. [6.], Uo. 3 (1877) 32. sz. (augusztus 12.) [4.], RÓMER 1860. 211., HUDI 2004. 153–154., NOVÁK 2007. 330.

Akadémia tőkealapjába. Ugyanekkor a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja volt.¹¹⁶

MÁRTON József 1847: nemes Márton József református mérnök. A pesti Institutum-Geometrico-Hydrotechnicumban (magyar nevén a Mérnöki Intézetben) tanult, 1831-ben szerzett mérnöki oklevelet. 1837-ben a bakonyoszlói Esterházy uradalom mérnöke (földmérője) volt. 1841-ben Veszprémben lakott feleségével, a szintén református Zámbó Júliannával, aki 58 évesen, 1878. március 23-án tüdőhűdésben hunyt el. 1841. június 15-én született Hermina nevű lányuk, aki dabasi Halász Gyulához ment férjhez. 1843. szeptember 10-én született József fiúk 1845. szeptember 2-án vérhasban elhunyt. 1845. november 16-án született Elek fiúk 1854. szeptember 30-án elhunyt. (Ekkor a veszprémi 514. számú házban laktak.) 1841-ben a keresztszülők közé tartozott Czakker János számtartó, Galamb József ügyvéd, Halász Amália kisasszony, Kaszás Zsigmond pandúr főhadnagy, Kenes[s]ey Ferenc ügyvéd, Kocsi-Horváth Sámuel alispán, Mattekovits György ügyvéd, és Szőke Pál úr. 1853-ban Veszprémben jelent meg egyetlen ismert munkája, a *Vélemény a Sió szabályozásáról és az azzal kapcsolatban álló Balaton alább szállításáról* c. műve. 1861-ben a Veszprémben lakó 5 mérnök egyike volt. 1866-ban a Veszprém vármegyei megyei ínségügyi szabályzatot készítő bizottmány tagjává választották. Idős korában is a veszprémi társadalom köztiszteletben álló, aktív tagja volt. 1881-ben is a veszprémi képviselő-testület tagjává választották. — 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek. 1879. február 28-án tartott közgyűlésén a Veszprémi Takarékpénztár ismét választmányi tagjává választotta. 1879-ben több alkalommal adakozott a szegedi árvízkarosultak javára. A Veszprémi Nemzeti Kaszinó 1879-ben és 1880-ban is választmányi tagjává választotta. Veszprémben hunyt el 75 évesen, 1882. november 6-án. Az Alsóvárosi temetőben lévő családi sírboltba temették.¹¹⁷

---

¹¹⁶ VREI Születési anyakönyv, 1852. december 5., 1860. március 20.; házassági anyakönyv, 1852. február 14., MNL VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848. MNL VeML V. 102.h. Veszprém városi összeírás, 1849. Uo. V. 142.f. Veszprém városi összeírás, 1850. MNL VeML IV. 1.a. 2001/1837. (szeptember 28.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., Városi közgyűlés. = VMHKK 4 (1878) 44. sz. (november 3.) [3.], Gyászhir. = Uo. 4 (1878) 46. sz. (november 17.) [3.], ÉVKÖNYV 1863. 20., HUDI 2006. 50.

¹¹⁷ VREI Születési anyakönyv, 1841. június 15., 1843. szeptember 10., 1845. november 16., halotti anyakönyv, 1845. szeptember 2., 1854. szeptember 30., 1878. március 23. MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (uradalmi földmérő), VREI Születési anyakönyv, 1845. november

MATERÉNYI János 1842: Materényi János a veszprémi püspökség katolikus vallású uradalmi alkalmazottja volt. (Materényi József pápai ügyvéd rokona lehet.) 1843–1845 között kislódi (Veszprém vm.) uradalmi ispán, akkor át helyezték Somogy vármegyébe, a veszprémi püspökség karádi uradalmába ispánnak. Neve 1857-ben sem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok között. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaságnak. 1843-ban kislódi ispánként előfizetett a *Sebészi almanach* c. országos kiadványra, melyet Pap Ignác sebész szerkesztett Pesten.¹¹⁸

MIKLÓS György 1847: Nemes Miklós György veszprémi lakos, református ügyvéd. Veszprémben született nemes Miklós György gombkötőmester és Raksányi Zsuzsanna házasságából, 1820. december 17-én keresztelték meg. A népiskolát Veszprémben végezte, felsőbb iskoláit 1837-től Pápán a református kollégiumban végezte. 1837. október 31-én iratták be szülei a gimnázium logikai osztályába. A gimnázium után a jogakadémiára járt. Az joggyakorlat és vizsga letétele után ügyvédi oklevelet nyert és vármegyei szolgálatba állt. 1847–1849 között Veszprém vármegye járási biztosa. Rendszeresen részt vett a megyei közgyűléseken, majd 1848. május 1-től a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány gyűlésein. 1849. május 26-án jelent volt a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadásán és a kormánynak tett hűségnyilatkozat tárgyalásán is. Kerkápolyi (Kerkápoly) Etelkát vette feleségül, akitől 1850. december 8-án István nevű fia született. 1847-ben a Palotai utcai egyemeletes házban lakott, amelynek földszintjén 4 szoba, konyha, kamra, spejz, fészer, alattuk 2 pince; az emeleten 5 szoba, konyha volt. A házat minden bizonnyal bérházként hasznosította. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt tagja a Polgári Társaságnak.¹¹⁹

16., 1860. március 30., halotti anyakönyv, 1845. szeptember 2., 1854. szeptember 30., A veszprémi „Nemzeti Casino” közgyűlése. = VMHHK 5 (1879) 2. sz. (január 12.) [2.], A veszprémi takarékpénztár. = Uo. 5 (1879) 12. sz. (március 23.) [1.], A veszprémi jótékony nőegylet gyűjtése. = Uo. 6 (1879) 13. sz. (március 30.) [3.], A nemzeti kaszinó. = Uo. 6 (1880) 2. sz. (január 11.) [2.], Veszprémvárosi képviselőtestület tagjai 1881-ben. = Uo. 7 (1881) 8. sz. (február 20.) [2.], A megyei inszégügy. = Veszprém 1 (1866) 18. sz. (október 28.) 1–2., Gyászhir. = Uo. 8 (1882) 47. sz. (november 12.) [2.], Halálozás. = Uo. [3.], KÉPES NAPTÁR 1861. 275., ÉVKÖNYV 1868. 16.

¹¹⁸ VÉL Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 327/1845. (december 10.) sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., PAP 1843. 463., ÉVKÖNYV 1868. 16.

¹¹⁹ VREI Születési anyakönyv, 1820. december 17., 1850. december 8., MNL VeML IV. 1.b. 1448/1847 (május 3.) közgy. sz., Uo. XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 185., ÉVKÖNYV 1858. 16., HUDI 2004. 185., 200., 212., 218., 233., 237., 240., KÖBLŐS 2006. 258., 262., 587., 865., FEKETE 2020. 117.

MIKLÓS József 1842: Miklós József veszprémi lakos, református nemes, gombkötőmester. 1849-ben az 1. polétában (adókerületben) lévő 61. számú házban lakott feleségével és hat gyermekével, két segédjével és egy női cseléddel. Másik háza az 5. polétában lévő 10. számú, 7000 pengőforint értékű házat özvegy Manevill Bernátné zsidó boltos árendálta, aki egy női cselédet alkalmazott. 1850-ben is két házat írták össze. A gombkötőmester 1857-ben a veszprémi az 1100. számú telken épült házban lakott. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹²⁰

MIKOVINYI Ignác 1847: Mikovinyi Ignác (1816–1880) pápai katolikus ügyvéd, főbíró, polgármester. Pápai nemes házbirtokos. Somlóvásárhelyen született Mikovinyi Ignác és Bene Terézia házasságából, 1816. január 12-én keresztelték meg. Keresztszülei: Rohonczy János és lánya, Rohonczy Mária voltak. Édesapja, Mikovinyi Ignác a királyi vallásalap somlóvásárhelyi uradalmának tisztje (provisora) volt. 1837-ben is uradalmi tiszttartóként szolgált. Az ifjú Mikovinyi Veszprémben, majd a győri jogakadémián tanult. 1831/32-ben a filozófiai kurzus első évfolyamát, 1833/34-ben a jogi kurzus első évfolyamára járt. Köznemesként részt vett a Veszprém vármegyei nemesi közgyűléseken, így pl. az 1847. évi október 18-i követválasztó gyűlésen. 1848 tavaszán tagja volt a pápai városi nemzetőrségnek. Az 1848. június 16-i önkormányzati választásokon a város történetében először választottak polgármestert Willax Antal tímármester személyében, helyettese főbíróként Mikovinyi Ignác lett. 1848-ban 10 forintot adományozott a honvédsereg felszerelésére a haza javára. 1849. november 17-én a polgármesteri tisztséget megszüntették, Willaxot főbírónak nevezték ki, Mikovinyit pedig helyettesének. 1856–1861 között a főbírói (és polgármesteri) tisztséget töltötte be. Polgármesteri időszakához kötik a városi sétatér kialakítását (ehhez az első fát polgármesterként ő ültette), az utcák világosítását, rendezését, kövezését. 1880. december 25-én 65 éves korában Pápan hunyt el, két nappal később a Kálvária temetőbe temette Néger Ágoston plébános. Felesége, Koller Anna özvegyen maradt. Az 1850–1860-as években családjával együtt számos alkalommal megfordult a füredi fürdőn, így pl. 1863-ban is. 1838-ban a Pápai Kaszinó tagja volt. 1844-ben Reguly Antal etnográfiai

---

¹²⁰ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 16., FEKETE 2020. 117.

nyelvészeti kutatásait támogatta kisebb összeggel. Életrajza nincs benne a megyei életrajzi lexikonokban.¹²¹

MOLNÁR Albert 1842: Molnár Albert a cseszneki járás esküdtje, 1840-ben Ányos Farkas főszolgabíró mellett, 1843-ban Ányos István főszolgabíró mellett szolgált. 1847-ben újraválasztották Hunkár Mihály cseszneki járási szolgabíró mellé.¹²²

MOZGAY Sámuel 1847: nemes Mozgay Sámuel (1795–1853) 1826-tól haláláig veszprémi evangélikus lelkész volt. 1848-ban a magyar honvédsereg felszerelésére 2 forintot adományozott. 1853. december 13-án hunyt el „elgyengülésben”, 16-án Szedenics György palotai lelkész, esperes temette el. Özvegye, Mezibrodsky Eszter 1865. szeptember 6-án Pesten hunyt el 58 évesen, hatósági engedéllyel hazahozták és szeptember 8-án férje mellé temették. Mozgay az 1845-ben létesült Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja. Az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár segédválasztmányának tagja.¹²³

MUSTOS János 1847: Nemes Mustos János (1805–1881) nemesvámosi származású római katolikus veszprémi ügyvéd, a város egyik leggazdagabb polgára. 1805. október 12-én Vámoson (Nemesvámoson) született Mustos János katolikus köznemes és református nemes Mórocza Rebeka házasságából. Az elemi népiskolát helyben végezte. 1824-ben 18 évesen iratták be a győri királyi jogakadémiára. 1824–1826 között a filozófiát, 1826–1828 között jogot hallgatott. A joggyakorlat és a vizsga letétele után ügyvédi diplomát szerzett. 1831-ben Veszprém vármegye becsületbeli ügyésze, 1847-ben a megye táblabírája volt. 1857-ben Veszprémben három háza volt. A Kereszt utcában az 1127. sz. telken állt a 241. sz. háza, az 1191. sz. telken a Palotai utában a 475. sz. háza, a Vásártéren az 1194. sz. telken a 478. sz. háza. Vagyonát tovább növelte, hogy özvegy vizeki Tallián Pálné sz. szentgyörgyi Horváth Magdolna kedvelt házi ügyvédje volt, akire 1872-ben kelt végrendeletében és azt kiegészítő 1874. évi pótvégrendeletében ráhagyta veszprémi házát és Csatár-hegyi birtokát (szőlejét és a

---

¹²¹ MNL MOL Mikrofilmtár A3677 d. Pápai római katolikus halotti anyakönyv, 179/1880. sz., MNL VeML IV.1.b. Veszprém 1066/1836. közgy. sz. (apja somlóvásárhelyi tisztartó). Halálozás. = PL 8 (1881) 1. sz. (január 1.) [3.], HUDI 1982. 233., H. SZABÓ 1994. 98., HUDI 2001a. 27., 72., 124., 147., 206., 237., 275., KATONA 2002. 350., 355., 357–358., 360., HUDI 2004. 172–173., KATONA 2014. 61., JUHÁSZ 207. 425.

¹²² MNL VeML IV. 1.a. 2710/1840. (október 12.) közgy. sz., 2957/1843. (október 17.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz.

¹²³ A veszprémi evangélikus halotti anyakönyv, 21/1853. sz., 8/1865. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731. d., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7.; HUDI 1994. 18., FEKETE 2020. 113

hozzá tartozó épületet). Mindkettőt még életében „tettlegetes birásába” adta. Mustos János veszprémi ügyvéd 1840-ben az országos gyűjtés során 1 forintot adományozott Hunyadi Mátyás szobrának elkészítésére. 1841–1844 között a Veszprémi Olvasótársaság tagja volt. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapítója, az 1846. január 1-jén megnyílt takarékpénztár első jegyzője és titoknokja (titkára). 1848-ban 10 forintot adományozott a magyar honvédsereg felállítására. Ebben az évben a sajtóvétségeket elbíráló veszprémi törvényszék egyik bírója. 1860-ban 5 osztrák értékű forintot adományozott az MTA székházára, ugyanannyit az Akadémia tőkealapjába. 1881. március 10-én utoljára választották meg a Veszprémi Takarékpénztár választmányi tagjának. 1881. július 3-án, mint gazdag földbirtokos hunyt el Vámoson végelgyengülésben, július 5-én temették el a nemesvamosi köztemetőbe. Vastagh György festőművész által készített portréja a Veszprémi Takarékpénztár hivatali helyiségét díszítette.¹²⁴

NAGY Ferenc 1842, 1847: nemes Nagy Ferenc kajári (balatonfőkajári) gazdag földbirtokos volt. 1837-ben Balatonfőkajár egyik birtokosa, emellett Rostás pusztán nagyobb birtoka, Tikats pusztán kisebb részirtoka volt. Az 1858 szeptember 10. előtti napokban egy hat tagú bűnbanda otthonában megtámadta. Három lövéssel leterítették és kirabolták. Arany-, ezüst- és bankópénzben 7000 pengőforint értékűtől, továbbá egy ezüst szelencétől, egy ezüst gyűszűtől, három lőfegyvertől és egy vadásztáskától szabadították meg. A rablókat elfogták, a Veszprém megyei törvényszék kihallgatta őket. A tanúvallomások és a körülmények figyelembevételével szeptember 24-én a veszprémi törvényszék mindegyiket kötél általi halálra ítélte és még aznap délben felakasztatta. — 1853-ban 10 forintot adott a Ferdinánd Miksa főherceg kezdeményezésére Bécsben építendő katolikus emléktemplomra. E néven a megyeszékhelyen csak szegény lakosok éltek ekkoriban. 1849-ben Nagy Ferenc néven egy napszámost és egy ismeretlen foglalkozását írtak össze. Az utóbbi a 7. polétában lévő 118.

---

¹²⁴ Veszprémi római katolikus házassági anyakönyv, 1805. október 12. (A vegyes házasságokból születettek feljegyzései között.) MNL MOL Mikrofilmtár A3660 d. MNL VeML IV.1.b. 1145/1831. (május 16.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., MNL VeML IV. 101.a. 2847/1848., Véghegy (december 13.) jkv. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Nemesvamosi római katolikus halotti anyakönyv, 12/1881. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A3734 d., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., A veszprémi takarékpénztár... = PL 8 (1881) 12. sz. (március 13.) 47., Halálozások. = VMHHK 7 (1881) 29. sz. (július 10.) [2.] HUNYADI 1840. 26., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., HUDI 1987. 468., HUDI 1994. 18., VÉGHELY 1886. IV. melléklet, XXIX–XXXIII., HUDI 2006. 50., JUHÁSZ 2017. 355., MOLNÁR 2019. 179., HORVÁTH 2021. 63., 74.

sorszámú házban lakott feleségével és 3 gyermekével, mindnyájan római katolikusok voltak. 1850-ben egy „szamaras” Nagy Ferenc van az adóösszeírásban. Az 1857. évi összeírásban e néven csak egy napszámot említenek.¹²⁵

NÉMETH István 1842: Németh István fakereskedőről lehet szó, aki 1850-ben a 456. számú házban, Gulner Elek fakereskedő közelében lakott. 1857-ben 458. sz. házban lakott. Rajta kívül egy napszámos, egy csapó (1964. sz. telek, 1163. sz. ház) és egy kulcsár (55. sz. telek, 932. sz. ház) fordul elő ezen a néven az összeírásban.¹²⁶

PAP Ferenc 1847: Pap Ferenc (1804–1871) ügyvéd, tótvázsonyi birtokos köznemes. Noszlopon született 1804. január 1-én. 1835. május 14-én vette feleségül siskei Oroszy Jozefát, a könyvgyűjtési szenvedélyéről ismert Oroszy Pál (1763–1833) táblabíró lányát. 1837-ben a főispán Veszprém vármegyei táblabírórnak nevezte ki. 1848-ban a tótvázsonyi nemzetőrségi kapitányság beosztott hadi ügyvédje (ügyésze) volt. 1864-ben, a tagosítás végrehajtásakor három volt jobbágyának úrbéri járandóságának (29 hold) kimérése után 411 hold 26 négyszögöl földbirtoka maradt. Lányukat, Emiliát (1840–1922) kenesei Kenessey Móric (1837–1918) ügyvéd, királyi közjegyző vette feleségül. Mindketten a tótvázsonyi református egyházközség fő támaszai voltak. Pap Ferencet emellett a Veszprémi Református Egyházmegye segédgondnokának is megválasztották. A Pap család rendszeresen látogatta a balatonfüredi fürdőt. Mindketten a tótvázsonyi református temetőben nyugszanak. Pap Ferenc 1871. február 9-én Tótvázsonyban, tüdőszélhűdésben hunyt el, Pap Gábor esperes (későbbi püspök), Cseh Gábor vámosi és Ács Károly tótvázsonyi lelkész temette. Felesége 1889. február 22-én veszprémi Komakút téri házában hunyt el 78 éves korában. – 1853-ban Ferdinánd Miksa főherceg felhívására 4 forintot adott a Bécsben építendő katolikus emléktemplomra. 1863-ban a gazdasági iskolák segélyezésére 100 osztrák értékű forintot adományozott a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület számára.¹²⁷

---

¹²⁵ MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (Rostás p. birtokos), Uo. V. 102. Veszprém 1849. évi népösszeírása. Uo. V.142.f. Veszprém 1850. évi adóösszeírása. Uo. XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., XI. Jegyzéke azon önkénytes adományokra... = Budapesti Hírlap 1853 (284. sz. (december 3.) 1590. Hivatalos függelék. – (Nagy Ferencz gyilkosainak elítélésé.) = VU 5 (1858) 40. sz. (október 3.) 478. – Halálozások. = VMHHK 7 (1881) 29. sz. (július 10.) [2.] HUDI 2023. 173.

¹²⁶ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857

¹²⁷ MNL VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848. – VREI Halotti anyakönyv, 1889. február 22., XI. Jegyzéke azon önkénytes adomá-

PAP Gábor 1842: Pap Gábor veszprémi református ügyvéd, 1831-től vármegyei másodalügyész, 1834-től első alügyész. A veszprémi református egyházközség megbízásából 1846-ban újra köttette az 1614-től vezetett anyakönyvet, melynek a végéhez egyháztörténeti jegyzeteket csatolt. 1848 tavaszán, nyár elején a rátóti (gyulaafirátóti) nemzetőség kapitánya, századának tisztii állományához tartozott Cseresnyés Ferdinánd főhadnagy, Fülöp János és Kántás István hadnagy. Körzetébe tartoztak a kádártai és Jutas pusztai nemzetőrök is. 1846-ban a 1857-ben a háztulajdonosok és birtokosok között e néven csak egy személy fordul elő (foglalkozás nélkül) az összeírásban: 957. sz. telken épül 177. sz. ház tulajdonosa és lakója. Az 1874 novemberében tartott vármegyei közgyűlésen a Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottság tagjának választották.¹²⁸

PAP János 1847: Pap Nepomuki János (1807–1893) ügyvéd, középiskolai birtokos, konzervatív aulikus politikus. Pápán született Papp András táblabíró és Polányi Katalin házasságából, 1807. november 10-én keresztelték. 1822-ben fejezte be a győri bencés gimnázium hatodik (II. humán) osztályát. 1822–1826 között a győri királyi akadémia bölcsészeti és jogi kurzusát végezte el. (Ekkor nevét Pappnak írták, de ő később a Pap alakot használta.) 1828 tavaszán jurátus lett, kiváló eredménnyel tette le a záróvizsgákat. 1829. június 25-én tett ügyvédi esküt. Az ügyvédi diploma megszerzése után vármegyei szolgálatba lépett. 1834-ben a pápai járás szolgabírájává, 1837-ben főszolgabírájává választották. 1843-ban megyei főügyésznek, 1847-ben főjegyzőjének választották. 1848. júniusában a somlónásárhelyi kerületben országgyűlési követnek választották, ezért hivataláról leköszönt, de Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmányi tagságát megtartotta. 1849 elején nem követte az országgyűlést Debrecenbe, amiért a képviselőház 1849. március 1-jén mandátumáról lemondottnak tekintette. 1849. október 3-án Dőry Gábor, a székesfehérvári cs. kir. kerület főbiztosa Veszprém vármegye cs. kir. kormánybiztosává nevezte ki. 1850. augusztus 1-től ismét megyefőnök lett, tevékenyen részt vett a neoabszolutizmus rendszerének kiépítésében. 1853-ban már ismét „magánzó”, a politikától visszavonult. 1865 végén Somlónásárhelyen újraválasztották, de a választás ellen pana-

---

nyokra... = Budapesti Hirlap 1853 (284. sz. (december 3.) 1590. Hivatalos függelék. – KÖRÖSY 1863. 21., HUDI 2006. 50., HUDI 2022. 355–356., HUDI 2023. 118.

¹²⁸ MNL IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz. i. (nemzetőség beosztása), Veszprém megye bizottmányának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., THURY 1893. 7–8., HUDI 2004. 215.

szokat nyújtottak be melyeket kivizsgáltak és ezután képviselőtársai 1866. január 23-án megsemmisítették mandátumát. Ekkoriban a somlóvásárhelyi közalapítványi uradalom tisztje volt. Később Pápára költözött és haláláig ügyvédként dolgozott. Pápán hunyt el, hamvait a középiskolai családi kriptában helyezték el. 1857-ben megyei főjegyző néven fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában, ami csak utalás korábbi hivatalára. Ekkor a 821. sz. telken épült 40. sz. házban lakott. 1885-ben pápai lakosként középiskolai birtoka után 3151 forint 32 krajcár állami egyenesadóval a legtöbb állami egyenesadót fizetők felső egynegyedébe tartozott, virilisként a megyebizottmány tagja volt. Pápa város képviselő-testületének is tagja volt. Szaktudásának köszönhetően az 1870-es évek végén a pápai református jogakadémia államvizsga-bizottságának is tagja volt. Mélyen vallásos emberként a pápai római katolikus hitközség is elnökének választotta, e tisztséget több évig viselte. Végrendeletében a pápai szegényekre 200 forintot hagyott. 1840-ben az országos gyűjtés során két veszprémi Pap János is adakozott a felállítandó Hunyadi Mátyás szoborra: Pap János városi jegyző és Pap János főszolgabíró is 1–1 forintot adott e célra. Pap János főszolgabíró 1838-ban Pápán előfizetett Tarczy Lajos professzor Természettan c. művére.¹²⁹

PAPP Dénes 1847: Papp (Pap) Dénes (1826–1869) veszprémi, majd győri református ügyvéd, történész. Veszprémben született 1826. április 9-én nemes nemzeti Papp János ügyvéd, több nemes família ügyvédje és Treuer Terézia házasságából. A szülők a Csirke, az Eőri Márkus, vizeki Tallián, Szentgyörgyi Horváth családokkal voltak komaságban. A szabadságharc alatt Kossuth Lajos mellett teljesített futárszolgálatot az Országos Honvédelmi Bizottmány szolgálatában. 1857-ben családját nem említik a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1860-ban szemerei (győrszemerei) lakosként a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja lett 100 osztrák értékű forinttal. Ugyanebben az évben 20 osztrák értékű forintot fizetett az MTA tőkealapjába. Cikkei a Győri Közlönyben (1868), és a Századokban (1868) jelentek meg. Néhány napi szenvedés után Győrött hunyt el 1869. október 25-én, 42 évesen agyszélhűtésben. Győrszemerén temette el a református lelkész. Felesége, a

---

¹²⁹ MNL VeML IV. 1.a. 2957/1843. (október 17.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., Uo. 1211/1848 (június 27.) sz. irat (megyei főjegyzői hivataláról lemond), VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., Veszprém megye legtöbb államadót fizető bizottsági tagjainak véglegesen megállapított névsora az 1885-ik évre. = PL 11 (1884) 51. sz. (december 21.) 213–214., Pap János. = PL 20 (1893) 49. sz. (december 3.) 220., TARCZY 1838. 366., HUNYADI 1840. 26., ÉRTESÍTŐ 1879. 20., ÉRTESÍTŐ 1880. 24–25., PÁLMÁNY 2002. 648–650., JUHÁSZ 2017. 336.

katolikus Zsigray Emma grófnő gyászolta. Még Veszprémben éltek, amikor 1852. február 28-án megszületett Tamás fiúk. Ekkor a veszprémi 40. számú házban laktak. Győrben a belvárosi 141. számú házban laktak. Önálló munkái: 1. *A peres ügyeken kívüli jogügyletekbeni bírósági eljárás* gyakorlati kézikönyve. Mitlacher V. után ford. Veszprém., 1860.; 2. *A pesti magyar nemzetgyűlés 1848-ban*. Pest, 1866. Két kötet. (2. kiadás. Bp., 1881.); 3. *Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848–49-ben*. U. ott, 1869.; 4. *A parlament Debreczenben 1849-ben*. Uo., 1870. Két kötet.¹³⁰

PINTÉR István 1842: Pintér István veszprémi lakos, katolikus adózó. 1834. január 7-én 26 évesen nősült, a 20 éves nemes Szalay Zsuzsannát vette feleségül. 1849-ben a 12. polétában (adókerületben) fekvő 20. sorszámú házban özvegye élt két gyermekével, mindhárman római katolikusok voltak. Az özvegy neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok 1857. évi összeírásában.¹³¹

PONGRÁCZ Dániel 1847: Pongrácz (Pongrátz) Dániel veszprémi lakos, református esküdt. Nemes Pongrátz Dániel csizmadiamester és Jákói Erzsébet házasságából Veszprémben született, 1827. január 22-én keresztelte meg Ángyán János prédikátor. körül született. Az elemi iskolát Veszprémben végezte. 1837 ősztől (10 évesen) került Pápára, a református gimnáziumban tanult, a grammatista osztályba iratták be szülei. A kollégiumi törvényeket 1843/44-es tanévben írta alá. 1849-ben a harmadik polétában lévő 114. számú házban lakott Pongrátz Dániel családos csizmadiamester, nála lakott Pongrátz Dániel esküdt, aki a fia volt. Pongrácz Dániel esküdt Pongrácz János vármegyei seborvos és Pongrátz Sámuel rokona volt. Az 1844-ben elhunyt Pongrácz János seborvosnak 118 könyvből álló kis könyvtára volt. Korai halálával 9 árvájának felnevelése özvegyének komoly gondot okozott a családnak. Pongrácz Dániel 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskör tagja és jegyzője volt. A városi tanácsülés

---

¹³⁰ VREI Születési anyakönyv, 1826. április 9., 1852. február 28., – Győri református halotti anyakönyv, 32/1869. sz., MNL VeML IV. 1.b. 1620/1846 (augusztus 3.) közgy. sz., MNL VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., (Halálozások.) = VU 16 (1869) 45. sz. (november 7.) 622. [Papp Dénes néven], A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., KÖRÖSY 1863. 20., SZINNYEI X. 1905. 273. (csak a halálozási dátumát és művei bibliográfiai adatait közli), GRÁBICS–HORVÁTH–KUCSKA 2003. 251.

¹³¹ MNL MOL Mikrofilmtár A3674 d. Veszprémi római katolikus házassági anyakönyv, 1834. január 7. A3732 d., VeML V. 102. h. Veszprémi összeírások, 1849., V. 102.f. Veszprémi összeírás, 1850., XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 14.

tagjaként az 1894. április 14-én tartott ülésen ő javasolta, hogy az 1848-as forradalom tiszteletére a Városház terét Szabadság térre, a Palotai utcát Kossuth utcára nevezzék át.¹³²

PONGRÁCZ Sámuel 1842: Nemes Pongrácz Sámuel veszprémi református csizmadiamester; nemes Pongrácz János és Csok [Csók] Katalin házasságából született. 1837. január 14-én fiatal özvegyemberként újra nősült, Jákói Sámuel Zsuzsanna nevű hajadon lányát vette feleségül. Kérője testvére, Pongrácz János református seborvos volt. 1857-ben Pongrácz Sámuel a 702. sz. telken épült 512. sz. házban lakott. 1868-ban választmányi póttagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹³³

PRÉPOST Pál 1842: veszprémi vendéglős, 1840-ben a püspökség kávéházát szerette volna bérbe venni, de a nyilvános árverésen alul maradt. Az 1849. és 1850. évi összeírásban nem szerepel. 1857-ben nevét nem találjuk a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹³⁴

PUCSALKÓ József 1847: sóhivatali tisztviselő; 1838-ig Újvidéken, 1838-tól Zsuppanyán, 1840–1846 között a pécsi sóhivatal mázsálója. 1847-ben már Veszprémben dolgozhatott. Később máshova helyezték, 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹³⁵

RAMASSETTER Károly 1847: Ramasetter (Ramazetter) Károly (Ramassetter) (Sümeg, 1822. április 27. – Budapest, 1899 után) nyomdász, könyvkereskedő. Már 1846-ban a veszprémi nyomdában dolgozott. 1847-től veszprémi nyomdatulajdonos (ekkor vásárolta meg a Szammer-féle nyomdát), melyet 1870-ig üzemeltetett (ekkor cégtársa, Knauer Andor vette meg tőle a nyomdát). Ramasetter veszprémi és Veszprém megyei magánszemélyek, intézmények,

---

¹³² VREI Születési anyakönyv, 1827. január 22., halotti anyakönyv 1844. április 18. (nemes Pongrácz János sebész 54 évesen paticsból hunyt el), PLOSZ 1844. 372., ÉVKÖNYV 1868. 14., HUNGLER 1988. 278.

¹³³ ÉVKÖNYV 1868. 17., Veszprémi Református házassági anyakönyv, 1837. január 14. MNL MOL Mikrofilmtár A1567 d., VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

¹³⁴ VFL II. 1.a.o2. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 203/1840 (május 20.) sz., MNL VeML 102.h. Veszprém város összeírása, 1849., Uo. V.142.f. Veszprém város összeírása 1850., ÉVKÖNYV 1868. 17., VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

¹³⁵ VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. – Magyarország és Erdély. = Jelenkor 7 (1838) 39. sz. (május 16.) 153. Magyarország. = NU 35 (1840) 72. sz. (szeptember 5.) 285., ÉVKÖNYV 1868. 17., SONKOLY 2002. 383.

tanintézetek, hivatalok, egyesületek számára egyaránt nyomtatott. A vármegye nyomtatványait (körlevelek, összeírások, rendeletek stb.) is ő készítette. 1848-ban 2 forintot adományozott a magyar honvédsereg felfegyverzésére. Veszprém megyében az elsők között állított fel gyorssajtót. A nyomda mellett könyvkötő műhelyt, könyvkereskedést is üzemeltetett. A város első, *Veszprém* c. hetilapját ő jelentette meg 1865-ben. 1867-ben kölcsönkönyvtárat nyitott. 1869-ben már Pécssett élt, a Lyceum Nyomdát bérelte. Egykori inasa, legénye szerint „nagyúri tempókra hajló” ember volt. Pécsi cégét 1891-ben szüntette meg. Budapestre költözött, a fővárosi kereskedők szegényházában halt meg. Az 1899. évi lakcím- és lakásjegyzékben olvasható a neve utoljára. A korabeli budapesti és vidéki sajtó nem számolt be haláláról. 1863-ban veszprémi lakosként a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja lett 100 osztrák értékű forint befizetésével. Életrajza nem található a Veszprém megyei lexikonokban.¹³⁶

RÉDEY József 1842: Rédey József katolikus uradalmi tiszt. 1845-ig a veszprémi püspöki uradalom csicsói (balatoncsicsói) ispánja, 1845 végén Materényi János helyére Kislődre helyezték ispánnak. 1832. február 6-án 32 éves csicsói (Zala vm.) ispán, ekkor vette feleségül Kratki (Krátki) Jozefa veszprémi 18 éves hajadont. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok között. 1868-ban nem tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹³⁷

ROBOZ József 1847: Roboz József veszprémi református ügyvéd. Veszprém-ben született nemes Roboz József és Cseresznyés Klára református szülöktől, 1822. május 6-án keresztelték. Keresztszülei között volt többek közt Csirke János fiskális és felesége, Mészáros Eszter; Vásonyi István könyvkötő és felesége, Környei Sára. Alsóbb iskoláit Veszprém-ben végezte. 1838-tól a pápai református gimnáziumban tanult, majd jogot végzett, ügyvédi diplomát szerzett. 1847-ben Veszprém vármegye tiszteletbeli ügyvédje volt, részt vett a közgyűléseken. 1847. október 18-án Veszprém-ben részt vett az utolsó rendi országgyűlési követválasztási közgyűlésén. 1848. május 1-én a Veszprém Vármegyei Állandó

---

¹³⁶ MNL VeML IV. 1.b. 1566/1846 (augusztus 3.) közgy. sz., Az egykori Ramazetter nyomda utolsó inasa jubilál. = PN 34 (1925) 4. sz. (június 14.) 4. [Fischer Ágoston 50 éve szabadult fel a Pécsi Lyceum Nyomdában, ahol inas volt.], ÉVKÖNYV 1863. 21., HUDI 1994. 17., HUDI 2022. 235., LAKÁSJEGYZÉK 1899. 1307., BÁNDI 1989. 30–34., VARGA 1998., 2009. 680–681. (Szócikk a Ramazetter nyomdáról.), VARGA 2014.

¹³⁷ Veszprémi katolikus házassági anyakönyv, 1832. február 6. MNL MOL Mikrofilmtár A3732 d., VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 327/1845. (december 10.) sz. Ra VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

Bizottmány tagja lett, egyúttal kinevezték tiszteletbeli esküdtnek. 1848. július 3-án cseszneki járási esküdtnek választották. 1857-ben már özvegy Roboz Józsefné szerepel a veszprémi összeírásban: az 1185. számú telken épült 470. számú lakásban lakott. Egy Roboz József 1884. február 24-én hunyt el Vörösberényben mint községi jegyző, egykori palotai járási szolgabíró. Halála után (április 29-én) árverezték veszprémi ingatlanait, melyeket feleségével, Szemenyei Terézzel együtt birtokolt. 1838-ban előfizetett Tarczy Lajos professzor Pápán kiadott *Természettan* c. munkájára. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskör.¹³⁸

ROHONCZY István 1847: Rohonczy (Rohontzy) István római katolikus vármegyei tisztségviselő, Veszprém vármegye levéltárosa a reformkorban és 1848–1849-ben. 1817-ben 17 évesen iratkozott be a pozsonyi királyi jogakadémiára. Gyámja Rohonczy János (1775–1842) királyi tanácsos, Veszprém vármegye későbbi (1825–1827. évi) országgyűlési követe volt. 1817–1819-ben a filozófiai, 1819–1821 között a jogi kurzust végezte el Győrben. 1827-ben a betegeskedő Ballassa Ignác levéltárost ideiglenesen helyettesítette, halála után utódja lett. 1831-től minden megyei tisztújításon megerősítették hivatalában. 1839. július 24-én, 31 évesen nősült, a 30 éves Ábrahám Mária hajadont vette feleségül. Házassági tanúik Lippai Sándor és Súlyomvári Ferenc voltak. 1857-ben Székesfehérváron élt, mint törvényszéki tanácsos, Veszprémben a Palotai utcában lévő 1185. sz. telken épült 470. sz. egyemeletes háznak a tulajdonosa volt. 1831-ben a járvány megfékezésére felállított Veszprém vármegyei kolerabizottság tagjának nevezték ki. 1844-ben Reguly Antal etnográfus, nyelvész-etnográfus oroszországi kutatóútját 1844-ben 1 ezüstforinttal támogatta¹³⁹

ROSOS Antal 1842: Rosos Antal (1) Veszprém vármegye járási szolgabírája és szentkirályszabadjai birtokos. Nem a győri és a pozsonyi jogakadémián tanult. 1831-ben a veszprémi főszolgabíró mellett esküdt, 1837-től már a palotai

---

¹³⁸ VREI Születési anyakönyv, 1822. május 6., VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Halálozás. = VFH 4 (1884) 8. sz. (február 24.) [3.], Árverési hirdetmény. Uo. [3.], TARCZY 1838. 367., ÉVKÖNYV 1868. 17., KÖBLÖS 2006. 248., 868., 876., HUDI 2001a. 100., HUDI 2004. 173., 184., 214.

¹³⁹ MNL MOL Mikrofilmtár A3641 d. Veszprémi római katolikus házassági anyakönyvek, 1839. július 24., MNL VeML 1/1827. (november 12.), 1145/1831. (május 16.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz. – Hunkár Antal főispán-kormánybiztos az 1849. június 5-i tisztújításon is megerősíti levéltárnoki állásában. VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., SZINNYEI XI. 1906. 1080–1081. (Rohonczy János királyi tanácsosról), HUDI 1983. 233., HUDI 2004. 237., NOVÁK 2007. 249.

járás szolgabírája egészen 1843-ig, ekkor nem választották újra. Veszprémben lakott, 1844-ben hunyt el. Hagyatékából tudjuk, hogy szeretett hegedülni, olvasni. Sokat tartózkodott almádi szőleijében. A jogi szakkönyveken kívül gyakran vásárolt kalendáriumokat, amelyek hasznos gyakorlati tudnivalókat (pl. naptárakat, vásárok jegyzékét) éppúgy tartalmaztak, mint korszerű ismeretterjesztő írásokat. Az 1841-ben alakult Veszprémi Olvasótársaságnak is tagja volt.¹⁴⁰

ROSOS Imre 1847: Rosos Imre szentkirálysabadjai katolikus birtokos köznemes, ügyvéd. Apja Rosos Mihály ny. cs. kir katonatiszt. Az elemi iskolát szülőfalujában végezte. 1838-ban (15 évesen) a győri királyi jogakadémiára iratták be. 1838–1840 között a filozófiai, 1840–1842 között a jogi kurzust végezte el. A joggyakorlat és az ügyvédi vizsga letétele után ügyvédi oklevelet szerzett. 1847–1848-ban uradalmi ügyvéd, részt vett a vármegyei nemesi közgyűléseken. 1845. augusztus 4-én jelen volt azon a közgyűlésen, amelyen Deák Ferencet táblabíróvá nevezték ki. 1848-ban nyáron honvédként részt vett a baranyai Dráva-vonal védelmében. Szolgálatáról többször beszámolt a győri *Hazánk* c. hírlapban. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁴¹

ROSOS István 1847: szentkirálysabadjai Rosos István (1810–1888) katolikus köznemes, szentkirálysabadjai birtokos. Veszprémi kúriájuk 1813–1817 között épült a Búzapiac tér 10. sz. alatt, ma is áll. 1831-től Veszprém megye tiszteletbeli jegyzője, 1832-től másodaljegyzője, 1843-tól főjegyzője, 1847–1849 között első alispánja volt. 1849. október 22-én Késmárky Józsefet nevezték ki a helyére. 1860–1861-ben ismét alispánna választották, ezt követően haláláig a Peremarton melletti Sári pusztai birtokán gazdálkodott. 1861 után is tagja volt különféle bizottságoknak és küldöttségeknek. 1874 novemberében például a Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottság közgyűlése a megyei bíráló választmány tagjává választotta. a megyei közgyűlés Nekrológja szerint „A közügyekért nemcsak munkálkodni, de áldozni is tudott.” 1837-ben a főispán vármegyei táblabírónak nevezte ki. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1885-ben 2644 forint 68 krajcár állami egyenesadóval Peremarton községben egyedülként a Veszprém megyei virilisták közé tartozott. 1888. június 2-án, 78 évesen hunyt el a Papkeszi

---

¹⁴⁰ MNL VeML IV.1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (járási esküdt, veszprémi lakos), Uo. IV. 1.b. 72/1845 (január 13.) közgy. sz., HUDI 1987. 468.

¹⁴¹ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., SZINNYEI 1906. XI. 1195., HUDI 2004. 173., 185., HUDI 2004. 172–173., 184–185.

községhez tartozó Sári pusztai kastélyában, két nap múlva ugyanott a családi sírboltba temették. Izabella nevű lánya és férje, békási Békássy Károly gyászolta elhunytát.¹⁴²

ROTHFISCHER József 1842, 1847: Rotfischer József veszprémi katolikus lakos, adózó. 1855-ben Veszprém város aljegyzője volt, a főjegyzői tisztséget ekkor Pap János látta el.¹⁴³ Rotfischer Antal veszprémi nőtlen ifjú 1805. január 13-án 28 évesen vette feleségül Eisenpart [Eisenbarth] Terézia 20 éves hajadont; az ő házasságukból született Veszprémben József, akit 1822. március 12-én kereszteltek meg. 1857-ben a veszprémi 47. sz. telken épült 926. sz. egyemeletes házat Szakács Sándorral közösen birtokolta. Ezen Hosszú utca 926. sz. házat, mely fele részben néhai Rotfischer Józsefé, fele részben Szakács Sándoré volt, a megyei törvényszék 1860. július 6-án 7650 osztrák értékű forint becsáron nyilvános árverésre bocsátotta. 1861-ben Veszprém város írnoka volt. – Az 1845-ben létesült Veszprémi Takarékpénztár alapító, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár segédválasztmányának tagja volt.¹⁴⁴

RUSZEK József 1847: Ruszek József (1779–1851) apátkanonok, teológiai doktor; keszthelyi plébánosként a helikoni ünnepségek egyik szervezője és résztvevője, a Mondolat támogatója, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* c. veszprémi teológiai folyóirat munkatársa, a *Társalgó* c. veszprémi folyóirat (1847) szerkesztője, filozófiatörténet-író. Kisfaludy Sándor barátjaként és mérsékelt nyelvújítóként fontos szerepet töltött be a magyar nyelvújítási mozgalomban, amelyben Kazinczy és a vele szemben álló dunántúli nyelvújítók között közvetítő szerepet töltött be. 1834-től lett veszprémi kanonok, 1849-től szeminárium-igazgató és olvasókanonok. Veszprém vármegye 1834-ben táblabírói címmel tüntette ki. 1845–1846-ban a felekezeti anyakönyvek másodpéldányainak vezetését vizsgáló Veszprém vármegyei deputáció elnöke volt. Szerette az egyházzenét és a világi zenét, gyakran látta vendégül a székesegyházi muzsiku-

¹⁴² VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Veszprém megye bizottmányának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., Veszprém megye legtöbb államadót fizető bizottsági tagjainak véglegesen megállapított névsora az 1885-ik évre. = PL 11 (1884) 51. sz. (december 21.) 213–214., Rosos István (1810–1888). = VMHHK 14 (1888) 23. sz. (június 3.) 2., ILA–KOVACSICS 1964. 313., HUDI 2001a. 66., MÁRKUSNÉ VÖRÖS 2015. 262.

¹⁴³ VRPI Veszprémi katolikus házassági anyakönyvek, 1805. január 13., HUDI 2022. 367.

¹⁴⁴ MNL MOL Mikrofilmtár A3728 d., veszprémi római katolikus születési anyakönyv, 76/1822. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Hivatalos hirdetések kivonata. = PeN 11 (1860) 3109. sz. (június 22.) [1.], KÉPES NAPTÁR 1861. 275., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7.

sokat. 1847. március 21-én például Urhegyi Alajos karnagyot és a vezető zenészeket: Behm Józsefet, Havlicsek Ferencet, Ludwig Ferencet, Schmied Györgyöt, Sommer Pétert és Theindl Izidort hívta meg házimuzsikálásra. Ruszek 1841–1844 között a Veszprémi Olvasótársaságnak is tagja volt. Az egyesületi könyvtár egy részét megvásárolta és a kaszinónak ajándékozta. Komoly magánkönyvtára volt, melyet folyamatosan – idős korában is – gyarapított. 1838-ban előfizette Tarczy Lajos professzor Pápán kiadott *Természettan* c. munkáját. 1847-ben Boda László uradalmi ügyviselő gyűjtőívén Fényes Elek országleíró munkájára is előfizetett.¹⁴⁵

RUTHNER János 1842: Ruttner János (1798–1861) Veszprém, veszprémi gazdag katolikus vaskereskedő. 1798. január 21-én született. Moson megyéből települt át Veszprémbe. Lorich Annát (? , 1800. január 5. – Veszprém, 1878. január 4.) vette feleségül. Egyemeletes házuk a Hosszú (1925-től máig Jókai Mór) utca 8. szám alatt, az egykori vármegyei/megyei börtön alatt található, 2023-ban felújították. A ház földszintjén üzletet és raktárt rendeztek be, emeleti részén lakószobák voltak. Üzletében vas- és fémárut, olajokat, meszelőt, létrát, kerti szerszámokat is árult, a fürredi fürdőtelep is tőle vásárolt. Üzletét veszélyeztette, hogy az 1847 tavaszán megindult várbeli börtönépítés során kitermelt föld és a robbantással eltávolított sziklatörmelék egy része a telkére zuhant és a kocsisínt megrongálta, a házában is kárt tett. A további károkozás elkerülése érdekében felajánlotta, hogy a vármegye becsáron vásárolja meg ingatlanát, de erre nem került sor. Az építkezés a szabadságharc alatt egyébként is leállt. Ruttner János 1848–1849-ben a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja volt, az üléseken rendszeresen részt vett. A városi önkormányzatban deputátusi, pénztárnoki, kórházi gondnoki tisztséget töltött be. Külső tanácsi tagságáról 1845-ben mondott le. 1857-ben Veszprémben három háza volt: a 69. sz. telken épült 943. sz. ház, a 99. telken épült 908. sz. ház, ezek mellett mellett a csatári szőlőhegyen a 5005. sz. telken 16. sz. ház volt a tulajdonában. 1861. január 2-án hunyt el Veszprémben. – 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár egyik alapítója, az 1846. január megnyílt takarékpénztár „segédigazgatója” [aligazgatója]. 1847. évi kórházi gondnoki számadását a belügyminiszter 1848. május 1-én -ban

---

¹⁴⁵ MNL VeML IV.1.a. 1810/1845 (augusztus 4.) közgy. sz., 2604/1846 (november 3.) közgy. sz., TARCZY 1838. 369., FÉNYES 1847. 519., HUDI 1987. 468., PFEIFFER 1987. 185–186. (részletes életrajza), M. TÓTH 1998. 26., HUDI 2006. 51. – Itt jegyezzük meg, hogy Fényes Elek országleíró munkájára 1847-ben Halász György városi főbíró is gyűjtött előfizetőket: az ő gyűjtőívén Veszprém városa, Kisovich József, a papnevelő intézet aligazgatója is igényt tartott egy-egy példányra. Vö. FÉNYES 1847. 519.

hagyta jóvá. 1841-ben 1 ezüstforinttal támogatta a pápai óvoda felállítását. Arcképét Vastagh György festette meg, amely a Veszprémi Takarékpénztár igazgatósági irodát díszítette. Sándor fia (Veszprém, 1836 – Veszprém, 1909) 1862-ben vette át az üzletet, a város életében is jelentős szerepet játszott. 1888-ban mosonyi előnévvel nemességet szerzett. Ruttner Sándor 1868-ban tagja volt a Veszprémi Polgári Társaságnak; 1881-ben a Nemzeti Kaszinó elnöki tisztét töltötte be.¹⁴⁶

SÁFRÁN Ferenc 1842: veszprémi lakos, módos katolikus pékmester. 1846-ban a „nagyhidi” pékmester a vármegyétől engedélyt kér, hogy ősi fundusát megnagyobbítsa, mert a Sédnél épített kőhid kőkoralátja a telekre való bejárást akadályozza. 1849-ben a 6. polétában (adókerületben) lévő 21. sorszámú, 4000 ezüstforintot érő házban lakott feleségével, 8 gyerekével, egy inasával és egy segédjével, egy férfi és két női cselédjével; 15 személyből álló háztartásában mindenki katolikus volt. Neve nem fordul elő 1857-ben a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában nem fordul elő. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaságnak.¹⁴⁷

SÁMSON Pál 1842: Sámson Pál veszprémi katolikus kereskedő polgár, felesége Schárnbeck Erzsébet, elhunyt kb. 1842–1845 között, az anyakönyvbe nem jegyezték fel. 1845-ben özvegy Sámson Pálné a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja. Az 1849-es összeírásban özvegy Sámsonné boltja a belvárosban, az első polétában (adókerületben) lévő 68. számú házban volt. A füredi fürdőtelepet is ellátta áruival. 1852-ben például a szobákba pokrócot, a színház zártszékeihez vörös posztót, a hajdúnak egy nadrágot szállított. 1857-ben a 759. sz.

---

¹⁴⁶ MNL VeML IV.1.b. 1202/1847 (május 3.) közgy. sz. (börtönépítés miatta panasza), 266/1847 (november 3.) közgy. sz. (panaszának kivizsgálása), MNL VeML IV. 101.b. 373/ 1848. (május 9.) sz. irat. V. 102.b. 90/1847. sz. (Ruttner János 1847. évi kórházi számadásának jóváhagyása.) VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., – Veszprémváros 1881-ben. = VFH 1 (1881) 14. sz. (december 31.) [1–2.], Legfelsőbb kitüntetés. = VMHKK (1888) 46. sz. (november 11. 3. (A Mosonyi nemesi előnév királyi adományozása). – ÉVKÖNYV 1868. EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., VARGA 2009. 715–716. (a „Ruttner-ház” c. szócikk); a születési és halálozási adatokat a veszprémi Alsóvárosi temetőben lévő díszes Ruttner-síremlékről vettem. LICHTNECKERT 1984. 323. (külső tanácsi tagsága), HUDI 2004. 201., 212., 216., 237., KATONA 2008. 91., 124., 128., 131–132., 136., 141–142, 148., 167. (füredi fürdőtelepi megrendelése), VARGA 2009. 715–716., MOLNÁR 2019. 91–93., 180.

¹⁴⁷ MNL VeML IV. 1.v.b. 1431/1846 (november 3.) közgy. sz. (telek nagyobbítási kérelem), VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 17., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7.

telken épült 72. sz. házban lakott. Az 1880-as évek elején a Sámson-cég nem bírta a piaci versenyt, tönkrement. Suli János pék, Veszprém „legtehetősebb polgára”, aki Sámson Pál árvainak a gyámja volt, a Sámson-cég bukása miatt 1881. november 19-én, szombat reggelre virradóra revolverrel föbe lőtte magát. A rőföskereskedő céget 1887-ben Schymmel Lajos üzemeltette Sámson Pál utóda / Paul Samson Nachfolger néven.¹⁴⁸

SÁY Sándor 1847: Say Sándor (1813–1850) székesfehérvári származású katolikus orvos. 1813. március 11-én született Say István székesfehérvári városi aljegyző és Fritz Katalin házasságából. 1838-ban szerzett orvosi oklevelet, értekezése nyomtatásban is megjelent (Say, Alexander: *Arsenicum respectu medico-forensi*. Dissertatio inauguralis medica. Budae, 1838.) 1841-től a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társaságának tagja, rendszeresen részt vett az egyesület nagygyűlésein. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-jén megnyílt takarékpénztár választmányi tagja. Hunkár Antal főispán és kormánybiztos az 1849. június 5-i tisztújításon Veszprém vármegye tiszteletbeli orvosának nevezte ki. 1848 nyarán vármegyei orvosként Csolnoky Ferenc és Baumann József járási sebészekkel együtt a Dráva-vonal védelmére kirendelt Veszprém megyei nemzetőri zászlóalj egészségügyi szolgálatát látta el. 1848 szeptemberétől a veszprémi kórház főorvosa. 1850-ben Francsics Károly azt írta naplójába, hogy „Sei és Veisz doktor” is tífuszban hunyt el. A veszprémi katolikus halotti anyakönyv szerint 1850. november 2-án, 36 évesen hunyt el.¹⁴⁹

SCHARENPECK Ádám 1842: Scharenpeck Ádám veszprémi lakos, katolikus polgár. Az 1849. és 1850. évi városi összeírásban nincs benne. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában

---

¹⁴⁸ MNL Mikrofilmtár A 1657 d., veszprémi református halotti anyakönyv, 1842–1845., MNL VeML 1849. évi összeírás. VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., Megrendítő öngyilkosság. = VFH 1 (1881) 8. sz. (november 19.) 3., Vizner János üzlete. = VFH 8 (1888) 42. sz. (október 13.) 2., BATTONYAI 1887. 592., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., KATONA 2008. 150., 153., 176–177.

¹⁴⁹ Székesfehérvári római katolikus születési anyakönyv, 1813. március 11. MNL MOL Mikrofilmtár A0565 d., Veszprémi római katolikus halotti anyakönyv, 1850. november 2. MNL IV.101.a. 2154/1848 (szeptember 20.) jkv. sz. (hiányzó kórházi felszerelések jegyzékét beadta), 1850. november 2. MNL MOL Mikrofilmtár A3733 d., VeML XV. 14., Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857. – Orvosi Tár, Új folyam, 1841. július 4. 4., EMLÉKKÖNYV 1896. 7., GYÖRY 1900. 163., SZINNYEI 1908. XII. 284–285. Testvére lehetett Say József (1816–1885) székesfehérvári születésű szülész-nőgyógyász és sebészorvos, aki végzése (1839) után szülővárosában praktizált. (Uo. 285.) HUDI 1984. 380. HUDI 2004. 228. Életrajza a veszprémi és Veszprém megyei lexikonokban nem található.

(vagyis más házában élt albérletben). 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi polgári Társaskörnek. A rokonságához tartozhatott Scharnpekk János veszprémi kapcásmester, aki 1832-ben ecetfőzésre kapott engedélyt a püspöki uradalomtól. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁵⁰

SCHMID Mihály 1847: Schmidt Mihály veszprémi gazdag kereskedő polgárként részt vett a város irányításában. 1849-ben a belvárosban, az első polétában található 64. sz. alatti házban lakott, itt volt az üzlete. Városi tanácsnoki tagságáról 1838-ban lemondott. 1857-ben özvegy Schmid[t] Mihályné a 90. sz. telken épült 900. sz. házban lakott. (Az összeírásban még egy Schmidt Mihály nevű gombkötő is előfordult, de ő nem jöhet szóba.) Az 1845-ben létesült Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár segédválasztmányának tagja volt.¹⁵¹

SCHWARCZ Károly 1842: Schwarz Károly veszprémi lakos, foglalkozása nem ismert. Neve nem található az 1849. és 1850. évi városi összeírásban. 1857-ben sem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹⁵²

SIMOGA Mihály 1842: Simoga Mihály Veszprém vármegyei katolikus tisztségviselő. A veszprémi járás biztosa 1803-tól, 1831-ben újra választották, 1834-ben Szentgály László került a helyére. 1857-ben özvegy Simoga Mihályné lakott a 76. számú telken épült 886. számú egyemeletes Simoga házban.¹⁵³

SIMON Rudolf 1842, 1847: Simon Rudolf veszprémi lakos, római katolikus háztulajdonos. 1840-ben Veszprém vármegye becsületbeli, 1843-ban tiszteletbeli esküdtje, 1847-től segédszámvevő. Tiszteletbeli esküdként rendszeresen részt vett 1847–1848-ban a vármegyei közgyűléseken, 1848. május 1-től a szabadságharc bukásáig pedig Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány ülésin. 1849. június 5-én tiszteletbeli Hunkár Antal főispán tiszteletbeli esküdtnek nevezte ki. 1849-ben Simon Rudolf írnok feleségével, két gyermekével, két

---

¹⁵⁰ VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jkv. 159/1832. (március 14.) sz. Scharnpekk János ecetfőző engedélye. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

ÉVKÖNYV 1868. 17., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., FRANCICS 1973. 265.

¹⁵¹ MNL VeML 1848. évi összeírás. EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., LICHTNECKERT 1984. 323.

¹⁵² VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 17.

¹⁵³ MNL VeML IV. 1.a. 1/1803. (május 9.) közgy. sz., 1145/1831. (május 16.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., HUDI 2004. 140., 143.

cselédjével a 2000 ezüstforint értékű házban laktak, mindnyájan katolikusok voltak. 1849 után tudomásunk szerint nem vállalt hivatalt. 1857-ben Zircen élt írnokeként (a község vagy a cisztercita apátság alkalmazásában), Veszprémben 1510. sz. telkén épült 922. sz. háznak volt a tulajdonosa. Korábbi 39. sz. háza (a 819. sz. telken) már Frömel Jeromos és Frömel Ferencné tulajdonában volt. 1841–1844 között a Veszprémi Olvasótársaság tagja.¹⁵⁴

SIMONCHICH Zsigmond 1842: Simonchich Zsigmond veszprémi sóhivatali tisztviselő, „mázsás”, mázsáló. Már 1837-ben Veszprémben él. 1839. február 28-án Klingsbögl Rudolf 28 éves sóhivatali tiszt házasságánál a vőlegény tanúja volt. 1857-ben a neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁵⁵

SIPKOVICH Dániel 1842: Tóth-Sipkovics Dániel veszprémi evangélikus köznemes, arany- és ezüstműves. Nemesmagasiban (Vas vm.) Tóth-Sipkovics Mihály közbirtokos és Mikó Erzsébet házasságából született. 1836. június 26-án Kálmán (Kámán) Sámuel pápai magyar szabó mester és néhai Kováts Erzsébet házasságából született Erzsébetet vette feleségül, akitől az 1840-es években több gyermeke született. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁵⁶

SOLYOMVÁRY Ferenc 1847: Solyomváry (Salomváry) Ferenc Ferenc katolikus ügyvéd, a reformkorban a dégi és a szápári uradalom ügyvédje. 1832-ben nősült, ekkor Ányos Karolinát vette feleségül, így Ányos Istvánval és Pállal is sógori kapcsolatba került. 1837-ben szápári fiskális. 1840-ben Fejér vármegye főispánja Fejér vármegye táblabírájának nevezte ki. 1848–1849-ben a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja és a veszprémi nemzetörség főhadnagya. Rendszeresen részt vett a megyebizottmányi üléseken. 1848. szeptember 26-án a megyei állandó bizottmány a súlyos beteg Havranek Lajos helyett szeptember 26-án Solyomváry Ferencet nevezte ki a veszprémi és cseszneki nemzet-

---

¹⁵⁴ MNL VemL V. 102. Veszprém városi összeírás, 1849., Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., HUDI 1987. 468., HUDI 2004. 172–173., 184–185., 199–200., 209., 211–212., 215–216., 233., 237–238.

¹⁵⁵ MNL MOL Mikrofilmtár A 3647 d. Veszprémi római katolikus házassági anyakönyv, 1839. február 10. Uo. VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. i. (említése), VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857.

¹⁵⁶ Veszprémi evangélikus halotti anyakönyv, 8/1844. sz. Nemes Tóth Sipkovits Dániel arany- és ezüstműves egy éves Fáni lányának halála bejegyzése. Április 27-én hunyt el, másnap temették. MNL MOL Mikrofilmtár A2731 d., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., FEKETE 2020. 117.

őrségi zászlóalj parancsnokának. Századosi rangban a betörő horvát alakulatokkal szembeni védelmet szervezi a Bakonyban és a Mezőföld térségében. 1850-ben királyi közalapítványi ügyész Veszprémben. 1859-ben a veszprémi úrbéri törvényszék egyik előadó ülnöke. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1840-ben Zsoldos Ignác Veszprém vármegyei főjegyző gyűjtőívén (Veszprémben) Sólyomváry Ferenc egy forintot adományozott a felállítandó Hunyadi Mátyás szoborra. 1841–1844 között a Veszprémi Olvasótársaság tagja volt.¹⁵⁷

SOMOGYI Albert 1842: Az 1849. és 1850. évi városi összeírásban nincs benne. Neve 1857-ben nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁵⁸

SOMOGYI László 1847: Somogyi László veszprémi polgárjogú katolikus lakos, valószínűleg kereskedő. 1834. szeptember 24-én 34 évesen vette feleségül a 25 éves hajadont, Bermüller Terézt. Házassági tanúik: Sámson Pál és Ambrus György voltak. Az 1849. és 1850. évi városi összeírásban nincs benne. 1857-ben neve nem található a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁵⁹

STEPHÁN Ignác 1842: Stephán István katolikus szabómester, 1849-ben családjával együtt Kék Ferenc első adókerületben (polétában) található házában lakott. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁶⁰

SULI Antal 1842, Suly Antal 1847: Suly Antal (1786–1860) gazdag veszprémi katolikus pékmester; 1811 előtt nősült; első felesége, a pápai származású Wittmayer Anna 1831. szeptember 8-án kolerában hunyt el. 1832. március 28-án, 46 évesen újra megnősült, Cveck Anna 20 éves hajadont vette feleségül. Az 1830-as években Stingl Vince herendi kőedénygyáros gyermekeinek keresztapja volt, a vállalkozót kölcsönökkel is támogatta. 1824-ben Veszprém

---

¹⁵⁷ MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (szápári fiskális), Uo. IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848., Uo. VeML IV. 101.a. 2191/1848 (szeptember 26.) jkv. sz. (zászlóalj-parancsnoki kinevezése), VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857, MNL VeML 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (szápári fiskális), KALENDÁRIOM 1859., HUDI 1987. 468., HUNYADI 1840. 26., FARKAS 2001. 93., IRÁNYI 2001. 16., 22., IRÁNYI 2002. 16., 22., HUDI 2004. 216., 233., 237., 240., 244.

¹⁵⁸ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

¹⁵⁹ MNL MOL Mikrofilmtár A3732 d., A veszprémi katolikus házassági anyakönyvek, 1834. szeptember 24., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

¹⁶⁰ VeML V. 102.h. 1849. évi népszéírás, Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

városi adóevőnek választották. 1835-ben városi tanácsnokként 50 forintot adományozott a várbeli piarista templom belső felszerelésére. Id. Suli Antal meggazdagodását elősegítette, hogy a vármegyei börtön rabjainak és a télre a megyébe beszállásolt katonaság kenyérellátását is vállalta utólagos elszámolással, ami elég nagy kockázattal járt, különösen háborús időkben. Mesterségét fiai is folytatták: 1849-ben Antal, János és Gábor is pékmesterként dolgozott. Közülük 1846-ban Suli Gábor alkáplárként, Suli Antal őrmesterként szolgált az osztrák császári és királyi hadseregben. Suli Gábor, aki 1841-ben önként lett katona, 1846-ban már végelbocsátását kérte, mondván, hogy apjának szüksége van a munkájára. Később testvére is felhagyott a katonáskodással. 1848–1849-ben a Suli pékség a magyar honvéd-alakulatok kenyérellátását biztosította. A kincstár a tartozását sosem egyenlítette ki (sem a kiegyezés előtt, sem a kiegyezés után). 1831-ben ifjú Suli Antal pékmester a veszprémi Szabadi utcában 4400 váltóforintért vette meg Blau Salamon, Rozália és Sámuel zsidók házáat. 1853 nyarán Suly Antal és Gábor a balatonfüredi fürdő pékboltját vették bérbe, ahol pesti és bécsi receptek alapján készítettek süteményt. Suli Antal 1857-ben Veszprém-ben az 1135. sz. telken épült 489. számú házban lakott.¹⁶¹

SZABÓ Antal 1842, Eőri-Szabó Antal 1847: Eőri-Szabó Antal református ügyvéd; 1843-ban Veszprém vármegye tiszteletbeli aljegyzője, 1847-ben a pápai felső járás szolgabírájává választották. 1848 tavaszán a pápai nemzetőrség tagja. 1848. augusztus 8-án a Veszprémi Büntető Törvényszék tagjává nevezték ki (Eőry Antal néven). A bíróság ebben a formában a szabadságharc bukásáig működött. 1838-ban előfizette Tarczy Lajos professzor Pápan kiadott *Természettan* c. művét.¹⁶²

SZABÓ Antal id. 1847: Szabó Antal veszprémi református ügyvéd, Zala vármegye táblabírája. Felesége Hollósi Somogyi Alojzia, házasságukból 1838-ban január 6-án született Sándor nevű fiúk. Komásági kapcsolatban álltak Csepeli József Zala vármegyei földmérővel, Cseresznyés István járási főszolgabíróval, Fromm János ügyvéddel, Kocsi-Horváth Sámuel alispánnal, Nagy Dániel

---

¹⁶¹ VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 17/1831 (január 7.) sz., MNL VeML IV. 1.b. 549/1846 (február 28.) közgy. sz. (Suli Gábor végelbocsátási folyamodása), 1218/1847 (május 3.) közgy. sz. (Suli Antal és társai folyamodása a katonaságnak és raboknak leszállított kenyér árának, 5000 ezüstforintnak a megtérítéséért), VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. KATONA 1971. 304., LICHTNECKERT-TÖLCSÉRY 2011. 48., MÁRKUSNÉ VÖRÖS 2015. 124., FÖLDESI 2021. 76–80., HUDI 2022. 240.

¹⁶² MNL VeML IV. 1.a. 2947/1843. (október 17.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., TARCZY 1838. 367., H. SZABÓ 1994. 98.

ügyvéddel, Simoga Mihály ügyvéddel, a csopaki (Zala vm.) Torma János táblabíróval, 1848 június elején a veszprémi nemzetőrség egyik főhadnagya. 1848. június 17-én ügyvédként sikertelenül pályázik a pénzügyminisztériumnál országos hitelintézeti ügynöki állásra. 1848 decemberében Szabó Antal ügyvéd, nemzetőrségi százados a bakonyi szabad csapatok egyik szervezője, a szervezéshez 1000 forintot kér a vármegye pénztárától. 1863-ban a veszprémi lakosként a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület tagja lett 100 osztrák értékű forint befizetésével. Szabó ügyvéd 1868-ban, 66 évesen már özvegy; ekkor feleségül vette néhai Szűcs Károly veszprémi lelkész özvegyét, a 40 éves Roboz Esztert, akivel csak tíz évig élt együtt, mert Szabó Antal ügyvéd 1878. április 16-án, 75 évesen szélhűdésben elhunyt.¹⁶³

SZABÓ Antal ifj. 1847: Szabó Antal megyei biztos, 1827–1843 között a cseszneki főszolgabíró járásban megyei biztos, 1843-ban veszprémi aladóvevő, 1847-től főadóvevő, 1848-ban a veszprémi nemzetőrség főhadnagya. 1848 májusától a veszprémi 6. zászlóalj felállítására kijelölt toborzó bizottság polgári biztosa. 1841–1844 között a Veszprémi Olvasótársaság tagja. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁶⁴

SZAKONYI István 1842: Veszprém vármegyei köznemes birtokos, tisztségviselő, Veszprém vármegye táblabírája. Feltehetően a nemesszalóki evangélikus Szakonyi családból származik. 1827–1834 között a devecseri járás szolgabírája, 1834–1837 között a pápai járás főszolgabírája, 1837–1843 között a devecseri járás főszolgabírája. 1837-ben Pápán élt. 1843-ban járási főszolgabírói tisztségéről önként lemondott, hivatalviseléséről vármegyei bizonyítványt kért és kapott. Felkészültségét jelzi, hogy 1839-ben az országgyűlési követutasítást készítő deputáció tagjának választották. 1848. augusztus 8-án a Veszprémi Büntető Törvényszék tagjává nevezték ki. A bíróság ebben a formában a szabadságharc bukásáig működött. 1857-ben neve nem szerepel a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1840-ben az országos gyűjtés során

---

¹⁶³ VREI Születési anyakönyv, 1838. január 6., házassági anyakönyv, 1868. június 3., halotti anyakönyv, 1878. április 16., MNL VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848. Uo. IV. 101.b. 1145/1848 (június 17.) sz. i. (álláspályázata), Uo. IV. 101.a. 3025/1848. december 30.) jkv. sz. (szabadcsapat szervezője), KÖRÖSY 1863. 21., HUDI 2004. 217.

¹⁶⁴ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., HUDI 1987. 468.

Zsoldos Ignác vármegyei főjegyző veszprémi gyűjtőívén járási főszolgabíróként 1 forintot adományozott a felállítandó Hunyadi Mátyás szoborra.¹⁶⁵

SZALATKAY György 1847: Szalatkay György gyepesi katolikus birtokos; 1847-ben Veszprém vármegyei becsületbeli jegyzőnek választották. 1848. augusztus 8-án a Veszprémi Polgári Törvényszék tagjának nevezték ki. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. Az 1845-ben létesült Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja. Az 1846. január 1-jén megnyílt takarékpénztár segédválasztmányának tagja. 1860-ban 5 osztrák értékű forintot adott az MTA székházára, ugyanannyit az Akadémia tőkealapjába. 1863-ban veszprémi lakosként tagja lett a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesületnek. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi polgári Társaskörnek.¹⁶⁶

SZALATKAY János 1847: Szalatkay János gyepesi katolikus birtokos; 1837-ben veszprémi püspöki uradalmi számvevő. 1845-ben is uradalmi számvevő, ekkor Sándor fiát a megürült írni állásra vette fel az uradalom évi 80 forint fizetéssel „még magát hivatalra kegyelemre érdemessé teszi”, azaz állandósítják állásában. A reformkorban az uradalmi ügyész helyett meghatalmazottként többször részt vett a veszprémi mindenszentek napi tisztújításon, melyen a városi bíró választásakor az uradalom jelöltjeit ismertette. 1857-ben neve nem szerepel a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt a Veszprémi Polgári Társaskör tagja.¹⁶⁷

SZALATKAY Sándor 1847: Szalatkay János gyepesi katolikus birtokos. 1845-től püspöki uradalmi írnok, Szalatkay János fia. 1857-ben neve nem olvas-

---

¹⁶⁵ MNL Ve₄ML IV. 1.a. 1/1827. (november 12.) közgy. sz., 2961/1843. (október 17.) közgy. sz., Uo. IV.1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (Pápán élő főszolgabíró); 1843-ban Bezeredy Kristótot választották főszolgabírónak a devecseri járásban, az ő javára mondott le. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., HUNYADI 1840. 26., HUDI 2004. 217., HUDI 2006. 51. (Szakonyi Lajos táblabírói kinevezése.)

¹⁶⁶ MNL VeML IV.1.a. 688/1839 (május 1.) közgy.sz., VFL II. 1.a.02. Püspöki uradalmi prefektusi jegyzőkönyv, 28/1845. (február 1.) sz., MNL VeML IV. 1.a. 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., KŐRÖSY 1863. 27., ÉVKÖNYV 1868. 18., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., HUDI 2004. 153–154., 217.

¹⁶⁷ MNL VeML IV. 1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. irat. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 18.

ható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹⁶⁸

SZALAY Imre 1847: Szalay Imre (1787–1848) apátkanonok, a Magyar Tudományos Akadémia (akkor még: Magyar Tudós Társaság) tagja (1831), egyetemi tanár, jeles szónok, nyelvtankönyv-író. 1834-től Veszprém vármegye táblabírája. 1841–1844 között a Veszprémi Olvasótársaság tagja.¹⁶⁹

SZALMAY Antal 1842, 1847: Szalmay Antal katolikus veszprémi püspöki uradalmi alkalmazott. 1850-ig veszprémi uradalmi számtartó, 1850-ben a püspökség Alsópáhokra helyezte Kovács János ispán helyére. 1848 nyarán 2 forintot adományozott a magyar honvédség felállítására. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi polgári Társaskörnek.¹⁷⁰

SZAMMER Alajos 1842, 1847: Szammer Alajos veszprémi nyomdász, nyomdatulajdonos, adózó. Veszprémben született 1801. április 11-én, nyomdásznak tanult. Özvegy Szammer Mihályné sz. Wallner Klárától halála után vette át a Szammer-féle nyomdát, melyet 1838-ban adott el Jesztány Tóth Jánosnak. 1845. április 15-én özvegyen újra nősült: a 35 éves Szuper Teréziát vette feleségül. Házassági tanúik: Kocsi-Horváth Sámuel vármegyei alispán, Rohonczy István vármegyei levéltárnok. 1853–1854-ben Veszprém város bírása volt. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1853-ban Ferdinánd Miksa főherceg felhívására építendő bécsi katolikus emléktemplomra 2 forintot adományozott. 1863-ban Tótvázsonyban lakott, amikor tagja lett a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesületnek. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi polgári Társaskörnek.¹⁷¹

SZELES József 1842, 1847: Szeles József veszprémi református mérnök, felesége Micskei Rozália, 1849. szeptember 6-án született Rozália lányok, 1850. december 22-én Lajos fiúk, aki korán elhunyt. Komóságban álltak többek közt

---

¹⁶⁸ VFL II. 1.a.02. Püspöki uradalmi prefektusi jegyzőkönyv, 28/1845. (február 1.) sz., ÉVKÖNYV 1868. 18., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

¹⁶⁹ HUDI 1987. 469.

¹⁷⁰ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 18., SZÁNTÓ 1960. 193., HUDI 1994. 18.

¹⁷¹ Veszprémi római katolikus házassági anyakönyv, 1845. április 15. MNL MOL Mikrofilmtár A3732 d., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., XI. Jegyzéke azon önkényes adományokra... = Budapesti Hírlap 1853 (284. sz. (december 3.) 1590. Hivatalos függelék. – KÖRÖSY 1863. 27., ÉVKÖNYV 1868. 18., FRANCSICS 1973. 360., BÁNDI 1989. 23–28., HUDI 2022. 367.

Csirke Károly szolgabíróval, Csirke Lajos orvossal, Joanovics György kereskedővel, Kocsi-Horváth Sámuel alispánnal, Márton József mérnökkel, Micskei Imre mérnökkel, Szabó Antal ügyvéddel, Szammer Alajos nyomdással. 1848-ban a magyar honvédség részére a háború idejére évente 2 forint támogatást ajánlott fel. 1861-ben herceg Batthyány Fülöp enyingi uradalmának mérnöke volt. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹⁷²

SZENTES István 1842, 1847: Szentes István veszprémi lakos, polgár. 1857-ben rokona, Szentes János kalaposmester van feltüntetve az összeírásban, aki a 146. telken épült 860. sz. házban lakott. 1868-ban Szentes István tagja volt a Veszprémi Polgári Társaskörnek.¹⁷³

SZENTGÁLY László 1847: Szentgály László Veszprém vármegyei katolikus köznemes birtokos, vármegyei tisztségviselő. 1802. május 22-én született Veszprémben tekintetes nemes Szentgály László köznemes és Hoffer Terézia házasságából. 1847-ben tiszteletbeli esküdt, 1848-ban járási biztos. 1847-ben a Jeruzsálem-hegyen, a Keresztúton fekvő telkén két háza volt. A nagyobb 3 szobából, konyhából, egy „külházból”, 2 pincéből, fészerből állt; a kisebb kétszobás, konyhás volt. Ezen kívül az ún. Véghelius funduson volt még egy dűledező háza, amely 400 pengőforintot ért. Ingatlanai értékét összesen 2749 pengőforint 15 krajcárra becsülték. 1857-ben a veszprémi 437. számú telken épült 692. számú házban lakott.¹⁷⁴

SZMODIS János 1847: nagy- és kisbarkóczi Szmodis János (1771–1853) veszprémi kanonok és püspökhelyettes. 1794-ben szentelték pappá, 1800-tól Sümegen, 1811-től Tapolcán volt plébános; 1809-ben alesperes és kanonok lett; 1815–1832 között a veszprémi papnevelő igazgatója, 1831-től apát, 1850-től nagyprépost, 1838–1852 között püspökhelyettes.¹⁷⁵

SZOKODY István 1847: Szokodi István veszprémi evangélikus tanító. 1844–1847 között az evangélikus elemi népiskolában tanított. 1848-ban már a

---

¹⁷² A veszprémi evangélikus halotti anyakönyv, 1851. február 10. (Lajos fiúk hetesen hunyt el.) MNL MOL Mikrofilmtár A2731. d., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., KÉPES NAPTÁR 1861. 275., ÉVKÖNYV 1868. 18., HUDI 1994. 18.

¹⁷³ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 18.

¹⁷⁴ VKPI Veszprémi születési anyakönyv, 1802. május 22., MNL VeML IV. 1.b. 1448/1847 (május 3.) közgy.sz. (Jeruzsálem-hegyi házainak becslése), VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., HUDI 2004. 173., 185., 212., 218.

¹⁷⁵ SZINNYEI XIII. 1909. 1026.

Somogy vármegyei Bábony evangélikus tanítója. Utolsó szolgálati helye a Veszprémi Evangélikus Egyházmegyéhez tartozó Nagygyimót lehetett, melynek diplomára 1894-ben 50 osztrák értékű forintot hagyott.¹⁷⁶

SZOMMER Péter 1842, 1847: Szommer Péter veszprémi székesegyházi énekes, Tóth Katalin férje; 1868. november 15-én hunyt el 75 éves korában, végelgyengülésben. A katolikus egyház szertartásai szerint temették el. A veszprémi zenetörténet egyszer említi: az 1840-es években a székesegyházban Mysliveček offertóriumát adta elő. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja. 1849-ben Szammer Péter az 1. polétában (adókerületben) lévő 84. számú házban lakott feleségével, egy gyermekével, egy női cseléddel; 5 vidéki tanuló lakott nála albérletben. Mindnyájan római katolikusok voltak. 1850-ben Sommer Péter „hangász” az 1. poléta 85. számában lakott. 1857-ben Szommer Péter „karzenész” a 794. számú telken épült 85. számú egyemeletes épületben lakott.¹⁷⁷

SZTOJÁNOVICS András 1847: Stojánovics (Stojanivics) András bozsoki (balatonbozsoki) és veszprémi birtokos nemes, veszprémi lakos. Sztojanovics György és Peneta Mária házasságából született, 1817-ben 17 éves veszprémi lakos volt. 1848-ban 3 aranyat adományozott a magyar honvédsereg felszerelésére. 1853-ban 2 forintot adományozott a Ferdinánd Miksa főherceg kezdeményezésére a Bécsben építendő katolikus emléktemplomra. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁷⁸

SZTOJÁNOVICS György 1847: nemes Stojanovits György görög nem egyesült (ortodox) vallású veszprémi lakos, veszprémi és bozsoki (balatonbozsoki) birtokos. Sztojanovits György és Peneta Mária házasságából született, 1817-ben – amikor szülei már Veszprémben éltek – 15 éves volt, ő volt a legfiatalabb gyerekük. Öten voltak testvérek: Mihály, József cs. kir. alezredes, Anna

---

¹⁷⁶ Dunántúli Evangélikus Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyve, Sopron, 1894. szeptember 12–13. No. 87., Szokodi István: Veszprém. = PEIL 5 (1846) 18. sz. (május 3.) 432. (Kis Jánosgyásznapfény), Uő.: Halálozások. Alig múlt egy éve... = Uo. 6 (1847) 13. sz. (március 28.) 311. (Szűcs Károly veszprémi református lelkész halála, temetése), PLOSZ 1844. 372., NÉVTÁR 1848. 95.

¹⁷⁷ MNL VeML V. 102. Veszprém 1849. évi népösszeírása. Uo. IV. 142.f. Veszprém 1850. évi adóösszeírása. Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A Veszprémi római katolikus halotti anyakönyvek, 335/1868. sz. MNL Mikrofilmtár A3733 d., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., M. TÓTH 2007 életrajzát nem említi.

¹⁷⁸ Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 6/1841. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731, VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., XI. Jegyzéke azon önkényes adományokra... = Budapesti Hírlap 1853 (284. sz. (december 3.) 1590. Hivatalos függelék. – TAKÁTS-VÁRNAI 1980. 25., 63., HUDI 1994. 17.

(később Alexits Jánosné), Júlia és György. 1844-ben Veszprémben két házuk volt (egyik a Piac téren, másik a Buhim utcában, Bozsokon, Mencshelyen birtokrészük, Lovason szőlejük, Székesfehérváron egy majorságuk volt. 1847-ben, amikor örökségüket felosztották, egy-egy testvérré tisztán 33875 váltóforint érték esett. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában (mivel albérletben lakott). 1869-ben Francsics Károly borbélymester házában lakott albérllőként, 140 osztrák értékű forint évi bérleti díjat fizetett. 1845-ben 40 krajcárral támogatta Reguly Antal oroszországi néprajz-nyelvészeti kutatóútját.¹⁷⁹

SZTOJÁNOVICS József 1847: nemes Stojanovits (Sztójánovics) József görög nem egyesült (ortodox) vallású veszprémi lakos, bozsoki (balatonbozsoki) birtokos, ny. cs. kir. ezredes. Sztójánovics György és Peneta Mária házasságából született második gyermekként. 1817-ben a veszprémi nemesi összeírás szerint 20 éves volt. Házuk a mai polgármesteri hivatal épülete volt, amely később a Fromm család tulajdonába került. (1878-tól a veszprémi Egyházmegyei Alapítványi Hivatal székháza lett.) 1848. november 2-án az megyei állandó bizottmány jelenti, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmányra az esküt letette. 1848-ban bozsoki birtoka 85 hold, értéke 10200 pengőforint, a rajta lévő épületek értéke 8202 pengőforint volt. Veszprém határában lévő birtokaival együtt összes vagyonának értéke 20855 pengőforintot tett ki. 1848 december 13-án 10 ezer pengőforintot házassági biztosíték gyanánt tábláztak be egyébként tehermentes birtokára a menyasszony, Halász Fáni kisasszony részére. 1852-ben tanú volt Pestel Ottó Károly szolgálatból önként kilépett cs. kir. kapitány és Alexis Mária hajadon veszprémi házasságkötésekor. 1857-ben neve nem fordul elő a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában (bérelt lakásban élhetett). 1863-ban veszprémi lakosként tagja lett a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesületnek.¹⁸⁰

---

¹⁷⁹ MNL VeML IV. 1.b. 98/1845 (január 13.) közgy. sz., 1469/1847. (június 7.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Adakozások. = Budapesti Híradó 1845 (231. sz. (augusztus 12.) 101., FRANCICS 1973. 470., TAKÁTS-VÁRNAI 1980. 25.

¹⁸⁰ A reformkori veszprémi nemesi összeírásokban alhadnagy, főhadnagy, kapitány, majd alezredes (1846) rendfokozatokkal fordul elő. MNL VeML IV. 101.a. 2406/1848 (november 2.) jkv. sz. (esküetele), 2655/1848 (november 24.) sz. (vagyon bizonyítványa), 2853/1848. (december 13.) jkv. sz., Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 8/1855. sz. Uo. A2731 d., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., KÖRÖSY 1863. 27., TAKÁTS-VÁRNAI 1980. 25., 63., MOLNÁR 2019. 217., FEKETE 2020. 116., 118.

TAKÁCS János 1842: Takács János feltehetőleg azonos özvegy Takács János veszprémi, Csatár pusztai molnárral, aki 1841-ben vette feleségül Lazányi András vámosi (nemesvámosi) urasági ispán Karolina nevű hajadon lányát. Az esketést Mozgay Sámuel veszprémi prédikátor engedélyével Pap István vámosi református lelkipásztor végezte. 1857-ben is molnárként kereste kenyerét, Veszprémben a 485. számú telken épült 665. számú házban lakott. Ezen a néven rajta kívül még egy szabómestert írtak össze ezen a néven, aki a 990. számú telken épült 298. számú házban lakott. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi polgári Társaskörnek.¹⁸¹

TAKÓ Miklós 1847: Takó Miklós Veszprém vármegyei tisztségviselő, kerékleki református birtokos köznemes. Édesapja Takó Sándor baracscai, Fejér vármegyei birtokos volt, testvére, Takó Sámuel cs. kir. kapitányként szolgált az osztrák birodalmi hadseregben 1839-ben. Takó Miklós 1827–1834 között a cseszneki járás esküdtje, 1834–1847 között szolgabírája, 1847–1849 között főszolgabírája. 1848 nyarán a járási nemzetőrséggel együtt részt vesz a baranyai Drávavonal védelmében.¹⁸² 1819-ben köszöntő verset írt Mándi Márton István pápai református kollégiumi professzor felesége, Zsoldos Katalin névnapjára. 1847-ben előfizetett Fényes Elek országleíró munkájára. 1860. május 10–12-én Antal József esperessel egyik képviselője volt a Pápai Református Egyházmegyének a Dunántúli Református Egyházkerület csepi közgyűlésén.¹⁸³

TALLIÁN József 1847: vizeki Tallián József köznemes, szentkirályszabadjai birtokos. Nemes Tallián József ádándi (Somogy vm.) születésű 34 éves ifjú 1797. november 21-én vette feleségül a 19 éves hajadont, Simoga Annát. [Simoga Anna Simoga György veszprémi ügyvédnek, a veszprémi káptalan fiskálisának lánya lehet. Simoga György magyarul és latinul írt versei 1781–1824 között nyomtatásban is megjelentek; 1817-ben részt vett a keszthelyi Helikon ünnepségen, ahol június 20-án latin verseit olvasta fel. 1839-ben Veszprém

---

¹⁸¹ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., ÉVKÖNYV 1868. 18., Veszprémi evangélikus házassági anyakönyv, 6/1841. sz. MNL MOL Mikrofilmtár A2731 d.

¹⁸² MNL VeML IV. 1.a. 1/1827. (november 12.) közgy., 1145/ 1831. (május 16.) közgy. sz., 1876/1834. (október 17.) közgy. sz., 2001/1837. (szeptember 28.) közgy. sz., 2710/1840 (október 12.) közgy. sz., 2957/1843. (október 17.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., HUDI 2004. 215., 238. DREKK o.394.d. 11–12. „Takó Miklos’ tisztelet tétele” Kenessey György Tisztelet-tétele”.

¹⁸³ MNL VeML IV. 1.a. 1/1827. (november 12.) közgy., 1876/1834. (október 17.) közgy. sz.2957/1843. (október 17.) közgy. sz., 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., FÉNYES 1847. 519., SCHNEIDER–JUHÁSZ 1937. 147–148., SZEKERES 1894. 729., HUDI 2004. 215., 238. DREKK o.394.d. 11–12. „Takó Miklos’ tisztelet tétele”.

vármegye táblabírájaként az országgyűlési követi utasítást Kocsi-Horváth Sámuel alispán elnökletével kidolgozó vármegyei deputáció tagja volt. 1847. október 18-án részt vett a Veszprém vármegyei országgyűlési követválasztási közgyűlésen és 1848. január 17-i követvisszahívást megkísérlő közgyűlésen. 1857-ben a Veszprémmel szomszédos Szentkirályszabadján élt, a megyeszékhelyen földbirtokosként írták össze. Övé volt az 1842. számú telken épült 1138. számú ház.¹⁸⁴

TASNER Antal 1842: id. nemes Tasner Antal 1843-tól a veszprémi püspöki uradalomhoz tartozó német nemzetiségi községben, Városlődön postamester, 1844–1846 között az uradalom egy jobbágytelket adott árendába fizetése javítására. Előtte Venhort (Weinhardt) János nevű postamester szolgált Városlődön, akinek feleségével nézeteltérése támadt, melyet 1844-ben a veszprémi úriszéken rendeztek. 1847-ben még Városlődön dolgozott. 1849-ben már Veszprémben élt, a népösszeírásban szerepelt. 1857-ben neve már nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1868-ban nem volt tagja a Veszprémi polgári Társaskörnek.¹⁸⁵

TERLIK Károly 1847: Terlik Károly adatai nem ismertek. Veszprémi lakosként 1845-ben Terlik C.[arl] néven 40 krajcárról támogatta Reguly Antal oroszországi néprajzi-nyelvészeti kutatóútját. 1847-ben a katonai schematismus nem említi. 1857-ben neve nem olvasható a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁸⁶

THEINDL Izidor 1847: Teindl Izidor (Bergstadt, Csehország, 1817 – Veszprém, 1871. október 23.) veszprémi székesegyházi karnagy. 1827-től kiválóan képzett, gyönyörű hangú basszista a kórusban, közben 1830–1831 között a tatai Esterházy zenekar tagja. 1867-től, Úrhegyi Alajos visszavonulásától a kórus karnagya, egy idő után egészségügyi okok miatt lemondott, de basszistaként tovább szolgált. Több kottát másolt a kottatár számára. Teindl Izidor néven fordul elő az 1857. évi összeírásban, a 830. számú telken épült 44. számú házban lakott. Az 1840-es években hat gyermeket nevelt szerény körülmények között. Kiválóan tanuló gimnazista Gyula fia ekkor 80 pengőforint királyi ösztöndíjat

---

¹⁸⁴ VRKPI Veszprémi katolikus születési anyakönyv, 1797. november 21., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokos jegyzéke, 1857., SZINNYEI XII. 1908. 1046., HUDI 2004. 172.

¹⁸⁵ VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 492/1843. (december 30.) sz., MNL VeML IV. 1.b. közgy. sz. (panasza a szentgáliak károkozása ellen), Uo. IV. 102.h. Összeírások. Veszprém város 1849. évi népösszeírása, ÉVKÖNYV 1868. 18.

¹⁸⁶ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Adakozások. = Budapesti Híradó 1845 (231. sz. (augusztus 12.) 101., SCHEMATISMUS 1847.

kapott. (Az apa havi fizetése ekkor 20 ezüstforint 41 krajcárt tette ki.) Theindl Bódog (Félix) 1847–1858 között a szombathelyi székesegyház karnagya volt. Fiát, Theindl Nep. Jánost (1835–?) csodagyereknek tartották, Pesten lett zongoratanár és zongoraművész.¹⁸⁷

TÓTH Lajos 1842: Tóth Lajos ügyvéd, 1837-ben dobai és marcaltői uradalmi ügyész; 1847-ben a főispáni adminisztrátor Veszprém vármegyei táblabírónak nevezte ki. Nemes Tóth Lajos 1826–1832 között Veszprém vármegye levéltári hivatalának lajstromozója volt, 1826-ban emellett megyebeli becsületbeli jegyzőnek nevezték ki. Felesége a katolikus nemes Farkas Krisztina, akitől 1826. április 18-án Ida lányuk, 1828. január 26-án Adolf, 1829. november 23-án Lajos Félix fiuk, 1831. április 16-án Antal fiúk, 1832. október 19-én Ferdinánd fiúk, 1832. október 19-én Ferdinánd fiúk született. Komasági viszonyban voltak özvegy Tallián Pálné sz. Szentgyörgyi Horváth Magdolnával, továbbá felsőöri Cseresnyés István járási szolgabíróval, Eöri Márkus Antal vármegyei főjegyzővel, Márkus József ezredes kapitánnyal, Ottó Károllyal, a Ferdinánd huszár ezred obesterével, Raskó Márton cs. kir. főstrázsamesterrel, pulai Rohonczy Imre ozorai uradalmi fiskálissal. 1857-ben neve nem található a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában. 1885-ben Pápán élt, értelmiségi foglalkozásuként 1564 forint 48 krajcár állami egyenesadóval a legtöbb adót fizetők felső egyharmadába tartozott, a megyebizottmány tagja volt.¹⁸⁸

TÓTH Lőrinc 1842: 1837-ben veszprémi ügyvéd. 1857-ben neve nem található a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁸⁹

TOTTH János 1842, Tóth János 1847: Jesztány Tóth (Totth) János veszprémi nyomdász. 1838-ban vette meg a Szammer-féle veszprémi nyomdát, amit 1847-ben adott el Ramazetter (Ramasetter) Károlynak. Működése során mintegy 60 könyvet, számos aprónyomtatványt készített. Veszprémből elköl-

---

¹⁸⁷ MNL VeML IV. 1.b. 464/1846 (február 28.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., M. TÓTH 2007. 221., VARGA 2009. 813.

¹⁸⁸ VREI Születési anyakönyv, 1826. április 18., 1828. január 26., 1829. november 23., 1831. április 16., 1832. október 19., MNL VeML IV.1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz. (dobai uradalmi ügyész), Uo. IV. 1.a. 1606/1847. (július 12.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Veszprém megye legtöbb államadót fizető bizottsági tagjainak véglegesen megállapított névsora az 1885-ik évre. = PL 11 (1884) 51. sz. (december 21.) 213–214.

¹⁸⁹ VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 183/1845. (július 19.) sz., 2876/1845. (október 31.) sz., MNL VeML IV.1.b. 1066/1837. (június 19.) közgy. sz., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

tözhetett, mert 1857-ben neve nem található a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁹⁰

TRIPPÁMMER Mátyás 1842: Tripammer (Tripámmer) Mátyás veszprémi katolikus vaskereskedő, városi tanácsnok. 1791. november 28-án született Veszprémben Tripammer János és Már [Maár] Annamária házasságából. A püspöki uradalom 1840-ben a november 1-jén tartandó tisztújításon harmadik helyen őt jelölte városbírói tisztségre. Később, 1844–1846 között Veszprém város bírója. 1846-ban lemondott, helyére Halász György csapót választották. 1857-ben a Palotai utcában lévő 236. számú egyemeletes házban lakott, amely az 1125. számú telken állt. A Martinkovits Annával kötött házasságából született gyermekei közül József (1822–1902) és Imre (1831–1902) is színész lett; családi nevüket mindketten Szigeti-re változtatták. Palotai utcai házukban 1882-ben Fischer Manó ügyvéd lakott. Tripámmer Mátyás 1841-ben 1 pengőforintot adományozott a pápai óvoda felállítására. Fiainak pályaválasztása élete feldolgozhatatlan traumája volt.¹⁹¹

UDVARDY Ignác 1847: Udvardy Ignác (1810–1874) teológiai tanár és veszprémi kanonok, akadémiai tag. Jelentősebb munkája a magyar nyelven kiadott egyházi jogtana (1843). 1847-ben a főispáni adminisztrátor Veszprém vármegyei táblabírónak nevezte ki. 1848-ban egyházi szónokként a nép felvilágosítását és a békés átalakulást szolgálta. 1857-ben neve nem található a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁹²

URHEGYI Alajos 1842, 1847: Úrhegyi (1844-ig Hernberger) Alajos (? , 1791. november 20. – Veszprém, 1871. november 10.) veszprémi katolikus lakos, zenész, karnagy. 1816-ban Alois Herrnberger a veszprémi formaruhás polgárság zenekarának a postakürtöse, a „compania” kapitánya Herrnberger Konstantin volt. A veszprémi székesegyház zenekarának tagjaként tevékenykedett. 1833-tól másodkarnagy (subregens chori), 1843–1867 között székesegyházi karnagy, 1867-től kórustag. 24 éves karnagyi működése alatt 15 Mozart misét összesen

---

¹⁹⁰ BÁNDI 1989. 30–33.

¹⁹¹ VRPI Veszprémi születési anyakönyv, 1791. november 8. VFL II. 1.a.02. Püspöki prefektusi jegyzőkönyv, 516/1840. sz., Veszprémi római katolikus születési anyakönyvek, 1822. május 11. (!) MNL Mikrofilmtár A3728 d.; 1831. október 15. Uo. A3729 d. (Tripammer József az életrajzi lexikonok szerint 1822. május 21-én született, keresztelési dátumaként május 11. van bejegyezve.) MNL VeML V. 102.b. 90/1847 (december 30.) sz. irat. Szigeti József. = VFH 2 (1882) 26. sz. (július 1.) 2., VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., LICHTNECKERT 1984. 323.

¹⁹² MNL VeML IV. 1.a. 1066/1847. (június 19.) közgy. sz., HUDI 1987. 469., HUDI 2006. 52.

223 alkalommal adták elő. Nevéhez fűződik Allessandro Scarlatti miséjének, Albrechtsberger, Fusz János, Michael Haydn, Schubert, műveinek első veszprémi előadása. 1856. január 27-én három Mozart-mű előadásával emlékeztek meg a salzburgi mester születésének centenáriumáról. Ő vezette be a szertartásokon a magyar népének rendszeres énekeltetését. A 19. századi székesegyházi zenetörténet legjelentősebb oratórium-karmesterének számított. Számos kottával bővítette a kottatárat, melynek leltárát is elkészítette (1852). Az általa másolt kottákat „HA” monogrammal látta el. Veszprémben önálló műve nem található. Lányai: Alojzia (1824–1913), Karolina (1826–1904) és Klementina (1838–1916) a veszprémi székesegyház kórusának jeles szólistái voltak. 1857-ben neve nem található a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁹³

VARGA József 1842: Varga József veszprémi lakos, fazekasmester. 1857-ben az 1286. számú telken található 402. számú házban lakott. E néven ekkor még egy napszámost említ az összeírás.¹⁹⁴

VÁRÓ Károly 1847: Váró Károly nevét nem találjuk az 1847. évi katonai schematismusban, sem az 1857. évi összeírásban a háztulajdonosok és birtokosok között.¹⁹⁵

VASZARY György 1847: Vaszary György veszprémi lakos, a veszprémi káptalan uradalmi tisztje. 1848-ban a káptalan uradalmi tiszttartója, amikor 8 forintot adományozott a honvédsereg felszerelésére. 1857-ben is uradalmi tiszt, az 1097. számú telken épült 265. számú házban lakott. A káptalan számvevője volt, 1866. amikor október 27-én, 67 évesen tüdőszélhűdésben elhunyt. 1841–1844 között a Veszprémi Olvasótársaság tagja volt. 1847-ben uradalmi tisztként 10 előfizetőt gyűjtött Fényes Elek országleírására. 1858-ban számvevő Veszprémben, egyúttal a Szent István Társulat tagja.¹⁹⁶

VÉGH György 1842: Végh György veszprémi lakos, katolikus nemes csizmadia. Nemességét Veszprém vármegye közgyűlésén 1844-ben hirdették ki. A tisztújítást megelőző 1846. évi nemesi összeírásban csizmadiamester, kiskorú

---

¹⁹³ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., MURÁNYI 1980. 442., M. TÓTH 1998. 87., M. TÓTH 2007. 226., VARGA 2014. 1040–1041.

¹⁹⁴ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

¹⁹⁵ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., SCHEMATISMUS 1847.

¹⁹⁶ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Veszprémi római katolikus halotti anyakönyvek, 298/1866. sz. MNL Mikrofilmtár A3733 d.; FÉNYES 1847. 518., NÉVKÖNYV 1858. 153., HUDI 1994. 17.

gyermekei: Alajos, Ágoston, Károly és György. 1857-ben neve nem található a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok összeírásában.¹⁹⁷

VÉGH István 1842, id. 1847: id. Végh István, tehetős katolikus nemes iparos. 1844. augusztus 22-én 42 évesen, özvegyen újra nősült. Feleségül vette Scharnbeck Teréz 25 éves özvegyasszonyt. Házassági tanúik: Suli Antal pék, Rut[t]ner János kereskedő. 1849-ben az első adókerület (poléta) 48. számú házában lakott népes családjával. 1857-ben Végh István gombkötő a Palotai utcában fekvő 1138. számú telek és azon épült 468. számú ház tulajdonosa. veszprémi lakos, nemes, 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár könyvvivője. 1848-ban 5 forintot adományozott a magyar honvédsereg felfegyverzésére. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első választmányának tagja.¹⁹⁸

VÉGH István, ifj. 1847: ifj. Végh István veszprémi nemes katolikus ügyvéd. 1843-ban a főispán becsületbeli esküdtnek nevezte ki. Munkaköre abból állt, hogy a törvényszéken tanúvallomásokot és rabok „szabadvállását” (önvallomását) kellett írásba foglalni. 1845-ben – miután megszerezte ügyvédi oklevelét – becsületbeli ügyészi kinevezésért folyamadt. 1846-ban a nemesi összeírás szerint feltehetőleg még nem volt családos; sem kiskorú, sem szavazóképes fiúgyermekait nem jegyezték fel. 1859-ben a veszprémi megyei törvényszék egyik tanácsosa volt mint államügyész. – 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első könyvvivője.¹⁹⁹

VÉGH János 1842: Végh János veszprémi katolikus nemes, szappanosmester.²⁰⁰

VÉGHÉLIUS (Véghely) Imre 1847: Véghely Imre (Szentkirályszabadja, 1809. május 13. – Veszprém, 1885. március 27.) református ügyvéd, városi és

---

¹⁹⁷ MNL VeML IV.1.e.cc. Veszprémi főbírói járás nemeseinek összeírása, 1846. Uo. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

¹⁹⁸ MNL MOL Mikrofilmtár A3732 d. Veszprémi római katolikus házassági anyakönyv, 1844. augusztus 22., Uo. VeML IV.1.e.cc. Veszprémi főbírói járás nemeseinek összeírása, 1846., Uo. VeML V. 102.h. 1849. évi veszprémi népösszeírás. Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., HUDI 1994. 17., FEKETE 2020. 117.

¹⁹⁹ MNL VeML 2754/1845 (november 3.) közgy. sz., KALENDÁRIOM 1859., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7.

²⁰⁰ FEKETE 2020. 118.

vármegyei tisztségviselő. Pápán tanult, majd ügyvédi oklevelet szerzett és Veszprémben telepedett le. 1839-ben vette feleségül szomori és somodori Pázmándy Karolinát (1815–1897), akitől négy ismert gyermeke született, közülük az első, Véghely Dezső (1840–1897) Veszprém vármegye alispánjaként és történelemszakként ismert. Véghely Imre 1840-ben Veszprém vármegye becsületbeli ügyésze, 1843-ban táblabírája lett, a vármegyei közgyűléseken gyakran részt vett. 1848–1849-ben a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány tagja, 1849-ben Veszprém város bírása. 1848-ban 5 forintot adományozott a magyar honvédsereg felállítására. Pályája csúcán, 1867–1872 között Veszprém vármegye alispánja volt. 1857-ben Véghely Imre ügyvéd a veszprémi 829. számú telek és a rajta épült 43. számú ház tulajdonosa volt. A református egyházban (egyházmegegyében, egyházkerületben) is több tisztséget betöltött. 1863-ban veszprémi lakosként tagja lett a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesületnek. 1874 novemberi közgyűlésen Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottságának tagjává választották.²⁰¹

WEISZ Sándor 1847: Weisz Sándor veszprémi lakos, kereskedő. 1857-ben Weisz S. Dávid kereskedő néven az 1252. sz. telek és a rajta épült 382. sz. ház tulajdonosa található az összeírásban, vélhetőleg róla van szó. Az 1845-ben létesült Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja. Az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár segédválasztmányának tagja.²⁰²

VERBŐCZY József 1842, 1847; Veszprém vármegyei katolikus tisztségviselő; Ruzsicska Mária férje. 1865-ben megyei kiadó (az alispáni hivatal alkalmazottja) volt, amikor május 6-án 54 évesen öngyilkosságot követett el (a Szent Benedek-hegy nyugati oldaláról a mélybe vetette magát). A halál körülményeit vizsgáló bizottmány örölnék minősítette és mint ilyet temették el egyházi szeretással.²⁰³

VERMES Illés 1847: budafalvi Vermes Illés (1806–1875) ügyvéd, birtokos köznemes, a pápai Esterházy uradalom ügyésze. Nem a győri jogakadémián tanult. 1846-ban a nemesi összeírásban uradalmi ügyészként említik, egy fia van ekkor, Ignác. 1848 tavaszán a pápai nemzetőrség kapitánya, júniusban a

---

²⁰¹ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Veszprém megye bizottmányának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., KÖRÖSY 1863. 28., HUDI 1994. 17., HUDI 2006. 52. Részletes életrajzát lásd: HUDI 2020. 6–7.

²⁰² VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7.

²⁰³ Veszprémi római katolikus halotti anyakönyvek, 124/1865. sz. MNL Mikrofilmtár A3733 d.

város országgyűlési követévé választották. Mivel Debrecenbe nem követte az országgyűlést, 1849. március 24-től mandátumáról lemondottnak tekintették. 1849 októberétől a veszprémi járás főszolgabírája, 1851-ben királyi járásbírói elnök, 1872-től haláláig Veszprém vármegye alispánja volt. 1874 novemberében a Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottmány közgyűlése a vármegyei bíráló bizottság tagjának választotta meg. 1875. november 20-án hunyt el, miután torokbetegsége miatt megműtötték és elvérzett. Fontos szerepet töltött be Pápa és Veszprém város és Veszprém megye közéletében. Nekrológja szerint egész életét a közügyeknek szentelte. Komoly magánkönyvtára lehetett, az általunk ismert könyvelőfizetési listákon gyakran feltűnik a neve. A nyelvújítás is érdekelte, előfizette Verseghy Ferenc *Lexicon terminorum technicorum. Tudományos mesterszókönyv* c. művét is, amely a filozófiai, esztétikai, teológiai szakterületek terminus technicusainak magyarosítására tett kísérletet. Kéziratát 1820-ban, 64 éves korában, halála előtt két évvel készítette el budai otthonában, „a budai várhegy keleti oldalán fekvő csinos házacskájában” mint a Veszprémi Tudós Társaság tagja. Vermes 1866-ban is a Veszprémi Nemzeti Casino elnöke volt, mint „örökifju kedélyü, lelkes” férfiú. 1844-ben Reguly Antal etnográfus, nyelvész kutatóútját fél ezüstforinttal támogatta. 1860-ban a Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alapító tagja volt 100 osztrák értékű forinttal. Ebben az évben az MTA székházára 5, tőkealapjába szintén 5 osztrák értékű forintot fizetett.²⁰⁴

VEZERLE Antal 1847: Vezlerle (Weszerle) Antal katolikus földmérő mérnök. 1837-től Veszprém vármegye nemes származású becsületbeli földmérője. Pápán született, Veszlerle György és Varasdy Katalin házasságából. Vezlerle Gáspár (1794–1870) egri kanonok és Vezlerle Ignác (1803–1878) plébános, veszprémi szemináriumi tanár testvére volt. A pesti Institutum Geometrico-Hydrrotechnicumban, magyarul Mérnöki Intézetben tanult, Weszerle Antal néven 1832-ben

---

²⁰⁴ Ujdonságok. = Veszprém 1 (1866) 25. sz. (december 30.) 200., Veszprém megye bizottmányának 1874-dik évi november s következő napjain tartott rendes közgyűlése. = PL 1 (1874) 28. sz. (november 17.) 258., Budafalvi Vermes Illés. = VMHKK 1 (1875) 25. sz. (november 21.) 1., VERSEGHY 1826. (Consignatio nominis et characteris dominorum pro Lexicon Terminorum Technicorum, praenumerantium pro aeterna memoria hic adnexum.) 519. (Verseghy könyvét Vázsonyi István veszprémi könyvkötő is előfizette, így mások is olvashatták a megyeszékhelyen, de Villax Ferdinánd apát a zirci könyvtár számára is megrendelte), A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3181. sz. (szeptember 19.) [7.], melléklet., KÖRÖSY 1863. 20., SZINNYEI XIV. 1914. 1139–1146. (Verseghy Ferenc költő, nyelvész életéről és műveiről.), HUDI 1983. 232., H. SZABÓ 1994. 57., 96., HUDI 2006. 52., VARGA 2014. 1073., BAUER 2021. 256.

szerzett mérnöki oklevelet. 1844-ben Veszprémben élt. Hunkár Antal főispán és kormánybiztos 1849. június 5-i vármegyei tisztújításon Veszprém vármegye tiszteletbeli mérnökének nevezte ki. Neve nem fordul elő az 1849. és 1850. évi városi összeírásban, sem a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok 1857. évi összeírásában. A tihanyi bencés apátság birtokainak határrendezésében is részt vett. 1847-ben a Somogy vármegyei Zamárdi, 1860-ban Endréd (Balatonendréd) határtérképét készítette el. 1858-ban a pápateszéri tagosítás mérnökeként dolgozott. 1861-ben a Veszprémben lakó 5 mérnök egyike volt. Az 1841–1844 között működő Veszprémi Olvasótársaság tagja volt. 1845-ben 40 krajcárral támogatta Reguly Antal oroszországi néprajzi-nyelvészeti kutatóútját.²⁰⁵

VEZERLE Ignác 1847: Vezerle Ignác (1803–1878) pápai születésű veszprémi papi szemináriumi tanár. 1803. augusztus 4-én született Veszprém György és Varasdy Katalin katolikus szülők házasságából. Két nappal később keresztelték, keresztszülei Rohonczy János és Tallián Terézia voltak. Pápán, Pesten, Győrött és Szombathelyen tanult. Veszprémi szeminaristaként négy évig a bécsi Pazmaneumban folytatta tanulmányait, 1828-ban teológiai doktorrá avatták. A veszprémi papi szemináriumban 1832-től etikát, lelkipásztorkodást is pedagógiai tárgyakat tanított. 1859-től Alsópáhokon volt plébános. „Mély tudománya, fensőbb nevelése és kedves társalgási modora” miatt hívei, paptársai és a „környékbeli uraságok” körében is kedvelték, szerették és tisztelték. Több műve megjelent nyomtatásban. Neve nem fordul elő a háztulajdonosok és birtokosok 1857. évi összeírásában, ami azt jelenti, hogy szolgálati lakásban lakhatott.²⁰⁶

VOJCSEK Mihály 1842: Vojcsek Mihály veszprémi római katolikus pékmester, adózó. 1849-ben az 5. polétában (adókerületben) lévő 34. számú, 8000 pengőforintot érő házában egy gyermekével, egy segédjével és egy nőcseléddel élt özvegy Vojcsek Mihályné, mindnyájan katolikusok voltak. Jövedelmi kiegészítésére házának egy részét albérletbe adta Acsády Sándor református ügyvédnek, akinek háztartása 7 főből állt. Vojcsek Mihályné neve nem fordul elő sem az 1850. évi összeírásban, sem a háztulajdonosok és birtokosok 1857. évi

---

²⁰⁵ MNL VeML V. 102.h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása., Uo. V. 142.f. Veszprém 1850. évi adóösszeírása., Uo. XV. 14. Veszprémi háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857. Uo. XV.11.a. Térképtár, T 030 (Zamárdi), Uo. T 052 (Endréd), Adakozások. = Budapesti Híradó 1845 (231. sz. (augusztus 12.) 101., Vidéki közlemények. Pápa-Teszér (Veszprém), okt. 10. = Politikai Ujdonságok 4 (1858) 43. sz. (október 28.) 507., KÉPES NAPTÁR 1861. 275., SZINNYEI XIV. 1914. 1187–1188., FODOR 1955. 175., HUDI 1987. 469., HUDI 2004. 238.

²⁰⁶ MNL MOL Mikrofilmtár A3672 d. Pápai római katolikus születési anyakönyv, 1803. augusztus 6., SZINNYEI XIV. Budapest, 1914. 1188., PFEIFFER 1987. 1077–1078.

összeírásában. Vojcsek Sáfrán Annával kötött házasságából született Mihály fia (Veszprém, 1825. április 14. – Sopron, 1857. április 20.), aki Bécsben tanult jogot, majd ügyvéd lett. Nevét 1848-ban Csatáryra magyarosította. Az 1848–49-es szabadságharcban hadbíró volt a 8., majd a 21. honvédszázalóaljnál; 1849 áprilisától a V. (bánsági) hadtestnél Aradon. Hadnagyi, főhadnagyi, majd századosi rendfokozatot szerzett. 1849. augusztus 20-án Borosjenőn tette le a fegyvert. Az 1850-es években a soproni adóhivatalnál dolgozott, adóhivatali titkárként hunyt el.²⁰⁷

VÖRÖS József 1842: Vörös József veszprémi katolikus módos pékmester, adózó. 1849-ben a 8. polétában (adókerületben) lévő, 5000 pengőforintot érő 56. számú házban lakott egy gyerekével, egy inasával és két segédjével. 1850-ben a 8. polétában lévő 907. számú ház tulajdonosa volt, a 908. számú házban Ruttner János kereskedő lakott. 1857-ben is pékmester, a 98. sz. telken lévő 907. számú ház tulajdonosa volt. 1878-ban adakozott a mozgósított katonakötelesek családjainak. 1885. szeptember 10–18. között 70 évesen, végelgyengülésben hunyt el.²⁰⁸

VURDA Emánuel 1842, Vurda (Wurda) Manó 1847: Wurda Emánuel (Manó) győri származású veszprémi katolikus kereskedő, részt vett a város önkormányzatának vezetésében. Külső tanácsi tagságáról 1847-ben mondott le. Veszprém zenei életének kiemelkedő alakja. A székesegyház műkedvelő tenoristája, aki a koncerteken tiszteletdíj nélkül lépett fel. 1841-ben 5 kottát adományozott a székesegyházi kottatár számára. 1857-ben is kereskedő, a 776. számú telek és a rajta fekvő egyemeletes ház tulajdonosa. – 1844. április 27-én ének-számával fellépett a pápai zeneestélyen. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztár alapító tagja, az 1846. január 1-én megnyílt takarékpénztár első pénztárnoka. 1846-ban a Balaton Gőzhajózási Társaság tagja, a részvények díjának beszedője Veszprémben. 1853-ban Ferdinánd Miksa főherceg felhívására 2 forintot ad a bécsi katolikus emléktemplom építésére. 1860-ban a Veszprémi Polgári Casino, 1868-ban a Veszprémi Polgári Társaskör tagja volt. 1885-ben a legtöbb állami

---

²⁰⁷ MNL VeML V. 102.h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása., Uo. V. 142.f. Veszprém 1850. évi adóösszeírása., Uo. XV. 14. Veszprémi háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., BONA 1988. 146–147.

²⁰⁸ MNL VeML V. 102.h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása., Uo. V. 142.f. Veszprém 1850. évi adóösszeírása., Uo. XV. 14. Veszprémi háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A mozgósítottak családjainak... = VMHHK 4 (1878) 44. sz. (november 3.) [3.], Halálozások. = VFH 5 (1885) 38. sz. (szeptember 19.) [3.]

egyenesadót fizetők között a Vármegyei törvényhatósági bizottmány póttagja, 1887-ben a Veszprémi Takarékpénztár igazgatósági tagja volt. Rendszeresen felülfizetett az iparosbálokon, támogatta a szegényeket, bajba jutottakat. 1897-ben a július 19-i felsővárosi szerűn támad tűzvész károsultjai megsegítésére 2 forintot adott.²⁰⁹

ZLABINGER József 1847: Zlabinger József, veszprémi lakos, katolikus nemes. 1845. január 3-án, 28 évesen nősült, a 22 éves Klug Franciskát vette feleségül. Házassági tanúk: Vörös József, Tóth József. Neve nem található az 1849. és 1850. évi összeírásokban, sem az 1857. évi összeírásban a háztulajdonosok és birtokosok között.²¹⁰

ZSERDÉNYI Gábor 1842: Zserdényi Gábor veszprémi lakos, foglalkozása nem ismert. Neve nem található az 1849. és 1850. évi összeírásban, sem a veszprémi háztulajdonosok és birtokosok 1857. évi összeírásában. 1860-ban Baranya vármegyében lakott, a kiscsányi gyűjtőíven 1 osztrák értékű forintot adományozott a Magyar Tudományos Akadémia javára. 1867–1884 között az egerági körjegyzőség jegyzője volt. 1844-ben nyugdíjaztatása miatt mást választanak a helyére. 1889. január 15-én, 79 éves korában Egerágon hunyt el. 1873-ban a Községi Jegyzők Közlönye szaklap előfizetője, 1881-ben az országos Veres Kereszt Egylet alapító tagja.²¹¹

---

²⁰⁹ VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., Vegyes közlemények, Pápa, apr. 27-kén. = Hírnök 8 (1844) 36. sz. (május 7.) 208., Balaton-gőzhajózás. = Budapesti Híradó 2 (1846) 346. sz. (március 3.) 144., XI. Jegyzéke azon önkénytes adományokra... = Budapesti Hírlap 1853 (284. sz. (december 3.) 1590. Hivatalos függelék. – Veszprém megye legtöbb államadót fizető bizottsági tagjainak véglegesen megállapított névsora az 1885-ik évre. = PL 11 (1884) 51. sz. (december 21.) 213–214., Tűzkárosultak segélye. = VFH 17 (1897) 32. sz. (augusztus 7.) [3.], ÉVKÖNYV 1868. 19., FLÁTH 1878. II. 207., BATTONYAI 1887. 593., EMLÉKKÖNYV 1896. 5., 7., MURÁNYI 1980. 444., LICHTNECKERT 1984. 323., MOLNÁR 2019. 179.

²¹⁰ Veszprémi római katolikus házassági anyakönyv, 1845. január 3. MNL MOL Mikrofilmtár A3732d., MNL VeML V. 102. h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása. Uo. V. 142.f. Veszprém város 1850. évi adóösszeírása. Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857.

²¹¹ MNL VeML V. 102. h. Veszprém város 1849. évi népösszeírása. Uo. V. 142.f. Veszprém város 1850. évi adóösszeírása. VeML XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3190. sz. (szeptember 29.), [5.] Ötödik melléklet. – 1873. előfizetőink névsora. = Községi Jegyzők Közlönye 5 (1873) 5. sz. (február 4.) 40., A magyar szent korona országai veres kereszt egylete javára gróf Károlyi Gyula királyi biztos által kibocsátott aláírási ivenk gyűjtött adományok jegyzéke. = Budapesti Közlöny 15 (1881) 253. sz. (november 6.) 9., A protekció. = Budapesti Hírlap 4 (1884) 338. sz. (december 9.) 6., Halálozás. = Pécsi Hírlap 3 (1889) 14. sz. (február 17.) 4.

ZSOLDOS János 1842, 1847: Zsoldos Nep. János veszprémi nemes, katolikus ügyvéd. Édesapja nemes Zsoldos János 1839-ben Dabronyban uradalmi kasznár, a következő évben kenesei (balatonkenesei) tiszttartó. 1840-ben fiai közül János ügyvéd, voksoló (szavazati jogú) nemes; testvérei közül József 13, Mihály 10, István 4, Lajos 1 éves. 1849-ben Veszprémben az 1. polétában lévő, 6500 pengőforintot érő 95. számú házban lakott egy gyermekével, két nőcseledejével, mindnyájan katolikusok voltak. 1850-ben az 1. poléta 106. számú házában lakott, mint nyugalmazott uradalmi tiszt. 1857-ben veszprémi 751. számú telken lévő 106. számú háza már örökösei tulajdonában volt. Nemes ifj. Zsoldos János a zirci cisztercita apátság és más uradalmak uradalmi ügyvédje volt. A zirci apátsági uradalmat 1848-tól haláláig szolgálta. Dabronyban született, 1837-ben (17 évesen) iratkozott be a győri királyi akadémiába, ahol 1837–1840 között előbb filozófiát, majd jogot tanult. 1846-van Zsoldos János a Tanulmányi Alap vörösberényi uradalmához tartozó somlóvásárhelyi birtoktest számtartója és helyettes tiszttartója volt. 1847. október 18-án részt vett az országgyűlési követválasztáson, 1848. május 1-jén a Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány alakuló gyűlésén. 1848 tavaszától a cseszneki nemzetőrség főhadnagya. Heisler Máriaival kötött házasságából Boldizsár fia született. Magánkönyvtára is volt, hiszen 1847-ben előfizette Fényes Elek országleíró munkáját. 1860-ban zirci lakosként előfizetett Rómer Flóris *A Bakony* c. természetrajzi-régészeti monográfiájára. Ugyanezen évben Ányos István (nagy)esztergári földbirtokos gyűjtőívén 5 osztrák értékű forintot adományozott az MTA javára. Ifj. Zsoldos Zircen hunyt el 56 évesen, 1878. február 7-én. Hagyatékának, ügyvédi irodájának gondnokául Rozsos Miklós zirci ügyvédet bízták meg. Halálakor Vörösberényben 50 hold szántó, 20 hold rét, 26 hold közös legelő; Almádiban 6 hold szőlő birtoka volt préházzal, amely két szobából, konyhából, istállóból és kocsiszínből állt. Haláláig tagja volt a Székesfehérvári Ügyvédi Kamarának.²¹²

²¹² MNL VeML IV. 1.e.cc. Veszprémi középső járás nemesi összeírása, 1840., Uo. VeML IV. 101.b. 556/1848. (június 2.) sz.: A Veszprém vármegyei nemzetőrség beosztása, 1848., Uo. V. 102. h. Veszprém 1849. évi népösszeírása. Uo. 142.f. Veszprém város 1850. évi adóösszeírása. Uo. XV. 14. Háztulajdonosok és birtokosok jegyzéke, 1857., NÉVTÁR 1846. 133., A Magyar Akadémia javára tett adakozások s alapítványok részletes jegyzéke (nyilvános köszönetül). = PeN 11 (1860) 3190. sz. (szeptember 29.), [5.] Ötödik melléklet., Gyászhir. = VMHHK 4 (1878) február 10. 3., Elhunytak a múlt héte. = Hölgyek Lapja 2 (1878) 7. sz. (február 17.) 84. (A híradás szerint Veszprémben hunyt el.) Halálkozások. = Katholikus Néplap 31 (1878) 8. sz. (február 21.) 66. – FÉNYES 1847. 519., RÓMER 1860. 216., HUDI 2004., HEFFLER 2010. 58., JUHÁSZ 2017. 475.

RÖVIDÍTÉSEK

AP	= Acta Papensia
DPL	= Dunántúli Protestáns Lap
DREKK	= Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárának Kézirattára
DREL	= Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára
MNL	= Magyar Nemzeti Levéltár
NU	= Nemzeti Ujság
OL	= Országos Levéltár
OSZK	= Országos Széchényi Könyvtár
PEIL	= Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
PeN	= Pesti Napló
PL	= Pápai Lapok
PN	= Pécsi Napló
TREI	= Tótvázsonyi Református Egyházközség iratai
VeML	= Veszprém Megyei Levéltár
VMHHK	= Veszprém Megyei Hivatalos Heti Közlöny
VREI	= Veszprémi Református Egyházközség iratai
VRPI	= Veszprémi Római Katolikus Plébánia irata
VSz	= Veszprémi Szemle

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

DREL Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtára

Kézirattár (DREKK) o.394.d. „Név Napi Tisztelő Versek”. (Márton István professzor felesége, Zsoldos Katalin névnapját köszöntő versek.) Pápa, 1819.

Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL)

I. 1.a. Egyházkormányzati iratok, körlevelek (1739–1866)

Magyar Nemzeti Levéltár

MOL Mikrofilmtár, felekezeti anyakönyvek mikrofilm-másolatai (17. sz. – 1895)
Országos Levéltár A57 Királyi Könyvek – Libri regii (1527–1918)

Országos Széchényi Könyvtár

Gyászjelentések gyűjteménye.

MNL Veszprém Vármegyei Levéltár (korábban: Veszprém Megyei Levéltár = VeML)

VeML IV. 1. Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai (1602–1848)
VeML IV. 1.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1639–1848)
VeML IV. 1.b. Közgyűlési iratok (1697–1848)
VeML IV. 101.a. Veszprém Vármegye Állandó Bizottmányának jegyzőkönyvei (1848–1849)
VeML IV. 101.b. Veszprém Vármegye Állandó Bizottmányának iratai (1848–1849)
VeML IV. 482. Veszprém vármegye felekezeti anyakönyvei másodpéldányainak gyűjteménye (1828–1895)
VeML V. 102.b. Veszprém város tanácsulési iratai (1741–1848)

VeML V. 102.h. Összeírások (1696–1856)

VeML V. 102.r. Veszprém város tanácsának bírósági iratai (1760–1869)

VeML V. 173.b. Veszprém város polgármesterének általános iratai (1890–1949) Polgári iratok elenchusa.

XV. 11.a. Térképgyűjtemény; kéziratos térképek (1744–1941)

Szombathelyi Püspöki Levéltár (SzPL)

I. 1.d. Püspöki körlevelek (1777–2005)

Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár (VFL)

II. 1.a. A Veszprémi Püspökség Központi Jóságkormányzóságának iratai (1732–1955)

II. 1.a.02. Püspöki prefektus jegyzőkönyvei (19. sz.)

Veszprémi Református Egyházközség iratai (VREI)

VREI Anyakönyvek (1773–1895)

Veszprémi Római Katolikus Plébánia iratai (VRPI)

VRPI Anyakönyvek (1703–1895)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAÁN 1942 = BAÁN Kálmán: A csitári Csitáry alias Grmanecz család története. Székesfehérvár, 1942.
- BAÁN 2011 = BAÁN Bea (főszerk.): Balatonfüredi életrajzi lexikon. Balatonfüred, 2011. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai 61.)
- BALOGH 1901 = BALOGH Gyula: Vasvármegye nemes családjai. Szombathely, 1901.
- BÁNDI 1989 = BÁNDI László: A veszprémi nyomdászat két évszázada. Kiadja a Pannon Nyomda. Veszprém, 1989.
- BATTONYAI 1887 = BATTONYAI Ödön (szerk.): Czégek klézikönyve. Budapest, 1887.
- BAUER 2021 = BAUER Marcell: Pápa város nemesei 1656–1846. (Összeírások.) Kiadja Pápa Város Önkormányzata. Pápa, 2021.
- BEZERÉDJ 1891 = Bezerédi Bezerédj Antal: Emlék. Szent-Ivánfa, 1891.
- BEZERÉDY 1878 = BEZERÉDY Gyula: Kun Géza. = Veszprém Megyei Hivatalos Heti Közlöny 2 (1878) 43. sz. (október 27.) [1.]
- BOA 2012 = BOA Krisztina: Az 1863–1864. évi aszály és inség Békés megyében. = FONS (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok) XIX (2012) 2. sz. 161–199.
- BOCSOR 1885 = BOCSOR István: A pápai kaszinó története. = PL 12 (1885) 1. sz. (január 4.) 1–2., 2. sz. (január 11.) 6., 3. sz. (január 18.) 9–10.
- BONA 1987 = BONA Gábor: Tábormokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–1849. Budapest, 1987.
- BONA 1988 = BONA Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988.
- BONA 1998 = BONA Gábor (szerk.): A szabadságharc katonai története. Pákozdtól Világosig 1848–1849. Budapest, 1998.
- BONA 2000 = BONA Gábor: Tábormokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. (Harmadik, átdolgozott, javított kiadás). Heraldika Kiadó, Budapest, 2000.
- BONA 2009 = BONA Gábor: Pápai diákok a '48-as honvédsereg tisztikarában. = AP 9 (2009) 1–4. sz. 267–380.

- BUZÁSI 1967 = BUZÁSI János: Királyi jogügyigazgatási levéltár. Repertórium. Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, Budapest, 1967. (Magyar Országos Levéltár – Levéltári leltárak, 37.)
- CZÍMTÁR 1873 = Magyarország tiszti czim- és névtára. 1873. Budapest, 1874.
- CZÍMTÁR 1875 = Magyarország tiszti czim- és névtára. 1875. Budapest, 1875.
- CZÍMTÁR 1879 = Magyarország tiszti czim- és névtára. 1879. Budapest, 1879.
- CZÍMTÁR 1884 = Magyarország tiszti czim- és névtára. 1884. Budapest, 1884.
- CSITÁRI G. 2013 = CSITÁRI G. Emil: Emlékiratok. Szerk.: Csurgai Horváth József, Székesfehérvár, 2013. (Közlemények Székesfehérvár történetéből.)
- DOBOS 1862 = DOBOS János (szerk.): Egyházi almanak az MDCCCLII-dik évben. Pest, 1862.
- EMLÉKKÖNYV 1896 = Emlékkönyv a Veszprémi Takarékpénztár ötven éves fennállásának ünneplésére. 1896. Veszprém, 1896.
- EÖRY 2016 = EÖRY Gabriella: Kaszinók Magyarországon, különös tekintettel a két világháború közötti budapesti kaszinókra. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Bp., 2016.
- EÖRY 2017 = EÖRY GABRIELLA: A kaszinók elterjedése Magyarországon. = Századok 115 (2017) 4. sz. 809–842.
- EÖRY 2024 = EÖRY Gabriella: Kaszinók Magyarországon – különös tekintettel a két világháború közötti budapesti kaszinókra. Kronosz Könyvkiadó Kft., Budapest, 2024.
- ÉRTEŚITŐ 1879 = A pápai reformált főiskola értesítője az 1878–79-dik tanévről. Közli Antal Gábor. Pápa, 1879.
- ÉRTEŚITŐ 1880 = A pápai reformált főiskola értesítője az 1879–80-dik tanévről. Közli Tarczy Lajos. Pápa, 1880.
- ÉRTEŚITŐ 1902 = A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának értesítője az 1901–1902-ik tanévről. Kiadták: dr. Antal Géza akadémiai, Faragó János főgymnasiumi igazgató-tanárok. Pápa, 1902.
- ÉVKÖNYV 1868 = A Veszprémi Polgári Társaskör évi könyve. Ramazetter Károly ny., Veszprém, 1868.
- ÉVKÖNYV 1872 = Értesítvény a pannonhalmi szent Benedek-rend győri főgymnasiumáról az 1871/2-iki tanév végén. Győr, 1872.
- FARKAS 2000 = FARKAS Gábor: Fejér vármegyei történeti archontológia. Alba Regia / A Szent István Király Múzeum Évkönyve XXIX. Szerk.: Fitz Jenő, Fülöp Gyula. Székesfehérvár, 2000. 137–157.
- FARKAS 2001 = FARKAS Gábor: Fejér vármegyei történeti archontológia. II. = Alba Regia / Annales Musei Stephani Regis / A Szent István Király Múzeum Évkönyve XXX. Szerk.: Fitz Jenő, Fülöp Gyula. Székesfehérvár, 2001. 77–99.
- FAZEKAS 1998 = FAZEKAS Rózsa: Károlyi György naplójából. 1836. július 20 – 1836. május 14. = FONS V (1998) 3. sz. 309–375.
- FEKETE 2020 = FEKETE Tamás: Veszprém város reformkori nemessége a vármegyei nemesi összeírások tükrében (1819–1846). = VSz 22 (2020) 1. sz. 102–122.
- FÉNYES 1847 = FÉNYES Elek: Magyarország leírása. I. rész. Magyarország általánosan. Pest, 1847.
- FIÁTH 1878 = FIÁTH Ferenc: Életem és élményeim. 1–2., Pest, 1878.

- FODOR 1955 = FODOR Ferenc: Az Institutum Geometricum. Az egyetemi bölcsészeti karán 1782-től 1850-ig fennállott mérnöki intézet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1955. (Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára – Műszaki Tudománytörténeti kiadványok, 5. sz.)
- FORRAI 1999 = FORRAI Ibolya (szerk.): „Mi volt Magyar Ország, mi volt szabadsága...” Negyvennyolcas idő II. Budapest, 1999.
- FÖLDESI 2021 = FÖLDESI Ferenc: Suly Antal sütőmester és az 1848/49-es magyar szabadságharc. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok. Szerk.: Hudi József, munkatársa: Somfai Balázs. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Veszprém, 2021. 76–80.
- FRIGYIK 1989 = FRIGYIK Katalin: Fehérvári családtörténet. = Fejér Megyei Hírlap 45 (1989) 145. sz. (június 23.) 5., Uo. 146. sz. (június 23.) 6.
- FÜLÖP 1978 = FÜLÖP Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- GAÁLNÉ BARCS 2006 = GAÁLNÉ BARCS Eszter: Úriszéki bíraskodás Pest megyében a XVIII–XIX. században. Tanulmányok Pest megye múltjából. Szerk.: Halász Csilla, Tóth Judit. Pest Megyei Levéltár, Budapest, 2006. 51–84. (Pest megye múltjából, 11.)
- GLÓSZ 1987 = GLÓSZ József: Az alsó- és középfokú oktatás története Tolna megyében az önkényuralom időszakában 1849–1867. = Tanulmányok Tolna megye történetéből XI. Szerk. K. Balogh János. Kiadja a Tolna Megyei Tanács Levéltára, Szekszárd, 1987. 5–54.
- GRÁBICS–HORVÁTH–KUCSKA 2003 = GRÁBICS Frigyes – 78dr. HORVÁTH Sándor – KUCSKA Ferenc (szerk.): Győri életrajzi lexikon. 2., átdolgozott kiadás. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, Győr, 2003.
- GYÖRY 1900 = GYÖRY Tibor: Bibliographia medicina Hungaria / Magyarország orvosi bibliographiája 1472–1899. Kiadja a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1900.
- H. SZABÓ 1994 = H. SZABÓ Lajos: Pápa és környéke 1848–1849. Pápa, 1994.
- HEFFLER 2010 = HEFFLER László: Borsodpuszta. I. = Ajkai Századok 7 (2010) 7. sz. 54–62.
- HERMANN 1997 = HERMANN Róbert: A köpködős főhadnagy, a lyukas zsebű százados, az önkényeskedő nemzetőr és a többiek. Hadbírószáki és fegyelmi ügyek a VII. hadtestnél, 1849. február–április. = FONS IV (1997) 3. sz. 325–355.
- HERMANN 2005. = HERMANN Róbert: Gáspár András honvéd tábornok. Kecskeméti a szabadságharcban IV. Szerk.: Székelyné Kőrösi Ilona. Kiadja Bács-Kiskun Megye Önkormányzatának Katona József Múzeuma. Kecskemét, 2005.
- HORVÁTH 2021 = B. HORVÁTH Elvira: A Veszprémi Takarékpénztár alapítása és első évei. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok. Szerk.: Hudi József, munkatársa: Somfai Balázs. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Veszprém, 2021. 61–75.
- HUDI 1983 = HUDI József: Reguly Antal északi útja és Veszprém megye. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. 1982. Szerk.: Törőcsik Zoltán – Uzsoki András. Veszprém, 1983.
- HUDI 1984 = HUDI József: Veszprém megyei parasztnozgalmak 1848/49-ben. = Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk.: Kredics László. Veszprém, 1984. 337–529. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 3.)
- HUDI 1987 = HUDI József: A Cholnoky család Veszprémben. = Horizont 15 (1987) 1. sz. 38–42.
- HUDI 1993 = HUDI József: Cholnoky Viktor veszprémi évei. = Vár ucca tizenhét 1993. 1. sz. 134–151.
- HUDI 1994 = HUDI József: Veszprémi Kossuth- emlékek. = VSz 2 (1994) 1. sz. 3–20.
- HUDI 2001a = HUDI József (szerk.): Források Pápa város 1848/49. évi történetéből Pápa, 2001. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 2.)

- HUDI 2001b = HUDI József (szerk.): Lovas község története. Egy Balaton-felvidéki falu múltja és jelene. Veszprém, 2001. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 16.)
- HUDI 2004 = HUDI József (szerk.): Hunkár Antal visszaemlékezése és iratai. Pápa, 2004. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai. Forrásközlések, 6.)
- HUDI 2006 = HUDI József: = Táblabírák a reformkori vármegyei közeletben. = Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok. Szerk.: Kövér György. Századvég Kiadó, Budapest, 2016. 39–76.
- HUDI 2006 = HUDI József: Táblabírák a reformkori vármegyei közeletben. = Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől az 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok. Századvég Kiadó, Budapest, 2006. 39–75
- HUDI 2008 = HUDI József: A pápai kaszinók 1848–1849-ben. = Istennek, hazának, tudománynak. Tanulmányok a 95 éves Nádasdy Lajos tiszteletére. Szerk.: Mezei Zsolt. Pápa, 2008. 76–92. (A Pápai Művelődéstörténeti Társaság kiadványai, 19.)
- HUDI 2011 = HUDI József: Fekete Gábor színtársulatának működése 1841-ben. = AP 11 (2011) 3–4. sz. 145–160.
- HUDI 2012 = HUDI József (szerk.): Voyta Adolf visszaemlékezése. Szerkesztői kiadás. Pápa, 2012.
- HUDI 2020 = HUDI József (szerk.): Véghely Dezső visszaemlékezései. Kiadja a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei. Pápa, 2020.
- HUDI 2022 = HUDI József: Pap Gábor református lelkész Balaton-felvidéki levelei (1852–1858). = AP 22 (2022) 3–4. sz. 197–412.
- HUDI 2023 = HUDI József: Pap Gábor Balaton-felvidéki levelei (1852–1858) II. = AP 23 (2023) 1–2. sz. 69–182.
- HUNGLER 1988 = HUNGLER József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988. (Horizont Közművelődési Kiskönyvtár, 14.)
- HUNYADI 1840 = A 'honi szobrászat ügyében keletkezett társaság' munkálatai. I. közlemény. Hunyadi Mátyás' emlék-szobrának részre metszett rajzával. Pest, 1840. [Országos gyűjtés Hunyadi Mátyás szobrára.]
- ILA-KOVACSICS 1964 = ILA Bálint – KOVACSICS József: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.
- IRÁNYI 2001 = IRÁNYI László: Nagyesztergár a XIX. században. Kiadja a Nagyesztergári Német Kisebbségi Önkormányzat, Nagyesztergár, 2001.
- IRÁNYI 2002 = IRÁNYI László: Nagyesztergár a XIX. században. Grossestergaj im XIX. Jahrhundert. Kiadja a Nagyesztergári Német Kisebbségi Önkormányzat, Nagyesztergár, 2002.
- JAKAB-KÁKONYI 2020 = JAKAB Réka – KÁKONYI Anna: Táguló és szűkülő terek. A veszprémi zsidóság társadalom- és gazdaságtörténete. Veszprémi Zsidó Hitközség, Veszprém, 2020.
- JÁROLI 2001 = A rendszerváltás folyamata az 1848–49-i forradalom és szabadságharc első hónapjaiban. Válogatott dokumentumok. A hazai levéltárak munkatársainak közreműködésével válogatta és sajtó alá rendezte: Jároli József. Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest, 2001.
- KALENDÁRIOM 1859 = Trattner és Károlyi nemzeti kalendárioma 1859^{dik} esztendőre. Pest, [1859].

- KALENDÁRIOM 1860 = Közhasznú és mulattató nemzeti vagy hazai kalendárium, magyarországi és erdélyi katolikusok, evangélikusok, ó hitűek és zsidók számára Krisztus urunk születése után 1860^{dik} szökő azaz 366 nappól álló esztendőre. Pest, 1860.
- KATONA 2008 = KATONA Csaba: Écsy László fürdőigazgató naplói, 1850–1852, 1856. Balatonfüred, 2008. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 38.)
- KATONA 2014 = KATONA Csaba: A füredi Savanyúvíz az 1850-es években – egy szürke hivatalnok izgalmas naplója a Bach-korszakból (1850–1852, 1856). = Turul 87 (2014) 1–2. sz. 55–62.
- KEMPELEN 1912 = KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. IV. Budapest, 1912.
- KEMPELEN 1915 = KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok IX. Budapest, 1915.
- KÉPES NAPTÁR 1861 = Emich Gusztáv magyar- és erdélyországi képes naptára 1861. évre. Szerk.: Vahot Imre. Kiadja Emich Gusztáv, Pest, [1860.]
- KIS 1908 = KIS Ernő: Bocsor István emlékezete. = A Dunántúli Református Egyházkerület pápai főiskolájának értesítője az 1907–8. iskolai évre. Pápa, 1908. 13–21.
- KISS 1989 = JANKÓ SZABÓ Sándorné, KISS Leona: Veszprém megye gyógyszerítárai történetének rövid áttekintése különös tekintettel Pápa városára. = Acta Musei Papensis / Pápai Múzeumi Értesítő 2. Pápa, 1989. 241–275.
- KOPASZ 1973 = KOPASZ Gábor: A baranyai nemzetőrség és ennek szerepe 1848–1849-ben. = Baranyai Helytörténetírás 1973. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve. Szerk.: Szita László. Pécs, 1973.
- KÖBLÖS 2006 = KÖBLÖS József (szerk.): A pápai református kollégium diákjai 1585–1861. Pápai Református Gyűjtemények Pápa, 2006. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések, 9.)
- KÖRÖSY 1863 = KÖRÖSY Lajos: Veszprém Vármegyei Gazdasági Egyesület alakulása. Igazgató választmányi megbízásból közli – egyleti jegyző. [Veszprém.] 1863.
- KURUCZ János: Mezőszilas. = Fejér Megyei Történeti Évkönyv 21. Községtörténeti tanulmányok. Szerk.: Farkas Gábor. Székesfehérvár, 1990. 189–252.
- KUZSINSZKY 1920 = KUZSINSZKY Bálint: A Balaton környékének archeológiája. Lelőhelyek és leletek. Kiadja a Magyar Földrajzi Társaság Balaton-bizottsága. Budapest, 1920. (A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei)
- LAKÁSJEGYZÉK 1899 = Budapesti Czim- és lakásjegyzék. Kiadja a Franklin-Társulat. Budapest, 1899.
- LICHTNECKERT 1984 = LICHTNECKERT András: Veszprém társadalma és önkormányzati testületei a XIX. század közepén. = Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk.: Kredics László. Veszprém, 1984. 313–336. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 3.)
- LICHTNECKERT 1996 = LICHTNECKERT András (szerk.): Alsóörs története. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 1996. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 11.)
- LICHTNECKERT 2000 = LICHTNECKERT András (szerk.): Berhida, Kiskovácsi, Peremarton története és néprajza. Veszprém, 2000. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 15.)
- LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011 = LICHTNECKERT András – TÖLCSÉRY Ferenc: A veszprémi piarista gimnázium története az alapításától az államosításig 1711–1948. Veszprém, 2011.
- LOSONCZY TÓTH 2017 = LOSONCZY TÓTH Árpád: A felsőnyéki magyar család krónikája 1830–1869. = A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve 39. Szerk.: Gaál Zsuzsanna – K. Németh András. Szekszárd, 2017. 503–569.

- M. TÓTH 1998 = M. TÓTH Antal: Újra hallom szép szavát – Veszprém zenéje 1762-től a kiegyezésig. Kiadja az Új Horizont Folyóirat és Könyvkiadó Alapítvány, Veszprém, 1998.
- M. TÓTH 2007 = M. TÓTH Antal: A veszprémi székesegyház 18–19. századi zenéje. Veszprémi Érseki Könyvtár. Veszprém, 2007. (A Veszprémi Főegyházmegye múltjából 19.)
- M. TÓTH 2016 = M. TÓTH Antal: Zenei oktatás a 18–19. századi Veszprémben. = VSz 18 (2016) 4. sz. 29–38.
- MÁRKUSNÉ VÖRÖS 2015 = MÁRKUSNÉ VÖRÖS Hajnalka: Vásárállás. Veszprém, 2015. (Veszprémi Kaleidoszkóp, 2.)
- MATKOVICH 2015 = MATKOVICH Tivadar: Vármegyénk életéből. Szerk. és kiadta Földesi Ferenc. Veszprém, 2015.
- MOLNÁR 2019 = MOLNÁR Jánosné: Mesélő házak. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület. Veszprém, 2019.
- MURÁNYI 1980 = MURÁNYI Róbert Árpád: A veszprémi székesegyház kottatára. = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1978. Budapest, 1980. 439–451.
- MURÁNYI 1993 = MURÁNYI Lajos: A reformkori Fejér vármegye olvasáskultúrája. A székesfehérvári kaszinók és a Fejér Megyei Olvasótársaság (1838–1849). Székesfehérvár, 1993. (Fejér Megyei Levéltár Közleményei, 16.)
- NAGY 1999 = Nagy Imre Gábor: Pécs szabad királyi város 1848 tavaszán. = Hudi József – Tóth G. Péter (szerk.): Emlékezet, kultusz, történelem. Tanulmányok az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 150. éves évfordulója alkalmából. Laczkó Dezső Múzeum – VEAB, Veszprém, 1999. 127–152.
- NÉVKÖNYV 1858 = Szent-István-Társulat névkönyve 1858-ra. [Pest, 1858]
- NÉVTÁR 1846 = Magyarország és a' hozzákapcsolt részek tiszti névtára 1846-dik évre. Buda, [1846.]
- NÉVTÁR 1851 = Egyházi névtára a' helvét hitvallású dunántuli egyházkerületnek 1851. évre. Szerk.: Bali Mihály. Pápa, 1851.
- NÉVTÁR 1879 = Igazságügyi tiszti névtára és az e. f. kir. bíróságok szervezete. (Törvénykezési helységnévtár. Első rész.) Közzéteszi Kiss Gyula, Kanyó Lajos. Budapest, 1879.
- NOVÁK 2007 = M. NOVÁK Veronika: A pozsonyi jogakadémia hallgatósága 1777–1849. Kiadja a MTA Egyetemtörténeti Bizottsága és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Budapest, 2007. (Felsőoktatástörténeti kiadványok, Új sorozat 5.)
- ÖRÖM-ÜNNEP 1845 = A' szabad Jász-Kún Kerületek' váltságának első százados öröm-ünnepe... Jász-Berényben, Majus 20. 1845. Landerer és Heckenast, Pest, 1845.
- PÁLMÁNY 2002 = PÁLMÁNY Béla (szerk.): Az 1848–1849. évi első népképviselési országgyűlés történeti almanachja. Magyar Országgyűlés, Budapest, 2002.
- PÁLMÁNY 2002 = PÁLMÁNY Béla (szerk.): Az 1848–1849. évi népképviselési országgyűlés történeti almanachja. Budapest, 2002.
- PÁLMÁNY 2011 = PÁLMÁNY Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. I–II. kötet, Argumentum Kiadó–Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2011.
- PAP 1843 = PAP Ignác (szerk.): Sebészi almanach 1843^{dik} évre. Pest, 1843.
- PAP 1847 = PAP Ignác: Ékesszólástan. Veszprém, 1847.
- PFEIFFER 1987 = PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). Püspökei, kanonokjai, papjai. Görres Gesellschaft, München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII.)

- PLOSZ 1844 = PLOSZ Lajos: 1844-ik év jun. 25-kén tartott gyámküldöttségi ülésnek jegyzőkönyve. = Orvosi Tár 3 (1844) 24. sz. (december 8.) 372–373.
- RÓMER 1860 = RÓMER Flóris: A Bakony, természetrajzi és régészeti vázlat. Nyomatott Sauerwein Gézánál, Győr, 1860.
- RÓMER 1999 = RÓMER Flóris jegyzőkönyvei. Somogy, Veszprém és Zala megye (1861). Sajtó alá rendezte Valter Ilona, Velladics Márta. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1999.
- RYBÁR 2021 = RYBÁR Olivér: A Cholnoky család története. Kiadja a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Veszprém, 2021.
- SCHEMATISMUS 1841 = Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien, 1841.
- SCHEMATISMUS 1847 = Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien, 1847.
- SCHNEIDER–JUHÁSZ 1937 = SCHNEIDER Miklós–JUHÁSZ Viktor (szerk.): Magyar városok és vármegyék monográfiája. Fejér vármegye. Budapest, 1937.
- SONKOLY 2002 = SONKOLY Károly: A pécsi sóház. Pécs újkori építészete egy belvárosi ház történetében. = Magyar Műemlékvédelem XI. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1991–1992). Szerk.: Bardoly István – László Csaba. Budapest, 2002. 335–407.
- SZÁNTÓ 1960 = SZÁNTÓ Imre: Egy dunántúli falu. Alsópáhok története. Budapest, 1960.
- SZÉKELY 1980 = SZÉKELY Vera: A központi államigazgatás tisztségviselői a dualizmus korában 2. rész: M. Kir. Miniszterelnökség: A Király Személye Körüli M. Kir. Minisztérium: M. Kir. Belügyminisztérium. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1980. (Forrástudományi segédletek, 1.)
- SZÉKELYNÉ KÖRÖSI 1998 = SZÉKELYNÉ KÖRÖSI Ilona (szerk.): Szenttamástól Világosig. Szalkay Gergely emlékirata 1848–1849-ről és a 6. honvédszászlóalj történetéről. Kecskemét, 1998. Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Katona József Múzeuma. (Kecskemétiek a szabadságharcban I.)
- SZEKERES 1894 = SZEKERES Mihály: Pátensi visszaemlékezések. = DPL 5 (1894) 46. sz. (november 18.) 728–729.
- SZIKSZAI 1862 = SZIKSZAI József: A mezőföldi h. h. egyházmegyének régibb története és eddig volt proseniorin és seniorinak életek rövid leírása. = PEIL 1862 5. sz. (február 2.) 138–144.
- SZINNYEI 1891–1914 = SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái I–XIV. Budapest, 1891–1914.
- SZMODITS 2018 = SZMODITS László: Veszprém város története és a gyógyszerészet. XV. Gyógyszerésztörténeti Nyári Egyetem. Veszprém, 2018. 07. 26–29. Kézirat, Veszprém, 2018.
- TAKÁTS–VÁRNAI 1980 = TAKÁTS Endre – VÁRNAI Tamás: Balatonbozsok. Fejér Megyei Történeti Évkönyv. A Fejér Megyei Levéltár évkönyve. Szerk.: Farkas Gábor. Székesfehérvár, 1980. 7–69.
- TARCZY 1838 = TARCZY Lajos: Természetan az alkalmazott mathesisssel egyesülve. I. kötet, a 'vegytan' alaprajzát 's a' szélesen úgy nevezett mozgonytudományt magában foglaló. Pápa, 1838.
- THURY 1893 = THURY Etele: A veszprémi ref. egyház története. Budapest, 1893.
- TILHOF 2009 = TILHOF Endre: Ajkai krónika. Ajka, Ajkarendek, Bakonygyepes, Berénd, Bódé, Csékút, Gyepes, Padrag, Padragkút, Rendek, Tósok, Tósokberénd községek és Ajka város történetének kronológiája napjainkig. Kiadja Ajka Város Önkormányzata. Ajka, 2009.
- TILHOF 2018 = TILHOF Endre: Ajka város – Ajka, Ajkarendek, Bakonygyepes, Bódé, Csékút, Padrag, Tósokberénd községek és Ajkacsingervölgy – általános lexikona. Ajka, 2018.

- TÓTH G. – SCHLEICHER 2003 = TÓTH G. Péter – SCHLEICHER Vera (szerk.): Térjünk a tárgyra! Kiállítás a múzeum alapításának 100. évfordulójára. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2003.
- VARGA 1998 = VARGA Béla: Veszprém megyei életrajzi lexikon. Kiadja a Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése, Veszprém, 1998.
- VARGA 2009 = VARGA Béla: Veszprém város lexikona. Felelős kiadó: Varga Béláné. Veszprém, 2009.
- VARGA 2014 = VARGA Béla: Veszprém megyei életrajzi lexikon. Bővített és javított kiadás. Kiadja az Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Veszprém, 2014.
- VÁZSONYI VARGA 1998 = VÁZSONYI VARGA Béla: Az első népképviselői országgyűlés képviselőválasztása Veszprém megyében (1848–1849). Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok XVIII. Szerk.: Hudi József – Tóth Dezső. Veszprém, 1998. 69–84.
- VERSEGHY 1826 = [Verseghy Ferenc:] Lexicon terminorum technicorum, az az Tudományos Mesterszókönyv Próbá képen készítették Némelly Magyar nyelv szeretők. A Királyi Magyar Universitas' betűivel és költségével. Buda, 1826.
- VIRÁG 2005 = VIRÁG Árpád: A Sió és a Balaton története 1055–2005., Közdok Kft, Budapest, 2005.
- ZORN Antal: Adatok a katolikus népoktatás helyzetéhez a kalocsai érsekség területén 1848-ig. = Bács-Kiskun megye múltjából V. Oktatás-nevelés. Szerk.: Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1983. 97–138.

*A fiatalon elhunyt Eötvös Lajos (1848–1872) arcképe
(Vasárnapi Ujság 1872. évi 11. szám)*

Eötvös Lajos portréja Tarczy Lajosról 1869-ből*

A PÁPAI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM történetében különös hely illeti meg az 1830-as évek első felében induló tanárnemzedék tagjait, köztük elsősorban Bocsor Istvánt és Tarczy Lajost, akik a főiskola új virágkorának meghatározó egyéniségei voltak. Kultuszukat tanítványaik a reformkortól kezdve évtizedeken át hathatósan ápolták és az utókor sem feledkezett meg róluk. Ennek köszönhető, hogy amíg a XVIII. században elhunyt tanárok arcképét sem ismerjük, róluk több alkalommal készült metszet, illetve fotó. A képes ábrázolás mellett hálás tanítványaik személyiségüket és érdemeiket is megörökítették. Tarczy legnagyobb ünneplésére tanári működésének félévszázados jubileumán, 1880-ban került sor. Már életében is tucatszámú méltatás jelent meg róla a sajtóban.

A tehetséges irodalomtörténésznek indult, de korán elhunyt Eötvös Lajos¹ 1869-ben a *Vasárnapi Ujság* hasábjain életrajzának közlésével és jellemzésével népszerűsítette egykori kedves tanárát.² Mivel Tarczy életrajza jól ismert, csak olyan lábjegyzeteket készítettünk, amelyek Eötvös cikkének jobb megértését szolgálják. Az eredeti szöveget – a korabeli latin szavak és kifejezések kivételével – mai helyesírással tesszük közzé.

* A közlemény a PRTA kutatóprogramja keretében készült.

¹ EÖTVÖS LAJOS, ráczkevi (Mezőszentgyörgy, 1848. március 1. – Budapest, 1872. március 6.) jogász, bibliográfus, irodalomtörténész, Eötvös Károly író és politikus öccse. Mezőszentgyörgyön született Eötvös Lajos szegény köznemes és Ujhelyi Lídia házasságából. 1853–1858 között a helyi elemi népiskolába járt, 1858–1866 között a pápai református kollégium növendéke, Tarczy Lajos és Szabó Károly tanítványa volt. Érettségi után a jogi képzést is Pápán kezdte, 1867 őszétől Kolozsváron folytatta és fejezte be, majd a bécsi egyetemen állami ösztöndíjjal paleográfát, heraldikát és könyvtártudományt hallgatott. Hazatérése után a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának tisztviselőjévé nevezték ki. 16 éves korában, 1864-ben jelent meg első írása nyomtatásban. 1866-ban Jósika- és Kölcsey-tanulmányával a pápai Képzőtársulat jóvoltából két díjat nyert. Munkatársa volt a *Századok* c. történeti folyóiratnak, a *Budapesti Közlöny*, a *Fővárosi Lapok*, a *Politikai Ujdonságok*, a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, a *Protestáns Figyelmező*, *Vasárnapi Ujság* és a *Veszprém* c. lapnak. Részt vett a Magyar Történelmi Társulat munkájában. Tüdőbajban halt meg tudományos pályája kezdetén. Írói elnevei: Bodó Lajos, Ráczkevi. – Mi ujság? (– Eötvös Lajos meghalt.) = VU 19 (1872) 10. sz. (március 10.) 121–122., –á–r–.: Eötvös Lajos és Varró Sándor. = VU 19 (1872) 11. sz. (március 17.) 125–126. SZINNYEI II. 1893. 1360–1361., VARGA 2014. 274–275. Megjegyzésre érdemes, hogy Eötvös Károly 1872 januárjában 62 éves édesapját, márciusában 24 éves öccsét vesztette el. Mindkettőt Mezőszentgyörgyön temették el, egymás mellett alusszák örök álmukat. † (Halálozások.) = VU 19 (1872) 3. sz. (január 21.) 34. A híradás Eötvös Károly királyi ügyész és Eötvös Lajos, a lap munkatársa elhunyt édesapját a következőképpen méltatta: „a régi magyar emberek egyik valódi példánya veszett el az ismerősei körében köztiszteletben álló férfitban.”

² EÖTVÖS Lajos: Tarczy Lajos. = *Vasárnapi Ujság* 16 (1869) 47. sz. (november 21.) 641–642.

Ennek megfelelően megkülönböztetjük a rövid és hosszú magánhangzókat, a c hang régies formáját (cz) mellőztük. Egészében tartalmi hűségre törekedtünk. A kiegészítéseket szögletes zárójellel jelöltük. (– HUDI JÓZSEF)

*****

DUNÁNTÚLI REFORMÁLT MAGYARSÁGNAK fő és egyetlen művelődési helye volt a múlt század vége óta, sőt jórészen még most is az, a pápai ref.[ormátus] főtanoda.³ Márton István, az iskola tulajdonképi⁴ alapítója és lelke⁵, ott adta elő e században magyar nyelven legelőször a hittant és bölcsészetet, míg nem arról letiltották⁶; Stettner (később Zádor) György⁷ ez iskolában tanította 1832-től 1848-ig oly kitűnően a jogi tudományokat; Kerkapoly Károly⁸ ezen kollégium tanszékéről lépett ama tekintélyes állomásokra, amiket most elfoglal. Bocsor István⁹ ott adta elő évtizedek óta, most már 7 kötetben megjelent, Magyarország történetét¹⁰, s végre Tarczy Lajos ott hangoztatta magyar földön legelsőben a hegeli [hegeli] bölcsészet elveit, míg nem a természettani katedrán a kor színvonalán álló fizikai ismereteit tárta föl az ifjúság előtt.

³ A pápai reformátusok vallásgyakorlatát 1752-ben megszüntették, és csak 1783-ban engedélyezték újra; ezután kezdődött az átmenetileg Adásztevelen működő kisgimnázium főiskolává történő újjászervezése, kiépítése Pápán. A pápai kollégium mellett a dunántúli egyházkerületben Csurgón, Révkomáromban és Losoncon is működött református gimnázium, de akadémiai szintű oktatás csak Pápán volt. A Pápán tanuló diákok, leendő értelmiségiek adatai ma már a nyilvánosság számára is hozzáférhetők: KÖBLÖS 2006., KRÁNITZ–KÖBLÖS 2009., 2018.

⁴ értsd: tulajdonképpen

⁵ (MÁNDI) MÁRTON ISTVÁN (Iszkaszentgyörgy, 1760. november 23. – Pápa, 1831. szeptember 21.) főiskolai professzor és igazgató, filozófus, nyelvész és tankönyvíró; az iskolatörténet a kollégium újjáalapítójának tekinti. Kolerában hunyt el. Munkásságáról készült monográfiák: SZABÓ 1860., TRÓCSÁNYI 1931., TÓTH 1931.

⁶ Tantárgyait magyarul tanította, magyar nyelvű tankönyveket is írt, így a magyar filozófiai nyelv egyik úttörőjének számít. A latin tannyelvű oktatást a kormányzat nyomására 1815-ben rendelte el az egyházkerület. TRÓCSÁNYI 1981. 132–133., 159.

⁷ STETTNER (ZÁDOR) GYÖRGY (Duka, 1799. július 3. – Pest, 1866. augusztus 17.) jogakadémiai tanár, író, az MTA levelező (1831), majd rendes (1832) tagja. 1832–1848 között a pápai jogakadémia alapító tanára volt. Művei részben Fenyéry Gyula írói álnéven jelentek meg. TUNGLI 1997. 130., VARGA 2014. 1102.

⁸ KERKÁPOLY KÁROLY (Szentgál, 1824. május 15. – Budapest, 1891. december 31.) jogakadémiai tanár, közgazdász, politikus, az MTA tagja (1859). 1846-tól Pápán volt bölcsészettanár. VARGA 2014. 528.

⁹ BOCSOR ISTVÁN (Énying, 1807. október 18. – Pápa, 1885. június 3.) református jogakadémiai történelemtanár, 1848–1849-ben az ényingi választókerület országgyűlési képviselője. VARGA 2014. 138.

¹⁰ BOCSOR István: Magyarország történelme különös tekintettel jogfejlődésére. I–VII. füzet, Pápa, 1861–1869.

E tanárok egyik legjelesbjét, Tarczy Lajost mutatjuk be ez alkalommal e lap olvasóinak. Annyival méltóbb ezt tennünk, mert Tarczyban a pápai főtanodának majdnem második alapítóját tekinthetjük, aki 35 évi szakadatlan tanárkodása alatt új, virágzó korszakot alkotott e tanoda életében. Ez idő óta nem lehet érinteni ez iskola kül- és beléletét, szellemi és anyagi mozgalmait, gyarapodását anélkül, hogy egyszersmind Tarczy nevét is ne említenők. De hosszú bevezetés és dicséret helyett álljanak itt tanúbizonyság gyanánt éleadatai.

Tarczy Lajos Komárom megyében Hetényen¹¹ született, 1807. deczemb.[er] 6-án, középsorsú tiszt szülőktől¹²; tanulmányait az 5-dik gymn.[áziumi] osztályig Hetényen a ref.[ormátus] lelkésznel, azontúl Révkomáromban és Pápán végezte kitűnő sikerrel, s még le sem tette hittani vizsgáit, midőn már 1829-ben nyilvános tanító¹³ volt a logikából, 1830–31-ben pedig segédtanár a mathezisből.¹⁴ Tanítói foglalkozása mellett senior¹⁵, mely hivatal már azon időben is nagy felelősséggel volt egybekötve, s főiskolai könyvtárnok¹⁶ volt.

E megbízatások végeztével ment, mint tanárjelölt 1831/2-ben a bécsi egyetemre fizikai s matematikai tanulmányok végett, s itt érte azon megtiszteltetés, hogy 1832 nyarán a Márton István halálával megürült bölcsészeti- és természettani tanszékre megválasztotta a dunántúli ref.[ormátus] egyházkerület.¹⁷ Ekkor — meg akarván felelni a belé helyezett bizalomnak és várakozásnak — a berlini egyetemet kereste fel, s ott két féleven keresztül készült az elébe szabott tudományágakra, miközben nagyobb utazást is tett Németországban, s meglátogatta egyebek közt a greifswaldi, göttingeni, giesseni, marburgi és würzburgi akadémiákat is. Hazatérvén s elfoglalván 1833. novemb.[er] 4-én kathedráját, — azonnal a főtanoda reformjához fogott s annak állapotait minden oldalról javítani igyekezett. Nagyrésztben az ő munkássága folytán létesült 1838-ban a főiskola kebelében egy kitűnő *nyomda*, melynek termékei a főváros

¹¹ helyesen: Hetényben (ma: Szlovákia)

¹² Szinnyei szerint „jómódú szülőktől” született. Vö. SZINNYEI XIII. 1909. 1302.

¹³ Nyilvános tanító (publicus praeceptor) a gimnázium alsóbb osztályaiban tanító segédtanító volt, akit a jogot vagy teológiát végzett vagy végzés előtt álló jól tanuló növendékek közül választottak ki.

¹⁴ 1828/29-ben logikát, 1828/30–1830/31-ben mathesist (matematikát) tanított.

¹⁵ Senior: itt a diák önkormányzat (coetus) vezetője, akit a legjobb tanulók közül választottak.

¹⁶ A főiskolai könyvtár mindenkorai igazgatóját (director bibliothecae) a tanárok, beosztottját (segédjét) a diákok közül választották ki.

¹⁷ 1797-ig a pápai egyházközség, azután a Dunántúli Református Egyházkerület volt a kollégium fenntartója. LAMPÉRTH 1931. 46–47.

kitűnőbb nyomtatványaival vetélkedtek¹⁸; az ő ösztönzésére született meg 1840-ben az ifjúsági „képzőtársulat”¹⁹, melynek mindaddig elnöke is volt, míg nem irodalmi s egyéb foglalkozásai minden üres idejét igénybe nem vették. E társulat megalapításában és tovább fejlesztésében nagy segélyére²⁰ voltak Jókai, Petőfi, Kerkapoly Károly, Orlai Petrich stb.²¹

Ő vitte be hosszas küzdés után e tanodába a *testgyakordát*, mely magyar földön egyike a legrégebbeknek s nagyság tekintetében prot.[estáns] iskoláinkét még most is aligha múlják fölül.²² Ezenkívül gazdasági mintaiskolát is akart szervezni (s néhány évig elő is adta a gazdaságtant), de ez aztán csak terv maradt. Segítette megszerezni ama gyönyörű telket, melyen a tanoda új épülete, testgyakordája stb. áll, és az építés gondjaiból is tetemes rész jutott ki számára. Azt említenem sem kell, hogy a természettani múzeumot – mint szakmájába vágót – az iskola pénzerejéhez mérve, elég szépen felszerelte, s abba több érdekes régiséget is, mint p.[éldának] o.[káért] Sajnovics János magyar jezsuitának azon távcsövét, melylyel 1770-ben a legelső északsarki expedícióban részt vett, megszerezte.²³ E mellett a város életében s a szegényebb tanulók iránti kész segélyben maradandó érdemei vannak. Petőfi is nem egyszer említi leveleiben a jó Tarczy tanárt, ki neki Pápán megélhetési módot szerzett.

¹⁸ Az egyházkerületi nyomda létrehozásának gondolatát a nyomda történetének írója Tóth Ferenc püspöknek tulajdonítja, beismerve, hogy „erre semmi pozitív adatunk nincsen, csupán logikai következtetés folytán jutunk el ehhez”. TÓTH 1939. 10. Tény, hogy 1835-ben a nyomda létesítésének költségvetési tervét kidolgozó bizottságba Mórotza (Mórocza) Dániel uradalmi ügyvédet, Sebestyén Gábor főügyészt, Stettner György jogtanárt és Soldos (Zsoldos) Ignác szolgabíróvá választották be, így Tarczy csak a háttérből segíthette a nyomda alapítását. 1838–1851 között a nyomda felügyeletét Tarczy Lajos és Bocsor István látta el, így nekik meghatározó szerepük volt a reformkori nyomda működtetésében. Vö. TÓTH 1939. 31.

¹⁹ 1840-ben olvasótársaságot alapított, 1841-ben ez alakult át képzőtársulattá. A Képzőtársulat történetéről: BORSOS 1892., SZABÓ 1913., LAMPÉRT 1931. 190–195., BODOLAY 1963. 284–299., 347–349., 371–374., 614–626., 665–666., 693–695., 697–698., 742–747., TRÓCSÁNYI 1981. 84–86., 229.

²⁰ értsd: segítségére

²¹ Az említettek a Képzőtársulatnak a többiekkel egyenrangú tagjai voltak, az egyesület hírnévét csak azután öregbítették, miután országosan ismert személyekké váltak.

²² A református főiskola tantestülete 1849 őszén határozott „testgyakorlati intézet” felállításáról, melyet 1850 tavaszán fel is állítottak. 1850 őszén a régi kollégiumban alakítottak ki téli tornatermet. A testnevelés („testgyakorlat”) kötelező oktatását az Entwurf értelmében az 1851/52. tanévben vezették be a református kollégiumban. Az „egész köztanodában” (gimnáziumban) Tóth Balázs lett a testgyakorlat tanára, aki emellett meghatározott óraszámokban más tárgyat is tanított. KIS 1896. 275–276., 260., TRÓCSÁNYI 1981. 258–261.

²³ SAJNOVICS JÁNOS (Tordas, 1733. május 12. – Buda, 1785. május 5.) tanár, nyelvész, csillagász, a magyar–finnugor nyelvrokonság képviselője. 1772-től Budán volt akadémiai mennyiségtan-tanár és a csillagvizsgáló adjunktusa, utóbbi minőségében számos asztrológiai megfigyelés fűződik a nevéhez. Pápara került távcsöve ismereteim szerint nem maradt fenn.

E közben 1846-ban meghívta a pozsonyi ágost.[ai] hitv.[allású] lyceum természettan tanárául, 1852-ben pedig megkínálták a soproni kerületi tanfelügyelőséggel, de egyik ajánlatot sem fogadta el. Amazt nem, mivel Pápát nem akarta odahagyni, emezt pedig a kéz miatt, mely neki felajánlotta.²⁴

Ennyit főbb vonásokban az iskola körüli munkálkodásáról. Lássuk most másféle tevékenységét, mely már á[l]talánosabb, de alapjában mégis az iskolákra ható volt, s ez: irodalmi működése.

Első, figyelmet ébresztett, fellépése egy polemikus dolgozat volt 1836-ban, a „Tudományos Gyűjtemény”-ben, mely immár irodalomtörténeti tényvé vált, miután abban indult meg először magyar földön a hegei bölcsezet. Németh János²⁵, a pápai tanszéken elődje, kikapkodott töredékeket közölt kéziratából a „Tud.[ományos] Gyűjt.[emény]”-ben, mely támadást Tarczy diadallal verte vissza, habár ro[s]sz következményeit sejtette is. — Nemsokára ugyanis kitört ellene a „szent vizsgálat”, mely az „istentagadó” hegei elvek hirdetését botrányosnak vélte Márton utóda szájából, s Erdélyiként megtörtént az, hogy egyenesen a bölcsezszer által lett eltiltva e tan hirdetésétől azon egyén, ki „azt világhírében fölfogva első²⁶ tanította, miért a tudományos világ háláját ki is vivta magának.” Tarczy ekkor vissza is vonult e tanszéktől, mert a Krug-féle philosophia előadására nem voltak képesek rávenni, de kézírata ma is megvan s ifjabbkori működésének egyik kedves emléke.²⁷

1838-ban adta ki *Természettanát* az alkalmazott mathezissel egyesülve, két erős kötetben, Veszprémben s a pápai új nyomdában, melyért még azon év szept.[ember] 7-dikén levelező tagjává választotta az akadémia, sőt munkáját kijelölte a 200 aranyos nagy jutalomra is. E műnek második kiadása 1843-ban látott napvilágot, amikor aztán a nagy jutalmat valóban meg is nyerte. Harmadik, újra dolgozott s bővített kiadása most van sajtó alatt s 1870-ben az egész megjelenik.²⁸

²⁴ A második utalás szerint nem kívánt a Bach-korszakban állami hivatalt vállalni.

²⁵ Németh János Mándi Márton István halála (1831) után lett a bölcsezet tanára, később tót-vázsonyi és papkeszi református lelkészként szolgált. A pápai pedagógus lexikonból és a Veszprém megyei életrajzi lexikonból is hiányzik a biográfiája. SZINNYEI IX. 1903. 920., TUNGLI 1997. Németh János 1838–1845 között lelkészkedett Tótvázsonyban. VERESS D. 1994. 113.

²⁶ értsd: elsőként

²⁷ WILHELM TRAUOGOTT KRUG (Radis, 1770. június 22. – Leipzig, 1842. január 12.) lipcsei egyetemi tanár, kantianus német filozófus; Márton István a Krug-féle filozófiát tanította, amit az egyházkerület vezetése is elfogadott. Felfogásáról: FŐRIZS 2019. 41–55.

²⁸ A *Természettan* 3., javított és bővített kiadása Pápan jelent meg a Református Főtanodai Nyomda kiadásában 1872-ben.

1838-ban jelent meg még tőle *Népszerű égrajz, A német nyelv paradigmái*; 1839-ben *Gyöngyök a német költészetből* című ifjúsági német olvasókönyv, melynek 1863-ban már 3-dik kiadása volt közkezen. Ugyanekkor (1839.) adta *Elemi ismeretek a természettunányból s Elemi számtudomány* című munkáit, mikért 1840-ben már akadémiai rendes tag lett, mely alkalommal székét a természettani észtanról cz. értekezéssel (Évkönyvek, V köt.) foglalta el. 1841-ben adta ki a *Tiszta mértan elemeit*, mely azóta szintén több kiadást ért. 1843-ban a népkönyvkiadó-egyesület jutalmazta 50 arannyal *Népszerű természettant*, melyet 5 füzetben ki is adott, s melynek 1800 példánya két év alatt elkelt. 1844-ben jött ki tőle *Kis természettan* 3 folyamban, *Földtan* stb.; szerkesztette több évig a *pápai naptárt*, melyben népies modorban tartott csillagászati s fizikai cikkei voltak; dolgozott a *Tudománytárba* észjogi s természettantörténeti cikkeket, az *Athenaeumba*, *Figyelmezőbe*, *Társalkodóba* stb. E mellett a természettani műszavak alkotásában is tevékeny volt, amennyiben számos szót készített, ami á[ ]talános használatban van, de szerzőjükre ma már senki sem gondol.

Még 1837-ben nyert a Kisfaludy-társaságnál egy széptani művével jutalmat, melyben a *dráma hatását és literatúránk drámaszegénységét* fejtegeti (Évlapok, I. köt.), mely szakbeli munkásságát a művészetek iránti meleg érdekeltség fejteti meg.

Újabb időben is több munkája nyert pályadíjat, s ezenkívül a protestáns tanügyi mozgalmakban tollal s szóval igen élénk részt vett.

Magánéletéről keveset szólhatunk. Mindenki iránt szives, előzékeny egyént találunk benne, s e mellett igen ügyes és tapasztalt gazdát, kinek a pápai határban mintagazdasága van. A rendkívül élénk, fürge tanár, bőröllői majorságából jár be nyáron előadásokra, s idejének nagy részét ott és szőlője s gyümölcsöse válogatott fái közt tölti.

Mint tanáron semmi hanyatlás nem tapasztalható. Mi, akik 4-5 év előtt voltunk tanítványai, ép[p] oly érdekes, vonzó és ritka szép előadásról beszélhetünk, mint a 25-30 év előtti tanítványok. Benne a 62 éves embert senki nem keresné, s a bámulatosan konservált test mellett nem is kereshetné. Óhajtjuk, hogy e hasznos élet még sokáig fõntartassék a tanügy, irodalom és á[ ]talában a közművelődés szolgálatára!

Eötvös Lajos.

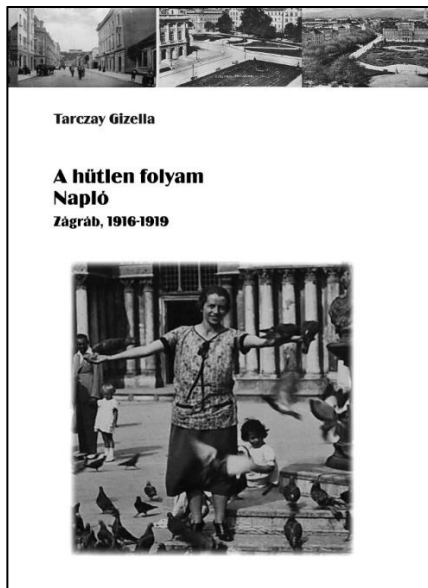
*Tarczy Lajos időskori arcképe
(Pollák Zsigmond metszete)
(Vasárnapi Ujság, 1880. 45. szám)*

IRODALOM

- BODOLAY 1963 = BODOLAY Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.
- BORSOS 1892 = BORSOS Károly: A pápai ev. ref. főisk. képzőtársulat története 1841–1891. Pápa, 1892.
- FÓRIZS 2019 = FÓRIZS Gergely: A kritikai filozófia értelmezése Márton István Krug-kompendiumában (1820). = Magyar Filozófiai Szemle 63 (2019) 1. sz. 41–55.
- KIS 1896 = KIS Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531–1895. Pápa, 1896.
- KÖBLÖS 2006 = KÖBLÖS József (szerk.): A pápai kollégium diákjai 1585–1861. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2006. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések, 9.)
- KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009 = A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai I. 1526–1760. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2009. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések, 10.)
- KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018 = A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II. 1–2. 1761–1849. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2018. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések, 15–16.)
- LAMPÉRTH 1931 = LAMPÉRTH Géza: A pápai református főiskola története 1531–1931. A Főiskolai Könyvnyomda kiadása, Pápa, 1931.
- SZABÓ 1860 = SZABÓ Károly: Mándi Márton István, a helvét hitvallásuk pápai főiskolájának alapítója, s ugyanott a bölcsészet és mennyiségtannak negyven évig rendes tanára. Pápa, 1860.
- SZABÓ 1913 = SZABÓ Imre: A pápai ref. főiskolai ifjúsági Képzőtársulat története 1891–1912. Pápa, 1913.
- SZÉNÁSSY 1983 = SZÉNÁSSY Árpád: Heténytől Pápáig. Tarczy Lajos életútja. Hetényi Helyi Nemzeti Bizottság, Hetény, 1983.
- SZINNYEI 1891–1914 = SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1891–1914.
- TÓTH 1931 = TÓTH Endre: Mándi Márton István élete. Pápa, 1931.
- TÓTH 1939 = TÓTH Lajos: A pápai főiskolai nyomda története. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1939. (A Pápai Református Theológiai Akadémia kiadványai, 30. szám.)
- TRÓCSÁNYI 1931 = TRÓCSÁNYI Dezső: Mándi Márton István tudományos munkássága. Pápa, 1931.
- TRÓCSÁNYI 1981 = TRÓCSÁNYI Dezső (szerk.): A pápai kollégium története. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.
- TUNGLI 1997 = TUNGLI Gyula (főszerk.): Pápai pedagógus lexikon. Pápai Művelődéstörténeti Társaság, Pápa, 1997.
- VARGA 2009 = VARGA Béla: Veszprém város lexikona. Felelős kiadó Varga Béláné. Veszprém, 2009.
- VARGA 2014 = VARGA Béla: Veszprém megyei életrajzi lexikon. Kiadja az Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Veszprém, 2014.
- VERESS D. 1994 = VERESS D. Csaba: Tótvázsony múltja és jelene. Kiadja a Balatonfüred-Csopak Tája Szövetkezet Rt., Veszprém, 1994.

SZEMLE

TAR CZAY Gizella: *A hűtlen folyam. Napló. Zágráb, 1916–1919.* Esztergom, 2023. 402 p.

A Szent Adalbert Közép- és Kelet-Európa Kutatásért Alapítvány kiadásában megjelent kötet az első világháború alatt keletkezett személyes emlékek közé tartozik, a szerző besorolása szerint egy zágrábi diáklány naplója, a közreadó Mészáros Andor történész, irodalomtörténész, bohemista szerint naplóregény (1916–1918) és napló (1918–1919) együttese, amely kalandos utat járt be, míg végül eljutott az olvasóhoz. Írója már 1927-ben és 1938-ban is felajánlotta a Tormay Cécile szerkesztette Napkelet c. folyóiratnak, de akkor „külpolitikai lehetetlenség” volt a megjelenítése.

Tarczay Gizella (1896–1981) abban a hiszemben bizta kéziratait a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) és az OSZK megőrzésére, hogy azokat keletkezésük után „száz év múlva majd érdeklődéssel fogják olvasni azok, akiket érdekelnek az akkori zavaros idők művelődéstörténeti viszonyai”. (16.) A naplóregény elé írt Előszóból azt is megtudjuk, hogy 1914–1918 között Tarczay a zágrábi egyetem német-magyar szakos hallgatója volt.

A kéziratok keletkezési körülményeiről, a szerzőről és családjáról a közreadó Mészáros Andor lényegre törő bevezető tanulmányából tudunk meg többet. Tarczay Gizella az eperjesi gazdag evangélikus kereskedőcsaládból származó Goldbecher (1869-től Tarczay) Kálmán körorvos és Regéczy-Nagy Jolán házasságából Horvátországban, a Modrus-Fiume vármegyei Cernik faluban született. A csurgói református gimnáziumban, majd az 1874-ben alapított zágrábi egyetemen tanult, ott is doktorált. A magyar tanszék vezetője, Greksa Kázmér az utódjának tekintette, sorsa azonban másképp alakult. 1927-ig, Magyarországra költözéséig irodai alkalmazottként, azután budapesti gyári, majd vállalati könyvelőként tartotta el magát. Munkája lehetővé tette, hogy két nagy szenvedélyének, az irodalomnak és a természetjárásnak hódolhasson. Irodalmárként versei, meséi, drámái, műfordításai, útleírásai, turisztikai élmény-

beszámolóit jelentek meg nyomtatásban. Szláv nyelvekből (bolgárból, csehől, horvátból, oroszról, szerbből) regényeket, meséket fordított, a szláv irodalmakat előadásában is népszerűsítette. Szinte haláláig dolgozott. Utolsó műve, Ráchel c. drámája 1978-ban Budapesten jelent meg. Férjét, Papp József kertészt, botanikust a turistamozgalom révén ismerte meg, házasságukból gyermek nem született (a bevezető tanulmány legalábbis nem utal rá).

A naplóregény és napló közreadása a zágrábi multikulturális környezet miatt komoly feladatot jelentett. Bár Tarczay anyanyelvén, magyarul írt, de feljegyzései között számos francia, horvát, latin és német nyelvű betét olvasható, az idegen szövegek fordítása, magyarázó lábjegyzetek készítése komoly körültekintést igényelt. A munka nagyságáról 1158 lábjegyzet tanúskodik, végső formájának kialakítását a szaklektorok (Čurković-Major Franciska irodalomtörténész, a zágrábi egyetem Hungarológiai Tanszékének nyugalmazott docense, Kiss Gy. Csaba irodalom- és művelődéstörténész, Käfer István irodalomtörténész) is előmozdították. A kötethez Nagy Veronika és Vasy Géza irodalomtörténész (Tarczay Antal unokája) is tanácsot adott. A címlapfotó, amely a galambokat etető Tarczay Gizellát a velencei Szent Márk székesegyház előtti téren mutatja, Vasy Géza gyűjteményéből való. (Úgy látszik, családi fotó nem maradt fenn, ezért a címlap felső részén négy képes levelezőlap részlete mutatja a zágrábi belvárost, az egyetemet és környékét.)

A naplóregény 1916 őszén kezdődik – írója ekkor harmadéves egyetemi hallgató – és 1918. október 22-én zárul. A címadó „hütlén folyam”, a Belgrád felé igyekvő Száva már az első, szeptember 16-i naplójegyzetben előfordul, az utolsó bejegyzés utolsó sora búcsú a régi világtól: „Ennyit írtam Magyarországon; máttól itten Jugoszlávia van.” (194.) A fejezések alapélménye a horvátországi magyarok – több, mint százezer magyar – kisebbségi sorsa, amelyet Jugoszlávia megszületésével az új állami keretek határoznak meg. Erről a változásról szól az 1918. október 23. és 1919. szeptember 21. között vezetett napló (195–402.).

Az egyetemi hallgató helyzete már induláskor sem volt könnyű, hiszen kalandos életű édesapja 1913-ban, 68 évesen elhunyt. Ezt követően hősönk bátyja, a jogásznak, ügyvédnek készülő Tarczay Antal (Tóni) gyámként gondoskodik Gizella eltartásáról. A család feje azonban ténylegesen Gizella édesanyja, Mama, akinek normái és elvárásai mindannyiuk számára meghatározóak.

A család a napló tanúsága szerint a horvát főváros, Zágráb Alsóváros nevű városrészében, három szobás bérelt lakásban lakik és polgári módon él. A családi költségvetés kereteit Mama szerény nyugdíja, a tanári oklevelet és doktorátust szerzett nővér, Erzsébet magyar leányiskolai tanári fizetése, továbbá Erzsébet és Gizella házitanítói fizetése szabják meg. Az új élethelyzetben a család fenntartása érdekében mindenkinek dolgoznia kell. Miután Antal kiszakad a családból és Budapestre kerül, a családot Mama és két lánya, a társasági életet néhány jómódú magyar család jelenti.

Bár Horvátország a kiegyezés korában Magyarország társországa, a zágrábi magyarság szórványban, kisebbségben él. Idegen nyelvi-kulturális közegben kellett helyt állni, ami a kettős monarchia felbomlása után különösen nehéz volt. Ehhez járul a Horvát-Szlavon-Szerb Királyság kialakulása idején az egzisztenciális bizonytalanság. A család reménye, hogy révbe jut, Magyarországra költözik, 1919 szeptember végéig csak részben (Antal és Erzsébet esetében) valósult meg. Az egyetemi és doktori tanulmányokat befejező, doktori oklevelet szerző Gizella számára a katonai határzár teszi lehetetlenné, hogy elutazzon és budapesti állását elfoglalja.

A kortársainál gyengébb fizikumú, szinte gyereklánynak tekintett naplóíró az egyetemi közegben válik magáért és családjáért is felelősséget vállaló, művelt, írói-műfordítói ambíciókat dédelgető felnőtté. Hősünk ízig-vérig magyar hazafi, aki három nyelvi közegben: a magyarban, horvátban és németben egyaránt otthonosan mozog. Naplóját magyarul vezeti, verseit németül írja, közben eredetiben olvassa a francia, német és horvát szépírókat. Munkáját, a tanulást is hazafias ügynek tekinti, fontosnak tartja, hogy a magyar létére minden tárgyból kitűnő osztályzatot kapjon. Túlfűtött hazaszeretete a történelmi Magyarország végóráiban gyűlöletig fokozódó cseh-, román- és szerbellenességgel párosul. A közös múlt ismeretében a horvátokkal megértőbb, de elszakadási törekvéseik miatt rájuk is neheztel. A sors fintora, hogy az egyetem elvégzése után egy zágrábi cseh virágüzletben helyezkedik el irodistaként, ahol megbecsülik, jól érzi magát és idővel a cseh nyelvben is bizonyos fokú jártaságra tesz szert. Közben magánúton gyors- és gépírást tanul, hogy bankban kaphasson munkát. Nővééréhez hasonlóan tanári állást az új rendszerben nem akar vállalni (ehhez államesküet kéne tennie), bár a kisgyermekeket szereti és magántanárként a kamaszokat is szívesen tanítja.

A naplóregény nevelési-iskolai szála mellett egy szerelmi történet is kibontakozik: német szakos egyetemi társából, titkolt szerelméből zágrábi német evangélikus lelkész lesz, akitől érzelmileg fokozatosan eltávolodik, mert úgy érzi, hogy magyar barátságát föladvá lojálissá vált az új állami berendezkedés iránt. Érzelmi világának viharait német lírai versekben fejezi ki, melyeket csak a vihar elültével, a kiábrándulást és a lelkész megházasodását követően tart közreadhatónak. (Versciklusának néhány darabja meg is jelenik egy lipcsei szépirodalmi folyóiratban.) Valójában olyan társra, olyan erős és határozott férfira vágyik, akire felnézhet a házasságban. Közben nagyra értékeli nővére önfeláldozását, aki lemond a komolyabb kapcsolatról, saját igényeiről, hogy ő gondtalanul befejezhesse tanulmányait.

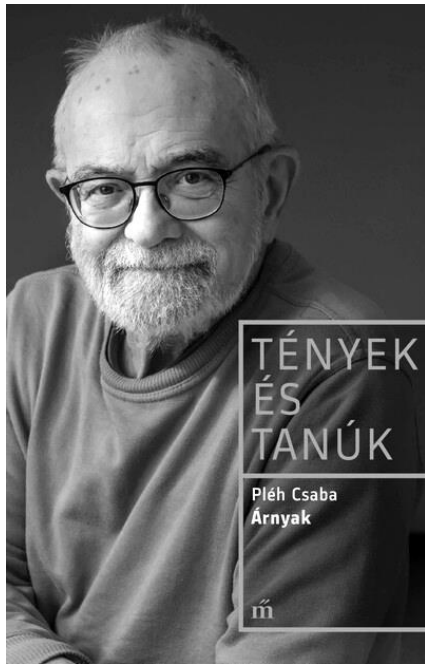
A mai olvasóban föl-fölmerül a gondolat, hogy vajon miért nem tartotta publikálhatónak e naplót Tormay Cecile az 1920-as években? Tarczay az 1970-es években politikai érvekkel indokolta a szerkesztő eljárását: „... a kiadók Gramantik Margit jóindulatú ismertetése ellenére sem találták alkalmasnak a

kiadásra, mert úgy vélték, „külpolitikai lehetetlenség” volna. Ötven évvel ez előtt külpolitikai lehetetlenség volt, belátom. Ma is az. Ötven év múlva is az lesz.” (15–16.) Ha volt politikai oka a mellőzésnek, az Jugoszlávia szétesése után semmissé vált, így már az 1990-es években ki lehetett volna adni a kéziratot.

A Száva melletti történet elutasításának véleményem szerint más, fontosabb oka is lehetett: esztétikai. A napló szövege már a kortársak számára is nehézkes, idegen (főleg német és horvát) betétekkel indokolatlanul megterhelt volt, amely nagyban csökkentette az olvasói élményt. Szépirói erőnyeiről kevésbé beszélhetünk. Ma elsősorban igényesen megformált kordokumentumnak tekinthetjük, amelyből részletesen megismerhetjük az „akkori zavaros idők művelődéstörténeti viszonyait”, egy zágrábi magyar (asszimilálódott szász) középosztályi értelmiségi család hétköznapijait, az emberi helytállás első világháború alatti és utáni szép példáit.

HUDI JÓZSEF

*****

PLÉH Csaba: *Árnyak*.

Magvető, Budapest, 2023. 475 p.

A *Tények és Tanúk* c. könyvsorozatban tavaly megjelent puha fedelű terjedelmes kötet rejtélyesnek tűnő címéből, a borító hátsó oldalán olvasható ajánlásból a leendő olvasó már sejtheti, hogy egy tudós akadémikus pszichológus-nyelvész visszaemlékezését tartja a kezében. Az *Előszó* a mű keletkezési körülményeit is megvilágítja: létrejöttét a koronavírus járvány okozta bezártságnak köszönheti, amely lehetővé tette, hogy a nemzetközileg ismert tudós életének két fontos helyszínén, Budakeszin és Felsőörsön diktafonba mondja élete emlékeit, hiszen „egy ember individualitása az emlékeiből áll” (5.) A szóbeli elbeszélést régi barátja és segítője, Simon Zsuzsa vitte számítógépre. A történetmesélés módjának

köszönhetően a visszaemlékezés sodró erejű, a köznapi beszéd elevenségével hat, bár az is érzékelhető, hogy a gépírásba áttett szövegeket a szerző utólag kiegészítette, javította, a kötet végső beosztása tudatos szerkesztés eredménye.

Az emlékeknek, a múlt árnyainak a felidézése két szálon kapcsolódik össze. Az egyik az egyéni életpálya emlékezete, amely a kibocsátó közeg, a család bemutatásával kezdődik, a nevelődés, iskoláztatás stációival folytatódik, és felöleli a tudományos pálya egészét. A másik, tartalmilag is elkülönülő rész 16 portrét tartalmaz a pályatársak „rengetegéből”, akik kollégaként (tanárként, tudósként) és barátként meghatározták a szerző eddigi életét. A tanárok az előző nemzedékek tagjaiból kerültek ki, míg a barátok – kettő kivételével – a saját (1945 táján született) nemzedékből. A kézirat nyomdába adásakor már senki sem élt közülük, így valóban csak emléküket lehetett felidézni. Ezért találónak nevezhetjük a reklámszöveg utolsó mondatát, mely szerint „Az *Árnyak* izgalmas életrajz és személyes hangú tudománytörténet.”

Az életrajz személyességét erősítik a kötet végén látható, orosz nagymamával 1917 táján kezdődő, és a szerző fiával, Pléh Dániellel és annak párjával 2023 telén végződő családi fotók, amelyek aláírásainak olvastán a családi viszonyokra (Pléh két házasságára, gyermekeire) és a család történetének helyszíneire (Eger, Dunabogdány, Budapest) is következtetni lehet. A tudománytörténeti jelleget hangsúlyozza két bibliográfia (a saját és a tudóstársak irodalomjegyzéke) és a névmutató, amely oldalszám-utalásaival önmagában is jelzi a szellemi és személyes emberi kapcsolatok kiterjedtségét és intenzitását.

A visszaemlékezések természetéhez tartozik, hogy az emlékek értelmezési keretbe rendeződnek. A múlt történéseit a nyolcvan felé tartó tudós szerző a jelen látószögéből, a kognitív pszichológián alapuló világnézet felől értelmezi. Véleménye szerint egész életét egyfajta kettősség jellemzi. A kisgyermek, miután szülei korán elváltak, két külön (egymással kapcsolatot sem tartó) világban nőtt fel: háromtól tíz éves koráig anyai nagyanyjánál nevelkedett a Dunabogdányban, később elvált apjával élt együtt apja tágabb családjában a magyar fővárosban, a Ferencvárosban lévő Tűzoltó utcában.

A kitelepítéstől sújtott, elnyomott, de öntudatos sváb faluban menedéket találó család a domináns nagyanya irányításával küzdött a fennmaradásért. Ez a zárt, védekező állásba kényszerített szeretetlenni női világ határozta meg alkalmazkodási képességét, önállóságra törekvését és nőkhöz való későbbi viszonyát. A kisgyermekkorai anya- és apahiány kitörölhetetlenül mély nyomokat hagyott benne. A mélyen vallásos falusi közegben formálisan katolikus nevelésben részesült, nagyanyjával ellentétben templomba járt és ministrált, de később az egyháztól látványosan eltávolodott, „hitelenné” vált. A Tűzoltó utcai nagyapai család a maga értékeivel és példájával, kispolgári és úri környezetével, a kortársi csoport a bandázással, az állam iskoláival formálta a serdülő gyermek személyiségét. Az ún. kettős nevelés mai felfogása szerint jótékony hatással volt világhoz való viszonyára, ahogy a gyermekfejjel (tizenegy évesen) átélt 1956-os drámai szabadságharc is szabadságvágyára. Bár kezdetből fogva jó tanuló volt, az elvált szülők mielőbb kereső embert szerettek volna belőle

faragni, mígnem végül értelmiségi rokonaik nyomására beiratták a Mester utcai Fáy András Gimnáziumba, ahol a „C” (latinos) osztályban szocializálódott, miközben életre szóló barátságokat kötött. Kiváló tanárai hozzájárultak a későbbi kutatói önkép kialakulásához. A tanári kar részben volt paptanárokból állt, akik szigorúak, ugyanakkor szociálisan érzékenyek voltak.

A sikeres gimnáziumi érettségit (1964) követően a kor elvárásainak megfelelően két szakot választott: az ELTE magyar nyelv és irodalom és pszichológia szakán tanult tovább. Egyetemi évei alatt döntötte el, hogy az embereket segítő pszichológus lesz, ehelyett azonban egyetemi oktató és kísérleti pszichológus lett. Kutató pályáján is határterületen dolgozott, pszichológusként és nyelvész-ként a nyelvtanulás pszichológiáját vizsgálta. Családi életét is kettősség jellemezte: első feleségét, a magyar-orosz szakot végzett Grozdits Juditot az egyetemen ismerte meg, szerelmi házasságukból egy fiú (Dániel) született 1977-ben, akiből diplomás értelmiségi lett. Később másodszor is rátalált a szerelem: elvált és újra nősült. Boross Ottilia egyetemi oktatóval kötött házasságából született lánya, Kamilla (1991), aki ma az afrikai csimpánzok fertőzéseit vizsgáló kutató. Pléh vér szerinti és nevelt gyermekeinek neveltetését, iskoláztatását mindenkor szem előtt tartotta.

Tudósi pályáját sorsdöntő módon befolyásolta, hogy egyetemistaként elnyert egy féléves franciaországi, párizsi ösztöndíjat, amely megalapozta jövőjét. Azon kevesek közé tartozott, akik a Kádár-rendszer zárt világából kitérve az 1970–1980-as években a nyugat-európai (főként francia) és az angolszász (elsősorban amerikai) világgal magánemberként és tudósként is szerteágazó kapcsolatot épít(h)ettek ki, miközben a közép-európai „tesvéri” országokról sem feledkeztek meg. Angol, francia, orosz tudása révén a szovjet világgal éppúgy intenzív kapcsolatot ápolt, mint a nyugat-európai és amerikai térséggel. A pszichológiai szakirodalom magyar nyelvre fordításában, kiadásában is elévülhetetlen érdemeket szerzett.

Történéssz olvasójának némi csalódást okoz a visszaemlékező azzal, hogy – kutatói mentalitása ellenére – családja régmúltját homályban hagyja, biztos adatokat csak a nagyszülők, szülők nemzedékéről közöl. A családi legenda szerint a Pléh család francia vagy morva származású; mindkét ágon bányatelepeken élő munkások voltak az Osztrák-Magyar Monarchia idején. Az apai nagypapa, Pléh István vállalkozó szellemű asztalosmester a Heves megyei Erdőtelek nevű községben született 1895-ben, az első világháborúban orosz hadifogságba esett, ahonnan kalandos úton orosz feleséggel tért haza. Egri műhelyét sikeresen fejlesztette, majd a második világháború elején Pestre, a Tűzoltó utca 5. számú házba költözött. Bár műhelyét 1949-ben államosították, a Labor Műszeripari Művek művezetőjeként tovább dolgozhatott benne. A szerző édesapja, Pléh Viktor az egri katolikus felsőkereskedelmi iskolába járt, és édesapjával elmentésben mélyen hívő emberré vált. Segéd munkásként dolgozott a Labor

Művek telephelyén és magányosan élt a politikai rendszerváltás kezdetekor bekövetkezett haláláig. Miután házasságkötésük után néhány évvel felesége elhagyta, sosem nősült újra. Gyors mozgását, rendszerező képességét, beosztótakarékos életmódját, jó memóriáját fia örökölte. Erről a könyv egyes fejezeteinek olvasásakor is meggyőződhetünk. Pléh Csaba kitűnő memóriája segítségével vezeti végig olvasóját saját életén, tudományos pályájának egyes állomásain.

Pályája egy elsőgenerációs értelmiségi pályája. Tehetsége kibontakozását a szocialista állami közoktatás kiépítése tette lehetővé, amely a társadalom széles rétegei számára biztosította a közép- és felsőfokú képzésben való – elvileg ingyenes – részvételt. A megnyílt lehetőséget maximálisan kihasználta: az egyetem elvégzése után gyorsan ledoktorált, később kandidátusi és akadémiai fokozatot szerzett. Tudós kutatóként a neobehaviorizmust felváltó kognitív pszichológiai irányzat iskolát teremtő magyarországi meghonosítójaként; egyetemi oktatóként az új pszichológus- és tanárnemzedékek útra indítójaként szerzett elévülhetetlen érdemeket.

A szocialista politikai viszonyok ismeretében nem vágyott egyetemi adminisztratív karrierre, de tudósi karrierjét szorgalmasan és kitartóan építette. (Ezért megtévesztőnek is tűnhet „A sosem akart karrier” fejezetcím.) 1970-ben doktorált, 1984-ben védte meg kandidátusi értekezését, 1997-ben akadémiai doktori fokozatot szerzett. Meglehetősen fiatalon lett az MTA levelező (1998), majd rendes (2004) tagja, 2005–2008 között – Vizi E. Szilveszter elnöksége alatt – annak egyik főtitkárhelyettesi tisztségét is ellátta. (Az akadémiai hivatalokban különböző minőségekben már körülbelül 1972-től jelen volt, Mátrai László „nagy hatalmú akadémikus” atyai barátként bánt vele és mentorálta. Akadémikusként két alkalommal is pályázott az akadémiai elnökségre, de egyik esetben sem kapta meg a szükséges szavazattöbbséget. Az energiák tanári/vendégtanári és kutatói feladatok közti megosztása, az ELTE után viszonylag gyakori munkahely-változtatás, az „ingázó” életmód aligha tett jót tudósi életművének és a magánéletének.)

A visszaemlékezés többféle módon olvasható. A nagyközönséget leginkább a személyes élettörténet elbeszélése érdekelheti, melyet őszintén tár elénk. Nem hallgatja el botlásait, válságos időszakait, szenvedélyeinek (alkohol, munkamániá) árnyoldalait, első (szerelmi) házasságának felbomlását, apai szerepeinek nehézségeit. Tanítványai, akik felszínesen csak a nagytudású, kiegyensúlyozott, hatásos tanárt látták benne, önvallomása révén mélyebben is megismerhetik. Bizonyára őket érdekli jobban a szakmatörténeti szál: a hazai (budapesti, szegedi) egyetemeken, az egri főiskolán és a külföldi egyetemeken eltöltött időszak, a szakmai társulatokban, tudományszervezésben játszott szerepe, a pszichológiai tudományok több mint fél évszázados fejlődésének áttekintése, melyet a kognitív pszichológia, mint személyes világnézet melletti állásfoglalással zár le.

A kötet másik részét személyes (főként pszichológiatörténeti) portrék teszik ki. Tanárai közül a lezser öltözetű, közvetlen modorú Barkóczi Ilona (1926–2019) volt rá a legnagyobb hatással, hiszen első pszichológiatanára volt, aki a szovjet-orosz pszichológia mellé a modern liberális behaviorizmus szemléletét és módszereit is becsempészte. Tőle tanulta meg a tudományos cédulázás módszerét. Egyetemi szakdolgozatát és doktoriját is nála írta. Az 1980-as évek közepén, amikor szerepet cseréltek és Pléh lett a tanszékvezető (1984–1998), Barkóczi a beosztott tanár, az eltérő vezetési stílus és tudomány szemlélet miatt feszültség is támadt közöttük, melyet az egykori tanítvány nemigen tudott áthidalni.

Másik tanára, a kitűnően képzett, a Rákosi-korszakban is megtűrt Szondi-tanítvány Kardos Lajos (1899–1985) régivágású professzorként a klasszikus német pszichológiát közvetítette előadásain. A pszichológiai szakkifejezések magyarosításában és újak alkotásában is élen járt. Múlhatatlan érdeme, hogy a sztálinizmus alatt a „kísérleti lélektan létét és szemléletét átmentette”. (368.) Állatlélektani kísérletei nemzetközi figyelmet keltettek. „Évtizedeken keresztül a hazai pszichológusszakma legbiztosabb referenciapontjának számított.” (348.) Ennek ellenére az Akadémia igencsak megkésve, 1985-ben választotta levelező tagjai sorába.

Harmadik tanára, a különleges humorú, tragikus sorsú Putnok János (1928–1982) Kardostól eltérően fogékony volt a viselkedéslélektan iránt és sokat tett a kísérleti pszicholingvisztika meghonosításáért. Párjával, Barkóczyval közösen írt *Tanulás és motiváció* című behaviorista szemléletű kismonográfia (1967) inspirációt jelentett az új nemzedék számára. Az akadémiai intézetet rövid ideig vezető Marton L. Magda (1924–2020) és Barkóczi szembenállása az egyetem és kutatóintézet közti feszültségeket tükrözte, de nem akadályozta szakmai együttműködésüket, melyre portréjában és a visszaemlékezésben is számos példát olvashatunk.

Az ELTE pszichológus hallgatói tanárai: Barkóczi Ilona és a pécsi kötődésű Putnok János révén ismerték meg Grastyán Endre (1924–1988) neurológust, a Pécsi Orvostudományi Egyetem tanárát, aki az amerikai neurobiológia és pszichológia szemléletét és gyakorlatát közvetítette számukra. (Pléh személyesen 1968-ban, párizsi ösztöndíjasként ismerte meg, amikor besegítette őt egy UNESCO konferenciára. A következő évben pár hónapig gyakorlaton is volt pécsi laborjában.) Grastyán a tanulás motivációs oldalának kutatásával ért el jelentős eredményeket. A játék nem csak a kutatás tárgya, hanem életelve is volt. A „kísérletezés játék volt számára”, a tanulságok megírása halogatható munka (391.) A Mérei-tanítvány Szakács Ferenc (1933–2021) az Országos Ideg- és Elmeógyógyintézet kísérleti laboratóriumának egyik vezető pszichológusként (1961–1998) vett részt a pszichológusok képzésében, a személyiséglélektani kutatásokban.

A memoáriró szerző 1973-ban – már tanársegédként – levelező tagozaton végezte el az általános és alkalmazott nyelvészet szakot, amely meghatározta nyelvészet iránti érdeklődését. A *Nyelvelők* c. fejezetben négy nyelvész portréját rajzolta meg. Az Amerikában ösztöndíjjal tanult chomskyanus Szépe György (1931–2012) nyelvész nem csak tanára, a modern nyelvészlelet képviselője, hanem mentora is volt. Ajánlásával kapott amerikai ösztöndíjat. Portréjában egy olyan tanáregyéniség képét rajzolja meg, akit „tudományalkalmazási” közéleti szereplései, nők iránti rajongása akadályoztak abban, hogy tehetőségét teljesen kibontakoztathassa. Ugyanez nem mondható el a vele egykorú, Pléh szerint nyolc nyelven író-beszélő Kiefer Ferencről (1931–2020), a magyarországi számítógépes nyelvészet úttörőjéről, akit kezdetben külföldön jobban elismertek, mint a konzervatív hazai tudományos közegben. S bár Stockholmból hazatérve sikerült beilleszkednie, mindvégig megtartotta önállóságát.

A két utolsó nyelvészportré két bloomingtoni magyar tudós, Sebők Tamás / Thomas A. Sebeok (1920–2001) szemiotikus-antropológus és Sinor Dénes / Denis Sinor (1916–2011) orientalista, „az ősz hajú James Bond” magyar nyelvtudományban játszott különleges szerepére világít rá. Érdekességképp azt is megtudjuk róluk, hogy Bloomingtonban is magas szinten ápolták a rossz magyar hagyományokat: „Ketten uralták a nyelvészeti és az Európából jött filológus és társadalomtudományi világot, de mint tűz és víz, egymással egyáltalán nem érintkeztek. Mindketten tagadták ezt a távolságot.” (417.)

A bemutatott *barátok köre* is változatos. Jólesz Ferenc (1946–2004) a memoáriró gimnáziumi osztálytársa, ifjúkori barátja, aki orvosi egyetemet végzett, később Amerikába emigrált és a Harvard Egyetemen az orvosi képzőközpont diagnosztikának és idegsebészetnek a kutatóprofesszora lett. Kiváló szervezőként a modern MRI képzőközpont magyarországi meghonosítását is elősegítette, így újra felelevenítették barátságukat. A memoáriró korosztályához tartozó László János (1948–2015), a narratív pszichológiai hazai kidolgozója és bevezetője egyetemi hallgatójából lett a barátja. Pléh kutatótársával, Kónya Anikóval kötött házassága révén barátságuk még inkább elmélyült; gyermekeik egy óvodába jártak, közös családi nyaralásokat, programokat szerveztek.

1969-ben, a moszkvai magyar-szovjet diákcsera-program keretében ismerte meg Borisz Mihajlovics Velickovszkij / Boris M. Velichkovsky (1947–2022) pszichológust, akivel a rendszerváltás után, drezdai műegyetemi mérnöki és szervezetpszichológiai tanszékvezető korában is tartotta a baráti kapcsolatot. Miután nyugdíjba ment, hazaköltözött és orosz akadémikusként a nukleáris technológia központjában, a Kurcsatov Intézetben dolgozott. Utoljára 2016-ban látogatta meg.

Atyai barátjának tekintette a Mauthausent is megjárt baloldali szociáldemokratát, Palotás Gábor (1927–1992) gyógyypedagógust, logopédust, akivel (és Lórik Józseffel) együtt közös, ma is használatos tesztet dolgoztak ki a nyelvtanfejlődési zavarok vizsgálatára.

Szegedy-Maszák Mihály (1943–2016) irodalomtörténészt, szerkesztőt felesége, Szemerkényi Ágnes néprajzkutató révén ismerte meg, s második házassága idején került vele közelebbi kapcsolatba. Munkásságában a sokszólamúságot, a művészeti ágak közötti átjárhatóságot, a nemzeti irodalmat világirodalmi perspektívába helyező irodalomszemléletet, gyengéden harcos újjító magatartását mintaadónak tekintette és tekinti.

A magyar (budapesti zsidó) származású, baloldali elkötelezettségű Vera John-Steiner (1930–2017) pszicholingvistát, antropológust – Ferge Zsuzsa szociológus gimnáziumi barátnőjét – 1978 körül, budapesti látogatása alkalmával ismerte meg. Később is szakmai és baráti kapcsolatban maradt vele. Hazai kutatásokban együttműködtek, hazai és nemzetközi konferenciákon egyaránt részt vettek.

A magyar tudósok által az utóbbi évtizedekben írt visszaemlékezések túlnyomó részében a szerzők a szakmai oldalt (a szakmai karrier alakulását és tudományos-közéleti szerepüket) helyezik előtérbe, a magánéletet háttérbe szorítják. Ez a megközelítés már önmagában is hiányérzetet kelt a történészben, aki a hétköznapi történetére, a munkahelyi, megélhetési viszonyokra, lakáskörülményekre, jövedelmi és árviszonyokra legalább annyira kíváncsi, mint az intézményrendszer (iskolák, egyetemi, akadémiai szféra) felépítésére és működésére.

Pléh Csaba memoárja az átlagon felül beavat bennünket személyes élettörténetébe, szellemi fejlődésébe, tudósi pályájának alakulásába, miközben áttelesen a Kádár-korszak tudomány- és művelődéspolitikáját, hétköznapiit is nagy vonalakban megismerjük. Sokszor úgy tűnik, mintha feltételezné, hogy a mai olvasó ismeri az elmúlt kor politikai-társadalmi viszonyait.¹ A megértést a szerző stílusa sem könnyíti meg. A hétköznapi beszédetől távol eső, alapjában szaktudományos szóhasználat még a pszichológia iránt fogékony értelmiségi olvasót is próbára teszi. (Éppen ezért a befogadás megkönnyítésére érdemes lett volna a bibliográfia mellé néhány oldalas fogalmi kisszótárt és egy rövid életrajzi kronológiát is elhelyezni.)

A kötetet mindazoknak ajánljuk, akiket érdekel a személyes élettörténet és a modern pszichológia, annak magyarországi története, amelynek reneszánszát, nyugatosodását is megismerhetjük Pléh Csaba intellektuális élményt jelentő legújabb könyvéből.

HUDI JÓZSEF

---

¹ Jellemző eset, hogy Borisz barátja portréjában leírja, hogy 1973-ban már ő kísérte a magyar pszichológus hallgatókat kéthónapos tanulmányútra, amely során „sokat megismertünk egymás tudományából, mindeközben jókat viccelődtünk az akkori szovjet és magyar viszonyokon.” (442.) Nem tudjuk meg, hogy melyek voltak azok a nevetésre ingerlő viszonyok.

SZERZŐINK

EÖTVÖS LAJOS jogász, bibliográfus, irodalomtörténész (1848–1872)
DR. GELENCSÉR JÓZSEF jogász, jogtörténész (Székesfehérvár)
DR. HUDI JÓZSEF történész, levéltárvezető (DREL)
DR. RADA JÁNOS történész, egyetemi adjunktus (ME)
DR. SÜTTŐ SZILÁRD történész, egyetemi adjunktus (ME)

DREL = Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára, Pápa
ME = Miskolci Egyetem

Angol rezümé: HORVÁTH KÁROLY nyelvtanár (Sopron)
Német rezümé: DR. SÜTTŐ SZILÁRD

* * *

Borító és tipográfia
MEZEI ZSOLT

Nyomdai munkák
OOK-PRESS KFT NYOMDAÜZEME, VESZPRÉM
FELELŐS VEZETŐ SZATHMÁRY ATTILA
2024

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

---

1. A kéziratokat lehetőleg számítógépen elkészítve e-mailhez csatolt fájlként *.doc, *.docx vagy *.rtf formátumban, valamint egy nyomtatott példányban postán a szerkesztőség címére kérjük eljuttatni. A szöveget balra zárva, formázás és tipografizálás nélkül írják, lábjegyzeteléshez használhatják a szövegszerkesztő program (Word) automatikus hivatkozás-szerkesztőjét. A beküldött fájl (CD-lemez) vírusmentességét kérjük ellenőrizni!
2. A leadott fájl lehetőleg ne tartalmazzon mást, csak a közleményt, illetve, ha a közlemény több fájlból áll össze, akkor a fájlok a közlés sorrendjében következzenek az adathordozón is.
3. Fotókat csak korlátozott számban tudunk közölni. A rajzok tónusosak, jól láthatóak legyenek. Az illusztrációkat kérjük beszámozni és egy külön lapon képjegyzéket csatolni a közleményhez.
4. A szövegben az évszázadokat – idézetek, címek kivételével – római számmal tüntessék fel.
5. A forrásanyagra és a szakirodalomra történő hivatkozásokat folyamatosan, a lábjegyzetekben helyezték el. A hivatkozásokban a szerzők vezetéknevét kérjük csupa NAGYBETŰVEL szedni.
6. A hivatkozások formai szabályai:
  - *Egy szerző esetén: SZERZŐ: Cím. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám.* Példa: BEDY Vince: A győri székeskáptalan története. Győr, 1938. (Győregyházmegye múltjából, 3.) 407.
  - *Több szerző esetén: A mű címe. Szerkesztő neve. (Kiadás). Kötetjelzés. A megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám.* Példa: Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. Főszerk. Kubinyi András. I. Pápa, 1994. 399.
  - *Tanulmány esetén: SZERZŐ(K): Cím = A tanulmánykötet címe. Szerkesztője. (Kiadás.) Kötetjelzés. Megjelenés helye, éve. (Sorozatcím, sorozati szám.) Oldalszám(ok).* Példa: BODOLAY Géza: Petőfi Pápán = „A kényes úrfi s a rongyos baka” Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról. Szerk. Mezei Zsolt. Pápa, 2001. 108–145.
  - *Folyóiratcikk esetén: A folyóiratcikk SZERZŐJE: Címe = A folyóirat címe évfolyama (éve), száma. Oldalszám tól-ig.* Példa: SZABÓ György: A Dunántúli Református Egyházkerület pápai Nagykönyvtárának története = Magyar Könyvszemle 102 (1986), 149–172.
  - *A jegyzetekben használható rövidítések:* Bp., köt., röv., jav., átdolg., kiad., s. a. r. (=sajtó alá rendezte), vö., uő., uo., i. m., jegyz., ld. (=lásd). Az Acta Papensiára az „AP” rövidítéssel hivatkozzanak.
7. A tanulmányokhoz mellékeljenek max. egy oldal terjedelmű rezümét angol, német vagy magyar nyelven. Magyar nyelvű rezümé esetén a legfontosabb szakkifejezések idegen nyelvű megfelelőit kérjük megadni.
8. Szerzőink számára öt darab tiszteletpéldányt biztosítunk.

A szerkesztők.

ACTA PAPENSIA (AP)

A PÁPAI REFORMÁTUS GYŰJTEMÉNYEK KÖZLEMÉNYEI
PUBLICATIONS BY THE CALVINIST COLLECTIONS OF PÁPA

ISSN 1587-6292

Főszerkesztő
DR. HUDI JÓZSEF

Szerkesztő
Mezei Zsolt

Munkatársak
Dr. Köblös József, Kránitz Zsolt

Felelős kiadó
Köntös László gyűjteményi igazgató
Dunántúli Református Egyházkerület
Tudományos Gyűjteményei

Szerkesztőség
8500 Pápa, Március 15. tér 9.
Postafiók: 48. Tel/fax: (89) 324-240
e-mail: ref.lib@papacollege.hu

Megjelenik évente négy szám két kötetben.
(Egy kötet ára: 1000.- Ft)
Megrendelhető és előfizethető a szerkesztőség címén.
Előfizetési díj: 2000.- Ft / év

TARTALOM

MŰHELY

- GELENCSÉR JÓZSEF: *A Jézus Mária huszárok* 1-16
RADA JÁNOS: *Pap Gábor református püspök álláspontjai és törekvései az egyházpolitikai küzdelmek idején (1890-1895)* 17-46

FORRÁSKÖZLÉS

- SÜTTŐ SZILÁRD: *Késő középkori regeszták Pápa város történetéhez (1327-1461)* 47-92

ADATTÁR

- HUDI JÓZSEF: *A Veszprémi Nemzeti Casino tagjai a reformkorban (1842-1847)* 93-197

ÚJRAOLVASÓ

- Eötvös Lajos portréja Tarczy Lajosról (Közli: Hudi József) 198-206

SZEMLE

- TARCZAY Gizella: *A hűtlen folyam. Napló. Zágráb, 1916-1919.* (Hudi József) 207-210
PLÉH Csaba: *Árnyak* (Hudi József) 210-216

Szerzőink
Szerzőink figyelmébe